

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

The Thailand Research Fund

โครงการวิจัยศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์ภาษาซมเร :
สื่อสะท้อนโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้าย

โดย พรสวรรค์ พลอยแก้ว และคณะ

30 มิถุนายน 2547

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์ภาษาخمเร :
สื่อสะท้อนโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้าย

พรสวรรค์ พลอยแก้ว ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกอ. และสกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย คุณกุลวดี แพทย์พิทักษ์และอาจารย์ปรีดา เบญจมาศ อดีตครูใหญ่โรงเรียนบ้านมะม่วง ที่ได้แนะนำให้ผู้วิจัยได้รู้จักกับชาวซัมเร ผู้บอกภาษาชาวซัมเรทุกคน บุคลากรในชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ครู หมออนามัย ฯลฯ ที่ได้ให้ข้อมูลต่าง ๆ นางชวนพิศ พรพรมโชติหัวหน้าสถานีอนามัยบ้านมะม่วงและนางสุมาลย์ ไทยดี ที่เอื้อเฟื้อที่พักในหมู่บ้าน นางจิ้น ผันผายขาวรองจากตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรีที่ได้ติดตามไปในชุมชนเพื่อช่วยให้เห็นมูลตามทัศนะของคนของ ศ.สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และ รศ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ที่ปรึกษาซึ่งได้ให้คำแนะนำข้อคิดเห็นต่าง ๆ ของงานวิจัยมาโดยตลอด ทุนการวิจัยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย รวมทั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่นได้ร่วมให้ทุนบางส่วน จึงขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

ท้ายนี้ ผู้วิจัย ขอขอบคุณ บิดา มารดา ครูอาจารย์ ที่ได้สั่งสอนให้ความรู้ ให้ความภาคภูมิใจและมีพลังในการทำงานให้ลุล่วงได้ด้วยดี กำลังใจที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งมาจากสมาชิกในครอบครัวทุกคนที่มีความเข้าใจ และช่วยเหลือทุก ๆ ด้านตลอดระยะเวลาของการทำวิจัย

Project Code : MRG4580011

(รหัสโครงการ) : สัญญาเลขที่ MRG4580011

project Title : SEMANTIC THESAURUS OF SAMRE LANGUAGE: A REFLECTION OF THEIR WORLD VIEW AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE ENDANGERMENT

(ชื่อโครงการ) : ศัพท์านุกรมหมวดคำศัพท์ภาษาซมเร: สื่อสะท้อนโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ใน
ภาวะวิกฤติขั้นสุดท้าย

Investigator : Pornsawan Ploykaew, Department of Foreign Languages, Faculty of
Humanities and Social Sciences, Khonkaen University

(ชื่อนักวิจัย) : พรสวรรค์ พลอยแก้ว ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

E-mail Address : jamhaidai@hotmail.com.

Project Period : 1 July 2002 – 30 June 2004

(ระยะเวลาโครงการ) : 1 กรกฎาคม 2545 – 30 มิถุนายน 2547

บทคัดย่อ : ภาษาซมเรเป็นภาษาหนึ่งในประเทศไทยที่อยู่ในภาวะวิกฤติเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากภาษาไทย ทั้งด้านระบบเสียง คำ และไวยากรณ์ ปัจจุบันมีผู้ที่ยังพูดภาษาซมเรได้ประมาณ 20 คน เท่านั้น เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 55 ปีขึ้นไป คาดว่าอีกประมาณ 20 ปีข้างหน้าภาษาซมเรในประเทศไทยจะสูญหายไป งานวิจัยนี้เป็นการรวบรวมและสังเคราะห์คำศัพท์ภาษาซมเรโดยจัดเป็นหมวดความหมายตามความคิดของเจ้าของภาษา เพื่อโยงไปสู่การอธิบายวิธีการมองโลกของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้ ระเบียบวิธีการวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยภาคสนามในหมู่บ้านที่มีผู้พูดภาษาซมเร ผลการศึกษาพบว่าการใช้ภาษาของผู้พูดภาษาซมเรในปัจจุบัน มีการยืมคำศัพท์ภาษาไทยมาใช้ประมาณครึ่งหนึ่งของคำศัพท์พื้นฐานที่ใช้ในชีวิตประจำวัน (จากจำนวนข้อมูล 3010 คำ) เมื่อตัดคำยืมออกไปจะเหลือคำศัพท์ประมาณ 1347 คำ อย่างไรก็ตามหมวดคำศัพท์เหล่านี้ยังสะท้อนร่องรอยวิธีการมองโลกของชาวซมเรได้ เช่นคำศัพท์ที่เกี่ยวกับคำเรียกอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย พืช สัตว์ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน ศัพท์เกี่ยวกับวงจรชีวิต อาการเจ็บไข้และการรักษา ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ฯลฯ ล้วนสะท้อนถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่ผูกพันอยู่กับป่าโดยไม่ต้องมีกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร แต่มีความเชื่อว่าผีแม่มดมีอำนาจให้คุณให้โทษแก่ตนได้ ความเชื่อนี้ทำให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ใช้ทรัพยากรจากป่าและธรรมชาติเท่าที่จำเป็นต่อการยังชีพ องค์ความรู้เกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมของชาวซมเรนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนโดยประสานความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มคนเข้ากับนโยบายการพัฒนาชาติ เน้นให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ด้วยฐานเศรษฐกิจแบบพอเพียงและมีจริยธรรมควบคู่กันไป ให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน เช่นการพัฒนาระบบสาธารณสุขมูลฐาน การอนุรักษ์และพัฒนาป่าและทรัพยากร ฯลฯ จะทำให้การพัฒนานั้นเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนสืบไป

Abstract: Samre is one of the endangered languages in Thailand because it has been heavily influenced by Standard Thai and Trat Thai in various aspects -- lexicon, phonology and syntax. At the moment only twenty Samre speakers are found in the two villages of Bo-Rai District, Trat Province of Thailand. All of them are over 55 years old. It may be assumed that, if nothing is done, in about twenty years when the current speakers die, the Samre language in Thailand will be lost. This research aims to compile and synthesize the Samre vocabulary items into semantic fields according to the Samre speakers' judgement.

Methodology: A quantitative method and a linguistic field method have been used to elicit the data.

Results, Discussion and Conclusion: In the Samre language about half of the 3000 words are Thai loan words in a wide range of all semantic fields. However, some semantic fields can be used as a reflection of the Samre world view, for example, *Houses, Utensils, Tools, Life cycle, Drug and Sickness, Beliefs and Ritual Ceremony*, etc. The semantic thesaurus of the Samre language reveals that the Samre are closely related to the forest. The Samre do not have a written law among their community, however, the sorcerer spirits take the important role of advising and reminding people to do good things, through the sorcerers. If someone does not follow the sorcerers' advice, it is firmly believed that he or she will become sick due to the spirits' protestation. Thus, all members of the Samre ethnic group can live together without a serious problem because they take only their necessity. In addition, they can give and share natural resources to each other. Studying the Samre's world view provides useful information which could be applied as a device to work for Thai nation act development. The developer should compromise the government policy with the people's way of life. If the local people can earn their living sufficiently and live happily, the community will be firm as well. Besides, all member should take part in the developing process so that it will be a sustained development in the near future.

Keywords: semantic thesaurus, Samre language, world view, language endangerment

หน้าสรุปโครงการ Executive Summary

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ภาษาซำเรในประเทศไทยเป็นภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้าย ได้มีการศึกษา “ไวยากรณ์ภาษาซำเร” (Pornsawan, 2001) ไว้ ทำงานวิจัยได้เสนอแนะให้เร่งศึกษาและบันทึกข้อมูลภาษานี้ในแง่มุมอื่น ได้แก่การทำพจนานุกรม หรือศัพท์านุกรม การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับนิทาน สุภาษิต เรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และประเพณี เป็นต้น เป็นความพยายามที่จะเก็บข้อมูลในภาษานี้ไว้มากที่สุดในสถานการณ์ปัจจุบัน ก่อนที่ภาษานี้จะสูญหายไป

2. วัตถุประสงค์

1) รวบรวมคำศัพท์ภาษาซำเร ที่จัดเก็บตามหมวดความหมายตามความคิดของเจ้าของภาษา ซึ่งจะได้หมวดคำศัพท์ที่สำคัญในภาษาซำเร

2) วิเคราะห์หาโครงสร้างทางความหมายของคำศัพท์ในหมวดต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างขององค์ประกอบทางความหมายของคำในแต่ละหมวด พร้อมทั้งเสนอแนะลักษณะทางไวยากรณ์และตัวอย่างประโยคในการใช้คำศัพท์เหล่านี้ในรูปแบบของศัพท์านุกรม

3) อธิบายแนวคิดพื้นฐานของชาวซำเร ในเรื่องต่าง ๆ ที่ได้มาจากการรวบรวมคำศัพท์ตามหมวดทางความหมายวิเคราะห์โครงสร้างทางความหมาย

3. ระเบียบวิธีการวิจัย

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

3.1.1. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคำศัพท์

ประกอบด้วย รายการคำต่าง ๆ (Pornsawan, 2001) จากงานดังกล่าวมีรายการคำศัพท์ไว้ประมาณ 3000 คำ(ศัพท์เหล่านี้ มีเพียงคำแปลคร่าว ๆ ยังไม่ได้จัดหมวดหมู่คำศัพท์เหล่านั้นตามความหมาย และยังไม่ได้ระบุลักษณะไวยากรณ์); (Siripen, 2001); (Noppawan, 2003)

3.1.2 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวซำเร

ประกอบด้วย แบบสอบถาม 2 ชุด โดยรวบรวมจากงานวิจัยของผู้อื่นซึ่งได้กระทำมาแล้วในทำนองเดียวกันกับกลุ่มชนเผ่าอื่น นำมาเรียบเรียงใหม่ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก)

ชุดที่ 1 แบ่งเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 เกี่ยวกับประวัติส่วนตัวผู้ให้ข้อมูล ตอนที่ 2 เป็นเนื้อเรื่องคำถาม เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาลักษณะนิสัยของกลุ่ม, ลักษณะการแต่งกาย, ลักษณะสภาพทางเศรษฐกิจ, ลักษณะสภาพสังคม, การสร้างบ้าน, การสร้างครอบครัว, ระบบครอบครัว, ระบบเครือญาติ, ความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้าน, ความรู้สึกของตนที่มีต่อเผ่าพันธุ์ ตลอดจนทัศน

นคติที่คนกลุ่มอื่นมีต่อพวกของตน, ลักษณะทางประเพณี และวัฒนธรรม, การบำบัดรักษาโรค, การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม ฯลฯ แบ่งเป็นข้อย่อยได้ 129 ข้อ

ชุดที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีแม่มด มีรายละเอียดที่เจาะลึกในหัวข้อนี้เพราะเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวซำเร่ นำแบบสอบถามไปสอบถามผู้ให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยชาวซำเร่เป็นผู้ซักถาม และเขียนคำตอบ ส่วนผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามเท่านั้น

3.2 การเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูล

3.2.1. การรวบรวมข้อมูลคำศัพท์

นำรายการคำศัพท์ที่เตรียมไว้ (Pornsawan, 2001) ไปสอบถามผู้บอกภาษา โดยอธิบายวัตถุประสงค์ในการรวบรวมคำศัพท์ว่าต้องการคำศัพท์ที่เป็นภาษาซำเร่ โดยให้ผู้บอกภาษาบอกคำศัพท์ต่าง ๆ ในภาษาซำเร่ที่มีความสัมพันธ์กันตามหมวดความหมายที่ละหมวด ให้ผู้บอกภาษาเป็นผู้โยงความสัมพันธ์ของคำศัพท์ตามความคิดของตน ผู้วิจัยบันทึกคำศัพท์ภาษาซำเร่ส่วนที่เกี่ยวกับการออกเสียงเป็นสัทอักษรและบันทึกลงในแถบบันทึกเสียง

3.2.2 การรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาร่องรอยโลกทัศน์ของชาวซำเร่

วิธีการที่ใช้คือการเข้าร่วมในกิจกรรมพื้นฐานต่าง ๆ และเฝ้าสังเกต บันทึก และใช้คำถามเสริม เพื่อให้ได้คำอธิบาย และความรู้ในกิจกรรมนั้น ๆ ทั้งขบวนการ แล้วอัดเทป หรือจดบันทึกไว้ จากนั้นจึงนำข้อมูลพื้นฐานนี้มาศึกษาต่อ หาทางจัดคำศัพท์เป็นหมวดตามคำอธิบายของเจ้าของภาษา เลือกหมวดที่มีความสำคัญตามประเด็นการวิเคราะห์ มาศึกษาในรายละเอียด โดยใช้คำถามที่เจาะลึกเปรียบเทียบระหว่างคำต่าง ๆ และกิจกรรมต่าง ๆ โดยเริ่มจากหมวดคำที่เกี่ยวกับกิจกรรมพื้นฐานของชีวิต ซึ่งอาจจะมีคำใหม่เกิดขึ้นเพิ่มเติม หรือมีบางคำสูญหายไป หรือใช้คำยืมจากภาษาอื่น อันเป็นผลมาจากการอิทธิพลของโลกภายนอก ความเจริญก้าวหน้า อิทธิพลของภาษาและวัฒนธรรมที่อยู่ใกล้เคียง เป็นต้น ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของการใช้คำศัพท์ นอกจากนี้รายละเอียดในลักษณะทางความหมายหรือวัฒนธรรมก็อาจเปลี่ยนไปด้วย การเก็บข้อมูลไม่สามารถกำหนดแบบแผนเฉพาะตายตัวได้เสียทีเดียว เพราะหมวดคำศัพท์ที่มีจำนวนมาก มีความหมายใกล้เคียงกันย่อมมีลักษณะซับซ้อนทางความคิดและการเลือกใช้คำศัพท์นั้น ๆ การใช้คำถามด้วยภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาที่สองของชนกลุ่มนี้ก็ยิ่งจะไม่ได้ประโยชน์ อาจจะทำให้สับสนมากขึ้น ดังนั้นการรวบรวมคำศัพท์ในการศึกษารุ่นนี้ ไม่ใช่เพียงการรวบรวมรายการคำศัพท์ให้ได้ปริมาณมาก ๆ เท่านั้น หากแต่เป็นการสังเคราะห์เพื่อหากลุ่มของคำศัพท์ที่มีความสำคัญสามารถสะท้อนแนวทางในการอธิบาย “โลก” ตามความคิดและประสบการณ์ของชาวซำเร่ ผ่านมาทางคำศัพท์เหล่านั้น นำสังเกตว่าคำที่ปรากฏในข้อความจึงจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยแบบนี้ นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงผู้ตอบซึ่งมีความรู้ความชำนาญในเรื่องต่าง ๆ แตกต่างกันไป ผู้ที่ชำนาญการมักจะอธิบายได้ละเอียดลึกซึ้งกว่าคนอื่น นั่นหมายถึงการใช้คำศัพท์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีความหลากหลาย ศัพท์บางคำอาจมีข้อจำกัดในการใช้ซึ่งอาจจะไม่พบจากข้อความทั่ว ๆ ไป

กล่าวโดยสรุปได้ว่า เป็นการวิจัยภาคสนามในลักษณะของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก อาศัยเทคนิคการเก็บข้อมูลโดยได้ฝึกผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งเป็นชาวซัมเรให้ช่วยเก็บบันทึกข้อมูลแบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เช่นช่วยในการรวบรวมแบบสอบถามช่วยบันทึกเทป ถ่ายภาพ เมื่อมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาเกิดขึ้นในหมู่บ้านซัมเร ส่วนผู้วิจัยได้เข้าไปวางกรอบประเด็นและวิธีการจดบันทึก ติดตามการศึกษาชุมชน การสังเกตการณ์ทั้งที่มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเป็นระยะ ตลอดจนติดตามตรวจสอบข้อมูล สัมภาษณ์คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยใช้แบบสอบถามที่เตรียมไว้และซักรายละเอียดเพิ่มเติม นอกจากนี้ยังสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ และชาวบ้านในชุมชนเป้าหมาย ได้แก่ หมออนามัย ผู้ใหญ่บ้าน ครู ชาวบ้านในหมู่บ้านที่ไม่ใช่ซัมเร สงฆ์ ชาวบ้านที่บ่อไร่ เป็นต้น

ข้อมูลเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวซัมเรซึ่งได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และบันทึกลงในแถบบันทึกเสียงในบางกรณีเช่นการตีกลองและการร้องเพลงอัญเชิญในการเล่นผีแม่มด เป็นต้น มีการบันทึกภาพคน บ้าน เครื่องใช้ กิจกรรมที่สำคัญ ฯลฯ และบันทึกการเล่นผีแม่มดของชาวซัมเรด้วยวิดีโอ

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

รวบรวมคำศัพท์ต่าง ๆ ในภาษาซัมเร จัดกลุ่มตามความสัมพันธ์กันทางความหมายตามความคิดของเจ้าของภาษาในเบื้องต้นก่อน แล้วจึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.3.1. ตัดคำที่สังเกตได้ชัดว่าเป็นคำยืมจากภาษาไทยออกไป ยกเว้น กลุ่มคำประสมที่มีคำยืมภาษาไทยปนกับคำซัมเรยังคงไว้ แล้วจึงนำคำที่ได้ไปเทียบกับรายการคำของภาษาของ(Siripen, 2001) และภาษากะซอง (Noppawan, 2003) เพราะเป็นภาษาในสาขาเปิร์กในประเทศไทยเช่นเดียวกัน เพื่อเปรียบเทียบและตรวจสอบว่าคำศัพท์ที่ยังคงเหลือนั้นเป็นคำศัพท์ร่วมตระกูล (cognates) ซึ่งเป็นคำที่สะท้อนรากศัพท์หรือที่มาจากคำดั้งเดิมคำเดียวกัน (Proto forms)

3.3.2 วิเคราะห์หาโครงสร้างทางความหมายของคำศัพท์ในหมวดต่าง ๆ

โดยนำคำในแต่ละหมวดไปถากรายละเอียดการให้คำอธิบายความหมายของคำศัพท์แต่ละคำใหม่ เพื่อศึกษาความเหมือนและความต่างขององค์ประกอบทางความหมายของคำในแต่ละหมวด ให้ผู้บอกภาษาช่วยยกตัวอย่างประโยค หรืออธิบายกิจกรรมที่สัมพันธ์กับคำศัพท์เหล่านั้น

3.3.3 ตรวจสอบคำศัพท์แต่ละหมวดเพื่อหาจำนวนหมวดคำศัพท์และเสนอแนะการตั้งชื่อ

โดยศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดหมวดคำในภาษาอื่น ๆ เช่น THESAURUS OF KHMU DIALECTS IN SOUTHEAST ASIA (Suwilai, 2001), ศัพทานุกรมเวียดนาม-ไทย-อังกฤษ (สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ, 2541) เป็นต้น ใช้เป็นแนวทางนำไปพุดคุยสอบถามความ

เห็นเพื่อการจัดหมวดหมู่ให้เป็นไปตามระบบการคิดของเจ้าของภาษา เนื่องจากผู้บอกภาษาซัมเร ไม่สามารถตั้งชื่อหมวดความหมายได้เอง

3.3.4. การจัดบันทึกคำศัพท์ และรายละเอียดการอธิบายคำศัพท์

คำศัพท์หลักถูกถอดเสียงตามระบบเสียงที่เสนอไว้ใน “ไวยากรณ์ภาษาซัมเร” (Pornsawan, 2001) โดยบันทึกเฉพาะหน่วยเสียงสำคัญ (phonemic transcription) ซึ่งเรียกว่าคำศัพท์หลัก(main entry) ระบุนำที่ทางไวยากรณ์ของคำ (คำนาม, คำกริยา, คำคุณศัพท์ ฯลฯ) ให้คำแปลภาษาไทย และภาษาอังกฤษ และประโยคตัวอย่าง (ถ้ามี)

3.3.5. คำศัพท์หลักถูกจัดพิมพ์

ใช้โปรแกรม Microsoft Excel ในการพิมพ์คำศัพท์ เรียงลำดับคำศัพท์หลัก(main entry) และคำศัพท์ย่อย (subentry) ตามหลักการเรียงสัทอักษรของ สมาคมสัทศาสตร์นานาชาติ (IPA)

3.3.6. การอธิบายโลกทัศน์ของชาวซัมเรจากหมวดคำศัพท์ทางความหมาย

โดยอาศัยข้อวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ ข้อแรกเป็นแนวรูปแบบที่ได้มาจากร่องรอยของคำศัพท์ในแต่ละหมวดที่มีจำนวนมาก ข้อสองเป็นคำศัพท์ที่สะท้อนลักษณะเฉพาะตัว ถึงแม้ว่าจะมีจำนวนไม่มากก็ตาม ทั้งนี้เพื่อจะตอบคำถามงานวิจัยที่ว่า ปัจจุบันโลกทัศน์ของชาวซัมเรยังคงในกลุ่มชาวซัมเรหรือไม่ ถ้ายังคงมีอยู่ลักษณะโลกทัศน์ของชาวซัมเรเป็นอย่างไร เหมือนหรือต่างจากคนกลุ่มอื่นอย่างไร นำข้อมูลที่ได้รับมาจากการสำรวจข้อเท็จจริงที่มีอยู่หรือปรากฏอยู่ว่าเป็นอย่างไร โดยพิจารณาจากบรรทัดฐานโลกทัศน์ต้นแบบเดิมช่วงก่อนอิทธิพลจากคนไทยจากท้องถิ่นรอบๆจะเข้ามา และปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ เป็นข้อพิจารณาที่สำคัญของการสรุปแนวรูปแบบให้กระชับขึ้น แล้วบรรยายสถานภาพ หลักฐานนั้นให้ทราบหรือเปรียบเทียบกับสถานภาพของกลุ่มที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เห็นรูปลักษณะและเพิ่มเนื้อหาสาระชัดเจนยิ่งขึ้น

3.4 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย 2 ปี (กรกฎาคม 2545 ถึง มิถุนายน 2547) แบ่งระยะการทำงานเป็น 4 ระยะดังนี้

ระยะที่หนึ่ง รวบรวมจัดเตรียมข้อมูลเบื้องต้น ได้แก่รายการคำ ทำแบบสอบถาม เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นออกเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อรวบรวมศัพท์ตามหมวดความหมายเบื้องต้น ตลอดจนเก็บข้อมูลกิจกรรมของชาวซัมเรในรอบปีว่ามีกิจกรรมเด่นๆ อะไรบ้าง ฝึกผู้ช่วยวิจัยชาวซัมเร ได้แก่การถ่ายภาพ และใช้เครื่องบันทึกเสียงกรณีที่มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาวิจัยจะได้บันทึกเป็นเบื้องต้นก่อน ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน

ระยะที่สอง นำข้อมูลที่ได้มาสร้างกรอบในการนำเสนอหมวดคำศัพท์ว่าคำศัพท์หลักแต่ละคำต้องอธิบายอะไรบ้าง อย่างไร ศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการทำศัพท์านุกรมในภาษาต่าง ๆ จากนั้นไปศึกษาเก็บข้อมูลเพิ่มเติมและเข้าร่วมสังเกตการณ์การเล่นผืนแม่มดของชาวซัมเร นำข้อมูลกลับมาศึกษาวิเคราะห์เขียนบทความเรื่อง THE STUDY OF SAMRE'S

WORLD VIEW: THE BELIEFS IN SORCERER SPIRITS กลับไปชักถามประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนเพิ่มเติม ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน

ระยะที่สาม นำผู้บอกภาษาหลักมาบันทึกเสียง และให้คำอธิบายคำศัพท์เบื้องต้น ก่อนที่จะนำไปตรวจสอบกับผู้บอกภาษาและผู้ให้ข้อมูลคนอื่น ๆ

ศึกษาค้นคว้าแหล่งอ้างอิงในการวิเคราะห์โลกทัศน์โดยเทียบจากงานวิจัยของผู้อื่นซึ่งได้กระทำมาแล้วในทำนองเดียวกันกับกลุ่มชนเผ่าอื่น

ตรวจสอบข้อมูลคำภาษาซมแรกกับคำในภาษาสาขาเปียร์กอื่น ๆ ได้แก่ ภาษาซอง และกะซอง

ระยะที่สี่ รวบรวมงานการวิเคราะห์ต่าง ๆ นำมาเขียนเป็นรายงานฉบับร่าง แล้วนำไปตรวจสอบกับเจ้าของภาษาอีกครั้งหนึ่ง มีการปรับแก้ไข ตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลต่าง ๆ และจากงานวิจัยในทำนองเดียวกัน เพื่อเขียนเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ซึ่งผ่านการแนะนำแก้ไขจากเจ้าของภาษาและวัฒนธรรม เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพให้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น เขียนบทความเรื่อง SEMANTIC THESAURUS OF SAMRE LANGUAGE: A REFLECTION OF THEIR WORLD VIEW AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE ENDANGERMENT ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน

นอกจากระยะเวลาดังกล่าวแล้ว หากมีปัญหาหรือข้อสงสัยก็ไปสอบถามเพิ่มเติมเป็นครั้งคราว และเนื่องจากผู้วิจัยติดภาระงานสอนที่มหาวิทยาลัยขอนแก่นซึ่งอยู่ห่างจากพื้นที่วิจัยมาก เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง บางครั้งได้นำผู้บอกภาษาหลักไปตรวจสอบข้อมูลที่ขอนแก่นและที่กรุงเทพฯ ตลอดจนนำผู้บอกภาษาไปบันทึกเสียงด้วยอุปกรณ์ที่ทันสมัย ที่สถาบันวิจัยภาษา มหาวิทยาลัยมหิดลอีกด้วย

4. ผลการวิจัย

พบคำศัพท์จำนวน 1495 คำ ได้นำคำเหล่านี้จัดตามหมวดความหมายตามความคิดของเจ้าของภาษาได้ 14 หมวด ดังนี้ หมวดที่ 1 ลักษณะทางภูมิประเทศ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ หมวดที่ 2 พืช หมวดที่ 3 สัตว์ หมวดที่ 4 อวัยวะต่าง ๆ และหน้าที่ หมวดที่ 5 วงจรชีวิตและสุขภาพ หมวดที่ 6 กริยาอาการ หมวดที่ 7 สมอ ความรู้สึกนึกคิด สติปัญญา ประสาทสัมผัส อารมณ์ อุปนิสัยและความประพฤติ หมวดที่ 8 วิถีชีวิต การดำรงชีพ หมวดที่ 9 อาหาร หมวดที่ 10 ทรัพย์สินสมบัติและเครื่องใช้ต่าง ๆ หมวดที่ 11 สังคม หมวดที่ 12 ศาสนา และศิลปะ หมวดที่ 13 คำคุณศัพท์ หมวดที่ 14 คำไวยากรณ์ นอกจากนี้คำศัพท์แต่ละคำ มีการระบุหน้าที่ทางไวยากรณ์ของคำ (เช่น คำนาม, คำกริยา, คำคุณศัพท์ ฯลฯ) ให้คำแปลภาษาไทย และภาษาอังกฤษ และประโยคตัวอย่าง (ถ้ามี) นำคำศัพท์เหล่านี้แนวทางในการหาศึกษาโลกทัศน์แบบดั้งเดิมของชาวซมเรว่ามีลักษณะอย่างไร เหมือนหรือต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวซมเรแต่ดั้งเดิม เป็นรูปแบบของการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย อยู่ร่วมกันในชุมชนเล็ก ๆ ที่ยังชีพด้วยทรัพยากรธรรมชาติรอบ ๆ ตัว ได้แก่ พืช

สัตว์ นำมาใช้ประโยชน์เป็นปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต กล่าวคือ เป็นอาหาร เป็นที่อยู่อาศัย เครื่องมือ เครื่องใช้ และเป็นยารักษาโรค สมาชิกในสังคมอยู่ด้วยกันแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือลงมือลงแรงกันในการทำงาน ประกอบกับความเชื่ออันมีมาแต่โบราณเรื่องข้อห้ามและคำสอนหลายประการที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ล้วนแต่เป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันและการดำรงอยู่ของสังคมชาวขัมเร เป็นวิถีประชาที่ใช้เป็นแนวทางในเรื่องการใช้สิทธิประโยชน์สมบัติของชุมชน กล่าวคือ ทุก ๆ คนมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเก็บของป่า ทุกคนมีสิทธิ์เข้าไปหาอาหาร เก็บฟืน เห็ด พืช ผัก ล่าสัตว์ ได้ทุกเวลา จะหาได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความขยันและปริมาณผลผลิตจากธรรมชาติ คนในชุมชนมีความเชื่อว่าป่าเป็นแหล่งอาหารการกินที่จะต้องแบ่งปันกัน หามาแค่พอกิน ไม่ละโมภโลภมากจนเกินพอดี มิฉะนั้นผีแม่ตจะลงโทษ ผีแม่ตจึงช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติและช่วยให้ระบบนิเวศวิทยาคงอยู่คู่กับชุมชนมาช้านาน

5. ข้อค้นพบจากการทำวิจัย

5.1 ผลงานตีพิมพ์ในวารสารวิชาการนานาชาติ

ได้รับการตอบรับให้ลงตีพิมพ์ใน MON KHMER STUDIES 34 ชื่อเรื่องปีที่ 1: เรื่อง THE STUDY OF SAMRE'S WORLD VIEW: THE BELIEFS IN SORCERER SPIRITS (อยู่ในระหว่างดำเนินการจัดพิมพ์)

ได้รับการตอบรับให้ลงตีพิมพ์ในเอกสารเผยแพร่รวมบทความการประชุม SOUTHEAST ASIAN LINGUISTIC STUDIES ครั้งที่ 14 เรื่อง SEMANTIC THESAURUS OF SAMRE LANGUAGE: A REFLECTION OF THEIR WORLD VIEW AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเจ้าภาพ (อยู่ในระหว่างดำเนินการจัดพิมพ์)

5.2 การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

5.2.1 เชิงวิชาการ

1) องค์ความรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ขัมเร

องค์ความรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ขัมเรที่สังเคราะห์มาจากประสบการณ์และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ตลอดจนการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอด แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของมนุษยชาติ มีวิธีการมองโลกแบบหลากหลายและปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

ศัพทานุกรมภาษาขัมเรนี้ เป็นการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับภาษาตระกูลมอญ-เขมร คนไทยที่ไม่เคยรู้จักภาษานี้ก็จะได้ทราบว่าในประเทศไทยก็มีผู้พูดภาษาขัมเรอยู่ด้วย เป็นภาษาที่เสริมความหลากหลายของวัฒนธรรมไทยอีกภาษาหนึ่ง องค์ความรู้ด้านภาษาสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาภาษาศาสตร์แขนงต่าง ๆ ได้ เช่น การศึกษาภาษาศาสตร์เชิงประวัติและเปรียบเทียบ (historical and comparative studies) ระหว่างภาษาขัมเร ของ กะซองซึ่งเป็นภาษาร่วมตระกูลเดียวกัน ส่วนใหญ่ผู้พูดอยู่ในเขตประเทศกัมพูชาและประเทศไทย

2) สภาวะถดถอยของภาษาและวัฒนธรรมชมเรเป็นกรณีศึกษาที่เป็นตัวอย่าง

สาเหตุและสถานการณ์แวดล้อมที่ทำให้ภาษาชมเรเสื่อมสลาย สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับหาทางป้องกัน อนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมที่อยู่ในภาวะวิกฤติต่าง ๆ ในประเทศไทย เนื่องจากมีเหตุ ปัจจัยและบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน

3) สามารถเข้าไปศึกษาชุมชนโดยอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือ

พบว่าภาษาและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน การที่ชุมชนขาดเอกลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมย่อมาขาดการรวมตัว ขาดพลัง ในการแก้ปัญหา ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพราะขาดวิธีคิดที่เป็นของตนเอง รับเอาวิธีคิดของคนอื่นซึ่งไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา ส่วนนักพัฒนาจากภายนอกหากไม่คำนึงถึงความคิดและวิถีปฏิบัติของคนภายในก็มักจะไม่ได้ผลที่ดีนัก

5.2.2 เชิงสาธารณะ

ในระดับสากล

นานาชาติต่างให้ความสนใจที่จะอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ภาษาชมเรเป็นภาษาของกลุ่มคนดั้งเดิมในเอเชียอาคเนย์ที่กำลังจะไม่มีผู้พูดอีกต่อไป งานวิจัยนี้จึงเป็นเอกสารหลักฐานของภาษาที่ใกล้จะสูญหายไปไปอีกไม่กี่ปีข้างหน้า นับว่าเป็นความพยายามที่จะอนุรักษ์มรดกทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้ไว้ หรืออย่างน้อยที่สุดก็เพื่อการเก็บรักษาข้อมูลภาษาและวัฒนธรรมของชนกลุ่มนี้ให้ได้มากที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน กรณีภาษาชมเรถึงจะไม่สามารถฟื้นฟูให้ภาษานี้กลับมาใช้ในหมู่ชาวชมเรได้ แต่ก็น่าจะช่วยประวิงเวลาที่ภาษาจะสูญหายไปอย่างไร้คุณค่า การเข้าไปทำวิจัยในชุมชนก็เป็นแรงเสริมอีกทางหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นความพยายามของชาวบ้านที่จะถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของพวกเขาให้ได้รับการบันทึกไว้เพื่อเป็นความรู้ต่อไปในภายหน้า

ในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น

ศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์เป็นข้อมูลที่สะดวกต่อการนำไปใช้สำหรับเจ้าหน้าที่ที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับคนกลุ่มนี้ ได้รู้จักคำศัพท์ภาษาชมเรบ้างก็จะได้แนวทางในการทำความรู้จักและความเข้าใจกับคนกลุ่มนี้ได้ง่ายยิ่งขึ้น ในขณะนี้หน่วยงานราชการในจังหวัดตราดก็เริ่มให้ความสนใจต่อชนกลุ่มน้อยที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ เช่นกลุ่มกะทิงในตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่ มีการเผยแพร่ประเพณีของคนกลุ่มนี้ในงานประจำปีของจังหวัดด้วย ภายหลังที่ข้าราชการหลายท่านทราบว่าผู้วิจัยกำลังศึกษาภาษาชมเรอยู่ ข้าราชการส่วนใหญ่ให้ความสนใจและขอให้ช่วยเขียนสรุปผลงานเป็นภาษาไทยด้วยเพื่อท่านเหล่านั้นจะได้มีโอกาสเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของชาวบ้านในท้องถิ่น เพื่อการประสานความเข้าใจซึ่งกันและกัน

การได้เข้าไปอยู่ในชุมชนยังได้ประโยชน์ทางอ้อม เช่น ได้ช่วยชี้แจงแนวปฏิบัติของรัฐบาลบางประการที่อาจจะมีการเข้าใจผิด เช่น ชาวซัมเรคิดว่าข้าราชการไทยหรือคนไทยจะดูถูกพวกเขาเพราะพวกเขาพูดภาษาไทยติดสำเนียงภาษาดั้งเดิม จึงเลิกพูดภาษาของตนเองที่จริงแล้วมนุษย์สามารถเรียนรู้หลาย ๆ ภาษาและจะยิ่งเพิ่มพูนโลกทัศน์ของตนได้ น่าจะสนับสนุนให้คนที่ถือสัญชาติไทยเรียนภาษาไทยและภาษาท้องถิ่นของตนไปพร้อม ๆ กัน หรือในทางกลับกันข้าราชการท้องถิ่น ได้แก่ ครู เจ้าหน้าที่อนามัย ผู้ใหญ่บ้าน ทหารชายแดน ฯลฯ ก็น่าจะมีความรู้เกี่ยวกับภาษาของคนในท้องถิ่นด้วย

ความรู้บางเรื่องสามารถนำมาเป็นประโยชน์ต่อคนกลุ่มอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เช่น แนวคิดในการรักษาโรคของกลุ่มซัมเร และของที่จันทบุรีมีความคล้ายคลึงกันมาก นางจิ้น ผันผาย ชาวช่องที่ตำบลคลองพลูได้ติดตามผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลและเป็นผู้ให้ข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างชาวช่องและซัมเร พบว่าคนซัมเรกับคนช่องป่วยด้วยอาการของโรคคล้ายคลึงกัน แต่ปัจจุบันคนช่องไม่ค่อยมีผู้รู้คาถาหรือยาสมุนไพร เพราะเชื่อว่าเรียนคาถาแล้วปลูกต้นไม้ไม่งาม ที่หมู่บ้านของตำบลคลองพลูมีหมอเก่งเท่านั้นที่เก่งในเรื่องนี้ แต่ปัจจุบันอายุมากแล้ว ไม่มีผู้สืบทอด นางจิ้นสนใจคาถาและยาสมุนไพรของชาวซัมเรเป็นอย่างยิ่ง ระหว่างที่ผู้วิจัยจดรายชื่อยาและคาถา นางจิ้นได้ช่วยซักถามว่าลักษณะต้นยาต่าง ๆ เป็นอย่างไร ถ้าอยู่ไม่ไกลก็ให้นางแสงจันทร์พาไปเก็บต้นยา น่าเสียดายว่ายาหลายประเภทหายากมากขึ้น ที่บ้านมะม่วงบางอย่างก็หาไม่ได้แล้ว นางจิ้นกล่าวว่าที่จันทบุรีน่าจะยังพอหาได้ แต่อยู่ตามป่าลึก ต้นยาหายากขึ้น ๆ เพราะยาถูกสารเคมีจากการทำสวนผลไม้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตนางแสงจันทร์นำข้อมูลเรื่องยาเผยแพร่ถ่ายทอดให้กับชาวช่องที่จังหวัดจันทบุรี ซึ่งจะไปรวบรวมไว้ที่ศูนย์อนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาของชาวบ้านจะได้นำไปใช้เป็นประโยชน์ต่อไป

เกิดเครือข่ายความร่วมมือโดยมีศูนย์ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤติ ตั้งอยู่ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล ภาษาของคนกลุ่มอื่นที่อยู่ในภาวะวิกฤติ กำลังขยายผลการศึกษาในเชิงการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา เช่นกลุ่มโส้ (ทะวืง) ที่จังหวัดสกลนคร กลุ่มชาวนนที่จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้เริ่มงานอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาไทยน้อยเพื่อให้กลับมาเป็นที่รู้จักและใช้ในกลุ่มชาวไทยอีสาน สนับสนุนโครงการโดยศูนย์พหุวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นโครงการวิจัยแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และองค์กรต่าง ๆ

5.2.3 ผลงานในลักษณะอื่น ๆ

ร่วมเสนอบทความเรื่อง โลกทัศน์ของชาวซัมเร:ความเชื่อเรื่องผีแม่มดในงานสัมมนาวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : บทบาทในการพัฒนาสังคมไทย มหาวิทยาลัยขอนแก่น โอกาสครบรอบปีที่ 25 คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น จัดขึ้นที่ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ระหว่างวันที่ 17 – 18 กรกฎาคม 2546

และจะตีพิมพ์ใน เอกสารรวมบทความสัมมนาวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ :
บทบาทในการพัฒนาสังคมไทย (กำลังจัดพิมพ์)

ร่วมเสนอบทความเรื่อง SEMANTIC THESAURUS OF SAMRE LANGUAGE:

A REFLECTION OF THEIR WORLD VIEW AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE ต่อ
ที่ประชุม SOUTHEAST ASIAN LINGUISTIC STUDIES ครั้งที่ 14 จัดขึ้นที่ โรงแรมสยามซิตี้
ระหว่างวันที่ 19 – 21 พฤษภาคม 2547 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเจ้าภาพ

เป็นวิทยากรเผยแพร่ผลงานวิจัยตามโครงการนักวิจัย มข. พบสื่อมวลชน ครั้งที่ 20 เรื่อง
“ศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์ภาษาซำเร: สื่อสะท้อนโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติครั้ง
สุดท้าย” จัดขึ้นที่ห้องรับรองแขกพิเศษ สำนักงานอธิการบดี อาคาร 1 วันที่ 7 กรกฎาคม 2547
เวลา 14.00 – 16.00 น. สื่อมวลชนที่มาร่วมรับฟังเพื่อนำผลงานไปเผยแพร่ได้แก่ ผู้สื่อข่าวจาก
หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย หนังสือพิมพ์คมชัดลึก หนังสือพิมพ์ไทยเสรี และจากสถานีวิทยุ FM 103
มข. ซึ่งได้ออกอากาศเผยแพร่ข้อมูลสู่ประชาชนทางสถานีวิทยุดังกล่าวในวันที่ 10 กรกฎาคม
2547

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
หน้าสรุปโครงการ	ง
บทที่	
1. บทนำ	
ภูมิหลังเกี่ยวกับชาวซัมเร	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	4
สมมุติฐานของงานวิจัย	4
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	5
ข้อตกลงเบื้องต้น	5
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	5
ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอบ่อไร่	6
ความสัมพันธ์ของภาษาซัมเรกับภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก	7
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	8
2. ระเบียบวิธีวิจัย	15
เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย	15
การเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูล	15
การวิเคราะห์ข้อมูล	17
ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล	18
3. ศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์ภาษาซัมเร	20
ลักษณะทั่วไปของภาษาซัมเร	20
หมวดคำศัพท์ที่ใช้ในศัพทานุกรมฉบับนี้	27
การเรียงลำดับคำศัพท์	30
อักษรย่อแสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์ของคำศัพท์	31
ศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์ภาษาซัมเรที่จัดตามหมวดความหมาย	32

4. การอธิบายโลกทัศน์ของชาวซัมเร	80
หมวดคำศัพท์เกี่ยวกับลักษณะทางภูมิประเทศและปรากฏการณ์ธรรมชาติ	80
หมวดพืช	83
หมวดสัตว์	83
หมวดอวัยวะต่าง ๆ และหน้าที่	84
หมวดวงจรชีวิตและสุขภาพ	84
หมวดอาการเจ็บไข้ การรักษา และยารักษาโรค	91
หมวดสมองความรู้สึคนึกคิด สติปัญญา อุปนิสัยและความประพฤติ	102
หมวดวิถีชีวิต การดำรงชีพ	102
หมวดอาหาร	103
หมวดทรัพย์สินสมบัติและเครื่องใช้ต่าง ๆ	104
หมวดสังคม	105
หมวดศาสนาและศิลปะ	113
หมวดคำคุณศัพท์	122
หมวดคำไวยากรณ์	124
5. อภิปรายและบทสรุป	127
มูลเหตุที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวัฒนธรรม	127
โลกทัศน์วิถีชีวิตของชาวซัมเรที่เปลี่ยนแปลงไป	129
ผลกระทบเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม	139
ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการสูญสลายของภาษาและวัฒนธรรม	140
ปัญหาในชุมชนที่ขาดภาษาและวัฒนธรรมเป็นพลังในการพัฒนา	141
ปัญหาและข้อจำกัดในการทำงานวิจัยภาษาในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้าย	142
ข้อค้นพบจากการทำวิจัย	145
ข้อเสนอแนะต่องานวิจัย	147
บรรณานุกรม	152
ภาคผนวก	157

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลังเกี่ยวกับชาวซัมเร

1.1.1 ชื่อเรียกคนและภาษา

คำว่าซัมเรเป็นคำที่ชาวซัมเรใช้เรียกตนเอง ใช้เป็นทั้งชื่อของกลุ่มคนและภาษา ความหมายของคำ ๆ นี้ยังไม่แน่ชัด บาราเดและมาร์ตินสันนิษฐานว่าคำนี้น่าจะมาจากคำว่า *σρEE* ในภาษาเขมรแปลว่า ‘นา’ แล้วมีการเติมอาคม */-αμ-/* กลายเป็น *σαμρEE* แล้วจึงเกิดการเปลี่ยนของเสียงสระท้ายคำจาก */E/* เป็น */ε/* จึงกลายเป็น *σαμρεε* หมายถึงคนทำนา (Parkin, 1991:67) Gerald Diffloth ตั้งข้อสังเกตว่าคำ ๆ นี้ น่าจะเป็นคำยืมมาจากภาษาเขมร อีกทั้งคำ ๆ นี้ อาจจะมีรากคำเดียวกันกับคำว่า */ραψ/* สมัยก่อนอาจจะใช้คำสองคำในความหมายเดียวกันระหว่าง “ทำนา” กับ “ทำไร่” ในกัมพูชา มีชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่มซึ่งแต่เดิมไม่มีการทำนา เมื่อติดต่อกับอาณาจักรเขมรเมื่อประมาณ 1500 ปีก่อน จึงรับเอาวัฒนธรรมเกี่ยวกับการทำนาตลอดจนคำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง เช่น “ดำนา” ภาษาซัมเรเรียกว่า */σατυN/* มาจากคำภาษาเขมร */χ↔δυαN/* น่าสังเกตว่าคำที่เกี่ยวกับไร่ การทำไร่ เครื่องมือต่าง ๆ เป็นคำเก่าที่ยังมีใช้ค่อนข้างสมบูรณ์ในภาษากลุ่มเปิร์ก¹ อย่างไรก็ตาม นักภาษาศาสตร์บางท่าน เช่น ไรท์และเฮดลีย์ (Thomas & Headley, 1970) ได้ใช้คำว่า “ซัมเร” เป็นคำรวมหมายถึงชาวเขา ได้แก่ พวกเปียร์หรือเพียร์ พวกปะนอง (Pnong) พวกชะเตียง (Stieng) ในกัมพูชา (Parkin, 1991:67) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (น. 257) กล่าวว่าพวกของเรียกตัวเองว่าสำเร หรือ คำเหรด (แม้รูปเขียนที่ถอดเป็นภาษาไทยจะมีรูปต่างกัน แต่ให้ถือว่า “ซัมเร” หรือ “สำเร” หรือ “คำเหรด” หมายถึงคนหรือภาษากลุ่มเดียวกัน) อันเป็นหลักฐานสนับสนุนว่าคำว่าซัมเรอาจใช้ในความหมายของคำเรียกชื่อกลุ่มคนหลาย ๆ กลุ่ม เช่น ใช้เรียกคนของและคนซัมเร เป็นต้น

รูปร่างลักษณะทางกายภาพของชาวซัมเร เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่แยกให้ซัมเรต่างจากคนไทยท้องถิ่น กล่าวคือชาวซัมเรมียูปร่างค่อนข้างเล็ก เล็กกว่าคนไทยซึ่งเป็นพวกมองโกลอยด์ (Mongoloid) มีสีผิวคล้ำกว่าคนไทย ซึ่งมีสีผิวน้ำตาลหรือเหลืองปนน้ำตาล (brown or yellowish-tan) ลักษณะเส้นผมหยิกขดหนังศีรษะ ศีรษะด้านบนแบนหรือตัด หน้าผากกว้างลึก คางแหลม จมูกแบนใหญ่ ไม่โด่งมาก ปากหนา ตาโปนใหญ่ คิ้วดก คล้ายกับชาวช่องที่จันทบุรี (กรณีการ เคนิตา นนท์ อ่างในสุชาติ เกาทอง, 2544:12)

¹ สัมภาษณ์ Gerald Diffloth โอกาสที่มานบรรยายเกี่ยวกับภาษาในสาขาเปิร์กให้แก่นักศึกษา ปริญญาโท สาขาภาษา ศาสตร์ สถาบันวิจัยภาษา มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2541

ภาษาซมฺเรอยู่ในตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญเขมร สาขาย่อยเปียริก เชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งของผู้คนที่ย้ายถิ่นมาจากอาณาจักรเขมรโบราณซึ่งเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมในเอเชียอาคเนย์ (สุวิไล, 2545:27) ในปี พ.ศ. 2541 ผู้วิจัยได้ไปสอบถามกลุ่มข้าราชการท้องถิ่นในอำเภอบ่อไร่เกี่ยวกับชาวซมฺเร ได้รับคำตอบว่าไม่รู้จัก บางคนทราบว่ามียุคคนที่ย้ายอยู่ที่บ้านมะม่วงมาแต่เดิมและเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ไทยเดิม” ชาวซมฺเรจึงเป็นชนกลุ่มน้อยที่ไม่ค่อยมีคนรู้จัก แม้แต่ข้าราชการในพื้นที่ก็ยังไม่ทราบว่าคนในพื้นที่ของตนเป็นกลุ่มไหน และไม่ได้ให้ความสนใจกับกลุ่มซมฺเรเลย นิสัยของชาวซมฺเรเองก็ชอบปกปิดชาติพันธุ์ดั้งเดิมของตน (Parkin, 1991: 67) จึงเป็นกลุ่มที่ตกสำรวจจากงานวิจัยต่าง ๆ ที่ผ่านมา เช่น เฮดลีย์ (1985) เสนอการสืบสร้างภาษาในสาขาเปียริก และได้รวบรวมข้อมูลภาษาของในจังหวัดจันทบุรีและภาษาของที่ตราด แต่ไม่ได้กล่าวถึงภาษาซมฺเรในประเทศไทย

1.1.2 การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

ยังไม่มีหลักฐานใด ๆ ที่จะยืนยันได้ว่าชาวซมฺเรอพยพมาจากที่ใด จากคำบอกเล่าของคนกลุ่มนี้อ้างว่าพวกเขาตั้งบ้านเรือนในพื้นที่นี้มีมาหลายชั่วอายุคน นางแย้ รัตนมูล (ปัจจุบันอายุ 80 ปี ราษฎรชาวซมฺเร อยู่ที่บ้านมะม่วง) เล่าว่าสมัยเด็ก ๆ พ่อแม่เคยพาไปเยี่ยมญาติที่อาศัยอยู่ในจังหวัดไพลิน ประเทศกัมพูชา แต่เมื่อเกิดสงครามในกัมพูชาก็ขาดการติดต่อกัน นอกจากนี้ชาวซมฺเรส่วนใหญ่กล่าวว่าพวกตนตั้งบ้านเรือนในบริเวณนี้มาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย ข้าราชการที่อำเภอบ่อไร่คิดว่าชาวซมฺเรเป็นคนกลุ่มดั้งเดิมของพื้นที่ แต่ได้กล่าวว่ามียุค “ของ” ที่ค้าปลีกล้วยพล (ภายหลังมีงานวิจัยระบุว่ากลุ่มที่ค้าปลีกล้วยพลคือกลุ่มกะชองเพราะมีลักษณะทางภาษาต่างจากของที่จันทบุรี และผู้ที่พูดภาษานี้เรียกตนเองว่ากะชอง (สุวิไล, 2543)) มีรายงานเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของ “ของ” ที่ค้าปลีกล้วยพลกล่าวว่าคนกลุ่มนี้อพยพมาจากบริเวณเทือกเขาบรรทัดในกัมพูชา เพื่อลี้ภัยสงครามและหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ (Suwaphat, 2003: 4) ชาวซมฺเรก็รู้จักกลุ่มที่ค้าปลีกล้วยพลและเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ของ” เคยไปมาหาสู่กัน มีชาวซมฺเรไปแต่งงานกับคน “ของ” ที่ค้าปลีกล้วยพลด้วย นอกจากนี้ทั้งยังกล่าวว่ามีคน “ของ” ซึ่งเป็นพวกเดียวกับ “ของ” ที่ค้าปลีกล้วยพล อยู่กับพวกตนมาแต่เดิมซึ่งส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านคลองโพน ในเขตตำบลนันทรี บางคนที่แต่งงานกับคนซมฺเร ผู้วิจัยเคยสัมภาษณ์ชาว “ของ” ที่ค้าปลีกล้วยพล ส่วนใหญ่ทราบว่าชาวซมฺเรอยู่ที่บ้านมะม่วง แสดงว่าทั้งสองกลุ่มมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิดกว่ากลุ่มอื่น ๆ คนทั้งสองเชื้อชาติจึงผสมกลมกลืนกัน ทั้งด้านรูปลักษณ์ทางกายภาพ ภาษา และวัฒนธรรม ยกที่จะจำแนกออกจากกันอย่างเด่นชัด

จากรายงานต่าง ๆ ที่กล่าวถึงข้างต้น ชาวซมฺเรไม่ได้ถูกจำแนกออกจาก “ของ” อย่างเด่นชัด คนไทยส่วนใหญ่เรียกกลุ่มของ กะชอง และซมฺเร ด้วยชื่อเดียวกันว่า “ของ” เมื่อพิจารณาประวัติของชาวของที่จันทบุรีได้มีการบันทึกไว้ว่า ชนชาติของเป็นชนกลุ่มน้อยเผ่าหนึ่งในประเทศเขมรที่ยังด้อยความเจริญ หรือที่เรียกว่า “ชาวป่าดอย” คนเขมรจะดูถูกคนของว่าเป็น “ชาวป่า” ตามลักษณะทางกายภาพของของน่าจะมีลักษณะเหมือนพวกไมโครนีเซียน (micronesians) และเมลานีเซียน

(melanesian) ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่หลงเหลือในเอเชียอาคเนย์ คนของในเขมรอาศัยอยู่ที่จังหวัด
เสาชิง พิไลน และพระตะบอง ถ้าวรวมกัน 3 จังหวัดจะมีจำนวนชาวขอมมากกว่าในประเทศไทย
สันนิษฐานว่าในอดีตชาวขอมคงจะอพยพมาจากประเทศเขมรเข้ามาสู่พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียง
ของประเทศไทย เพราะจากภาษาของจะมีภาษาเขมรปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก หลักฐานที่แสดง
ภูมิหลังของชาวขอมในประเทศไทยเป็นเรื่องราวที่หาข้อยุติได้ยาก แต่เท่าที่ได้ข้อมูลจากหนังสือเรื่อง
“แคมโบช” เขียนโดยนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ทำให้รู้ว่า “ขอม” ได้ตั้งถิ่นฐานในเมืองจันทบุรีมา
ก่อนสยามประเทศ ชาวขอมส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตตำบลตะเคียนทอง กิ่งอำเภอเขาภิรมย์
จังหวัดจันทบุรี และบางส่วนอาศัยอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคตะวันออก เช่น บริเวณจังหวัด
ระยอง และตราด ชาวขอมจะตั้งหลักแหล่งอยู่ทั่วไปในเขตอำเภอเมืองตราด อำเภอบ่อไร่ และ
อำเภอเขาสมิง มีอาชีพการหาของป่ามาขายในตัวเมือง ภาษาของที่ปรากฏหลักฐานเป็นชื่อหมู่บ้าน
ในจังหวัดตราด และจังหวัดจันทบุรีหลายแห่งเป็นที่ยืนยันเขตพื้นที่อยู่อาศัยของชาวขอมแต่
ดั้งเดิม แสดงวิวัฒนาการของชุมชนในภาคตะวันออกที่มีการตั้งถิ่นฐานมาช้านาน (สุชาติ เถาทอง,
2544: 11)

ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ข้างต้น น่าจะสันนิษฐานได้ว่าชาวขัมเร เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด
กับชาวขอม และกะชอง ได้อพยพจากกัมพูชาเข้ามาอยู่ในเขตแดนของไทยนานมาแล้ว ปัจจุบัน
พบผู้พูดภาษาขัมเรที่บ้านมะม่วง(หมู่ที่ 3) บ้านนนทรี(หมู่ที่ 1) และมีผู้ที่เป็นเชื้อสายของชาวขัมเรแต่
ไม่สามารถพูดภาษาขัมเรได้ที่บ้านมะม่วง บ้านนนทรี และบ้านคลองโอน(หมู่ที่ 4) ตำบลนนทรี
อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด (นอกเหนือจากชาวขัมเรที่พบใน อ.บ่อไร่ จ.ตราดแล้ว มีหลักฐานว่าพบ
ชาวขัมเรในเขตอำเภอสนามชัยเขตและท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา อันเป็นพื้นที่ที่ติดต่อกับ
ประเทศกัมพูชา แต่ในปัจจุบันคนกลุ่มนี้ไม่พูดภาษาดั้งเดิมแล้ว (สุวิไล, 2543: 27) หากใช้หลักฐาน
จากชื่อเดิมของหมู่บ้านชาวขัมเร หมู่บ้าน 3 แห่ง มีชื่อเดิมเป็นภาษาขัมเรได้แก่ บ้านมะม่วงเดิมชื่อ
<ชรุกชวก> แปลว่าบ้านมะม่วง สอบถามจากชาวบ้านเล่าว่าหัวหน้าหมู่บ้านสมัยก่อนเป็นชาวขัมเรได้
ตั้งหมู่บ้านบริเวณที่มีต้นมะม่วงขึ้นอยู่มาก (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวัดมะม่วง) บ้านนนทรีเดิมชื่อ
<วาร์ ก้าย> แปลว่าทุ่งนอกเดิมเป็นทุ่งที่อยู่ไกลออกไปจากบ้านมะม่วงและบ้านคลองโอน เดิมชื่อ
<ควง อูร> แปลว่าคลองมัน ศูนย์กลางของชาวขัมเรแต่เดิมน่าจะอยู่ที่บ้านมะม่วง เพราะมีจำนวนเชื้อ
สายชาวขัมเรอยู่มากกว่าอีก 2 หมู่บ้าน และจากชื่อเรียกบริเวณทั้งสามแห่งซึ่งเป็นชื่อภาษาขัมเรนั้น มี
ข้อสังเกตว่า บ้านมะม่วงมีคำว่า “บ้าน” อยู่ด้วยน่าจะหมายถึงบริเวณที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน คลอง
โอน หมายถึงบริเวณที่มีคลองสมัยก่อนนิยมปลูกมันจึงเรียกคลองมัน ส่วนบริเวณบ้านนนทรีใน
ปัจจุบันเดิมถูกเรียกว่าทุ่งนอก หมายถึงบริเวณที่อยู่ไกลออกไป และใช้เป็นที่น่าสนใจไปฝังให้ห่างจาก
หมู่บ้านด้วย

1.2 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ภาษาซมเรเป็นภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้าย หากเทียบกับบันไดลำดับสถานภาพของภาษาต่าง ๆ ของ Fishman (1991) สถานะวิกฤติของภาษาในขั้นนี้แทบไม่มีโอกาสที่จะฟื้นฟูให้ภาษาคงอยู่ต่อไปได้ อีกประมาณ 20 ปีข้างหน้าภาษาซมเรในประเทศไทยก็คงจะสูญหายเพราะผู้พูดได้ดีเหลืออยู่ไม่เกิน 10 คน ส่วนใหญ่หันมาพูดภาษาไทย จะพูดภาษาซมเรบ้างเฉพาะกลุ่มที่พูดได้เท่านั้น แต่ละคนอายุมากกว่า 60 ปี เด็ก ๆ ไม่เรียนภาษาของตน (Pornsawan, 2001) การศึกษาภาษาในภาวะวิกฤติได้รับความสนใจจากนักวิชาการ เพราะมีความเห็นตรงกันว่า การสูญเสียภาษาหมายถึงการสูญเสียวัฒนธรรมแบบแผนในการดำรงชีวิตของกลุ่มชนหนึ่ง ๆ (David Crystal, 2000) สุวิไล เปรมศรีรัตน์ศึกษาภาษาในภาวะวิกฤติของประเทศไทยกล่าวว่าภาษาซมเรจัดเป็นภาษากลุ่มเล็ก ๆ ที่พบในเขตห่างไกลทุรกันดาร ล้อมรอบด้วยภาษาและวัฒนธรรมอื่น ๆ จึงอยู่ในสถานะเสี่ยงต่อการเสื่อมสลาย เช่นเดียวกับภาษาอื่น ๆ อีก 13 ภาษาในประเทศไทย ได้แก่ ภาษากะชอง ของ ชะโอจ มลาบรี ชาไก ฉุฮกูร์ โช(ทะวี่ง) ละเวือะ อิมปี บิซุ ก้อง มอเกล็น และอุรักละโว้ย (สุวิไล, 2543 : 26-27) และได้เสนอแนะว่าสิ่งที่ควรทำคือการรวบรวมเอกสารหลักฐาน ได้แก่ ระบบเสียง คำ ไวยากรณ์ ความหมาย คำศัพท์ นิทาน เพลง สุภาษิต ฯลฯ เท่าที่จะสามารถทำได้ ก่อนที่ภาษานี้จะสูญหายไป

การศึกษาเกี่ยวกับภาษาซมเรที่ได้ทำไปแล้วคือการศึกษาระบบเสียงและไวยากรณ์ภาษาซมเร (Pornsawan, 2001) องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบของภาษาที่ยังขาดหายไปคือ ระบบความหมาย เนื่องจากผู้พูดภาษาซมเรในปัจจุบันไม่สามารถใช้ภาษาซมเรได้อย่างต่อเนื่องโดยตลอด มีการยืมคำศัพท์ภาษาไทยเข้ามาใช้เป็นจำนวนมาก ประมาณคร่าว ๆ ถึง 50 % มีนิทานโบราณเพียง 3 เรื่องที่เล่าได้ไม่สมบูรณ์ ไม่สามารถท่องสุภาษิต หรือร้องเพลงภาษาซมเรได้ การใช้ภาษาน่าจะจำกัดอยู่แค่ระดับคำ กล่าวคือใช้การจำคำศัพท์เป็นคำ ๆ มาผูกเป็นประโยค สลับกับการใช้คำยืมในภาษาไทยในการสื่อสาร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้หมวดคำศัพท์เป็นกรอบในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางภาษา ซึ่งมีสมมุติฐานว่าการศึกษามหาคำศัพท์ที่สัมพันธ์กันทางความหมายสามารถแสดงให้เห็นวิธีคิดของกลุ่มชนได้ เพราะกระบวนการสร้างคำขึ้นใช้ในภาษา เป็นคำที่ตั้งขึ้นตามวิถีชีวิตและความจำเป็นในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ บนโลก ใช้เป็นร่องรอยการอธิบายกิจกรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ได้

1.3 สมมุติฐานของงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีสมมุติฐานของงานวิจัยว่า “ผู้พูดภาษาซมเรยังรักษาวิธีคิดและการมองโลกตามแบบฉบับดั้งเดิมของตนอยู่ และหมวดคำศัพท์ใดบ้างที่ยังสะท้อนวิธีคิดเหล่านั้น”

1.4 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. รวบรวมคำศัพท์ภาษาซมเรที่จัดเก็บตามหมวดความหมายตามความคิดของเจ้าของภาษา ซึ่งจะได้หมวดคำศัพท์ที่สำคัญในภาษาซมเร
2. วิเคราะห์หาโครงสร้างทางความหมายของคำศัพท์ในหมวดต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างขององค์ประกอบทางความหมายของคำในแต่ละหมวด พร้อมทั้งเสนอแนะลักษณะทางไวยากรณ์และตัวอย่างประโยคในการใช้คำศัพท์เหล่านี้ในรูปแบบของศัพทานุกรม
3. อธิบายแนวคิดพื้นฐานของชาวซมเร ในเรื่องต่าง ๆ ที่ได้มาจากการรวบรวมคำศัพท์ตามหมวดทางความหมาย

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ชาวซมเร หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ซมเร ซึ่งอาศัยอยู่ที่บ้านมะม่วง บ้านคลองโอน บ้านนนทรีย์ ตำบลนนทรีย์ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ทั้งที่เป็นชาวซมเรแท้ (ทั้งพ่อและแม่เป็นชาวซมเร) และชาวซมเรลูกผสม (พ่อหรือแม่เป็นซมเร และได้แต่งงานกับคนกลุ่มอื่น)
2. ผู้ให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยสอบถามเพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ถือว่าเป็นตัวแทนของชาวซมเร ที่บ้านมะม่วง บ้านคลองโอน บ้านนนทรีย์ ตำบลนนทรีย์ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด
3. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นความเชื่อ ความคิดเห็น และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวซมเร ที่ตำบลนนทรีย์ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ผู้วิจัยเป็นผู้สอบถาม รวบรวมและบรรยายประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดมา

1.6 ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. สถานที่ทำการศึกษา
ใช้สถานที่คือ ที่บ้านมะม่วง บ้านคลองโอน บ้านนนทรีย์ ตำบลนนทรีย์ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด
2. หัวข้อในการศึกษาค้นคว้า
รวบรวมคำศัพท์ในภาษาซมเรที่ยังใช้อยู่โดยผู้พูดภาษาซมเรในปัจจุบัน ไม่รวมคำยืมในภาษาไทย ยกเว้นคำประสมที่เป็นคำซมเรปนคำไทย
ศึกษาการจัดคำศัพท์เข้าหมวดทางความหมายตามความคิดของผู้พูดภาษาซมเร
ศึกษาโลกทัศน์ของชาวซมเรที่สะท้อนผ่านทางหมวดคำศัพท์
3. ผู้ให้ข้อมูลด้านภาษาได้จากผู้ที่พูดภาษาซมเรได้ในระดับเก่ง มีจำนวน 5 คน ผู้ให้ข้อมูลมีอายุระหว่าง 60–80 ปี เป็นชาวซมเรโดยกำเนิด อาศัยอยู่ที่บ้านมะม่วง และบ้านนนทรีย์ ตำบลนนทรีย์ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด
ผู้ให้ข้อมูลด้านโลกทัศน์ความคิดความเชื่อของชาวซมเร ข้อมูลหลักมาจากการสัมภาษณ์ชาว

ซัมเรจำนวน 63 ครอบครัว นอกจากนี้มีการสัมภาษณ์ ผู้ที่อยู่ในชุมชนร่วมกับชาวซัมเร เช่น เจ้าหน้าื่อนามัย ผู้ใหญ่บ้าน ครู พระสงฆ์ คนกลุ่มอื่น ได้แก่ คนไทย คนซอง คนเขมร คนลาว เป็นต้น

1.7 ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอบ่อไร่

อำเภอบ่อไร่ เดิมเป็นกิ่งอำเภอ อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด เป็นท้องที่มีพลอยแดงหรือทับทิมสยาม (จากการบอกเล่าของผู้ที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมกล่าวว่าก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 มีนายทุนชาวกุหลาบซึ่งมีความรู้ความชำนาญในการร่อนพลอยเดินทางจากเมืองพระตะบอง และไพลินประเทศกัมพูชาเข้ามาทำและรับซื้อพลอยในท้องที่อำเภอบ่อไร่ ได้ตั้งถิ่นฐานเพื่อจะทำพลอย มีการทำไร่นาเพื่อเป็นเสบียงอาหาร มีการขุดบ่อน้ำในไร่เพื่ออุปโภคบริโภคและได้พบพลอยจำนวนมาก จึงมีการขุดหาพลอยในบ่อน้ำ ในไร่ จึงเรียกพื้นที่แห่งนี้ว่า บ่อไร่ คิดปากกันมาจนถึงปัจจุบัน) หลังจากนั้นประชาชนจากจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทยเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อแสวงโชคจากการขุดพลอย ทำให้กิ่งอำเภอบ่อไร่เจริญอย่างรวดเร็ว เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2524 ได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอ ในปี 2529 ได้แยกพื้นที่ตำบลด่านชุมพลออกไปตั้งเป็นตำบลนันทรีย์ ปัจจุบันอำเภอบ่อไร่ประกอบด้วย 5 ตำบล คือตำบลบ่อพลอย ตำบลช้างทุน ตำบลด่านชุมพล ตำบลหนองบอน และตำบลนันทรีย์ มีจำนวนประชากรประมาณ 63,358 คน มีสถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 2 แห่ง โรงเรียน สปช. จำนวน 19 แห่ง และการศึกษานอกโรงเรียน สถาบันศาสนา มีวัด 13 แห่ง และที่พัทธสงฆ์ 13 แห่ง ด้านการสาธารณสุข มีโรงพยาบาลขนาด 30 เตียง 1 แห่ง สถานีอนามัยประจำตำบล 13 แห่ง สำนักงานส่วนมาลาเรีย 1 แห่ง ฯลฯ (เอกสารบรรยายสรุปอำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด, 2542)

ลักษณะที่ตั้งของอำเภอบ่อไร่ ขนาดและอาณาเขตติดต่อ

อำเภอบ่อไร่อยู่ห่างจากจังหวัดตราด โดยทางรถยนต์ 49 กิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดตราด มีเนื้อที่ประมาณ 680 ตารางกิโลเมตร หรือ 425,000 ไร่ สภาพดินทั่วไปเป็นดินร่วน และดินลูกรัง บางส่วนหน้าดินถูกทำลายโดยการทำเหมืองพลอย แบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ คือพื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่เลี้ยงสัตว์ พื้นที่เลี้ยงตะพาบน้ำ พื้นที่อยู่อาศัย นอกจากนี้เป็นที่สาธารณะประโยชน์ และพื้นที่ป่าสภาพพื้นที่เป็นป่าเขา มีต้นไม้หนาแน่นตามแนวชายแดนและบริเวณเทือกเขาบรรทัด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาและเนินเตี้ย ๆ แบ่งพื้นที่ได้ดังนี้ พื้นที่ราบ 109,099 ไร่ พื้นที่ป่า 152,272 ไร่ มีพื้นที่ป่าไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาสมิง (ป่าคลองใหญ่ – ป่าเขาไฟใหม่) ซึ่งยังคงมีสภาพป่าที่สมบูรณ์ตามแนวเทือกเขาบรรทัดติดต่อกับประเทศกัมพูชา และภูเขา 132,227 ไร่ มีแม่น้ำหรือลำคลอง 3 สาย ระยะทาง 39.04 กิโลเมตร คือคลองบ่อไร่ คลองช้างทุน และคลองโสน ซึ่งไหลไปบรรจบกันเป็นแม่น้ำเขาสมิง

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลสะตอ อ.เขาสมิง จ.ตรารด และตำบลคกพรหม อ.ขลุ้ง จ. จันทบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตรารด

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลสำลุค อ.รัตนมณฑล จ.พระตะบอง

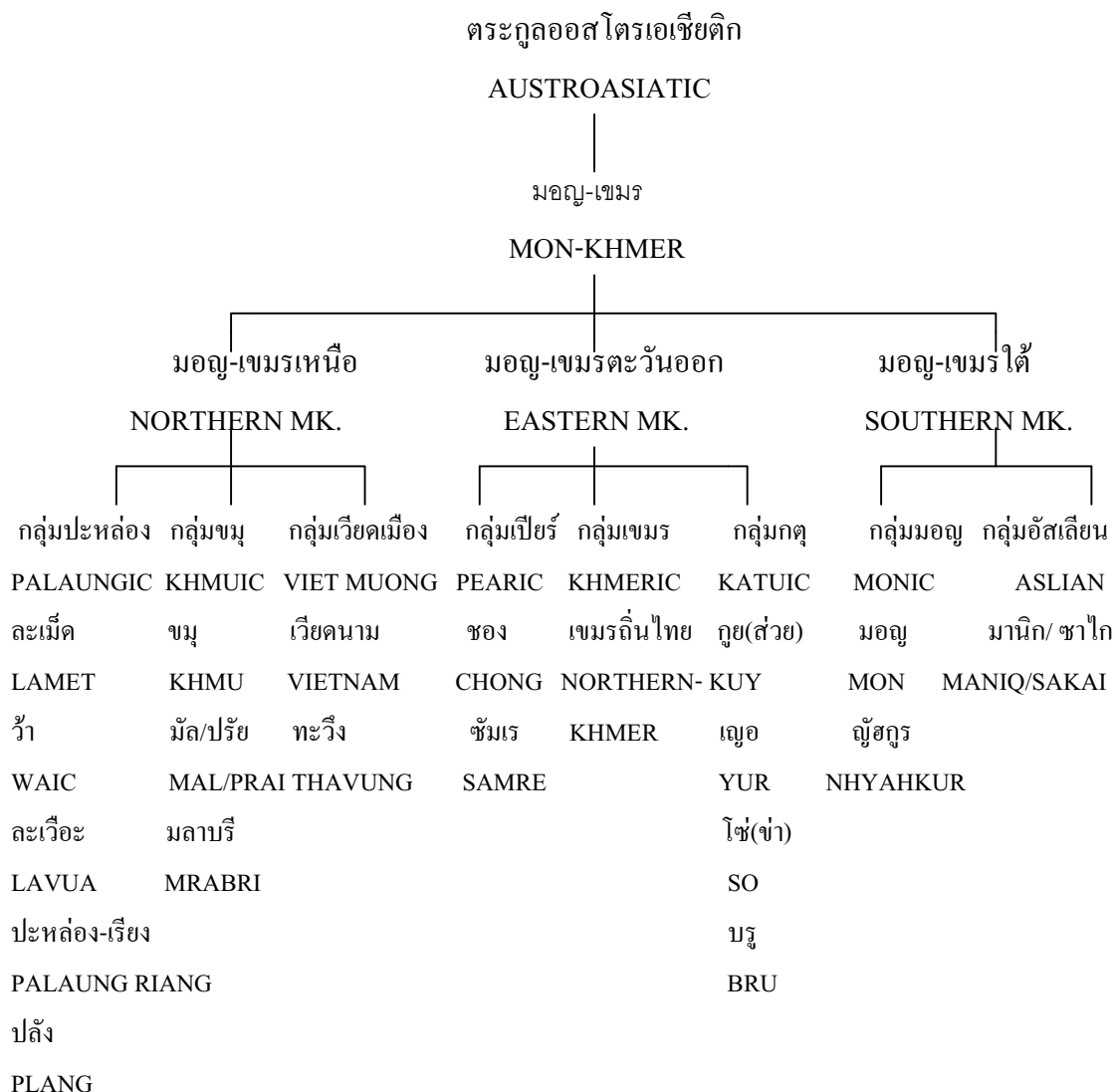
ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลสะตอ อำเภอเขาสมิง จ.ตรารด

การคมนาคม

การเดินทางจากกรุงเทพฯไปอำเภอบ่อไร่ โดยถนนบางนา-ชลบุรี ะยอง จันทบุรี แสนตั้งเขาสมิง บ่อไร่ ประมาณ 385 กิโลเมตร และอีกทางหนึ่ง โดยถนนบางนา ชลบุรี บ้านบึง แกลง จันทบุรี แสนตั้ง เขาสมิง บ่อไร่ ประมาณ 315 กิโลเมตร

1.8 ความสัมพันธ์ของภาษาข้มเรกับภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติกที่พบในประเทศไทย

ภาษาข้มเรอยู่ในตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขาเปี๋ยริก มีลักษณะทางภาษาและวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับภาษาของในจังหวัดจันทบุรี (ปัจจุบันผู้พูดประมาณ 2000-4000 คน) และภาษากะซอง พบที่ตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตรารด ปัจจุบันมีผู้พูดน้อยไม่เกินกลุ่มละ 50 คน และที่พูดได้ก็มีไม่เกินภาษาละ 10 คน(สุวิไล, 2543 : 26-27)

แผนภูมิที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาขมรกับภาษาอื่น ๆ ในประเทศไทย (สุวิไล และคณะ, 2540 : 15)

1.9 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1.9.1 งานที่ศึกษาเกี่ยวกับภาษาขมร

เฮดลีย์ (1985) เขียนบทความเรื่อง “Proto-Pearic and the Classification of Pearic” ใน Southeast Asian Linguistic Studies” เพื่อเสนอการสืบสร้างภาษาในสาขาเปี๋ยริก และเพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดแบ่งภาษาเป็นสาขาย่อยต่าง ๆ ข้อมูลภาษาสาขาเปี๋ยริกนำมาจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งในกัมพูชาและในประเทศไทย เมื่อประมาณ 30 กว่าปีมาแล้ว เช่น Baradat(1941), Huffman (1970-1971), Martin (1974a, 1974b) , Headley (1977,1978) เป็นต้น

เฮดลีย์ได้เสนอระบบเสียงของภาษาสาขาเปี๋ยริกไว้ 2 ชุด ได้แก่ ระบบเสียงแบบคร่าว ๆ (Comtemporary Phonetic system) และระบบเสียงที่เขาสืบสร้างขึ้น (Historical Phonology)

จากนั้นเฮดลีย์ได้เสนอการจัดแบ่งภาษาสาขาเปี๋ยริกออกเป็นสาขาย่อย ดังนี้

1. สาขาตะวันออกเฉียงเหนือ (Northeastern) ได้แก่ ภาษาเปียร์ ในกัมปงทม (Kampong Thom)
2. สาขาตะวันออกเฉียงใต้ (Southeastern) ได้แก่ ภาษาSuoi ในKampong Spue และภาษาสะโอช (Saoch) ใน Veal Renh
3. สาขาตะวันตก (Western) ได้แก่ ภาษาของที่จันทบุรี, ภาษาของเฮิบ, ภาษาของลอ
4. สาขาภาคกลางตอนใต้ (South Central) ได้แก่ ภาษาซัมเรในโพธิสัตว์(Pursat), ภาษาของที่บ้านทักโคย Baradat และภาษาของในจังหวัดตราด

5. สาขาภาคกลางตอนเหนือ (North Central) ได้แก่ ภาษา Somray ใน Battambang

บทความชิ้นนี้เป็นบทความที่ให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาในสาขาเปียร์กเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากข้อมูลทางภาษาศาสตร์ของภาษาในสาขานี้มีน้อยมาก บทความชิ้นนี้นอกจากจะรวบรวมข้อมูลมาจากแหล่งต่าง ๆ ที่น่าเชื่อถือแล้ว ยังเสนอแนะการสืบสร้างระบบเสียงของภาษาในกลุ่มเปียร์กไว้ด้วย

น่าสังเกตว่าเฮดลีย์ได้รวมข้อมูลภาษาของในจังหวัดจันทบุรีและภาษาของที่ตราด(ภาษากะซอง)ไว้ แต่ไม่ได้กล่าวถึงภาษาซัมเรในประเทศไทยเลย

ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ (2529) เขียนบทความเรื่อง “ภาษาสำเร” เป็นการจดบันทึกคำที่สัมภาษณ์จากผู้พูดภาษาสำเรจำนวน 2 คน และใช้เวลาเพียง 2 วัน มีจำนวนคำทั้งสิ้น 367 คำ ผู้เขียนได้สรุประบบเสียงของภาษานี้ไว้อย่างหยาบ ๆ เช่นเรื่องของโครงสร้างพยางค์ แต่ไม่ได้เสนอแนะแนวทางวิเคราะห์ระบบเสียงหรือแสดงคู่เทียบเสียงเอาไว้

บทความชิ้นนี้เป็นบทความชิ้นแรกทีกล่าวถึงภาษาสำเรในประเทศไทย และเป็นบทความที่ช่วยชี้แหล่งให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับถิ่นฐานของชาวซัมเร (การเขียนชื่อภาษานี้มีการเขียนเป็น 2 แนว คือภาษาสำเร (ธีระพันธ์, 2529) และภาษาซัมเร (สุริยา รัตนกุล, 2537) ผู้วิจัยเขียนชื่อภาษาซัมเรตามการเรียกชื่อภาษา ที่เสนอแนะโดยสุริยา รัตนกุล)

Pornsawan (2001) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง Samre Grammar เป็นการบรรยายระบบเสียงและไวยากรณ์ ของภาษาซัมเร พบผู้พูดที่บ้านมะม่วงและบ้านนนทรีย์ ตำบลนนทรีย์ อำเภอบ่อไร่ ผลการวิจัยพบว่า ภาษาซัมเรมีลักษณะของภาษาในตระกูลมอญเขมร แต่ลักษณะการใช้ภาษาซัมเรในปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของภาษาไทยอย่างชัดเจน และยังมีการใช้หน่วยเสียงวรรณยุกต์เป็นลักษณะสำคัญในการแยกความหมายของคำซึ่งเป็นลักษณะที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาไทย (ควบคู่ไปกับการใช้ลักษณะน้ำเสียง ซึ่งเป็นองค์ประกอบรอง และเกิดเป็นบางครั้ง นอกจากนี้ยังพบว่าผู้พูดภาษาซัมเรได้มีอยู่เพียง 20 คน แต่ละคนมีความสามารถไม่เท่ากัน พวกเขาใช้ภาษาซัมเรสลับกับภาษาไทย แต่ส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยมากกว่า กลุ่มที่พูดได้ในระดับดีมีอยู่เพียง 8 คน แต่ละคนอายุ 55 ปีขึ้นไป เด็กชาวซัมเรเรียนภาษาไทยที่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน และใช้แต่ภาษาไทยเท่านั้น ทศนคติของชาวซัมเรที่มีต่อภาษาของตนเป็นไปในทางค่อนข้างลบ พวกเขาไม่อยากพูดภาษาของตนเองเพราะเกรงว่าจะถูกดูหมิ่น หรือถูกมองว่าไม่ใช่คนไทยทั้ง ๆ ที่พวกเขาต่างก็ถือสัญชาติไทย กล่าวได้ว่าภาษาซัมเรเป็นภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้าย หากเทียบกับบันไดลำดับสถานภาพของภาษาต่าง ๆ ของ

Fishman (1991) สภาวะวิกฤติของภาษาในขั้นนี้แทบไม่มีโอกาสที่จะฟื้นฟูให้ภาษาคงอยู่ต่อไปได้ อีกประมาณ 20 ปีข้างหน้าภาษาซมเรในประเทศไทยก็จะสูญหายไป

แม้ว่าในงานวิทยานิพนธ์ดังกล่าวได้ให้ตัวอย่างคำศัพท์ไว้ประมาณ 3000 คำ (แต่พบว่าคำศัพท์ประมาณครึ่งหนึ่งของข้อมูลเหล่านี้เป็นคำยืมจากภาษาไทย โดยเฉพาะหมวดคำไวยากรณ์ส่วนใหญ่ยืมมาจากภาษาไทยแทบทั้งสิ้น) ศัพท์เหล่านี้ มีเพียงคำแปลคร่าว ๆ และจัดกลุ่มไว้อย่างหยาบ ๆ ยังไม่ได้จัดหมวดหมู่คำศัพท์เหล่านั้นตามความหมาย และยังไม่ได้ระบุลักษณะไวยากรณ์ของคำศัพท์เหล่านี้

1.9.2 งานที่ศึกษาเกี่ยวกับภาษาในภาวะวิกฤติ

David Crystal (2000) เสนอให้ชาวโลกให้ความสนใจต่อภาษาของชนกลุ่มน้อยที่กำลังจะสูญหายไปเพราะถูกกลืนไปกับภาษาของกลุ่มที่มีความเจริญมากกว่า กลุ่มบุคคลตลอดจนองค์กรต่าง ๆ เช่น UNESCO มีความเห็นตรงกันว่า การสูญเสียบางภาษาหมายถึง การสูญเสียชีวิตวัฒนธรรมแบบแผนในการดำรงชีวิตของกลุ่มชนหนึ่ง ๆ จึงร่วมกันศึกษาวิจัยเรื่องเกี่ยวกับภาษาในภาวะวิกฤติ (Language endangerment) จากรายงานของ UNESCO (2001) ประมาณว่า 90 % ของจำนวนภาษาต่าง ๆ ในโลกราว 6,800 ภาษา กำลังจะสูญหายไปปลายศตวรรษที่ 20 นี้ งานการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาษาในภาวะวิกฤติเป็นงานค่อนข้างใหม่ อาศัยการประสานความรู้และประสบการณ์หลายแขนงเข้าด้วยกัน ทั้งนักภาษาศาสตร์ นักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา นักภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ นักวางแผนการศึกษาเจ้าของภาษา นักการเมือง ครูและ พัฒนาการ ฯลฯ เมื่อเกิดแรงกระตุ้นในการศึกษาภาษาในลักษณะดังกล่าวจึงมีศูนย์รวมการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ทั้งในอเมริกา ยุโรป ออสเตรเลีย และในเอเชียก็มีศูนย์รวมที่ประเทศญี่ปุ่น บุคคลที่สำคัญเช่น Fishman (2001) Dorian (1989) Kazuto Matsumura (1998) งานของ David Crystal นี้เป็นการรวบรวมแนวคิดตลอดจนพัฒนาการและตัวอย่างในการศึกษาภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤติทั่วโลก โดยให้ความรู้ในประเด็นหลัก ๆ เช่น ความหมายของภาษาที่สูญพันธุ์ (What is language death?) ทำไมจึงต้องศึกษาภาษาเหล่านี้ (Why should we care?) สาเหตุของการตายหรือการเลิกใช้ภาษา (Why do language die?) จะเริ่มอนุรักษ์หรือฟื้นฟูภาษาอย่างไร (Where do we begin?) และเราจะทำอะไรได้บ้าง(What can be done?) ประมวลจากงานชิ้นนี้ทำให้ได้แนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาษาในภาวะวิกฤติสำหรับผู้ที่จะเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยด้านนี้ ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยที่ไม่สามารถกำหนดเป็นแบบแผนตายตัวได้ ผู้เขียนเสนอแนะว่าจะต้องเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของแต่ละภาษาซึ่งแตกต่างกันในเรื่องของภาวะความรุนแรงของปัญหา จำนวนผู้พูด ความยอมรับสถานการณ์ของปัญหา ทักษะของผู้พูด สถานภาพและหน้าที่ของภาษาในชุมชนนั้น ๆ ความร่วมมือในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาของเจ้าของภาษากับคนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในชุมชนเล็กและในสังคมขนาดใหญ่ด้วย เป็นต้น นอกจากนี้ได้เสนอให้นักภาษาศาสตร์เริ่มต้นเก็บรวบรวมข้อมูลทางภาษาไว้ให้ได้มากที่สุด ประมวลอย่างเป็นระบบ มีตัวอย่างของเสียง ประโยค การนำภาษาไปใช้ อาจเรียกได้ว่าเก็บทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับภาษาและวัฒนธรรม เท่าที่พอจะทำได้เอาไว้ก่อน เพื่อให้เห็นความคืบหน้าของการอนุรักษ์หรือฟื้นฟู

ภาษา เพราะงานเหล่านี้เป็นงานยาก ใช้เวลานาน และมีปัจจัยแวดล้อมอีกนานาประการ ไม่อาจคาดหวังความสำเร็จของงานได้เสมอไป แต่ผู้เขียนก็ได้กล่าวไว้ว่าแม้จะไม่สามารถฟื้นฟูภาษาที่กำลังจะตายให้กลับมาใช้อย่างกว้างขวางในชุมชนนั้น อย่างน้อยที่สุดก็ควรจะประวิงเวลาของการสูญหายออกไปนานที่สุดเท่าที่จะทำได้

Suwilai Premsrirat (2002) นำเสนอภาพคร่าว ๆ เกี่ยวกับภาษาในภาวะวิกฤติในประเทศไทย ให้ข้อมูลเบื้องต้นว่ามีจำนวนภาษาต่าง ๆ ในประเทศไทยประมาณ 60 ภาษา แต่ในจำนวนนี้อยู่ในข่ายของภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤติถึง 14 ภาษา ดังนี้

1. ภาษาซัมเร (Samre)
2. ภาษากะซอง (Kasong)
3. ภาษาชะโอช (Sa-Oc or Chu-ung)
4. ภาษาซอง (Chong)
5. ภาษามลาบรี (Mlabri)
6. ภาษาเคนชีว (Kensiw)
7. ภาษาญัฮกูร (Nyah Kur)
8. ภาษาโส้ (ทะวึง) (So Thaveung)
9. ภาษาละเวือะ (Lavue)
10. ภาษามปี (Mpi)
11. ภาษาบิซู (Bisu)
12. ภาษาก็อง (Gong)
13. ภาษาอุรักละโว้ย (Urak Lawoy)
14. ภาษามอเกิ้ลัน หรือ มอเก็น (Moklen/ Moken)

ข้อสรุปข้างต้นของ ศ. ดร.สุวิไล หากเทียบกับบันไดลำดับสถานภาพของภาษาต่าง ๆ ของ Fishman (1991) ที่ได้อธิบายสถานภาพของภาษาต่าง ๆ ไว้ 8 ลำดับขั้น (ภาษาที่อยู่ในสถานการณ์ในขั้นที่ 5-8 ถือว่าอยู่ในภาวะวิกฤติ) สามารถจะระบุตัวอย่างภาษาในประเทศไทยที่อยู่ในภาวะวิกฤติขั้นต่าง ๆ กันได้ดังนี้

ภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้าย ได้แก่ ภาษาซัมเร ภาษากะซอง และภาษาชะโอช กลุ่มนี้ได้แก่ภาษาซึ่งมีจำนวนผู้พูดเหลืออยู่น้อยมาก การใช้ภาษาของเขาจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น และนานๆ จึงจะพูดภาษาของตน เด็กๆ ไม่หัดพูดภาษาของตนเลย ทักษะที่มิต่อภาษาของตนก็เป็นไปในเชิงลบ เป็นต้น ภาษาในกลุ่มนี้แทบไม่มีโอกาสที่จะฟื้นฟูให้ภาษาคงอยู่ต่อไปได้

ภาษาที่อยู่ในชั้นวิกฤติอันดับที่ 7 เช่น ภาษาของ แม้ว่าจำนวนผู้พูดมีมากกว่าในชั้นที่แปด แต่ก็ยังจำกัดวงอยู่ในกลุ่มผู้ใหญ่ซึ่งใช้ภาษาของตนสลับกับภาษาไทย พวกเขาจะใช้ภาษาของในหมู่พวกเขาด้วยกันเท่านั้น และใช้ภาษาไทยเมื่อติดต่อกับคนต่างกลุ่ม เด็ก ๆ ไม่เรียนภาษาของตน หันไปเรียนภาษาไทยแทน

ภาษาที่อยู่ในชั้นที่หกของภาวะวิกฤติ เช่น ภาษาญฮูร์ และ ภาษาโส (ทะวีง) อธิบายได้ว่ายังมีการใช้ภาษาของตนในครอบครัว เด็ก ๆ จึงมีโอกาสรู้ภาษาของตน แต่อิทธิพลจากภายนอกทำให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ถ้าไม่ดำเนินการศึกษาเชิงอนุรักษ์ไว้ก็อาจจะเปลี่ยนไปอยู่ในกลุ่มที่วิกฤติมากขึ้น

นอกจากนี้ ศ.ดร. สุวิไล ยังได้เสนอแนะขั้นตอนและแนวทางในการศึกษาภาษาในภาวะวิกฤติขั้นต่าง ๆ ไว้ แบ่งให้สอดคล้องกับขั้นต่าง ๆ ของภาวะวิกฤติ โดยแบ่งเป็นสองขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ

1. ภาษาที่อยู่ในกลุ่มซึ่งต้องทำการการอนุรักษ์ไว้ โดยการจัดทำเอกสารหลักฐานเพื่อบันทึกข้อมูลทางภาษาเอาไว้ (Language documentation) ได้แก่การบันทึก ระบบเสียง ระบบไวยากรณ์ คำศัพท์ และความหมาย ตลอดจนการรวบรวมเอกสารหลักฐานเกี่ยวกับ นิทานพื้นบ้าน เพลง สำนวนสุภาษิต เป็นต้น เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นที่กล่าวมาแล้ว จึงนำไปเชื่อมโยงเพื่อระบุสถานภาพของภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤติเหล่านี้เข้ากับ โครงการแผนที่ภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยของสถาบันวิจัยภาษามหาวิทยาลัยมหิดล หรืออาจจะศึกษาลักษณะปัญหาในการศึกษาภาษาในภาวะวิกฤติ เช่นปัญหาในการรวบรวมข้อมูล วิธีการ เครื่องมือ โดยผู้เชี่ยวชาญทั้งนักภาษาศาสตร์ นักวางแผนการศึกษา และพัฒนากร ฯลฯ ความร่วมมือของเจ้าของภาษา แหล่งทุนสนับสนุน การเผยแพร่ข้อมูล การจัดเก็บข้อมูลเพื่อสะดวกต่อการนำไปใช้ เป็นต้น

2. การฟื้นฟูภาษา เป็นความพยายามที่จะกระตุ้นให้ผู้ใช้ภาษาหันมาใช้ภาษาของตนในชีวิตประจำวันมากขึ้น ตัวอย่างผลงานได้แก่การพัฒนาระบบเขียนภาษาของ ของสถาบันวิจัยภาษามหาวิทยาลัยมหิดลโดยได้รับทุนสนับสนุนจาก สกว. เป็นต้น

ข้อเสนอแนะดังกล่าวชี้ว่าการศึกษาวิจัยภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้าย น่าจะทำได้เพียงขั้นตอนแรก นั่นคือการรวบรวมข้อมูลจัดทำเป็นเอกสารเพื่อเป็นหลักฐานไว้ ซึ่งย่อมดีกว่าไม่ได้พยายามทำอะไรได้เลย

1.9.3 งานที่ศึกษาเกี่ยวกับโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์

“กลุ่มชาติพันธุ์” หมายถึงกลุ่มคนที่มีประวัติศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกัน และประการสำคัญคือมีสำนึกในความเป็นกลุ่มหรือเผ่าพันธุ์เดียวกัน มี “ภาษา” ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ สำหรับเป็นเครื่องมือสื่อสารในกลุ่มของตน อาจกล่าวได้ว่าภาษาเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของชนชาติหนึ่งและวัฒนธรรมก็แสดงออกด้วยภาษาเป็นสำคัญ ภาษาจึงเป็นทั้งพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์และเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมอื่น ๆ การที่ภาษาเป็นพฤติกรรมที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์นี้เอง ภาษาจึงต้องมี

การเปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กับสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ด้วย ภาษาของคนแต่ละกลุ่มจึงภาษาจะดำรงอยู่ย่อมต้องมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เมื่อมีการติดต่อกับคนกลุ่มอื่นโดยเฉพาะกลุ่มที่มีอิทธิพลสูงกว่ากลุ่มดั้งเดิมของตน มักจะมีการรับอิทธิพลของภาษาและวัฒนธรรมของคนกลุ่มใหม่เข้ามา จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง สิ่งเก่าที่ไม่จำเป็นก็สูญหายไป เกิดสิ่งใหม่ขึ้นทดแทน อย่างไรก็ตามภาษาดั้งเดิมของเผ่าพันธุ์มีความสำคัญต่อการสร้างพัฒนาการทางวัฒนธรรม เพราะภาษาก่อให้เกิดการเรียนรู้และสั่งสมความรู้ได้ เกิดการประดิษฐ์คิดค้นทางวัตถุเพิ่มขึ้น มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นทั้งภาษาและเครื่องมือตามพัฒนาการที่ผ่านมา การมองผ่านภาษาจะช่วยให้เกิดความเข้าใจและความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ นำไปสู่ความเข้าใจโลกทัศน์ของคนกลุ่มนั้น (Robert Redfield (1966) นิยามคำว่าโลกทัศน์ (World View) คือภาพที่บุคคลในสังคมมองเห็นตัวเขาและความสัมพันธ์ของตัวเขากับสภาพรอบตัว) เป็นผลมาจากการปรับตัวของกลุ่มชนนั้นตั้งแต่อดีตสืบทอดกันมาในรูปของการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ ของผู้พูดภาษาตลอดจนส่วนที่เป็นรูปธรรม เช่น บ้าน อาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น

ตัวอย่างงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้แก่

สุรชา สุพรรณไพบูลย์ (2530) ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวซองบรรยายลักษณะความเป็นอยู่บ้านเรือนวิถีชีวิต ตลอดจนศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชนกลุ่มนี้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและปรีชา ชัยปัญหา (2539) ศึกษาวิถีครอบครัวและชุมชนชาติพันธุ์ไทยแสก บ้านบะหว้า ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน วิถีครอบครัวและการเปลี่ยนแปลง และสถาบันครอบครัวกับชุมชนในกระแสโลกาภิวัตน์ ใช้การวิจัยภาคสนามแบบมีส่วนร่วม อีกทั้งนักวิจัยอีกท่านหนึ่งเป็นคนในชุมชนจึงสามารถบรรยายชุมชนได้ตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

สุริยา รัตนกุลและคณะ (2539) “ภาษาและวัฒนธรรมลัวะ : ศึกษาจากบทสนทนา 30 บททำให้ทราบวิถีชีวิตของชาวลัวะบ้านสากัด จังหวัดน่าน เกี่ยวกับอาหาร ความเชื่อ อาชีพ เลี้ยงหมู ไปไร่ ไปจับปู ไปเอดมด ไปทำงานในเมือง เป็นต้น

โสภณา ศรีจำปา (2541) ศึกษากลุ่มความหมายของคำภาษาเวียตนาม โดยการเตรียมกลุ่มคำที่เลือกจากพจนานุกรมอังกฤษ – เวียตนามที่มีคำแปลภาษาอังกฤษเหมือน ๆ กันจัดเข้าไว้ในกลุ่มคำเดียวกัน หลังจากนั้นสอบถามความแตกต่างของความหมายจากเจ้าของภาษาซึ่งมีประสบการณ์ในการสอนภาษาเวียตนามมานานนับสิบปี ทำให้สามารถอธิบายความแตกต่างของคำได้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องการศึกษาภาษาเวียตนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเลือกใช้คำในภาษาเวียตนามได้อย่างถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น

เรณู เหมือนจันทร์เขย (2542) ศึกษาโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย:ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง สะท้อนวิถีชีวิตและความเชื่อของไทยโซ่งที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครปฐม ความเชื่อ

เหล่านี้แสดงออกมาเป็นประเพณีที่ยังคงความสำคัญต่อชุมชนหลายรูปแบบ สามารถอธิบายเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยโซ่งได้

Suwilai Premsrirat (2002) จัดทำศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์ของภาษาขมุถิ่นต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ ผลการวิจัยนอกจากจะได้ความรู้ในภาษาขมุแล้ว ยังสะท้อนถึงวิถีคิดและการมองโลกของชนกลุ่มนี้ จากการเริ่มทำวิจัยลักษณะเช่นนี้ ทำให้ได้ผลงานที่เกี่ยวข้องออกมาอีกมากมาย เช่น Tonogenesis in Khmu Dialects of SEA, โลกทัศน์ในภาษาขมุ เป็นต้น ผลงานเช่นนี้สามารถโยงงานทางภาษาและวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ถ้าศึกษาภาษานั้น ๆ ละเอียดลึกซึ่งเพียงพอ ก็จะเห็นความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเสียง ด้านคำศัพท์ ไวยากรณ์ ตลอดจนกระบวนการทางด้านการคิด ความเชื่อ ซึ่งสะท้อนให้เห็นรูปแบบของวัฒนธรรมของกลุ่มคนนั้น สามารถจัดลำดับวิวัฒนาการของชาวขมุว่า กลุ่มไหนยังรักษาประเพณีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมไว้ และกลุ่มไหนที่รับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้าไปมากกว่า เป็นต้น

วีระ สดสังข์ (2545) จัดทำเป็นสารคดีชุดชนชาติกวย ชนกลุ่มน้อยจากลุ่มแม่น้ำโขงถึงลุ่มแม่น้ำมูล บรรยายเกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีและวิถีชีวิตของชาวกวย เนื่องจากผู้เขียนเป็นชาวกวย จึงเขียนเรื่องราวได้อย่างละเอียด ทำให้ผู้อ่านเข้าถึงวัฒนธรรมตลอดจนความคิดหรือโลกทัศน์ของคนกลุ่มนี้ได้ทีเดียว

บทที่ 2

ระเบียบวิธีวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

2.1.1. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคำศัพท์

ประกอบด้วย รายการคำต่าง ๆ (Pornsawan, 2001) จากงานดังกล่าวมีรายการคำศัพท์ไว้ประมาณ 3000 คำศัพท์เหล่านี้ มีเพียงคำแปลคร่าว ๆ ยังไม่ได้จัดหมวดหมู่คำศัพท์เหล่านั้นตามความหมาย และยังไม่ได้ระบุลักษณะไวยากรณ์; (Siripen, 2001); (Noppawan, 2003)

2.1.2 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวซัมเร

ประกอบด้วย แบบสอบถาม 2 ชุด โดยรวบรวมจากงานวิจัยของผู้อื่นซึ่งได้กระทำมาแล้วในทำนองเดียวกันกับกลุ่มชนเผ่าอื่น นำมาเรียบเรียงใหม่ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก)

ชุดที่ 1 แบ่งเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 เกี่ยวกับประวัติส่วนตัวผู้ให้ข้อมูล ตอนที่ 2 เป็นเนื้อเรื่องที่ถาม เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาลักษณะนิสัยของกลุ่ม, ลักษณะการแต่งกาย, ลักษณะสภาพทางเศรษฐกิจ, ลักษณะสภาพสังคม, การสร้างบ้าน, การสร้างครอบครัว, ระบบครอบครัว, ระบบเครือญาติ, ความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้าน, ความรู้สึกของคนที่ติดต่อเผ่าพันธุ์ ตลอดจนทัศนคติที่คนกลุ่มอื่นมีต่อพวกของตน, ลักษณะทางประเพณี และวัฒนธรรม, การบำบัดรักษาโรค, การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม ฯลฯ แบ่งเป็นข้อย่อยได้ 129 ข้อ

ชุดที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีแม่แมด มีรายละเอียดที่เจาะลึกในหัวข้อนี้ เพราะเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวซัมเร นำแบบสอบถามไปสอบถามผู้ให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยชาวซัมเรเป็นผู้ซักถาม และเขียนคำตอบ ส่วนผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามเท่านั้น

2.2 การเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูล

2.2.1. การรวบรวมข้อมูลคำศัพท์

นำรายการคำศัพท์ที่เตรียมไว้ (Pornsawan, 2001) ไปสอบถามผู้บอกภาษา โดยอธิบายวัตถุประสงค์ในการรวบรวมคำศัพท์ว่าต้องการคำศัพท์ที่เป็นภาษาซัมเร โดยให้ผู้บอกภาษาบอกคำศัพท์ต่าง ๆ ในภาษาซัมเรที่มีความสัมพันธ์กันตามหมวดความหมายทีละหมวด ให้ผู้บอกภาษาเป็นผู้โยนความสัมพันธ์ของคำศัพท์ตามความคิดของตน ผู้วิจัยบันทึกคำศัพท์ภาษาซัมเรส่วนที่เกี่ยวกับการออกเสียงเป็นสัทอักษรและบันทึกลงในแถบบันทึกเสียง

2.2.2 การรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาร่องรอยโลกทัศน์ของชาวซัมเร

วิธีการที่ใช้คือการเข้าร่วมในกิจกรรมพื้นฐานต่าง ๆ และเฝ้าสังเกต บันทึก และใช้คำถามเสริม เพื่อให้ได้คำอธิบาย และความรู้ในกิจกรรมนั้น ๆ ทั้งขบวนการ แล้วอัดเทป หรือจดบันทึกไว้

จากนั้นจึงนำข้อมูลพื้นฐานนี้มาศึกษาต่อ หาทางจัดคำศัพท์เป็นหมวดตามคำอธิบายของเจ้าของภาษา เลือกหมวดที่มีความสำคัญตามประเด็นการวิเคราะห์ มาศึกษาในรายละเอียด โดยใช้คำถามที่เจาะลึก เปรียบเทียบระหว่างคำต่าง ๆ และกิจกรรมต่าง ๆ โดยเริ่มจากหมวดคำที่เกี่ยวกับกิจกรรมพื้นฐาน ของชีวิต ซึ่งอาจจะมีคำใหม่เกิดขึ้นเพิ่มเติม หรือมีบางคำสูญหายไป หรือใช้คำยืมจากภาษาอื่น อัน เป็นผลมาจากการอิทธิพลของโลกภายนอก ความเจริญก้าวหน้า อิทธิพลของภาษาและวัฒนธรรมที่ อยู่ใกล้เคียง เป็นต้น ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของการใช้คำศัพท์ นอกจากนี้รายละเอียดใน ลักษณะทางความหมายหรือวัฒนธรรมก็อาจเปลี่ยนไปด้วย การเก็บข้อมูลไม่สามารถกำหนดแบบ แผนเฉพาะตายตัวได้เสียทีเดียว เพราะหมวดคำศัพท์ที่มีจำนวนมาก มีความหมายใกล้เคียงกันย่อม มีลักษณะซับซ้อนทางความคิดและการเลือกใช้คำศัพท์นั้น ๆ การใช้คำถามด้วยภาษาไทยซึ่งเป็น ภาษาที่สองของชนกลุ่มนี้ก็ยังจะไม่ได้ประโยชน์ อาจจะทำให้สับสนมากขึ้น ดังนั้นการรวบรวม คำศัพท์ในการศึกษาครั้งนี้ ไม่ใช่เพียงการรวบรวมรายการคำศัพท์ให้ได้ปริมาณมาก ๆ เท่านั้น หาก แต่เป็นการสังเคราะห์เพื่อหากลุ่มของคำศัพท์ที่มีความสำคัญสามารถสะท้อนแนวทางในการอธิบาย “โลก” ตามความคิดและประสบการณ์ของชาวซัมเร ผ่านมาทางคำศัพท์เหล่านั้น น่าสังเกตว่าคำที่ ปรากฏในข้อความจึงจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิชาญแบบนี้นี้ นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงผู้ตอบซึ่งมี ความรู้ความชำนาญในเรื่องต่าง ๆ แตกต่างกันไป ผู้ที่ชำนาญการมักจะอธิบายได้ละเอียดลึกซึ้ง กว่าคนอื่น นั่นหมายถึงการใช้คำศัพท์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีความหลากหลาย ศัพท์บางคำอาจ มีข้อจำกัดในการใช้ซึ่งอาจจะไม่พบจากข้อความทั่ว ๆ ไป

กล่าวโดยสรุปได้ว่า เป็นการวิจัยภาคสนามในลักษณะของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก อาศัยเทคนิคการเก็บข้อมูลโดยได้ฝึกผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งเป็นชาวซัมเร ให้ช่วยเก็บบันทึกข้อมูลแบบมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด เช่นช่วยในการรวบรวมแบบสอบถาม ช่วย บันทึกเทป ถ่ายภาพ เมื่อมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาเกิดขึ้นในหมู่ชาวซัมเร ส่วนผู้วิจัย ได้เข้าไปวางกรอบประเด็นและวิธีการจดบันทึก ติดตามการศึกษาชุมชน การสังเกตการณ์ทั้งที่มีส่วน ร่วมและไม่มีส่วนร่วมเป็นระยะ ตลอดจนติดตามตรวจสอบข้อมูล สัมภาษณ์คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยใช้แบบสอบถามที่เตรียมไว้และชำระรายละเอียดเพิ่มเติม นอก จากนี้ยังสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ และชาวบ้านในชุมชนเป้าหมาย ได้แก่ หมออนามัย ผู้ใหญ่บ้าน ครู ชาวบ้านในหมู่บ้านที่ไม่ใช่ซัมเร สงฆ์ ชาวบ้านที่บ่อไร่ เป็นต้น

ข้อมูลเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวซัมเรซึ่งได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และบันทึกลงในแถบบันทึกเสียงในบางกรณีเช่นการตีกลองและการร้องเพลงอัญเชิญ ในการเล่นผีแม่แมด เป็นต้น มีการบันทึกภาพคน บ้าน เครื่องใช้ กิจกรรมที่สำคัญ ฯลฯ และบันทึก การเล่นผีแม่แมดของชาวซัมเรด้วยวิดีโอ

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

รวบรวมคำศัพท์ต่าง ๆ ในภาษาซัมเร จัดกลุ่มตามความสัมพันธ์กันทางหมวดความหมายตามความคิดของเจ้าของภาษาในเบื้องต้นก่อน แล้วจึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

2.3.1. ตัดคำที่สังเกตได้ชัดว่าเป็นคำยืมจากภาษาไทยออกไป ยกเว้น กลุ่มคำประสมที่มีคำยืมภาษาไทยปนกับคำซัมเรยังคงไว้ แล้วจึงนำคำที่ได้ไปเทียบกับรายการคำของภาษาซอง(Siripen, 2001) และภาษากะซอง (Noppawan, 2003) เพราะเป็นภาษาในสาขาเปิยริกในประเทศไทยเช่นเดียวกัน เพื่อเปรียบเทียบและตรวจสอบว่าคำศัพท์ที่ยังคงเหลือนั้นเป็นคำศัพท์ร่วมตระกูล (cognates) ซึ่งเป็นคำที่สะท้อนรากศัพท์หรือที่มาจากคำดั้งเดิมคำเดียวกัน (Proto forms)

2.3.2 วิเคราะห์หาโครงสร้างทางความหมายของคำศัพท์ในหมวดต่าง ๆ

โดยนำคำในแต่ละหมวดไปถามรายละเอียดการให้คำอธิบายความหมายของคำศัพท์แต่ละคำใหม่ เพื่อศึกษาความเหมือนและความต่างขององค์ประกอบทางความหมายของคำในแต่ละหมวดให้ผู้บอกภาษาช่วยยกตัวอย่างประโยค หรืออธิบายกิจกรรมที่สัมพันธ์กับคำศัพท์เหล่านั้น

2.3.3 ตรวจสอบคำศัพท์แต่ละหมวดเพื่อหาจำนวนหมวดคำศัพท์และเสนอแนะการตั้งชื่อ

โดยศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดหมวดคำในภาษาอื่น ๆ เช่น THESAURUS OF KHMU DIALECTS IN SOUTHEAST ASIA (Suwilai, 2001), ศัพท์านุกรมเวียดนาม-ไทย-อังกฤษ (สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ, 2541) เป็นต้น ใช้เป็นแนวทางนำไปพูดคุยสอบถามความเห็นเพื่อการจัดหมวดหมู่ให้เป็นไปตามระบบการคิดของเจ้าของภาษา เนื่องจากผู้บอกภาษาซัมเรไม่สามารถตั้งชื่อหมวดความหมายได้เอง

2.3.4. การจัดบันทึกคำศัพท์ และรายละเอียดการอธิบายคำศัพท์

คำศัพท์หลักถูกถอดเสียงตามระบบเสียงที่เสนอไว้ใน “ไวยากรณ์ภาษาซัมเร” (Pornsawan, 2001) โดยบันทึกเฉพาะหน่วยเสียงสำคัญ (phonemic transcription) ซึ่งเรียกว่าคำศัพท์หลัก(main entry) ระบุหน้าที่ทางไวยากรณ์ของคำ (คำนาม, คำกริยา, คำคุณศัพท์ ฯลฯ) ให้คำแปลภาษาไทย และภาษาอังกฤษ และประโยคตัวอย่าง (ถ้ามี)

2.3.5. คำศัพท์หลักถูกจัดพิมพ์

ใช้โปรแกรม Microsoft Excel ในการพิมพ์คำศัพท์ เรียงลำดับคำศัพท์หลัก(main entry) และคำศัพท์ย่อย(subentry) ตามหลักการเรียงสัทอักษรของ สมาคมสัทศาสตร์นานาชาติ (IPA)

2.3.6. การอธิบายโลกทัศน์ของชาวซัมเรจากหมวดคำศัพท์ทางความหมาย

โดยอาศัยข้อวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ ข้อแรกเป็นแนวรูปแบบที่ได้มาจากร่องรอยของคำศัพท์ในแต่ละหมวดที่มีจำนวนมาก ข้อสองเป็นคำศัพท์ที่สะท้อนลักษณะเฉพาะตัว ถึงแม้ว่าจะมีจำนวนไม่มากก็ตาม ทั้งนี้เพื่อจะตอบคำถามงานวิจัยที่ว่า ปัจจุบันโลกทัศน์ของชาวซัมเรยังคงในกลุ่มชาวซัมเรหรือไม่ ถ้ายังคงมีอยู่ลักษณะโลกทัศน์ของชาวซัมเรเป็นอย่างไร เหมือนหรือต่างจากคนกลุ่มอื่นอย่างไร นำข้อมูลที่ได้รับมาจากการสำรวจข้อเท็จจริงที่มีอยู่หรือปรากฏอยู่เป็นอย่างไร โดยพิจารณา

จากบรรทัดฐานโลกทัศน์ต้นแบบเดิมช่วงก่อนอิทธิพลจากคนไทยจากท้องถิ่นรอบๆจะเข้ามา และปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ เป็นข้อพิจารณาที่สำคัญของการสรุปแนวรูปแบบให้กระจับจั่น แล้วบรรยายสถานภาพ หลักฐานนั้นให้ทราบหรือเปรียบเทียบกับสถานภาพของกลุ่มที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เห็นรูปลักษณะและเพิ่มเนื้อหาสาระชัดเจนยิ่งขึ้น

2.4 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย 2 ปี (กรกฎาคม 2545 ถึง มิถุนายน 2547) แบ่งระยะการทำงานเป็น 4 ระยะดังนี้

ระยะที่หนึ่ง รวบรวมจัดเตรียมข้อมูลเบื้องต้น ได้แก่รายการคำ ทำแบบสอบถาม เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นออกเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อรวบรวมศัพท์ตามหมวดความหมายเบื้องต้น ตลอดจนเก็บข้อมูลกิจกรรมของชาวซมเรในรอบปีว่ามีกิจกรรมเด่นๆ อะไรบ้าง ฝึกผู้ช่วยวิจัยชาวซมเร ได้แก่การถ่ายภาพ และใช้เครื่องบันทึกเสียงกรณีที่มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาวิจัยจะได้บันทึกเป็นเบื้องต้นก่อน ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน

ระยะที่สอง นำข้อมูลที่ได้มาสร้างกรอบในการนำเสนอหมวดคำศัพท์ว่าคำศัพท์หลักแต่ละคำต้องอธิบายอะไรบ้าง อย่างไร ศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการทำศัพท์พจนานุกรมในภาษาต่างๆ จากนั้นไปศึกษาเก็บข้อมูลเพิ่มเติมและเข้าร่วมสังเกตการณ์การเล่นผีแม่มดของชาวซมเร นำข้อมูลกลับมาศึกษาวิเคราะห์เขียนบทความเรื่อง THE STUDY OF SAMRE'S WORLD VIEW: THE BELIEFS IN SORCERER SPIRITS กลับไปซักถามประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนเพิ่มเติม ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน

ระยะที่สาม นำผู้บอกภาษาหลักมาบันทึกเสียง และให้คำอธิบายคำศัพท์เบื้องต้น ก่อนที่จะนำไปตรวจสอบกับผู้บอกภาษาและผู้ให้ข้อมูลคนอื่น ๆ

ศึกษาค้นคว้าแหล่งอ้างอิงในการวิเคราะห์โลกทัศน์โดยเทียบจากงานวิจัยของผู้อื่นซึ่งได้กระทำมาแล้วในทำนองเดียวกันกับกลุ่มชนเผ่าอื่น

ตรวจสอบข้อมูลคำภาษาซมเรกับคำในภาษาสาขาเปริกอื่น ๆ ได้แก่ ภาษาซอง และกะซอง

ระยะที่สี่ รวบรวมงานการวิเคราะห์ต่าง ๆ นำมาเขียนเป็นรายงานฉบับร่าง แล้วนำกลับไปตรวจสอบกับเจ้าของภาษาอีกครั้งหนึ่ง มีการปรับแก้ไข ตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลต่างๆ และจากงานวิจัยในทำนองเดียวกัน เพื่อเขียนเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ซึ่งผ่านการแนะนำแก้ไขจากเจ้าของภาษาและวัฒนธรรม เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพให้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น เขียนบทความเรื่อง SEMANTIC THESAURUS OF SAMRE LANGUAGE: A REFLECTION OF THEIR WORLD VIEW AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE ENDANGERMENT ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน

นอกจากระยะเวลาดังกล่าวแล้ว หากมีปัญหาหรือข้อสงสัยก็ไปสอบถามเพิ่มเติมเป็นครั้งคราว และเนื่องจากผู้วิจัยติดภาระงานสอนที่มหาวิทยาลัยขอนแก่นซึ่งอยู่ห่างจากพื้นที่วิจัยมาก เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง บางครั้งได้นำผู้บอกภาษาหลักไปตรวจสอบข้อมูลที่ขอนแก่นและที่กรุงเทพฯ ตลอดจนนำผู้บอกภาษาไปบันทึกเสียงด้วยอุปกรณ์ที่ทันสมัย ที่สถาบันวิจัยภาษาฯ มหาวิทยาลัยมหิดลอีกด้วย

บทที่ 3

ศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์ภาษาخمเร

3.1. ลักษณะทั่วไปของภาษาخمเร

เพื่อให้ผู้อ่านสามารถอ่านคำศัพท์ภาษาخمเรที่แสดงในศัพทานุกรมฉบับนี้ได้ จำเป็นต้องกล่าวถึงลักษณะทั่วไปของภาษาخمเรโดยสังเขป คำศัพท์ในงานวิจัยครั้งนี้จะถอดเสียงตามระบบเสียงที่เสนอไว้ใน “ไวยากรณ์ภาษาخمเร” (Pornsawan, 2001) เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้เน้นวิเคราะห์เรื่องเสียง จึงไม่ได้บันทึกรายละเอียดการออกเสียงทุกชนิด การถ่ายทอดเสียงคำศัพท์ต่าง ๆ ในงานวิจัยนี้บันทึกเฉพาะหน่วยเสียงสำคัญ (phonemic transcription) นอกจากนี้ได้มีการปรับวิธีการแสดงหน่วยเสียงวรรณยุกต์จากการใช้ตัวอักษร A, B, C ในงานวิจัยครั้งก่อน (Pornsawan, 2001) เป็นการใช้เครื่องหมายแสดงเสียงวรรณยุกต์ในงานวิจัยครั้งนี้เนื่องจากสัญลักษณ์เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ที่ใกล้เคียงกับหน่วยเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทย ผู้อ่านที่คุ้นเคยกับการใช้สัญลักษณ์เหล่านี้มาแล้วจะได้อ่านงานวิจัยชิ้นนี้ได้สะดวกยิ่งขึ้น

3.1.1 ระบบเสียงภาษาخمเร สรุปจาก “ไวยากรณ์ภาษาخمเร” (Pornsawan, 2001) มีหน่วยเสียงสำคัญดังนี้

หน่วยเสียงพยัญชนะต้น มีทั้งหมด 21 หน่วยเสียง ดังนี้

ลักษณะของเสียง	ฐานกรณ์ของเสียง	ริมฝีปากทั้งคู่ Bilabial	ปุ่มเหงือก Alveolar	เพดานแข็ง Palatal	เพดานอ่อน Velar	คอหอย Glottal
กัก Stops	อโฆมะ ไม่พ่นลม VI. Unaspirated	π <ป>	τ <ต>	χ <จ>	κ <ก>	? <อ>
	อโฆมะ พ่นลม VI. Aspirated	πη <พ>	τη <ท>	χη <ช>	κη <ค>	
	โฆมะ Voiced	β <บ>	δ <ด>			
เสียดแทรก Fricative	อโฆมะ Voiceless		σ <ซ>		η <ส>	
ก้องดัง Sonorants	นาสิก Nasal	μ <ม>	<น>	∕ <ญ>	N <ง>	
	ข้างลิ้น Lateral		λ <ล>			
	เสียงเปิด Approximant	ω <ว>	◆ <ร>	φ <ย>		

ตารางที่ 1 หน่วยเสียงพยัญชนะต้นในภาษาخمเร

การออกเสียงพยัญชนะเดี่ยว โดยเฉพาะในตำแหน่งพยัญชนะต้นจะคล้ายคลึงกับการออกเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทย ยกเว้นเสียง /♦/ ซึ่งมีลักษณะการออกเสียงแตกต่างไป เมื่อเกิดในตำแหน่งท้ายคำหลังสระ /α/ หรือสระ /αα/ ออกเสียงเป็น [ɔ̃] เสียงกึ่งสระตำแหน่งอื่นอยู่ตรงกลาง (central semivowel) แต่เมื่อเกิดในตำแหน่งอื่น ๆ อาจออกเสียงเป็น [⊗] เสียงโฆษะเสียดแทรก มีฐานกรณ์ที่เพดานอ่อน (voiced velar fricative) หรือ [♦] เสียงเปิดมีฐานกรณ์ที่ปุ่มเหงือก (voiced alveolar approximant) ส่วนเสียง /ω/ ในตำแหน่งต้นคำอาจออกเสียงเป็น [ω] หรือ [ɕ] เสียงเปิดมีฐานกรณ์ที่ริมฝีปาก-ฟัน (voiced labio-dental approximant) ก็ได้ ส่วน// ไม่มีในภาษาไทยมาตรฐาน แต่มีในภาษาไทยอีสานหรือภาษาลาว

หน่วยเสียงพยัญชนะต้นควบกล้ำ

พยัญชนะควบกล้ำในภาษาซัมเร ประกอบด้วย พยัญชนะกัก อโฆษะ

/π, πη, β, τ, τη, χ, χη, κ, κη/ ออกเสียงควบไปกับเสียงข้างลิ้น /λ/ และเสียงเปิด /♦/ ได้แก่

πλ-	π ₂ λ ₁ ω	< ปลิว >	“ไฟ”
π♦-	π♦ ₂ ε ₁	< ปลี่ >	“ป่า”
πηλ√	π ₂ η ₁ μ	< พลุ่ม >	“தாக”
πη♦√	π♦ ₂ η ₁	< พลี่ >	“ผล”
βλ√	βλ ₂ ε ₁ η	< แบละ >	“ปฏิ”
τ♦-	τ♦ ₂ υ↔φ	< ตรวย >	“วัว”
τη♦√	τ♦ ₂ η ₁ αα/	< ทร้า >	“ผลฝรั่ง”
χ♦√	χ♦ ₂ ε↔N	< เจริย >	“แหวน”
χη♦√	χ♦ ₂ η ₁ αN	< ชรั้ง >	“ชัน”
κλ-	κλ ₂ N	< กลี้อง >	“ข้าว”
κ♦√	κ♦ ₂ εχ	< กริจ >	“อก”
κηλ√	κ ₂ η ₁ αα/	< คลา >	“ใบ”
κη♦√	κ♦ ₂ η ₁ ααε/	< คร่าน >	“เหล้า”

พยัญชนะนาสิก /μ/ ออกเสียงควบกล้ำกับเสียงเปิด /♦/ ได้แก่

μ♦√	μ♦ ₂ εχ	< เมร้ง >	“พริกไทย”
-----	--------------------	-----------	-----------

พยัญชนะเสียดแทรก /σ/ ออกเสียงควบกล้ำกับเสียงเปิด /♦/ ได้แก่

σ♦√	σ♦ ₂ εκ	< ชร็อก >	“หมู”
-----	--------------------	-----------	-------

หน่วยเสียงพยัญชนะท้าย

หน่วยเสียงพยัญชนะท้ายในภาษาซัมเร มี 13 หน่วยเสียง ได้แก่

π <ป>	τ <ต>	χ <จ>	κ <ก>	η <ฮ>
μ <ม>	ν <น>	ρ <ญ>	N <ง>	
ω <ว>	$\diamond$ <ร>	ϕ <ย>		

ตารางที่ 2 หน่วยเสียงพยัญชนะท้ายในภาษาซัมเร

การออกเสียงพยัญชนะท้าย หรือพยัญชนะสะกดนั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างจากภาษาไทยค่อนข้างมาก เพราะมีเสียงหลายเสียงที่ใช้ในภาษาซัมเร แต่ไม่ปรากฏในภาษาไทย เช่น $/\chi/$, $/\eta/$, $/\omega/$, $/\diamond/$ ซึ่งเป็นเสียงที่พบได้ทั่วไปในภาษากลุ่มมอญ-เขมร

หน่วยเสียงสระ

หน่วยเสียงสระเดี่ยว

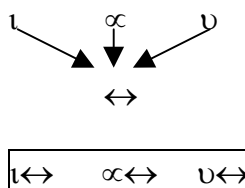
สระในภาษาซัมเร มีทั้งสิ้น 21 หน่วยเสียง เป็นสระเดี่ยว 18 หน่วยเสียงประกอบด้วยคู่สระสั้นและสระยาวจำนวน 9 คู่ ได้แก่

ส่วนของลิ้น ระดับลิ้น	ไม่ห่อปาก				ห่อปาก	
	หน้า		กลาง		หลัง	
	สั้น	ยาว	สั้น	ยาว	สั้น	ยาว
สูง	i	ii	ɤ	ɤɤ	u	uu
กลาง	ɛ	ɛɛ	↔	↔↔	o	oo
ต่ำ	E	EE	α	αα		

ตารางที่ 3 หน่วยเสียงสระเดี่ยวในภาษาซัมเร

หน่วยเสียงสระประสม

สระประสมในภาษานี้มี 3 หน่วยเสียง เป็นการเคลื่อนเสียงจากสระสูงมายังสระกลางคือ $/\leftrightarrow/$, $\alpha\leftrightarrow$, $u\leftrightarrow$ และไม่มี ความแตกต่างระหว่างเสียงสั้น และเสียงยาว ระหว่างสระผสมทั้ง 3 เสียงนี้

แผนภูมิที่ 2 หน่วยเสียงสระประสมในภาษาซัมเร

หน่วยเสียงวรรณยุกต์

ภาษาในตระกูลออสโตรเอเชียติกกลุ่มมอญ-เขมร โดยปกติมักจะมีลักษณะทางเสียงที่เกิดจากการทำงานของกล่องเสียงซึ่งเราอาจได้ยินเป็นลักษณะเสียงแหบเครือ เสียงใส เสียงทุ้มต่ำ เสียงสูงเครียด เสียงดังหรือค่อย เสียงสั้นหรือยาว เสียงที่มีการพ่นลมหรือไม่มีการพ่นลม เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้มีผลทำให้ความหมายของคำแตกต่างออกไป เราเรียกภาษาที่มีลักษณะเหล่านี้ว่าภาษาที่มีลักษณะน้ำเสียง (register language) แต่ภาษาซั่มเรได้พัฒนาระบบเสียงวรรณยุกต์ขึ้นมาเช่นเดียวกับภาษาไทย กล่าวคือระดับเสียงสูงต่ำประจำคำสามารถแยกความหมายของคำได้ อย่างไรก็ตาม ร่องรอยของการใช้ลักษณะน้ำเสียงพ่นลม (breathy voice quality) ยังปรากฏให้เห็นเป็นบางครั้ง แต่การปรากฏของการใช้ลักษณะน้ำเสียงพ่นลมนี้อาจจะเกิดหรือไม่เกิดก็ได้ (เช่น ในผู้พูดคนเดียวกัน บางครั้งออกเสียงคำว่า “ฝน” เป็น [kαμα⁴⁵¹²≡≡≡] หรืออาจออกเสียงเป็น [kαμα⁴⁵¹≡≡≡-⁴⁵¹] ก็ได้) การใช้ลักษณะน้ำเสียงในภาษานี้ จึงไม่นับว่ามีนัยสำคัญในการแยกความหมายของคำ เพียงแต่อาจเกิดในบางคำในระดับสัทศาสตร์เท่านั้นและมักจะทำนายการเกิดได้จากโครงสร้างของคำ เช่น มักจะเกิดกับคำที่มีเสียงวรรณยุกต์ต่ำ หรือในคำที่ยืมจากภาษาไทย ซึ่งในภาษาไทยมีพยัญชนะต้นเป็นเสียงกัก อโหมะ พ่นลมเมื่อคำเหล่านี้ถูกยืมไปใช้ในภาษาซั่มเร เสียงพยัญชนะต้นของคำเหล่านี้จะถูกแทนที่ด้วยเสียงกักไม่พ่นลม และมักจะออกเสียงคำยืมเหล่านี้โดยมีลักษณะน้ำเสียงพ่นลมควบคู่ไปกับเสียงวรรณยุกต์ประจำคำนั้น ๆ

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ในภาษาซั่มเร แบ่งเป็น 3 หน่วยเสียง คือ

วรรณยุกต์กลาง ในระดับสัทศาสตร์ ไม่มีสัญลักษณ์ใด ๆ กำกับคำหรือพยางค์ที่มีเสียงวรรณยุกต์นี้

เมื่อเกิดในคำเป็น จะมีระดับเสียงเป็น [³³²] เช่น /χαN/ [χαN³³²] “คำ”; /χηα/ [χ^ηα³³²]

“กิน” เมื่อเกิดในคำตายเสียงยาว และในคำที่ลงท้ายด้วย /-η/ จะมีระดับเสียงเป็น [³³⁴]

เช่น /ηυυχ/ [ηυυχ³³⁴] “ตาย”; /τυυη/ [τυυη³³⁴] “หั่ว” เมื่อเกิดในคำตายเสียงสั้น จะมีระดับเสียงเป็น [³⁴⁴] เช่น /φ κ/ [φ κ³⁴⁴] “นม”; /χη^ηη/ [χ^ηη³⁴⁴] “แก่”

วรรณยุกต์ต่ำ ในระดับสัทศาสตร์ ใช้เครื่องหมาย / ɛ / แสดงกำกับคำหรือพยางค์ที่มีเสียงวรรณยุกต์ต่ำ

เมื่อเกิดในคำตาย และในคำที่ลงท้ายด้วย /-η/ จะมีระดับเสียงเป็น [²²] เช่น /τ ɛκ/

[τ κ²²] “เรือ”; /ωνετ/ [ωνετ²²] “เขียว”; /λ ɛη/ [λ η²²] “ไต่” เมื่อเกิดในคำเป็น จะมี

ระดับเสียงเป็น [²¹] เช่น /σν↔ɛN/ [σν↔N²¹] “คม”; /χαɛv/ [χαv²¹] “เหยียบ”;

/λααɛ/

[λαα²¹] “เวลาเย็น”

วรรณยุกต์กลาง-ตก ในระดับสัทศาสตร์ ใช้เครื่องหมาย / (/ แสดงกำกับคำหรือพยางค์ที่มีเสียง

² ตัวเลข แสดงลักษณะการออกเสียงวรรณยุกต์ในระดับสัทศาสตร์

เมื่อเกิดในคำเป็นจะมีระดับเสียงเป็น $[^{451}]$ เช่น/σν↔/N/ [σν↔N⁴⁵¹] “บอก”;
 /χη / [χ^η ⁴⁵¹] “หมา”; /λν/φ/ [λνφ⁴⁵¹] “แหลม” เมื่อเกิดในคำตายเสียงยาว
 และในคำที่ลงท้ายด้วย/-η/ จะมีระดับเสียงเป็น $[^{342}]$ เช่น/τᾱᾱ/κ/ [τᾱᾱκ³⁴²] “น้ำ”;
 /χη/η/ [χηη³⁴²] “กว้าง”

คำในภาษาซมเรส่วนใหญ่เป็นคำพยางค์เดียวและ 2 พยางค์ ถ้าเป็นคำ 2 พยางค์จะลงเสียงหนักที่พยางค์ท้ายเสมอ พยางค์รองหรือพยางค์แรกของคำมักจะไม่ได้รับการลงเสียงหนัก จึงเป็นพยางค์เบา และมักจะมีลักษณะทางสัทศาสตร์เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้บอกภาษาออกเสียงแต่ละครั้งไม่ค่อยเหมือนกัน ทำให้เกิดความยากลำบากมากเวลาเก็บข้อมูล ตัวอย่างเช่นคำว่า “ดวงอาทิตย์” อาจออกเสียงเป็น σᾱνν/ หรือ τᾱᾱνν/ เป็นต้น การกร่อนของเสียงสระในพยางค์เบา ซึ่งโดยปกติมีโครงสร้าง CVUCV(V)(C) ในบางครั้งทำให้คำ 2 พยางค์กลายเป็นคำพยางค์เดียวที่มีเสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียงควบกล้ำ หรือเสียงพยางค์ร่อนนั้นกลายเป็นเสียงพยัญชนะที่เป็นแกนของพยางค์ ตัวอย่างเช่นคำว่า κᾱνδῶνN “บ่อน้ำ” อาจออกเสียงเป็น ν ὶῶνN หรือ νδῶνN เป็นต้น นอกจากนี้ในบางกรณีเสียงสระในพยางค์เบายังเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากเกิดการกลมกลืนเสียงระหว่างสระในพยางค์เบา กับสระในพยางค์หลักหรือพยางค์หนักด้วย

ลักษณะทำนองเสียง

ประโยคในภาษาซมเรที่ใช้ในการติดต่อพูดจากันมีหลายรูปแบบ แต่ทำนองเสียงของประโยคต่าง ๆ ไม่แตกต่างกันมากนัก และไม่ทำให้ความหมายของประโยคเปลี่ยนไป รูปแบบทั่วไปของทำนองเสียงภาษาซมเรจะเริ่มที่เสียงกลางระดับ และยกสูงขึ้นในตอนท้ายแล้วจึงตกลง ทำนองเสียงของประโยคจึงมีลักษณะสูง-ตก คือตกที่พยางค์ท้ายของประโยค เช่น

ประโยคบอกเล่า ?ν/ v ∃Nχῶω τᾱ↔ω ↘ “ฉันจะไปเที่ยว”
 อีณ หนอง จิว เทียว

นี้”

ประโยคคำสั่ง χῶω τᾱ↔ω∃κ κᾱῶεεν ↘ᾱν “ไปนอนเดี๋ยว”
 จิว เทียก คะเนน อัน

ไร”

ประโยคคำถาม νᾱᾱ/ κᾱχῶν/ πῶο∃ v ∃Nχῶω ↘ “คุณจะไปเมื่อไร”
 (ที่ต้องการคำตอบ นำ กะชี โป หนอง จิว เป็นเนื้อหา)

ประโยคคำถาม $\pi\alpha\alpha\exists v \exists N\chi\omega\beta$ (ต้องการคำตอบ ใช่ หรือไม่ใช่) β ($\nwarrow$ “คุณจะไปไหม”
ไป น่อง จิว บ้อ

ประโยคขอร้อง $\chi\omega v \exists N\sigma\alpha\alpha \tau\eta\leftrightarrow?$ ($\smile$ “ไปด้วยกันเถอะ”
จิว น่อง ซา เทอะ

3.1.2 ลักษณะทางไวยากรณ์ของภาษาซัมเร

การเติมวิภัติ-ปัจจัย

ภาษาซัมเรเป็นภาษาที่มีการใช้การเติมรูปคำ (affixation) เพื่อแสดงลักษณะทางไวยากรณ์ กล่าวคือ มีการเติมหน่วยคำผูกพันบางหน่วยเข้ากับคำหลักเพื่อเปลี่ยนประเภทของคำ หน่วยคำผูกพันนี้มีทั้งหน่วยที่เติมข้างหน้าคำหลัก เรียกว่า อุปสรรค (prefix) และหน่วยที่เติมกลางคำ เรียกว่า อาคม (infix) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) อุปสรรค $/\pi\alpha-/$ “ข้าง” เช่น

$\pi\alpha\lambda$ “ข้างบน”
 $\pi\alpha\tau\alpha$ “ข้างล่าง”
 $\pi\alpha\tau\alpha\kappa\alpha$ “ข้างหน้า”

2) อุปสรรค $/\tau\alpha-/$ “แค่” มักใช้เติมข้างหน้าคำจำนวนนับ เช่น $\mu\alpha\alpha\beta/\phi$ “หนึ่ง”

$\tau\alpha\mu\alpha\alpha\beta/\phi$ “แค่หนึ่ง(อัน)”

นอกจากนี้อาจใช้เติมข้างหน้าคำกริยาบางตัวและมักใช้คู่กับคำว่า $/\tau\eta\leftrightarrow(v/$ มีความหมายว่า “เพิ่ง” เช่น $(?i) \tau\eta\leftrightarrow(v) \tau\alpha\chi\omega$ “(ฉันเพิ่ง)จะไป”

3) อุปสรรค $/\sigma\alpha\mu-/$, $/\mu\alpha-/$ และ $/\mu-$ ใช้เติมหน้าคำกริยาหรือคำคุณศัพท์เพื่อเปลี่ยนคำนั้นให้กลายเป็นคำนาม เช่น คำว่า

กริยา	$\Rightarrow$	คำนาม
$\beta \exists\kappa$ “ปอก”	$\Rightarrow$	$\sigma\alpha\mu\beta \exists\kappa$ “เปลือก”
$\pi\alpha\kappa$ “เนา”	$\Rightarrow$	$\sigma\alpha\mu\pi\alpha\kappa$ “ไม้ผุ”
คำคุณศัพท์	$\Rightarrow$	คำนาม
$\kappa\lambda\alpha\leftrightarrow\exists N$ “เพศผู้”	$\Rightarrow$	$\mu\alpha\lambda\alpha\leftrightarrow\exists N$ “ผู้”
$\kappa\eta\alpha v$ “เพศเมีย”	$\Rightarrow$	$\mu\alpha\kappa\eta\alpha v$ “เมีย”
$\beta\alpha\exists\blacklozenge$ “เมา”	$\Rightarrow$	$\mu\alpha\beta\alpha\exists\blacklozenge$ “ยาเมา”

4) อาคม $/-\alpha-/$ ใช้เติมกลางคำกริยาเพื่อเปลี่ยนคำ กริยานั้นให้เป็นคำนาม เช่น

กริยา	⇒	คำนาม
κηλειτ “หวี”	⇒	χηλιε/τ “หวี”
πικ “พืด”	⇒	πηλιικ “พืด”
κ<=>φ “หนูน”	⇒	κηλι<=>φ “หมอน”
βον “กวาด”	⇒	κλιον “ไม้กวาด”
♦αη “คราด”	⇒	κλιαη “คราด”

การสร้างคำในภาษาซมเรก็เหมือนกับการสร้างคำในภาษาตระกูลมอญ – เขมรอื่น ๆ คือมีการนำเอาคำมาประกอบเข้าเป็นคำผสม คำพยาน คำซ้ำ และซ้อน ทำให้เกิดคำใหม่ซึ่งเป็นคำผสม คำพยาน คำซ้ำและคำซ้อน ตามลำดับ

3.1.3 ลักษณะประโยคในภาษาซมเร

ภาษาซมเรเป็นภาษาที่มีการเรียงลำดับคำ (word order) เป็นแบบประธาน-กริยา-กรรม (S-V-O) และมีโครงสร้างประโยครูปแบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ประธาน-กริยา	κηλιε/ω	φααμ	“เด็กร้องไห้”
	จะนี้ว	หย่าม	
	เด็ก	ร้องไห้	

ประธาน-กริยา-กรรม	?/	ηυ<=>π	κλ N	“ฉันกินข้าว”
	อัญ	ฮวบ	กลีอง	
	ฉัน	กิน	ข้าว	

ประธาน-กริยา-กรรมรอง-กรรมตรง

vαικ ?υ<=>κ ?/ ηη (μυυ/φ	“เขาให้หมาฉันหนึ่งตัว”
หนัก อ้วน อัญ ซ่อ มุ่ย	
เขา ให้ ฉัน หมา หนึ่ง	

ประธาน-กริยา-สถานที่ ?/ καα ♦ τη σ ♦ υκ συ<=>κ	“ฉันอยู่ที่บ้านมะม่วง”
อัญ กี่ร ดิส สรุท สั่วก	
ฉัน อยู่ ที่ บ้าน มะม่วง	

ประธาน-กริยาแสดง“คำอธิบาย” σαλε<=>N ?αυ με/ vαη	“ผู้หญิงคนนี้สวยมาก”
---	----------------------

ชะเหลียง อัน เหม็ญ นะฮ
 ผู้หญิง นี้ สวย มาก
 /?uv/ “มี”-ประธาน-กริยา(-กรรม) ?uv μu ♦ καα(/) ♦ εε/ σαπα(N “มีปลามากใน
 หนองน้ำ”

อิน มีร ก้าญ เร่ ชะปรัง
 มี ปลา มาก ใน หนองน้ำ

ประธาน-กริยาแสดง“คำพูด” .μu/ σv↔(N ?v) λuχ κηυv/ v ∃N χuω π♦uε
 “แม่บอกฉันว่าพ่อจะไปป่า”
 มิญ ส้าง อิญ ลิจ ญญ หนอง จีว ปรี
 แม่ บอก ฉัน ว่า พ่อ จะ ไป ป่า

นอกจากนี้การเรียงลำดับในประโยคซึ่งเป็นแบบ ประธาน-กริยา-กรรม (S-V-O) ดังกล่าวมาแล้วนั้น บางครั้งไม่เคร่งครัด มีการเปลี่ยนแปลงลำดับได้ กรณีที่ต้องการเน้นกริยา หรือเน้นผู้รับการกระทำ ก็อาจ ย้ายส่วนที่ต้องการเน้นมาอยู่ในตำแหน่งต้นประโยค เช่น

ประโยคเน้นผู้รับการกระทำ κηαvυ(ω τv↔∃v ω↔∃φ “เด็กถูกตี”
 ชะนี้ว ค่วน ห่วย
 เด็ก ถูก ตี

3.2 หมวดคำศัพท์ที่ใช้ในศัพทานุกรมฉบับนี้ มี 14 หมวด ดังนี้

1. ลักษณะทางภูมิประเทศ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

Geographical features, natural phenomena

- 1.1 ภูมิอากาศ Weather phenomena
- 1.2 ป่า และภูเขา Forest and mountain
- 1.3 น้ำและแหล่งน้ำ Water and water sources
- 1.4 ดิน และแร่ธาตุ Soil and minerals
- 1.5 เวลา Time

2. พืช Plants

- 2.1 ส่วนประกอบของพืช และกริยาของพืช General parts of plants and verbs or states associated with plants
- 2.2 ชื่อต้นไม้ Names of trees

- 2.3 ผลไม้ Fruits
- 2.4 พืชประเภทหัว และผักต่าง ๆ Tubers and vegetables
- 2.5 สมุนไพรและเครื่องเทศ Herbs and spices
- 2.6 ข้าว Rice
- 2.7 พืชประเภทต่าง ๆ และผลิตภัณฑ์ Various kinds of plants and plant products
3. สัตว์ Animals
 - 3.1 สัตว์เลี้ยง/ สัตว์ป่า Domestic and wild animals
 - 3.2 สัตว์ปีก Fowls
 - 3.3 แมงและแมลง Insects and spiders
 - 3.4 สัตว์เลื้อยคลาน Reptiles
 - 3.5 ปลา สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ Fish and amphibians
 - 3.6 คำที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ Words associated with animals
4. อวัยวะต่าง ๆ และหน้าที่ Human body and function
 - 4.1 ส่วนหัวและใบหน้า Head and face
 - 4.2 ส่วนลำตัว Body
 - 4.3 แขนขา กระดูก Limbs and bones
 - 4.4 ส่วนก้น Buttock
 - 4.5 เลือด และของเสียในร่างกายที่ต้องขับออก Blood and bodily excretions
5. วงจรชีวิต และสุขภาพ Life cycle and health
 - 5.1 วงจรชีวิต Life cycle
 - 5.2 อาการเจ็บป่วย การรักษา และยารักษาโรค Sickness, treatments and medications for diseases
6. กริยา อาการ Postures and actions
 - 6.1 กริยาอาการและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับส่วนหัวและใบหน้า Actions associated with head and face
 - 6.2 กริยาอาการและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับปาก Actions associated with mouth
 - 6.3 กริยาอาการและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับมือ Actions associated with hand
 - 6.4 กริยาอาการและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับส่วนลำตัว Actions associated with body
 - 6.5 กริยาอาการและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับขาและเท้า Actions associated with leg and foot
 - 6.6 กริยาและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับสภาพ, การดำรงอยู่, หรือการเปลี่ยนแปลง General actions or states of being or changing
 - 6.7 ทิศทาง การเคลื่อนที่ Directional movements

7. **สมอง** ความรู้สึกรู้จักคิด สถิติปัญญา ประสาทสัมผัส อารมณ์ อุปนิสัยและความประพฤติ Mental activities, states, and emotions, personalities
 - 7.1 สมอง ความรู้สึกรู้จักคิด สถิติปัญญา Think, remember, understand, decide, believe, determine, etc.
 - 7.2 อารมณ์ Pleased, angry, disappointed, frightened, shy, worried, etc.
 - 7.3 ประสาทสัมผัส Sensations
 - 7.4 อุปนิสัยและความประพฤติ Personalities
8. **วิถีชีวิต** การดำรงชีพ Livelihood
 - 8.1 การหาของป่า, ล่าสัตว์, จักสาน ทำนา Gathering, Hunting, weaving, farming
 - 8.2 จับปลา Fishing
 - 8.3 อุปกรณ์ทั่วไป, เครื่องจักสาน, อาวุธ Tools, fabricated objects and weapons
9. **อาหาร** Food
 - 9.1 วิธีการทำอาหาร และกริยา Food preparation and cooking terms
 - 9.2 เครื่องใช้ในการทำอาหาร Utensils
 - 9.3 ไฟ Fire
 - 9.4 ประเภทอาหาร Foods
 - 9.5 หมากพลู, เหล้า, ยาสูบ, นม Betel, liquor, tobacco, milk
 - 9.6 ส่วนผสมต่าง ๆ และเครื่องปรุง Food ingredients
10. **ทรัพย์สมบัติ และ เครื่องใช้ต่าง ๆ** Wealth and possession
 - 10.1 บ้านและที่พักอาศัย Houses and shelter
 - 10.2 เครื่องใช้ในบ้าน Household necessities
 - 10.3 การค้าขาย, ฐานะความเป็นอยู่ Commerce, wealth, poor
 - 10.4 เสื้อผ้า และเครื่องประดับ Cloths and ornaments
11. **สังคม** Society
 - 11.1 คน, ชนชาติ People and ethnicity
 - 11.2 สรรพนาม, เครือญาติ Pronoun and kinship terms
 - 11.3 การอยู่ร่วมกัน Social interactions
12. **ศาสนา และ ศิลปะ** Religious and Arts
 - 12.1 ความเชื่อ, วิญญาณ, พิธีกรรมที่เป็นประเพณี Beliefs, spirits and traditional ceremonies
 - 12.2 เพลง, การเล่น Music and entertainment
13. **คำคุณศัพท์** Descriptive
 - 13.1 ปริมาณและจำนวน Number and quantity

- 13.2 ขนาด, รูปร่าง, สี Size, shape, color
- 13.3 คำชี้เฉพาะ, การบอกระยะ Demonstrative, distance
- 13.4 หน่วยวัด Measure and units
- 13.5 คุณสมบัติและคุณภาพ Qualities
- 14. คำไวยากรณ์ Grammatical elements
 - 14.1 คำลักษณนาม Collective nouns and classifiers
 - 14.2 คำถาม Question words
 - 14.3 คำนำหน้ากริยาและคำตามหลังกริยา Pre-verb elements and Post-verb elements
 - 14.4 คำตามหลังกริยา คำขึ้นต้น, คำลงท้าย Initial and final particles
 - 14.5 บุพบทและ คำสันธาน Prepositions and Conjunctions
 - 14.6 คำ และสำนวนที่เป็นประโยชน์ Useful words and expressions

3.3 การเรียงลำดับคำศัพท์

คำศัพท์หลัก (main entry) ส่วนใหญ่เป็นคำเดี่ยว มีคำประสมและวลีบ้างเล็กน้อย คำศัพท์ย่อยหลัก (sub entry) ส่วนใหญ่เป็นคำประสม วลี หรือประโยค ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางความหมายกับคำศัพท์หลัก ทั้งคำศัพท์หลักและคำศัพท์ย่อยถูกจัดพิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Excel คำศัพท์ย่อยจะถูกพิมพ์เยื้องจากคำศัพท์หลักเข้าไปเล็กน้อย คำศัพท์ย่อยที่เป็นคำประสมระหว่างคำซ้ำกับคำยืมภาษาไทยส่วนที่เป็นคำยืมภาษาไทยถูกพิมพ์ด้วยตัวเอน

คำศัพท์แต่ละคำ มีการระบุหน้าที่ทางไวยากรณ์ของคำ (เช่น คำนาม, คำกริยา, คำคุณศัพท์ ฯลฯ) ให้คำแปลภาษาไทย และภาษาอังกฤษ และประโยคตัวอย่าง (ถ้ามี)

กรณีที่คำศัพท์หลักบางคำมีความหมายหรือหน้าที่ทางไวยากรณ์มากกว่า 1 ชนิด จะมีตัวเลข 1, 2...แสดงไว้ท้ายคำศัพท์นั้น ๆ แต่การปรากฏของศัพท์เหล่านี้อาจจะไม่ได้อยู่ในหมวดเดียวกัน เพราะคำศัพท์ถูกจัดตามหมวดความหมาย

3.4 การเรียงลำดับคำศัพท์หลัก(main entry) และคำศัพท์ย่อย (Sub entry)

เรียงตามหลักการเรียงสัทอักษรของ สมาคมสัทศาสตร์นานาชาติ (IPA) ดังนี้

หน่วยเสียงพยัญชนะต้น

เรียงตามลำดับดังนี้ /π/, /πη/, /β/, /τ/, /τη/, /ð/, /χ/, /χη/, /κ/, /κη/, /ʔ/, /μ T, /μ/, /v T, /v/, /l/, /N/, /σ/, /η/, /λ/, /♦/, /ω/, /φ/

หน่วยเสียงพยัญชนะต้นควบกล้ำ

เรียงลำดับดังนี้/πλ/, /π♦/, /πηλ/, /πη♦/, /βλ/, /τ♦/, /τη♦/, /χ♦/, /χη♦/, /κλ/, /κ♦/, /κηλ/, /κη♦/, /χ♦/, /μ♦/, /σ♦/

หน่วยเสียงพยัญชนะท้าย

เรียงตามลำดับดังนี้ π , τ , χ , κ , ρ , μ , ν , ι , N , η , λ , $\diamond$,
 ω , φ

หน่วยเสียงสระ

เรียงตามลำดับดังนี้ i , α , u , e , $\leftrightarrow$, o , E , α , $/$, ι , $\alpha\alpha$, uu ,
 $\epsilon\epsilon$, $\leftrightarrow\leftrightarrow$, oo , EE , $\alpha\alpha$, $/$, $\iota\leftrightarrow$, $\alpha\leftrightarrow$, $u\leftrightarrow$

3.5 อักษรย่อแสดงหน้าที่ทางไวยากรณ์ของคำศัพท์

น.	หมายถึง	คำนาม
สพ.	หมายถึง	คำสรรพนาม
ตน.	หมายถึง	คำลักษณนาม
ก.	หมายถึง	คำกริยา
ว.	หมายถึง	คำวิเศษณ์
ค.	หมายถึง	คำคุณศัพท์
บ.	หมายถึง	คำบุพบท
สธ.	หมายถึง	คำสันธาน
คถ.	หมายถึง	คำแสดงคำถาม
ลท.	หมายถึง	คำลงท้ายประโยค
ธ.	หมายถึง	คำเลียนเสียงธรรมชาติ
อท.	หมายถึง	คำอุทาน
ปย.	หมายถึง	ประโยค
/	หมายถึง	หรือ

3.6 ศัพท์านุกรมภาษาซมเรที่จัดตามหมวดความหมาย

1. ลักษณะทางภูมิประเทศ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

1.1 ภูมิอากาศ

πη∞∞ ΓΓΓΓ	น.	พายุ	storm
χηαννεΓτ	น.	มืด	dark
χηαννεΓτ πEEΓ	ก./ ค.	(มืด)มาก	very dark
χη∞π	ก./ ค.	มืด	dark
καμααΓ	น.	ฝน	rain
χηηη καμααΓ	ก.	ตก(ฝน)	to have rain bath
καμααΓ καλακ	ปย.	ฝนตก	It's rain.
κασ∞μ	น.	ดาว	star
κ∞∞ λαν	น.	ฟ้าร้อง	thunder
κηαφααΓ ♦	น.	ลม	wind
σαννεΓ	น.	พระอาทิตย์	sun
σααΓπ	ก./ ค.	สว่าง	bright
τακααN/ κααN	น.	พระจันทร์	moon
τακααN πν↔ΓN	น.	พระจันทร์เต็มดวง	full moon
τακααN χηαννεΓτ	น.	ข้างแรม	period of waning moon
τακααN καλακ	ปย.	พระจันทร์ตก	moon sets
τααΓκ λαμβνΓτ	น.	น้ำค้าง	dew
τηEη χακ	ปย.	ฟ้าผ่า	lightning(as striking)
τηEη λααΓχ	ปย.	ฟ้าแลบ	lightning
φαη ♦ αΓN	ค.	แห้งแล้ง	dry
φνบΓρ	ค.	ฟ้า	sky
?ιχ φνบΓ ♦	น.	เมฆ	cloud

1.2 ป่าและภูเขา

παν∞Γμ	น.	จอมปลวก	anthill
ταμνααν	น.	ที่ราบบนเขา	plain of the hill
τηαμοοΓ	น.	หิน	rock
κν↔κ νν↔ΓN	น.	ไหล่เขา	hillside
μααΓπ	น.	ที่ต่ำกว่าที่อื่น	lower land

$\nu\leftrightarrow\uparrow N$	น.	เขา	mountain
$\chi\eta\upsilon\uparrow\varphi \nu\leftrightarrow\uparrow N$	น.	ยอดเขา	mountain crest
$\nu\leftrightarrow\uparrow N \chi\circ\circ\uparrow\tau$	น.	เขาสูงชัน	high mountain
$\nu\leftrightarrow\uparrow N \kappa\upsilon\varphi$	น.	เทือกเขา	range of mountains
$\sigma\uparrow\downarrow \nu\leftrightarrow\uparrow N$	น.	ตีนเขา	foot of mountains
$\nu\leftrightarrow\uparrow N \lambda\alpha\lambda\infty\uparrow\eta$	น.	ภูเขาพัง	collapsed hill
$\pi\blacklozenge\uparrow\uparrow$	น.	ป่า	forest
$\pi\blacklozenge\uparrow\uparrow \chi\alpha\kappa\alpha\uparrow\tau$	น.	ป่ารก	dense forest
$\pi\blacklozenge\uparrow\uparrow \kappa\alpha\mu\circ\circ N$	น.	ป่าต้นขโมงออกดอกขาว ๆ ทำ จักสาน, ทำเสื่อ	forest of a kind of grass
$\pi\blacklozenge\uparrow\uparrow \pi\blacklozenge\circ\circ N$	น.	ป่าโปร่ง ป่าที่ไม่ค่อยมีต้นไม้ เตี้ย มีแต่ต้นสูงโปร่ง	tall forest
$\tau\eta\rho\alpha\uparrow N$	น.	ช่อง	hole
$\chi\eta\blacklozenge\alpha\uparrow N$	ค.	ชัน	steep
$\sigma\blacklozenge\alpha\uparrow N$	น.	ตลิ่ง	bank of river

1.3 น้ำและแหล่งน้ำ

$\pi \uparrow\eta$	ค.	แห้ง	dry
$\pi \uparrow\eta \blacklozenge\alpha\uparrow N$	ค.	แห้งขอด	very dry
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa_1$	น.	น้ำ	water(n)
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa \pi\alpha\alpha\uparrow\kappa$	น.	น้ำขึ้น	high tide
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa \pi\upsilon\kappa$	น.	น้ำเน่า	spoil water
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa \tau\eta\upsilon\uparrow$	น.	น้ำร้อน	hot water
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa \chi\eta\alpha\alpha\uparrow N$	น.	น้ำเย็น	cold water
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa \delta\alpha\alpha\uparrow N$	น.	น้ำค้าง	lye
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa \kappa\alpha\lambda\alpha\kappa$	น.	น้ำตก	waterfall
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa \nu\leftrightarrow\uparrow N$	น.	น้ำจากป่า	brook water
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa N\infty\uparrow\mu$	น.	น้ำอุ่น	warm water
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa \blacklozenge\uparrow\tau$	น.	น้ำตื้น	shallow water
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa \pi\blacklozenge\uparrow\uparrow$	น.	น้ำป่า	cascade
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa \pi\eta\blacklozenge\infty\uparrow\pi$	น.	น้ำท่วม	flood
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa \sigma\blacklozenge\alpha\mu$	น.	น้ำครำ	dirty water
$\mu\alpha\uparrow\tau \tau\alpha\alpha\uparrow\kappa$	น.	ตาน้ำ	water source
$\kappa\eta\blacklozenge\alpha\alpha \tau\alpha\alpha\uparrow\kappa$	น.	ทางน้ำ	gully
$\tau\alpha\alpha\uparrow\kappa_2$	ค.	เปียก	splash(adj)

τη ἰκ	น./ ก.	หยด	dribble
χυ↔♦	ก.	ไหล	flow
κατι↔N	น.	น้ำกรอก(ทางน้ำเล็ก ๆ)	brook water
καλακ (ταακ)	ก.	(คนหรือสิ่งของ)ตก(น้ำ)	to fall in river
κηυ↔N	น.	คลอง	canal
μυχ	ก.	ดำน้ำ	to dive
v ὄυυN	น.	บ่อน้ำ	pound
σαπαN	น.	หนองน้ำ	swamp
σααἰχ	ก.	วิดน้ำ	to bail water out
λ∞N	ค.	ลึก	deep
λυυNφ	ก.	ว่ายน้ำ	to swim
♦υNτ	ค.	ตื้น	shallow
κ♦αἰακ (ταακ)	ก.	หาม(น้ำ)	to carry water
κη♦ατ	ก.	รั่ว	to be leak

1.4 ดินและแร่ธาตุ

πηυN	น.	โคลน	mud
τηεN	น.	ดิน	soil
τηεN πεχ	น.	(ดิน)แห้งแตก	dry earth
καπαN καπααω	น.	ปลักควาย	mud hole
καυ↔ἰκ νη	น.	โพรง	animal hole
κασεχ	น.	ทราย	sand
καηυ↔N	น.	เหล็ก	steel
κοοἰκ	น.	บก	land
μα?∞κ	น.	ฝุ่น	dust
ωEEἰν	น.	พลอย	gem
ωEEἰν Να♦	น.	พลอยแดง	ruby
π♦ακ	น.	เงิน	silver
π♦∞ἰ∞	น.	คันดิน	earth dam
κη♦αα	น.	ทางเท้า	path

1.5 เวลา

πνεηοοN	น.	เมื่อคืน	last night
πααἰN	น.	พรุ่งนี้	tomorrow

τὸν σάκ	น.	เช้า	morning
τεῖ τ	ว.	เดี๋ยว	just a moment
τὸ πρὶν	ว.	สมัยก่อน	former time
καὶ Ν	น.	เดือน	month
κὺν π	ว.	นาน	slow
κὺν π κὺν	ว.	นานมาแล้ว	long-time
κοὺν κὺν π	ว.	ไม่นาน	soon
κηκεῖν ?αν	ว.	เดี๋ยวนี้	at the moment
?ααω	น.	วัน	day
?ααω ωαν	น.	วันนี้	today
μα?ααω	น.	วานขึ้น	before yesterday
μὺν π ?αη	ว.	เดี๋ยวเดียว	a moment
μὺν π ?πλεῖ τ	ว.	แป๊บเดียว	a moment
μασι	น.	เมื่อวาน	yesterday
μοοπί	น.	มะรืน	day after tomorrow
νπί	น.	ปี	year
νπί μασι	น.	ปีกลาย	last year
ναῖ σατο	ว.	เมื่อตะกี้	a moment
σαν	น.	กลางวัน	daytime
σαν π τε/ τε/	ว.	กลางวันแสด ๆ	daytime exactly
σαδเคῖ Ν سان	ว.	หลังเที่ยง	afternoon
τρ Ν			
σαν ♦บง	ว.	สาย	late
σαα π	น.	รุ่งเช้า	almost dawn
καα τ σαα π	ว.	ใกล้รุ่งเช้า	dawn
λαα π λαα π	น.	เย็น	evening
πλαα π μὺν π λαα π	ว.	อีกครั้ง	again
κη ♦เคῖ Ν	น.	กลางคืน	night

2. พืช

2.1 ส่วนประกอบของพืชและกริยาของพืช

π	ว.	สุก	ripe
π π ωπετ ωπετ	ว.	สุก ๆ ดิบ ๆ	half raw and half ripe
παΝ	น.	ดอก	flower
παΝ κηλεμ	น.	ดอกกลาดวน	a kind of flower

πααN λυ↔N	น.	ปลีกล้วย	part of banana flower bud
τακασϝ νη	น.	ตอไม้	stump
τ ςκ φιπ πλαας	ก.	งอกใหม่	to sprout
χϝ	ก.	งอก	out
χϝ πααN	ก.	ผลิดอก	bud
χϝ πη♦u	ก.	ออกผล	to have fruit
χη↔	ก.	ผลิออกมาใหม่	to sprout
χηυϝ ϕ (νη)	น.	ปลายยอดไม้	tree top
κEχ	ก.	หัก(ไม้)	to break
καςτ	ก.	โค่น(ไม้)	to knock down
καντυ↔ςN λυ↔N	น.	เครือกล้วย	bunch of bananas
κ η ν ςαα♦ τηϝμ	ก.	หักกลางต้น	to break in middle
μυϝ♦	น.	ลูก	clf. for fruit and round objects
νη	น.	ไม้	wood
νη σαπυκ	น.	ไม้ผุ	rotten wood
σαμβ ςκ	น.	เปลือก	outer covering
σαλααϝ	น.	หนาม	thorn
σας♦ νη	น.	ยางต้นไม้	glue
σαωϝτ	ก.	เหี่ยว	wilted
λαλEη	น.	หวีกล้วย	hand of bananas
λαλυκ	ก.	ใบไม้ร่วง	to fall covering ground
λαφυϝν ςκαφυϝν	ก.	สั่น(ต้นไม้)	to shake
♦υςη	ก.	รดน้ำ	to water
♦υϝη	น.	ราก	root
ωαςη (σατυυ)	ก.	ดาย(หญ้า)	to mow
πη♦σκ	ก.	ปลิว	to blow
πη♦u	น.	ผลไม้	fruit
πη♦u νη χη↔η	น.	ผลไม้แก่	ripe
χ♦αμ	ก.	จุ่ม	to soak a slip
κ♦ααN	น.	กิ่งไม้	branch
κ♦ααN κυ↔ϝχ	น.	กิ่งอ่อน	young bunch
κ♦ααN νη φαη	น.	กิ่งไม้แห้ง	bushwood
κηλ κ (πυϝτ)	ก.	แกะ(ข้าวโพด)	to strip (kernels from corn cob)
κηλααϝ	น.	ใบไม้	leaf
κηλααϝ κανσοN	น.	ใบกันซง	leaf for cover the roof

κηλαα ^Γ νη πυ ^Γ τ	น.	ใบไม้อ่อน	of a house young leaf
κηλαα ^Γ νη χη ^α η	น.	ใบไม้แก่	turn yellow and fall (leaf)
κηλαα ^Γ Νυ [↔] ν	น.	ใบหญ้าคา	grass leaf
κηλαα ^Γ λακα ^Γ μ	น.	ใบระกำ	zalachca leaf
κηλαα ^Γ λυ [↔] Ν	น.	ใบตอง	banana leaf

2.2 ชื่อต้นไม้

τηι ^Γ μ	น.	ต้นไม้	tree
τηι ^Γ μ δα [♦]	น.	ต้นบุค	the lettuce plant
τηι ^Γ μ δυ ^υ ν	น.	ต้นทูน	taro
τηι ^Γ μ δυ ^υ Ν	น.	ต้นมะพร้าว	coconut
τηι ^Γ μ κατη ^{ΕΕ} ↑Ν	น.	ต้นกระแตงค้ายบูก ต้นเล็ก	a kind of tree
τηι ^Γ μ κατη [↔] Ν	น.	ต้นคลุ้มใช้สานเสื่อ, ตระกร้า	a kind of tree
		๑๓๑	
τηι ^Γ μ καα ^Γ ♦	น.	ต้นมะกอก	olive
τηι ^Γ μ νη	น.	ต้นไม้	tree
τηι ^Γ μ σα [↑] ♦	น.	ต้นยาง	a kind of tree
τηι ^Γ μ κηλακ	น.	ต้นประดู่ มักใช้ทำบ้าน	a kind of flower
τηι ^Γ μ κηλ ^Γ Ν	น.	ต้นตะบก	a kind of tree
τηι ^Γ μ σ [♦] η [↑]	น.	ต้นไทร	banyan tree

2.3 ผลไม้

χ ^Γ	น.	ส้ม	orange
χ ^Γ πυ [↔] κ	น.	มะไฟ	a kind of fruit
χ ^Γ κ [↔] ♦	น.	ส้มเกล็ด	a kind of lemon
χ ^Γ καρ ^α α ^Γ κ	น.	ชะมวง	garcinia
χ ^Γ μ ^{fff} ♠ ๒๐๐	น.	ส้มโอ	pamelo
χ ^Γ μα ^π ♦ ηΝ	น.	มะปริง	a kind of fruit
χ ^Γ μα ^{jo} Ν	น.	มะยงชิดใหญ่กว่ามะปริง	a kind of fruit
χ ^Γ σι ^{λα} μαν	น.	ลูกสีละมัน ผลไม้ท้องถิ่นแต่	a kind of fruit
		ดั้งเดิม	
χ ^Γ συ [↔] κ	น.	มะม่วง	mango

χ 〔 σ υ ↔ 〔 κ π	น.	มะม่วงป่า	wild mango
◆ υ 〔			
χ 〔 λ α κ α 〔 μ	น.	ระกำ	zalacca
χ 〔 λ α λ α η	น.	กระท้อน	wild mangosteen
κ η α ν α ◆	น.	ขนุน	jackfruit
μ α ν α 〔 η	น.	สับปะรด	pine-apple
μ α ν υ ↔ 〔	น.	ส้มจั่ว คล้ายส้มโอเปรี้ยวกว่า	a kind of pameló
		เอาต้นน้ำพริก	
λ α η υ N	น.	มะละกอ	papaya
λ υ ↔ N	น.	กล้วย	banana
λ υ ↔ N χ 〔	น.	กล้วยส้ม	a kind of banana
λ υ ↔ N κ η υ 〔 ◆	น.	กล้วยหอม	a kind of banana
λ υ ↔ N λ α ω α α 〔	น.	กล้วยน้ำว้า	a kind of banana
φ υ ↔ N	น.	ลูกหยอง	a kind of fruit
π η ◆ υ	น.	ผลไม้	fruit
π η ◆ υ κ η ↔ 〔 N	น.	ลูกหว่า	Java plum
π η ◆ υ λ α κ ο ο 〔	น.	ลูกแร้ว	a kind of fruit
π η ◆ υ τ η ◆ α α 〔	น.	ฝรั่ง	guava
κ η λ 〔 N	น.	ลูกกระบก	a kind of fruit

2.4 พืชประเภทหัวและผักต่างๆ

π α λ ι 〔 ω	น.	มะเขือ	eggplant
π α λ ι 〔 ω κ α η 〔 N	น.	มะเขือกรอบ	eggplant
π α λ ι 〔 ω κ ο N	น.	มะเขือยาว	long eggplant
π α λ ι 〔 ω λ α κ η 〔 v	น.	มะเขือพวง	bunch eggplant
τ υ N	น.	หัว	tuber
τ υ N κ η ◆ ε ε	น.	หัวเผือก	tuber of taro
τ υ N ? υ υ ◆	น.	หัวมัน	tuber of yam
τ α β α ν	น.	ผักชนิดหนึ่ง	a kind of vegetable
κ α τ α α 〔 κ	น.	ถั่ว	bean
κ α τ α α 〔 κ τ η ε 〔	น.	ถั่วดิน	soil bean
κ α τ α α 〔 κ κ α π α α 〔 φ	น.	ถั่วพู	winged bean
σ ◆ υ 〔 N			
κ α τ α α 〔 κ κ ο N	น.	ถั่วฝักยาว	long bean
κ η ι 〔 v	น.	น้ำเต้า	squash
? υ υ ◆	น.	มัน	yam

$\text{?}\upsilon\text{?} \blacklozenge \tau\alpha\kappa$	น.	กลอย	dioscorehispid tuber
$\text{?}\upsilon\text{?} \blacklozenge \text{?}\omicron\uparrow\text{v}$	น.	มันอิน	potato
$\text{?}\upsilon\text{?} \blacklozenge \mu\alpha\nu\lambda\alpha N$	น.	มันสำปะหลัง	potato
$\text{?}\upsilon\text{?} \blacklozenge \eta\alpha\alpha\uparrow \mu \lambda\iota\leftrightarrow\kappa$	น.	มันเลือด	blood potato
$\text{?}\upsilon\text{?} \blacklozenge \lambda\alpha\omega\alpha\alpha\uparrow$	น.	มันเทศ	sweet potato
$\mu \bar{\pi} \uparrow N$	น.	ผัก	vegetables
$\mu\alpha\lambda\upsilon\upsilon\uparrow$	น.	ใบพลู	betel leaves
$\mu\alpha\lambda EE$	น.	ฟักทอง	pumpkin
$\mu\alpha \blacklozenge \alpha\eta$	น.	มะระ	bitter melon
$\mu\alpha\omega EE\uparrow N$	น.	มะแว้ง	bitter tomato
$\text{v} \uparrow N$	น.	บวบ	luffgourd
$\sigma\alpha\tau\upsilon\uparrow N$	น.	ฟัก	gourd
$\sigma\alpha\tau\upsilon\uparrow N \kappa\iota\chi$	น.	แฟง	wax gourd
$\sigma\alpha\tau\upsilon\uparrow N \kappa\omega\tau$	น.	ฟักใหญ่	wax gourd
$\lambda\alpha\omega\epsilon\epsilon\uparrow$	น.	สะตอ	a kind of vegetable
$\blacklozenge \upsilon\leftrightarrow\blacklozenge$	น.	แตง	cucumber
$\blacklozenge \upsilon\leftrightarrow\blacklozenge \tau\upsilon\leftrightarrow N$	น.	แตงกวา	cucumber
$\blacklozenge \upsilon\leftrightarrow\blacklozenge N\alpha\text{v}$	น.	แตงไทย	musk melon
$\blacklozenge \upsilon\leftrightarrow\blacklozenge \blacklozenge \uparrow\tau$	น.	แตงโม	water melon
$\pi\eta\blacklozenge \text{u} \mu \bar{\pi}\upsilon\phi$	น.	ถั่วแระ	pigeon pea
$\kappa\eta\lambda\alpha\alpha\uparrow \lambda \kappa \kappa\alpha\tau\upsilon\eta$	น.	ใบสำแลงสำกา(จิมน้ำพริก)	a kind of vegetable
$\kappa\eta\blacklozenge \epsilon\epsilon$	น.	เผือก	taro
$\kappa\eta\blacklozenge \epsilon\epsilon \kappa\alpha\delta\alpha\alpha\uparrow \tau$	น.	บอน	eddoes

2.5 สมุนไพรและเครื่องเทศ

$\tau\alpha\mu\upsilon\upsilon\exists\chi$	น.	ตะไคร้	lemongrass
$\kappa\alpha\tau\iota\mu$	น.	กระเทียม	garlic
$\kappa\alpha\tau\omicron\omicron$	น.	ข่า	galingale
$\kappa\alpha\mu\iota\leftrightarrow\exists\tau$	น.	ขมิ้น	turmeric curcuma
$\kappa\alpha\omega\alpha\alpha\uparrow \uparrow$	น.	กระวาน	cardamom
$\kappa\eta\alpha\phi\alpha\alpha\perp$	น.	ขิง	ginger
$\mu\geq \bar{\tau}\iota\exists\eta$	น.	พริก	chili
$\mu\alpha\lambda\alpha\phi$	น.	ไพล	turmeric roots
$\mu\alpha \blacklozenge \epsilon\exists\chi$	น.	พริกไทย	pepper
$\mu\alpha\alpha\uparrow \kappa \kappa\alpha\tau\leftrightarrow\leftrightarrow\text{v}$	น.	หมากลูกเล็ก ไม่ค่อนกินกัน	a kind of areca
$\mu\alpha\alpha\uparrow \kappa \mu\alpha\lambda \uparrow \phi$	น.	หมากลูกเล็กสีแดง ไม่กิน	a kind of areca

μαα┐κ λαλιN	น.	หมากลูกใหญ่ กินได้	a kind of areca
σaμ◆ N	น.	ลูกสำรอง	a kind of fruit
φv↔N	น.	ลูกหยอง	a kind of fruit
πη◆u λακοο┐	น.	ลูกเร่ว	a kind of fruit

2.6 ข้าว

πvυ┐τ	น.	ข้าวโพด	corn
σvκ πvυ┐τ	น.	ฝอยข้าวโพด	corn fibers
σ◆oo┐μ πvυ┐τ	น.	ฝักข้าวโพด	corn cob
πv↔∃τ	ก.	นวดข้าว	to thresh
κατvυ∃N	ก.	กระทุ้งข้าว	to transplant rice seedlings
χη∞N	ก.	ปลูกข้าวโดยเอาไม้กระทุ้ง 2 อันปักดินให้เป็นหลุมไว้ หยอดเมล็ด	to grow rice
χηvυ◆	ก.	ปลูก	to plant
χηv↔κ (καvυ↔∃τ)	ก.	ตำ(ข้าว)	to pound
καδι↔ω	น.	เกี่ยว	sickle
καvυ↔∃τ	น.	ข้าวเปลือก	paddy
καvυ↔∃τ πvN	น.	ข้าวตั้งท้อง	pregnant (paddy rice)
καvυ↔∃τ σaμβ ∃κ	น.	ข้าวเปลือก	unhusked rice
καvυ↔∃τ φαη	น.	ข้าวแห้ง	dry (paddy rice)
χηακ καvυ↔∃τ	น.	เมล็ดข้าว	grain
σu καvυ↔∃τ	ก.	สีข้าว	to mill
κvυμ	ก.	คัดข้าว	to winnow
κηαφαα┐μ	น.	แกลบ	chaff
κηoo βv↔↗	น.	ข้าวคั่ว	soaked rice to be pounded with condiments
κηoo μvυv	น.	ปลายข้าว	broken milled rice
σaμvυ┐φ	น.	ฟางข้าว	rice straw
σaμv↔◆	ก.	กระทุ้งข้าว	to beat
λ∞κ	น.	รำอ่อน	rice bran
λακεε	ก.	คัดข้าวเอาข้าวสารออก	to winnow
ω∞∃η	ก.	เกี่ยวเกี่ยว	to reap
κλ N καμε∃χ	น.	ข้าวเหนียว	sticky rice

2.7 พืชประเภทต่างๆ และผลิตภัณฑ์

$\mu\alpha\sigma\iota\tau\epsilon$	น.	เห็ด	mushroom
$\mu\alpha\sigma\iota\tau\epsilon \mu\alpha\nu\alpha\lceil\mu$	น.	เห็ดปลวก	mushroom
$\mu\alpha\sigma\iota\tau\epsilon \mu\alpha\lambda\alpha\alpha\exists N$ $\kappa\eta\nu\leftrightarrow\perp\nu$	น.	เห็ดหูหนู	mushroom
$\mu\alpha\sigma\iota\tau\epsilon \tau\alpha N\alpha\alpha\exists\kappa$	น.	เห็ดพิษดอกโต	a kind of mushroom
$\mu\alpha\sigma\iota\tau\epsilon \mu\blacklozenge\alpha\alpha\lceil\varphi$	น.	เห็ดค่าย	mushroom
$\tau\eta\lceil\perp$	น.	หน่อไม้	bamboo shoot
$\kappa\alpha\nu\nu\exists\tau (v\eta)$	น.	ท่อน(ไม้)	section, piece
$\kappa\alpha\sigma\alpha\alpha$	น.	ไม้ไผ่	bamboo
$\kappa\alpha\sigma\alpha\alpha \kappa\alpha\nu\blacklozenge\alpha\lceil\mu$	น.	ไม้ไผ่ คั่นแดงๆ ใช้คั่นทำ บันไดขึ้นเก็บผลไม้	a kind of bamboo
$\kappa\alpha\sigma\alpha\alpha \sigma\nu\kappa$	น.	ไม้ไผ่สีสุกใช้เผาข้าวหลาม	dried bamboo
$\kappa\alpha\sigma\alpha\alpha \lambda\alpha\mu\mu\alpha\lambda$ $\sqrt{\kappa}$	น.	ไม้ไผ่ไว้ทำดอกสานเครื่องใช้ ต่าง ๆ	kind of bamboo
$\kappa\alpha\sigma\alpha\alpha \varphi\alpha\eta$	น.	ไม้ไผ่แห้ง	dried bamboo
$\mu\alpha\exists\tau \kappa\alpha\sigma\alpha\alpha$	น.	ตาไม้ไผ่	bud of plant
$\kappa\alpha\pi\blacklozenge \perp\kappa$	น.	กาฝาก	parasitic plant
$\mu\alpha\chi\iota\kappa$	น.	เตยมีหนาม	a kind of screw pine
$N\nu\leftrightarrow\nu$	น.	หญ้าคา	a kind of grass
$\sigma\alpha\tau\nu\nu$	น.	หญ้า	grass
$\sigma\alpha\nu\alpha\alpha\perp$	น.	ไม้ซี้	a kind of bamboo
$\sigma\nu\nu\perp\mu$	น.	เถาวัลย์	climbing plant
$\sigma\nu\nu\perp\mu \kappa\alpha\alpha\lambda\alpha N$	น.	เถาวัลย์กาหลง	a kind of climbing plant
$\sigma\nu\nu\perp\mu \omega\alpha\exists\tau$	น.	เถาวัลย์เขียว	green climbing plant
$\sigma\nu\nu\perp\mu \mu\alpha\alpha\exists$	น.	เถาวัลย์ปองโค	A kind of climbing plant
$\blacklozenge\epsilon\epsilon\exists$	น.	หวาย	rattan
$\blacklozenge\epsilon\epsilon\exists \mu\nu\leftrightarrow\blacklozenge$	น.	หวายพวน ไม้ล้ามควาย	a kind of rattan
$\blacklozenge\epsilon\epsilon\exists \pi\lambda \kappa$	น.	หวายปลอก ทำเครื่องจักสาน	a kind of rattan
$\blacklozenge\epsilon\epsilon\exists \tau\alpha\beta N$	น.	หวายโป่ง	a kind of rattan
$\blacklozenge\epsilon\epsilon\exists \sigma\nu\nu\lceil\mu$	น.	หวายโสมทำเป็นกำไปขายไว้ ทำเชือก	a kind of rattan
$\blacklozenge\epsilon\epsilon\exists \eta\nu\leftrightarrow\delta\iota\leftrightarrow\sqrt{\omega}$	น.	หวายหัวเดียวตากแดดกำไป ขาย	a kind of rattan
$\kappa\lambda\nu\leftrightarrow N$	น.	ท่อนซุง	log

3. สัตว์

3.1 สัตว์เลี้ยง / สัตว์ป่า

$\pi\alpha\mu\alpha$	น.	เม่น	porcupine
$\kappa\blacklozenge\leftrightarrow N\pi\alpha\mu\alpha$	น.	กระดิ่งที่ปลายหางเม่น	bell at end of porcupine's tail
$\pi\eta\iota\perp$	น.	นาก	otter
$\pi\eta\upsilon\leftrightarrow\kappa$	น.	กระรอก	squirrel
$\chi\alpha\omega\sigma\upsilon\tau$	น.	เสือหมี	bear
$\chi\iota\perp\eta$	น.	กวาง	deer
$\chi\eta\alpha\mu\propto\exists\eta$	น.	พังพอน	mon-goose
$\chi\eta\perp$	น.	หมา	dog
$\kappa\alpha\pi\alpha\omega$	น.	ควาย	buffalo
$\kappa\alpha\chi\perp$	น.	ชะมด	civet cat
$\kappa\alpha\nu\eta$	น.	เสือ	tiger
$\kappa\alpha\nu\alpha\varphi$	น.	ช้าง	elephant
$\pi\lambda\upsilon\leftrightarrow\exists\kappa\kappa\alpha\nu\alpha\varphi$	น.	งวงช้าง	trunk of elephant
$\kappa\alpha\nu\tau\exists N$	น.	กระจ๊อน	pangolin
$\kappa\alpha\nu\tau\exists N\nu\leftrightarrow N$	น.	กระจง	pangolin
$\kappa\alpha\nu\tau\exists N\lambda\iota\perp\omega$	น.	กระต่าย	rabbit
$\kappa\eta\upsilon\leftrightarrow\perp\nu$	น.	หนู	mouse
$\kappa\eta\upsilon\leftrightarrow\perp\nu\eta\upsilon\leftrightarrow\varphi$	น.	กระแต	opossum
$\sigma E\eta$	น.	ม้า	horse
$\sigma\alpha\nu\alpha\perp$	น.	กระจ๊อน	mouse-deer
$\lambda\alpha\omega\alpha\exists\varphi$	น.	เสือลายแดง	striped tiger
$\lambda\upsilon\upsilon\eta$	น.	เก้ง	barking deer
$\varphi\alpha\alpha\exists N$	น.	ชะนี	gibbon
$\omega\alpha\alpha$	น.	ลิง	monkey
$\omega\alpha\alpha\tau\alpha\alpha\lceil\kappa$	น.	ลิงชนิดหนึ่ง	a kind of monkey
$\omega\alpha\alpha\nu\upsilon\leftrightarrow\exists N$	น.	ลิงค่าง	macaque
$\tau\blacklozenge\upsilon\leftrightarrow\varphi$	น.	วัว	ox
$\tau\blacklozenge\upsilon\leftrightarrow\varphi\pi\blacklozenge\iota\exists$	น.	วัวป่า	wild ox
$\sigma\blacklozenge\exists\kappa$	น.	หมู	pig
$\sigma\blacklozenge\exists\kappa\pi\blacklozenge\iota\exists$	น.	หมูป่า	boar

3.2 สัตว์ปีก

$\pi\alpha\alpha\uparrow\tau$	ก.	เลีย	to lick
$\pi\alpha\alpha\uparrow\tau \sigma\upsilon\kappa \nu\upsilon\leftrightarrow\nu$	ก.	ใช้ขน	to preen feathers
$\tau\iota\blacklozenge\exists$	ก.	โก่งขึ้น	to crow
$\tau\upsilon N$	น.	ไข่	egg
$? \upsilon\pi \tau\upsilon N$	ก.	ฟักไข่เป็นตัว	to hatch
$\tau\alpha\mu\alpha\alpha\tau$	น.	แร้ง	vulture
$\delta\alpha\alpha$	น.	เป็ด	duck
$\tau\upsilon N \delta\alpha\alpha$	น.	ไข่เป็ด	duck egg
$\chi\eta\iota\perp\mu$	น.	นก	bird
$\chi\eta\iota\perp\mu \tau\alpha\kappa\alpha\alpha\perp\blacklozenge$	น.	นกเขา	dove
$\chi\eta\iota\perp\mu \kappa\upsilon\lambda\alpha\alpha\uparrow\pi$	น.	นกชนิดหนึ่ง	pigeon
$\chi\eta\iota\perp\mu \kappa\upsilon\upsilon\perp\kappa$	น.	นกฮูก	large horned owl
$\chi\eta\iota\perp\mu \kappa \exists?$	น.	นกกะวะ	a kind of bird
$\blacklozenge\alpha\alpha\exists N$			
$\chi\eta\iota\perp\mu ?\iota\exists\tau$	น.	นกแก้ว	parrot
$\chi\eta\iota\perp\mu \mu\alpha\blacklozenge\alpha\alpha\uparrow\kappa$	น.	นกยูง	peacock
$\chi\eta\iota\perp\mu \eta\upsilon\upsilon\exists\kappa$	น.	นกเค้าแมว	owl
$\chi\eta\iota\perp\mu \lambda\upsilon\exists\kappa$	น.	นกกรด	a kind of bird
$\chi\eta\iota\perp\mu \lambda\alpha\mu\iota\leftrightarrow\exists\tau$	น.	นกขมิ้น	iora
$\chi\eta\iota\perp\mu \lambda\iota\leftrightarrow\kappa \lambda\alpha\alpha\exists$	น.	ไก่นา	moorhen
$\chi\eta\iota\perp\mu \blacklozenge\iota\tau$	น.	นกกระจิบ	a kind of bird
$\chi\eta\iota\perp\mu \blacklozenge\upsilon\leftrightarrow\exists\kappa$	น.	นกกระยาง	a kind of bird
$\chi\eta\iota\perp\mu \kappa\lambda E\eta$	น.	นกหัวขวาน	wood pecker
$\chi\eta\iota\perp\mu \kappa\blacklozenge\circ\circ\perp N$	น.	นกเอี้ยง	myna
$\kappa\alpha\alpha\perp\kappa$	น.	อีกา	crow
$\kappa\eta \perp N$	น.	ตุ๊ด	bottom
$\mu\upsilon\leftrightarrow\kappa$	น.	ค้างคาว	bat
$\lambda\iota\leftrightarrow\kappa$	น.	ไก่	chicken
$\tau\upsilon N \lambda\iota\leftrightarrow\kappa$	น.	ไข่ไก่	hen egg
$\tau\alpha\kappa\alpha\alpha\perp\kappa \tau\alpha\kappa\alpha\alpha\perp\kappa$	ข.	ไก่ตัวเมียร้อง	clucking of hen
$\kappa\alpha\tau\leftrightarrow\varphi$	น.	หงอนไก่ตัวผู้	crest of cock
$\kappa\alpha\chi\eta\iota\perp\blacklozenge$	น.	เดือยไก่ตัวผู้	cockspur
$\kappa\leftrightarrow\kappa\leftrightarrow\kappa \kappa\leftrightarrow\kappa\leftrightarrow N \kappa$	ข.	ไก่ตัวผู้ขัน	crowing of cock
$\leftrightarrow\leftrightarrow\leftrightarrow\perp\kappa$			
$\mu\iota/\lambda\iota\leftrightarrow\kappa$	น.	แม่ไก่	hen

$N \bar{\kappa} \cup \exists \tau \lambda \iota \leftrightarrow \kappa$	น.	สุมไก่	bamboo chicken cage
$\pi \diamond \circ \kappa$	น.	กระเพาะไก่	the second stomach of hen
$\sigma \diamond \cup \exists N \lambda \iota \leftrightarrow \kappa$	น.	เล้าไก่	chicken coop
$\eta \propto \propto$	ก.	บิน	fly
$\omega \leftrightarrow \exists \varphi \tau \alpha \kappa \diamond \iota \leftrightarrow \perp N$	ก.	ตีปีก	at wings
$\kappa \eta \lambda \alpha \alpha \perp N$	น.	เหยี่ยว	hawk

3.3 แมงและแมลง

$\pi \cup N \lambda \iota \cup \omega$	น.	ผีเสื้อ	butterfly
$\pi \alpha \nu \propto \perp \mu$	น.	ปลวก	termite
$\tau \ N \ \pi \alpha \nu \propto \perp \mu$	น.	บ้านปลวก	hole of termite
$\pi \alpha \nu \alpha \alpha \exists \mu$	น.	ผึ้ง	bee
$\tau \alpha \alpha \perp \kappa \ \pi \alpha \nu \alpha \alpha \exists \mu$	น.	น้ำผึ้ง	honey
$\pi \circ \circ \mu$	ก.	ตอม	to crowd
$\tau \cup N \ \mu \iota \exists N$	น.	แมลงภู่	carpenter bee
$\tau \cup N \ \mu \alpha \alpha \exists N$	น.	แมงมุม	spider
$\tau \alpha \nu \ \perp$	น.	หนอน	worm
$\tau \alpha \nu \ \perp \ \pi \cup N \ \lambda \iota \cup \omega$	น.	หนอนผีเสื้อ	caterpillar
$\tau \alpha \nu \ \perp \ \sigma \cup \kappa$	น.	หนอนบู่	hairy caterpillar
$\tau \eta \cup \perp$	น.	แตน	hornet
$\delta \iota \lambda \alpha \eta \cup \perp \nu$	น.	แมงคล้ายปลวก	a kind of insect
$\chi \eta \iota$	น.	เหา	louse
$\tau \cup N \ \chi \eta \iota$	น.	ไข่เหา	louse egg
$\chi \eta \iota \ \chi \eta \ \perp$	น.	โลน	louse
$\chi \eta \iota \ \kappa \alpha \pi \alpha \alpha \omega$	น.	หมัดควาย	buffalo flea
$\kappa \alpha \chi \epsilon \epsilon \perp$	น.	แมลงขี้ควาย	buck beetle
$\kappa \alpha \mu \cup \cup \exists \tau / \lambda \alpha \mu \cup \cup \exists \tau$	น.	มอด	woodborer
$\kappa \alpha \mu \cup \cup \exists \tau \ \kappa \eta \lambda \alpha \alpha \perp$ $\mu \alpha \eta \propto \kappa$	น.	มอดใบไม้	weevil / woodmite
$\kappa \alpha \varphi \alpha \perp \mu \ \pi \eta \epsilon \epsilon \perp \kappa$	น.	แมลงเม่า	tussock moth
$\kappa \iota \leftrightarrow \exists \tau$	น.	แมลงสาบ	cockroach
$\kappa \eta \propto \nu$	น.	แมง/แมลง	insect
$\kappa \eta \propto \nu \ \pi$	น.	แมลงปอ	dragonfly
$\kappa \eta \propto \nu \ \mu \alpha \lambda \cup \cup \perp \varphi$	น.	แมลงหวี่	fruitfly
$\kappa \eta \propto \nu \ \sigma \alpha \lambda \alpha \alpha \perp$	น.	แมงเม่า	flying termite

$\kappa\eta\alpha\nu \sigma\upsilon\upsilon\perp\tau$	น.	แมงโรม	a kind of insect
$?i\chi \kappa\eta\alpha\nu$	น.	ขี้แมง	excrement from insect
$?o\perp v$	น.	อ้นกั๊ดไม้ซี้	bamboo rat
$?v\leftrightarrow N$	น.	ตัวต่อ	wasp
$?v\leftrightarrow N \pi\alpha\nu\alpha\mu$	น.	ตัวต่อปลวก	wasp
$?v\leftrightarrow N \tau\eta\epsilon\epsilon\perp$	น.	ตัวต่อดิน	bees which lives in ground
$\mu\alpha\lambda\iota\perp$	น.	ตัวอ่อนแมลง	maggot
$\mu\alpha\lambda\iota\perp \chi\eta\upsilon\upsilon\phi$	น.	ด้วงยอดมะพร้าว	coconut rhinoceros
$\delta\upsilon\upsilon N$			beetle
$\sigma\alpha\mu\upsilon\perp\chi$	น.	มด	ant
$\tau\upsilon N \sigma\alpha\mu\upsilon\perp\chi$	น.	ไข่มด	ant's eggs
$\sigma\alpha\mu\upsilon\perp\chi \chi\alpha N$	น.	มดดำ	black ant
$\sigma\alpha\mu\upsilon\perp\chi N\alpha\blacklozenge$	น.	มดแดง	red ant
$\sigma\alpha\mu\upsilon\perp\chi \pi\lambda\iota\omega$	น.	มดไฟ	red ant
$\sigma\alpha\mu\beta\upsilon\kappa \pi\alpha\nu\alpha\Xi\mu$	น.	รังผึ้ง	bee hive
$\sigma\alpha\mu\mu\alpha\omega EE\perp\kappa$	น.	แมงกินรากข้าว	small red insect that eats root of rice
$\sigma\alpha\nu\alpha\perp\phi$	น.	เหล็กใน	stinger of insect
$\sigma\alpha\alpha\perp\phi \omega EE$	น.	จ๊กจั่น	cicada
$\sigma\upsilon\upsilon\chi_1$	น./ ก.	ยุง	mosquito/ to sting
$\lambda\alpha? \epsilon\epsilon\perp$	น.	เห็บ	midge
$\lambda\alpha\lambda\epsilon\epsilon\perp$	น.	หนอนเน่า	worm
$\blacklozenge v\leftrightarrow \Xi N$	น.	ตะขาบ	centipede
$\blacklozenge v\leftrightarrow \phi$	น.	แมลงวัน	fly
$\phi\alpha\alpha\Xi\omega$	น.	แมงป่อง	scorpion
$\phi\alpha\alpha\Xi\omega v\alpha\Xi\mu$	น.	แมงป่องช้าง	giant scorpion
$\pi\lambda\iota\omega \pi\lambda\upsilon\upsilon\perp\tau$	น.	หิ่งห้อย	firefly
$\pi\eta\lambda o o\perp\mu$	น.	ขี้ผึ้ง	wax
$\pi\eta\blacklozenge v\leftrightarrow \Xi\eta$	น.	ผึ้งโพรง	a kind of bee
$\tau\eta\blacklozenge i\leftrightarrow\kappa$	น.	ตั๊กแตน	grasshopper

3.4 สัตว์เลื้อยคลาน

$\pi\alpha\Xi\eta$	น.	พิษ	poison
$\pi\alpha\Xi\eta \pi\alpha\sigma\iota$	น.	พิษงู	snake venom
$\pi i\blacklozenge\perp$	น.	ปลิง	water leech
$\pi\alpha\sigma\iota$	น.	งู	snake

$\pi\alpha\sigma\iota\ \chi\eta\iota\mu$	น.	งูเหลือม	python
$\pi\alpha\sigma\iota\ \kappa\alpha\pi\alpha\exists\eta$	น.	งูกระจับ	snake
$\pi\alpha\sigma\iota\ \kappa\upsilon\upsilon\perp\pi$	น.	งูเขียว	snake
$\pi\alpha\sigma\iota\ \mu\iota\blacklozenge$	น.	งูปลา	snake
$\pi\alpha\sigma\iota\ \sigma\alpha N$	น.	งูเห่า	cobra
$\pi\alpha\sigma\iota\ \lambda\alpha\mu\upsilon\upsilon\exists\varphi$	น.	งูสิงห์	snake
$\pi\alpha\sigma\iota\ \omega\iota\perp\tau$	น.	งูเขียว	snake
$\pi\alpha\sigma\iota\ \pi\blacklozenge\alpha\alpha\exists\varphi$	น.	งูค้าย	snake
$\pi\alpha\sigma\iota\ \kappa\blacklozenge\alpha\alpha\exists$	น.	งูลาย	snake
$\pi\ \exists\kappa$	ก.	จิก, ฉก	to peck, strike
$\chi\alpha\nu\lambda\alpha\alpha\exists N$	น.	เหี้ย	monitor
$\kappa\upsilon N\omega\iota\leftrightarrow\perp\kappa$	น.	กิ้งกือ	millipede
$\kappa\alpha\pi\epsilon\epsilon\exists$	น.	จระเข้	crocodile
$\kappa\alpha\varphi\alpha\alpha N$	น.	เต่า	turtle
$\kappa\alpha\varphi\alpha\alpha N\ \kappa\blacklozenge\alpha\alpha\exists\eta$	น.	เต่ากระ	turtle
$\kappa\alpha\varphi\alpha\alpha N\ \kappa\blacklozenge\alpha\alpha\exists$	น.	เต่าลาย	turtle
$\kappa\alpha\varphi\alpha\alpha N\ \kappa\eta\lambda\alpha\alpha\perp$	น.	เต่าใบ	turtle
$\kappa\circ\perp N$	น.	กระดอง	shell
$\pi\eta\lambda\iota\perp\mu$	น.	ทาก	land leech

3.5. ปลา สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ

$\tau\eta\alpha\alpha\perp\mu$	น.	ปู	crab
$\tau\eta\alpha\alpha\perp\mu\ \tau\eta\alpha\mu\circ\circ\perp$	น.	ปูหิน	crab
$\tau\eta\alpha\alpha\perp\mu\ \nu\upsilon\leftrightarrow\exists N$	น.	ปูเขา	crab
$\tau\eta\alpha\alpha\perp\mu\ \sigma\blacklozenge EE$	น.	ปูนา	crab
$\kappa\circ\perp N\ \tau\eta\alpha\alpha\perp\mu$	น.	ก้ามปู	claws of a crab
$\kappa\alpha\sigma\alpha\alpha N$	น.	เกล็ดปลา	fish scale
$\kappa\ \perp N$	น.	ก้ามใหญ่ของกุ้ง	claw of prawn
$\kappa\upsilon\upsilon\perp\pi$	น.	เขียด	small green frog
$\kappa\upsilon\upsilon\perp\pi\ \beta\ N$	น.	กบชนิดหนึ่ง	a kind of frog
$\kappa\upsilon\upsilon\perp\pi\ \kappa\alpha\alpha\tau$	น.	เขียดตัวสีเหลือง	a small frog
$\kappa\upsilon\upsilon\perp\pi\ \kappa\alpha\mu\pi\alpha\alpha\perp\tau$	น.	เขียดตะปาด	a kind of frog
$\kappa\upsilon\upsilon\perp\pi\ \nu\upsilon\leftrightarrow\exists N$	น.	กบภูเขา	a kind of frog
$\kappa\upsilon\upsilon\perp\pi\ N\circ\circ\exists\pi$	น.	กบชนิดหนึ่ง	a kind of frog
$\kappa\eta\iota\upsilon\upsilon\ \kappa\upsilon\upsilon\perp\pi$	น.	ลูกกบ	a small frog

κηαφ N	น.	หอย	shell
κηαφ N κηλ ⊥	น.	หอยทาก	snail
κηαφ N κλι⊥π	น.	หอยแครง	a kind of shell
κηαφ N Ναίτ	น.	หอยขม	a kind of shell
μ πηαα	น.	ตะพาบ	snapping turtle
μι♦	น.	ปลา	fish
μι♦ πασ↔N	น.	ปลาซ่อน	serpent headed fish
μι♦ τακ♦απ	น.	ปลาชนิดหนึ่ง	a kind of fish
μι♦ τυυν κ♦οομ	น.	ปลาชนิดหนึ่ง	gar-fish
μι♦	น.	ปลาชีวกวาย	a kind of fish
τααN κλ↔↔N			
μι♦ καπ ∃τ	น.	ปลาปักเป้า	globe fish
μι♦ καταα⊥κ	น.	ปลาลิ้นหมา	a kind of fish
χη ⊥			
μι♦ καμα∃♦	น.	ปลาพลวง	a kind of fish
μι♦ κλι↔↔ω	น.	ปลากระซิง	a kind of fish
μι♦ μι/ηοο	น.	ปลาตัวเล็กปากอ้า	a kind of fish
μι♦ σ κ	น.	ปลารุ่ง	a kind of fish
μι♦ σααN	น.	ปลาชีว	carp
μι♦ λα?ιτ	น.	ปลาตัวเล็ก	a kind of fish
μι♦ [≡] λαλι↔↔N	น.	ปลาดุก	silurus
κλ↔↔N μι♦	น.	ก้างปลา	fish bone
μακ N	น.	กุ้ง	prawn
μαλ↔↔⊥N	น.	ปลาไหล	eel

3.6 คำที่เกี่ยวข้องกับสัตว์

πηαη	น.	หาง	end of tail
ταλοο⊥	น.	หนัง	skin
χατ	ก.	ดุ	scold
χηα/EE⊥/	ก.	(สัตว์)แยกเขี้ยว/ ยิงฟัน	to bare one's teeth
χηιμ	ก.	เลี้ยง	feed
κι⊥/	น.	ไขมัน	fat
κι∃♦	ก.	เห่า	to bark
κατυκ	น.	หลัง	back
κασ♦αη	น.	เล็บ(สัตว์)	claw
/ε∃ν	ก.	แยกเขี้ยว (ใช้กับสุนัขจะกัด)	to bare one's teeth

		ก้น)	
$\sigma\upsilon\kappa$	น.	ขน	feather
$\sigma\upsilon\upsilon\chi_2$	น.	เขาสัตว์	horn
$\lambda\iota\perp\pi$	ก.	ตอน(หมู)	castrate
$\lambda\upsilon\upsilon\exists\chi\ \tau\upsilon N$	ก.	วางไข่	to lay eggs
$\omega\alpha\exists\tau$	ก.	ขวิด	to gore
$\omega E E \omega$	ก.	นกยูงรำแพน	(of a peacock) to spread his tail
$\diamond\alpha\exists\kappa$	ก.	ขัง	to shut up
$\kappa\diamond\upsilon\upsilon\exists$	ก.	หอน	to howl
$\kappa\eta\lambda\upsilon\eta\ (\kappa\alpha\pi\alpha\alpha\omega)$	ก.	สนตะพาย (ควาย)	to harness
$\kappa\eta\diamond\alpha\alpha\exists\tau$	ก.	ข่วน	to scratch with claws

4. อวัยวะต่าง ๆ และหน้าที่

4.1 ส่วนหัวและใบหน้า

$\pi\alpha\nu\iota\perp\diamond$	น.	แก้ม	cheek
$\pi\alpha\nu\iota\perp\mu$	น.	ปาก	mouth
$\pi\alpha\nu\iota\perp\mu\ \lambda\upsilon\upsilon\perp\phi$	น.	จงอยปาก	beak
$\pi\alpha\lambda\alpha N$	น.	ขวัญ	whole of hair on head
$\pi\alpha\lambda\alpha\alpha\exists N$	น.	หู	ear
$\pi\alpha\lambda\alpha\alpha\exists N\ \chi\alpha\lambda\alpha\kappa$	น.	หูตึง	deaf
$\tau\eta\rho\alpha\exists N\ \pi\alpha\lambda\alpha\alpha\exists N$	น.	รูหู	ear canal
$\kappa\eta\lambda\alpha\alpha\perp\ \pi\alpha\lambda\alpha\alpha\exists N$	น.	ใบหู	ear lobe
$\pi\eta\alpha\eta\ \kappa\alpha\phi\alpha\alpha N$	น.	หางเต่า (ผม)	pointed tuft of hair
$\pi\eta\upsilon\leftrightarrow\perp N$	น.	กระหม่อม	soft spot on top of head
$\tau\upsilon\upsilon\eta$	น.	หัว	head
$\kappa\alpha\tau\upsilon\kappa\ \kappa\upsilon\leftrightarrow\kappa$	น.	หลังคอ	nape of neck
$\kappa\alpha\tau\alpha\alpha\perp\kappa$	น.	ลิ้น	tongue
$\kappa\alpha\tau\alpha\leftrightarrow\perp N$	น.	เพดานปาก	palate
$\kappa\alpha\mu\alpha\alpha\perp N$	น.	คาง	chin
$\kappa\upsilon\leftrightarrow\kappa$	น.	คอ	throat
$\kappa\eta\upsilon\phi$	น.	ฟัน	tooth
$\kappa\eta\upsilon\phi\ \tau\alpha\kappa\alpha\perp$	น.	ฟันหน้า	front teeth
$\kappa\eta\upsilon\phi\ \chi\eta\ \perp$	น.	เขี้ยว	canine tooth
$\kappa\eta\upsilon\phi\ \kappa\alpha\tau$	น.	ฟันใหญ่	big tooth
$\kappa\eta\upsilon\phi\ \kappa\ \eta$	น.	ฟันหัก	broken tooth

κηυυφ λα?↔⊥τ	น.	ฟันเล็ก	small tooth
σ↗) κηυυφ	น.	เหงือก	gums
μα↗τ	น.	ตา	eye
τυυυ μα↗τ	น.	หัวตา	nasal acanthi
καλ ⊥N μα↗τ	น.	กระบอกตา	eye socket
κηυυ μα↗τ	น.	ลูกตา	eye ball
μα↗τ χηανυ⊥τ	ค.	ตามืด	dazzle
μα↗τ κρ↗↗	ก.	ตาลาย	to be dizzy
μα↗τ κηλ↗	ค.	ตาบอด	blind
σαμβ κ μα↗τ	น.	หนังตา	eyelid
Ν↗↗◆	น.	หน้า	face
μα↗τ Ν↗↗◆	น.	หน้าตา	facial features
συκ	น.	ผม	hair
συκ ?υφ	น.	ไรผม	hair line
συκ μα↗τ	น.	ขนตา	eyelash
συκ μα↗↗N	น.	หนวดเครา	moustache, beard
συκ NEE⊥)	น.	ผมหยิก	wavy hair
συκ κ◆↗η	น.	ผมแข็ง	stiff hair
π◆↔⊥N	น.	ไหล่	shoulder

4.2 ส่วนลำตัว

πυN	น.	ท้อง	stomach
πυN κ↗χ	น.	ท้องน้อย	lower abdomen
πυN κ↗τ	น.	ท้องใหญ่	large or distended belly
πη↗↗τ	น.	ดี (ในคน/ สัตว์)	gall
πη⊥μ	น.	ไต	kidney
ταλ↗⊥	น.	หนัง	skin
καπυ⊥N	น.	พุง	belly
κατυκ	น.	หลัง	back
κατυκ κυ⊥N	น.	หลังค่อม	have crooked back
καλυυ⊥ν	น.	สะดือ	navel
καω⊥ν	น.	เอว	waist
κ↗↗π	น.	ร่างกาย	body
?↔↗	น.	ลำไส้	guts
συκ	น.	ขน	body hair

$\lambda \leftrightarrow \exists \mu$	น.	ตับ	liver
$\diamond \alpha \exists \eta$	น.	หิด	itch
$\varphi \kappa$	น.	หน้าอก/นม	breast
$\tau \cup \eta \varphi \kappa$	น.	หัวนม	nipple
$\kappa \diamond \iota \chi$	น.	อก	chest

4.3 แขนขา กระดูก

$\pi \alpha \kappa \alpha \perp \kappa$	น.	รักแร้	armpit
$\tau \iota$	น.	มือ/แขน	hand/arm
$\kappa \alpha \mu \perp \nu \tau \iota$	น.	นิ้วโป้ง	thumb
$\kappa \alpha \nu \iota \leftrightarrow \perp N \tau \iota$	น.	นิ้วก้อย	little finger
$\kappa \cup \exists \diamond \tau \iota$	น.	นิ้วชี้	index finger
$\nu \bar{\delta} \alpha \alpha \diamond \tau \iota$	น.	นิ้วกลาง	middle finger
$\tau \alpha \pi \alpha \perp \diamond \tau \iota$	น.	ฝ่ามือ	palm of hand
$\kappa \alpha \pi \cup \perp N \tau \iota$	น.	กรงเล็บ	claw
$\kappa \cup \leftrightarrow \kappa \tau \iota$	น.	ข้อมือ	wrist
$\tau \alpha \kappa \diamond \iota \leftrightarrow \perp N$	น.	ข้อศอก	elbow
$\tau \alpha \mu \lambda \cup \leftrightarrow N$	น.	น่อง	calf of leg
$\tau \cup \eta \mu \alpha \kappa \cup \perp \diamond$	น.	เข่า	knee
$\kappa \alpha \tau \alpha \kappa$	น.	เส้นเอ็น	tendon
$\kappa \alpha \sigma \diamond \alpha \eta$	น.	เล็บ	finger nail
$\sigma \iota \exists /$	น.	เท้า	foot
$\kappa \alpha \tau \circ \perp \diamond \sigma \iota \exists /$	น.	ส้นเท้า	heel
$\kappa \alpha \mu \perp \nu \sigma \iota \exists /$	น.	นิ้วเท้า	toe
$\kappa \cup \leftrightarrow \kappa \sigma \iota \exists /$	น.	ข้อเท้า	ankle
$\sigma \cup \kappa \diamond \nu \leftrightarrow \exists N$	น.	ขนที่น่อง	hair on calf of legs
$\sigma \cup \leftrightarrow \exists \kappa$	น.	รอยเท้า	footprint
$\pi \lambda \cup \cup \exists$	น.	ขา	leg
$\pi \lambda \cup \cup \exists \kappa \cup \leftrightarrow \perp \chi$	น.	ขาอ่อน	thigh
$\kappa \lambda \cup \leftrightarrow N$	น.	กระดูก	bone
$\kappa \lambda \cup \leftrightarrow N \pi \cup \perp \tau$	น.	กระดูกอ่อน	cartilage
$\kappa \lambda \cup \leftrightarrow N \kappa \alpha \tau \cup \kappa$	น.	กระดูกสันหลัง	spine
$\kappa \lambda \cup \leftrightarrow N \kappa \alpha \varphi \alpha \alpha N$	น.	กระดูกไหปลาร้า	shoulder blade
$\kappa \lambda \cup \leftrightarrow N \sigma \alpha \pi \cup \kappa$	น.	กระดูกผุ	decayed bone
$\kappa \lambda \cup \leftrightarrow N \kappa \diamond \alpha \eta$	น.	ซี่โครง	rib

4.4 ส่วนก้น

$\pi\eta\upsilon\beta\perp\mu$	น.	ตด	break wind
$\tau\upsilon N\ \kappa\eta\lambda\alpha\alpha\omega$	น.	ลูกอัณฑะ	testicle
$\tau\upsilon\upsilon\nu$	น.	อวัยวะเพศหญิง	vagina
$\sigma\upsilon\kappa\ \tau\upsilon\upsilon\nu$	น.	ขนเพชร	pubic hair
$\sigma\blacklozenge\alpha\exists N\ \tau\upsilon\upsilon\nu$	น.	ช่องคลอด	vagina
$\kappa\alpha\tau\epsilon\epsilon\exists$	น.	แตด	clitoris
$\kappa\eta\ \perp N$	น.	ก้น	buttocks
$\sigma\blacklozenge\alpha\exists N\ \kappa\eta\ \perp N$	น.	ทวารหนัก	anus
$\lambda\epsilon\exists\chi$	น.	องคชาติ	penis

4.5 เลือด และของเสียในร่างกายที่ต้องขับออก

$\tau\alpha\alpha\perp\kappa\ \mu\upsilon\eta$	น.	น้ำมูก	nasal secretion
$\tau\alpha\alpha\perp\kappa\ \mu\alpha\uparrow\tau$	น.	น้ำตา	tears
$\tau\alpha\alpha\perp\kappa\ \sigma\upsilon\leftrightarrow\chi$	น.	น้ำลาย	saliva
$\kappa\alpha\tau\alpha\kappa$	น.	ขี้ไคล	scurf
$\kappa\eta\alpha\mu\alpha\kappa$	น.	เหงื่อ	sweat
$\kappa\eta\alpha\mu\alpha\kappa\ \tau\upsilon\upsilon\eta$	น.	รังแค	dandruff
$\kappa\eta\upsilon\beta\perp\mu_1$	น.	เยี่ยว	urine
$?i\chi_1$	น.	ขี้	excrement
$?i\chi\ \pi\alpha\lambda\alpha\alpha\exists N$	น.	ขี้หู	ear wax
$?i\chi\ \kappa\eta\upsilon\beta$	น.	ขี้ฟัน	food residue among the teeth
$?i\chi\ \mu\upsilon\uparrow\eta$	น.	ขี้มูก	ear wax
$?i\chi\ \mu\alpha\exists\tau$	น.	ขี้ตา	eye wax
$\eta\alpha\alpha\perp\mu$	น.	เลือด	blood
$\kappa\blacklozenge\epsilon\epsilon\ \eta\alpha\alpha\perp\mu$	น.	ประจำเดือน	menses

5. วงจรชีวิตและสุขภาพ

5.1 วงจรชีวิต

$\pi\eta\ \kappa\alpha\exists\tau$	ค.	หายเจ็บ	get well
$\chi\eta\sigma\sigma\perp\mu$	ค.	เติบโต	grow
$\kappa\alpha\tau$	ค.	โต	grow

$\kappa\alpha\mu\nu\leftrightarrow\leftrightarrow\tau$	น.	กำเนิด	born
$\tau \exists \kappa\alpha\mu\nu\leftrightarrow\leftrightarrow\tau$	ก.	ให้กำเนิด	to give birth
$\eta\upsilon\upsilon\chi$	ก.	ตาย	to die
$\kappa\alpha\sigma\alpha\perp\mu \eta\upsilon\upsilon\chi$	น.	คนตาย	dead person
$\lambda\alpha\lambda\upsilon\upsilon\exists\chi$	น.	แท้งลูก(ไม่เจตนา)	miscarriage
$\tau \exists \lambda\alpha\lambda\upsilon\upsilon\exists\chi$	ก.	ทำแท้ง	to have abortion
$\diamond\upsilon\phi$	ค.	เป็น (ยังไม่ตาย)	living
$\kappa\eta\diamond\alpha\exists/$	ก.	ดีขึ้น	to get better
$\sigma\diamond\alpha\exists\mu \pi\upsilon N$	น./ ก.	แพ้ท้อง	morning sickness

5.2 อาการเจ็บป่วย การรักษาและยารักษาโรค

$\pi\upsilon\upsilon\exists\diamond$	ก.	เมา	drunk
$\pi\eta\alpha\phi \perp \pi\eta\alpha\phi EE\perp$	ค.	อ่อนแอ	weak
$\beta \perp \pi$	ค.	เหนื่อย	tired
$\tau\alpha\exists N$	น.	หนอง	pus
$\tau\upsilon? \tau\upsilon\upsilon\eta$	ก.	จี๊ด	to tickle
$\tau\alpha\mu \phi$	น.	ตะมอย(นิ้วด้วนมีหนอง)	amputated finger
$\tau\alpha\lambda\alpha\perp\eta$	น.	ไ้คัน	swelling of lymph nodes in groin area
$\tau\upsilon\leftrightarrow\exists\nu \kappa\alpha\tau$	ก.	บาดเจ็บ	harm
$\tau\eta\alpha\perp\diamond$	ก.	เส็บ	numb
$\chi\upsilon/ \eta\alpha\tau$	ก.	ออกหัด	to have measles
$\chi\upsilon\upsilon\perp\chi_i$	น.	อ้วก	vomit
$\chi\eta\alpha\omega\leftrightarrow\phi$	น.	ไข้	fever
$\chi\eta\alpha\alpha\perp\diamond$	น.	เกลื้อน	have chloasma
$\kappa\alpha\exists\pi \kappa\eta\diamond\alpha\eta$	น.	ตัวแข็ง	paralysis
$\kappa\alpha\exists\tau$	ก.	ปวด	ache
$\kappa\alpha\exists\tau \pi\upsilon N$	ก.	ปวดท้อง	have stomachache
$\kappa\alpha\exists\tau \tau\upsilon\upsilon\eta$	ก.	ปวดหัว	headache
$\kappa\alpha\mu\eta\epsilon N$	น.	กระตุ้นความจำ	to stimulate the memory
$\kappa\alpha\eta\alpha\alpha\perp N$	ค.	เมื่อย	weary
$\kappa\eta\alpha\perp\mu \kappa\eta\alpha\leftrightarrow\perp$	ค.	ตะครันตะครอ (ครันเนื้อครันตัว)	have an ague

κηαμ κ	ก.	ไอ	cough
κηαα⊥π	ค.	คัน	itchy
κηαα⊥♦	น.	กลาก	have ringworm
?αη	น.	ฝี	boil(n)
?αη ?ιι ν τ∞∃N	น.	ฝีหนอง	wound with pus
πα♦εε⊥			
μα∃τ Να♦	น.	ตาแดง	have sore eyes
μακηυ↔	น.	สิ่ว	pimple
ν δ̄αη	ก.	จาม	sneeze
σαπμ ∃κ	น.	ไขหวัด	cold
σαμλοπ	ก.	ชัก	to have a spasm
σανι⊥ω	ก.	เสียว	to feel a shooting plain
σανι⊥ω πνN	ก.	เสียวท้อง	get sharp sudden sensation
σανι⊥ω μα∃τ	ก.	เสียวตา	quiver involuntarily
σαναμ	น.	ยา	medicine
χE) σαναμ	ก.	แพ้ยา	allergic
σαναμ μ πν∃♦	น.	ยาพิษ	poison
η∞μ πνN	ก./ ค.	ท้องเฟ้อ	to be flatulent
η↔↔μ	ก.	บวม	to be swollen
λαμν↔↔∃♦ πνN	ก.	มวนท้อง	to have colic
ωι∃♦	ก.	เวียนหัว	to be dizzy
πλνν∃ κηλEEN	น.	ขาแพลง	sprained
κλν↔↔N κ η	น.	กระดูกหัก	broken bone
κη♦αα⊥μ κ∞∃π	ก.	ร้อนเนื้อร้อนตัว	to feel hot and then cold
κη♦αα⊥μ κλν↔↔N			

6. กริยาอาการ

6.1 กริยาอาการและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับส่วนหัวและใบหน้า

πιχ	ก.	หลับตา	to close (the eyes)
πηνν∃♦	น.	หัวโน	swell (head)
τ ↑ κν↔↔κ πη∞N	ก.	ทำคอฝืด (ทำท่าเกร็งลำคอ)	to make the muscles around the neck being tension
χαα∃π	ก.	ล้าง (หน้า)	to wash (face)
καπα∃κ	ก.	คล้อง	to put something around the neck

καπηλιχ μαΞτ	ก.	กระพริบตา	to blink
καωι↔Ξκ (τυυη)	ก.	ส่าย(หัว)	to shake one's head
κυυφ (ΝααΞ◆)	ก.	ก้ม(หน้า)	to bend down
μαλαα⊥κ	ก.	เปิดตา	to open one's eye
συυ	ก.	สั่งน้ำมูก	to blow the nose
συ↔ΞΝ	ก.	ดม	to smell
ηαατ	ก.	สูดอากาศ	to sniff
πλ Ξκ (σαμβ Ξκ μαΞτ)	ก.	ปลิ้น(เปลือกตาขึ้น)	to roll (eyes) upward
π◆αη (ΝααΞ◆)	ก.	ผัด(หน้า)	to powder (face)
κλι↔κ	ก.	ก๊อน	to glance at

6.2 กริยาอาการและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับปาก

πααΞτ	ก.	เลีย	to lick
πααΞμ	ก.	คาบ	to seize in teeth
πηακ ?ιχ	ก.	สะอึก	to hiccough
τ Ξκ (καταα⊥κ)	ก.	แลบ(ลิ้น)	to stick (the tongue) out
ταα⊥◆	ก.	ดื่ม	to drink
τ Ξ πανι⊥μ κηα/υυυ	ก.	ปากจู๋	puckered mouth
βι↔⊥μ	ก.	อม	to keep in mouth
χυη ταα⊥κ συ↔⊥χ	ก.	ถ่มน้ำลาย	to spit
χακμαμ	ก.	เม้มปาก	to compress the lips
χυυ⊥χ ₂	ก.	อ้วก	to vomit
χηαα	ก.	กิน	to eat (informal)
χηαα πλαα⊥τ ποοΝ	ก.	กินเรียรด	to eat scattered
χηυ↔φ	ก.	(ปลา)ตอด	to nibble a bait
κασα⊥◆	ก.	คราง	to moan
καηυυχ	ก.	ฟิวปาก	to whistle
κυυ	ก.	บ้วน	to spit out
κυυΞ	ก.	ตะโกน	to cry out
κι↔Ξμ	ก.	เคี้ยว	to chew
κηατ	ก.	กัด	to bite
κηαμ κ	ก.	ไอ	to cough
μα◆↔ΞΝ	ก.	ร้องเพลง	to sing

$v \bar{\delta}\alpha\eta$	ก.	จาม	to sneeze
$N \bar{\kappa}\alpha\alpha\exists\pi$	ก.	หาว	to yawn
$N\alpha\alpha\exists/$	ก.	เอาฟันแทะข้าวโพด	to pick out with teeth
$\sigma\alpha\lambda\alpha\kappa$	ก.	สำลัก	to choke
$\sigma\upsilon$	ก.	จูบ	to kiss
$\eta\alpha\alpha \pi\alpha\nu\iota\mu$	ก.	อ้าปาก	to open mouth
$\eta\alpha\alpha \pi\alpha\nu\iota\mu \kappa\alpha\eta\alpha\alpha$	ก.	อ้าปากหาว	to keep the mouth being opened
$\eta\upsilon\upsilon$	ก.	เป่า	to blow
$\eta\upsilon\upsilon\tau$	ก.	ซด	to sip
$\eta\iota\leftrightarrow\exists\kappa$	ก.	แหกปาก	to shout
$\eta\upsilon\leftrightarrow\pi$	ก.	ทาน (อาหาร)	to eat (formal)
$\lambda\alpha\eta\upsilon\upsilon\chi$	ก.	กระซิบ	to whisper
$\lambda\alpha\alpha\perp\mu$	ก.	ปลอบ	to console
$\varphi\alpha\alpha\exists\mu$	ก.	ร้องไห้	to sob
$\pi\blacklozenge\iota\leftrightarrow\exists\tau$	ก.	(เห็ด) ล้น	to raise a hue and cry
$\kappa\lambda\alpha\kappa$	ก.	กลืน	to swallow

6.3 กริยาอาการและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับมือ

$\pi\alpha\perp N$	ก.	ไกว	to rock a cradle
$\pi E/(\kappa\alpha\sigma\epsilon\epsilon)$	ก.	ปั่น(เชือก)	to twist (rope)
$\pi\alpha\sigma\alpha\eta$	ก.	พรม(น้ำ)	to sprinkle
$\pi\alpha\varphi\upsilon\upsilon\blacklozenge$	ก.	แขวน	to hang up
$\pi\upsilon\upsilon\exists\tau$	ก.	ตัดด้วยมีดขอ	to cut
$\pi\upsilon\upsilon\chi$	ก.	ฟ่า	to spit
$\pi\upsilon\upsilon\exists\chi$	ก.	ล้วงกระเป๋า	to pick (one's pocket)
$\beta\alpha\eta$	ก.	กวาด	to sweep
$\beta \exists\kappa \tau\alpha\lambda\alpha\alpha\perp$	ก.	ถลกหนัง	to flay
$\tau\iota\eta$	ก.	แตะ	to dip in
$\tau\alpha\lambda \exists\mu$	ก.	เอามือทำเป็นกอง	to heap by hand
$\tau \exists\kappa \kappa\alpha\sigma\alpha\alpha N\mu\iota\blacklozenge$	ก.	ขูดเกี๊ยง	to scrape off
$\tau\iota \lambda\alpha\lambda\alpha\eta$	ค.	มือไว	given to thieving
$\tau\iota \tau\alpha\alpha\exists N$	ก.	บ่งหนอง	to liberate as pus
$\tau\alpha\alpha\perp/$	ก.	ดึง/ รูด	to pull
$\tau\eta\iota\chi$	ก.	ตัดโคนต้นไม้เล็ก	to cut out at roots

τηΕχ	ก.	ตัด	to cut
τηΕχ χηυυ⊥φ	ก.	ตัดยอด	to cut top
τηΕχ κασ♦αη	ก.	ตัดเล็บ	to trim
τηΕχ ν δ̄αα♦	ก.	ตัดกลางต้น	to cut down tree at the middle
τηυ⊥μ			
τηακ	ค.	ขาด	rip
δακ ₁	ก.	ใส่(กบ)	to shove
δακ ₂	ก.	ใส่	to put on
δυη	ก.	ถู/ขัด	to rub
δ μ	ก.	ทุบ	to strike
χ∞κ	ก.	ปักลง	to plunge down
χαη	ก.	ถาก	to whittle make hole
χαη ?υη	ก.	ถากฟืน	to chop up firewood
χηιχ	ก.	หนีบ(ใช้นิ้ว)	to pinch
χη κ	ก.	เจาะ	to stab
χηοοN	ก.	คว้า	to grasp
χηυ↔κ	ก.	แทง	to pierce
κ∞ν	ก.	ถือ	to carry in hand
κ∞Ξη	ก.	รานกิ่ง	to lop the branches
κυ⊥N	ค.	งอ	crook one's arm
κΕχ	ก.	หัก	to break
κατ	ก.	โค่นต้นไม้	to cut down tree
καμυυχ	ก.	กำ	to hold
καΞη	ก.	จัดขึ้น	to prop up
καω↔Ξκ	ก.	กอด	to embrace
κ N	ก.	แบก	to carry
κυυΞ♦	ก.	ชี้	to point at
κη∞η	ก.	บีบ(หา)ใช้เล็บ	to press using finger nails
κηυη	ก.	ขูด	to scrape off
κηυ⊥φ	ก.	ควัก	to dip in
κηυ↔τ	ก.	ผูกปม	to knot
κηυ↔τ τυ	ก.	ผูกมือ	to tie hand
)/α⊥μ	ก.	ขยำ	to squeeze with hand
σ∞∞	ก.	ทิ่ม	to pierce
σασΞχ πατ	ก.	สาดทิ้ง	to throw out
συ↔τ	ก.	เช็ด	to wipe

$\eta \mu$	ก.	จิบเป็นกลีบ	to gather in folds
$\eta \iota \leftrightarrow \exists \kappa$	ก.	ฉีก	to ear
$\lambda \alpha \lambda E \eta$	ก.	ริดกิ่ง	to cut branches of tree
$\lambda \alpha \omega \leftrightarrow \leftrightarrow \exists \chi (\tau \iota \iota)$	ก.	กวัก(มือ)	to wave (the hand)
$\lambda \alpha \omega \iota \leftrightarrow \exists \kappa$	ก.	เขย่า	to shake
$\lambda \alpha \alpha \exists \pi$	ก.	ทา	to paint
$\lambda \upsilon \upsilon \exists \chi$	ก.	วาง	to place on
$\lambda \alpha \alpha \exists \kappa$	ก.	แก้มัด	to untie
$\diamond \upsilon \kappa$	ก.	แยง / สอย	to go through / to pull down
$\diamond \upsilon \mu \alpha \kappa \alpha \perp \omega$	ก.	มวนยา	to roll up cigarettes
$\diamond \upsilon \upsilon \exists \chi \pi \diamond \iota \exists$	ก.	ฉางป่า	to cut off
$\omega \iota \exists \chi$	ก.	หิ้ว	to carry suspended from the hand
$\omega \leftrightarrow \uparrow \varphi$	ก.	ตี	to hit
$\omega \leftrightarrow \exists \varphi \tau \eta \alpha \diamond$	ก.	ซักผ้า	to wash cloth
$\omega \leftrightarrow \exists \varphi \vee \exists N$	ก.	ดีสอก	to hit with elbow
$\tau \alpha \kappa \diamond \iota \leftrightarrow \perp N$			
$\pi \lambda E \eta$	ก.	ปลิด	to pluck
$\pi \lambda \eta$	ก.	ผ่าด้วยขวาน	to chop
$\pi \lambda \eta \pi \alpha \kappa \vee \bar{\delta} \alpha \alpha \diamond$	ก.	ผ่าครึ่ง	to cut in half
$\pi \lambda \eta \delta \upsilon \upsilon N$	ก.	เฉาะ มะพร้าว	to chop off
$\beta \lambda E \eta \chi \iota \downarrow$	ก.	บิออก	to break off with one's finger
$\tau \diamond \upsilon \leftrightarrow \varphi$	ก.	ร้อยให้ติดกัน	to string
$\kappa \lambda$	ก.	จุ่ม	to dip in
$\kappa \omega \alpha \kappa$	ก.	แขวน	to hang
$\kappa \eta \lambda E \eta$	ก.	เราะกระดูก	to chip off
$\kappa \eta \lambda \kappa$	ก.	แคะ	to hollow out
$\kappa \eta \lambda \iota \perp$	ก.	เสียมไม้	to sharpen point
$\sigma \diamond \alpha \alpha \exists \pi$	ก.	ล้าง	to wash

6.4 กริยาอาการและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับส่วนลำตัว

$\pi \upsilon \exists N \kappa \iota \perp \omega$	ก.	แขม่วท้อง	to raw in the belly
$\pi \circ \kappa$	ก.	พก	to bring with
$\pi \alpha ? \epsilon \epsilon \kappa$	ก.	พิง	to place at wall
$\pi \iota \omega$	ก.	อุ้ม	to hold
$\pi \iota \omega \delta \alpha \kappa \kappa \alpha \omega \iota \perp \vee$	ก.	กระเตง	to hold child on one's

$\tau\omega\alpha\eta$	ก.	โหน	hip
$\tau\eta\iota\leftrightarrow\exists\kappa$	ก.	นอน	to swing
$\tau\eta\iota\leftrightarrow\exists\kappa\ \kappa\alpha\pi\upsilon\upsilon\exists\chi$	ก.	นอนคว่ำ	to sleep
$\tau\eta\iota\leftrightarrow\kappa\ \lambda\alpha\eta\alpha\kappa$	ก.	นอนหงาย	to sleep with face down
$\tau\eta\iota\leftrightarrow\exists\kappa\ \lambda\alpha\eta\iota\leftrightarrow\exists\tau$	ก.	นอนหลับ	to take a sitting sleep
$\chi\alpha\exists\eta\ \kappa\upsilon\leftrightarrow\kappa$	ก.	ขี่คอ	to sleep
$\kappa\alpha\pi\alpha\exists\kappa$	ก.	คล้อง/แขวน	to ride on someone's shoulder
$\kappa\alpha\sigma\iota\chi$	ก.	สะดุ้ง	to hang
$\kappa\alpha\alpha\alpha\blacklozenge_1$	ก.	นั่ง	to startle
$\kappa\alpha\alpha\alpha\blacklozenge\ \kappa\alpha\delta\alpha\alpha\eta$	ก.	นั่งกางขา	to sit
$\pi\lambda\upsilon\upsilon\exists$			to sit separating legs
$\kappa\alpha\alpha\alpha\blacklozenge\ \kappa\alpha\mu\omega\omega\exists\kappa$	ก.	นั่งได้	to sit and pay no attention
$\kappa\alpha\alpha\alpha\blacklozenge\ \mu\ \bar{\pi}\leftrightarrow\leftrightarrow\perp/$	ก.	นั่งเฉยๆไม่สนใจ	to be indifferent
$\kappa\alpha\alpha\alpha\blacklozenge\ \sigma\epsilon\chi\ \pi\lambda\iota\omega$	ก.	นั่งผิงไฟ	to warm oneself by fire
$\kappa\alpha\alpha\alpha\blacklozenge\ \varphi\ \exists\eta\eta\alpha\perp\eta$	ก.	นั่งยองๆ	to sit with legs spreading apart
$\mu\upsilon\chi\ \tau\alpha\alpha\perp\kappa$	ก.	ดำน้ำ	to dive
$\eta\upsilon\upsilon\mu$	ก.	อาบน้ำ	bathe
$\kappa\blacklozenge\alpha\kappa$	ก.	ปลุก	to wake up
$\kappa\blacklozenge\alpha\alpha\exists\kappa$	ก.	หาม	to carry with a pole
$\kappa\blacklozenge\omega\omega\kappa$	ก.	ลุก	to stand up

6.5 กริยาอาการและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับขาและเท้า

$\tau\alpha\upsilon$	ก.	ถีบ	to shove away with the foot
$\tau\eta\alpha\alpha\blacklozenge$	ก.	ยืน	to stand
$\beta\omega\blacklozenge$	ก.	วิ่ง	to run
$\chi\alpha\exists\upsilon$	ก.	เหยียบ	to step on
$\chi\iota\omega_1$	ก.	เดิน	to walk
$\chi\iota\omega\ \lambda\iota\exists/$	ก.	เดินเล่น	to take walk
$\kappa\epsilon\epsilon\eta$	ก.	เตะ	to kick
$\sigma\alpha\pi\alpha\exists\eta$	ก.	สะดุด	to trip over
$\sigma\alpha\omega\alpha\alpha\perp\kappa$	ก.	ก้าวเท้า	to step
$\sigma\upsilon\leftrightarrow\eta$	ก.	เต้นรำ	to dance

λακηυ⊥τ	ก.	ลื่น	to be slippery
λoo∃τ	ก.	กระโดด	to jump
λoo∃τ χυη	ก.	กระโจนลง	to jump down

6.6 กริยาและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับสภาพ, การดำรงอยู่ หรือการเปลี่ยนแปลง

πιη	ก.	หาย	to disappear
π∞κ	ก.	พัด	to fan
π∞ν	ก.	กอง	to pile up
πεχ	ก.	แตก	to break
πεχ κηαμ∞κ	ก.	เหงื่อออก	to perspire
π κ	ก.	ห่อ	to wrap
παα∃κ σαα	ก.	มีเพศสัมพันธ์	to have sexual
πoo⊥μ	ก.	เฝ้า	to watch
π N	ก.	ร่วมเพศ	to intercourse
πηoo	ก.	ฝัน	to dream
β∞τ	ก.	ปิด	to close
β↔↔↔∃κ	ก.	เปิด	to open
τ∞π ♦ υ↔↔∃κ	ก.	หมกซ่อน	to put under sth.
τ∞κ Nu↔↔∃κ	ก.	กรน	to snore
τα∃π	ก.	ทบ	to fold
τυυ∃	ก.	หนี	to flee
τ ∃	ก.	ทำ	to make
τ ∃ καα♦	ก.	ทำงาน	to work
δ ∃μ	ก.	แอบ	to hide
χ∞∃η	ก.	ขับ / ขี่	to drive / ride
χυκ	ก.	คลุม	to cover
χαμ	ก.	คอย	to wait
χανλ N	ก.	เกี่ยวข้องกันโดยการแต่งงาน	to be related by marriage
χυυ♦	ก.	เข้า	to enter
χηηη	ก.	ตาก / ผึ่ง	to dry in the sun
κ∞η	ก.	ตื่นนอน	to be awake
καπυυ∃χ	ก.	คว่ำ	to turn over
καπηυ⊥N	ก./ ค.	งอ	to bend
κα?υ⊥μ	ก.	ทำให้เป็นหลุม	to make a hole

$\kappa\alpha\eta\iota\mu$	ก.	หายใจ	to breath
$\kappa\ \eta$	ก.	หัก	broken
$\kappa\eta\upsilon\leftrightarrow\tau$	ก.	มัด	to bind
$?ι\chi_2$	ก.	ชี้	to defecate
$?ι\upsilon\nu$	ก.	มี / ใต้	to have /get
$?ι\upsilon\nu\ \sigma\alpha\alpha$	ก.	มีเพศสัมพันธ์	to have sexual
$?υυ\perp\chi$	ก.	เอา	to take
$?υ\leftrightarrow\perp\kappa$	ก.	ให้	to give
$\mu\ \Xi\eta$	ก.	ตีก้นเด็กกล่อมให้นอน	to hit slightly at the bottom of the child when it goes to bed
$\lrcorner\alpha\perp\blacklozenge$	ก.	สั่น	to shiver
$\sigma\upsilon\upsilon\Xi\nu$	ก.	ส่ง	to send
$\sigma\upsilon\leftrightarrow\perp\nu$	ก.	นั่ง	to stay still
$\eta\alpha\alpha\Xi\pi$	ก.	เปลือย	bare, naked
$\eta\iota\leftrightarrow\kappa$	ก.	รีบ	to hurry
$\lambda\iota\Xi\lrcorner$	ก.	เล่น	to play
$\lambda\alpha\lambda\alpha\Xi\eta$	ก.	พัง	to tumble down
$\lambda\alpha\omega\iota\leftrightarrow\perp\kappa$	ก.	เขย่า/ขย่ม	to shake
$\lambda\leftrightarrow\leftrightarrow\Xi\kappa$	ก.	สร้าง	to build
$\blacklozenge\upsilon\perp\nu$	ก.	ดัน	to shove
$\blacklozenge\upsilon\leftrightarrow\Xi\kappa$	ก.	ซ่อน	to hide
$\omega\alpha\alpha\perp\blacklozenge$	ก.	คลาน	to crawl
$\pi\lambda\alpha\alpha\Xi N$	ก.	ส่อง	to shine
$\kappa\blacklozenge\circ\circ\Xi\kappa$	ก.	ลุก	to wake up
$\kappa\eta\lambda\upsilon\upsilon\perp\mu_2$	ก.	ฉี่	to urinate

6.7 ทิศทาง การเคลื่อนที่

$\pi\alpha\alpha\Xi\kappa$	ก.	ขึ้น	to rise
$\pi\alpha\alpha\Xi\kappa\ \lambda\iota\lrcorner$	ก.	ขึ้นบน	to go up ascend
$\beta\ \eta$	ก.	ขว้าง	to throw
$\tau\leftrightarrow\leftrightarrow N$	ก.	โยน	to throw away
$\delta\iota\lrcorner$	ก.	ไล่	to chase
$\delta\iota\lrcorner\chi\iota\omega$	ก.	ไล่ไป	to chase away
$\delta\iota\lrcorner\lambda\alpha\mu\upsilon\leftrightarrow\perp\tau$	ก.	ไล่ตาม	to pursue
$\chi\upsilon\Xi\eta$	ก.	ลง	to go downward

$\chi\upsilon\exists\eta\tau\alpha\alpha$	ก.	ลงล่าง	to go down
$\chi\upsilon\omega_2$	ก.	ไป	to go
$\delta\omicron\exists\upsilon\chi\upsilon\omega$	ก.	ร่นไป	to retract
$\delta\epsilon\epsilon\kappa\chi\upsilon\omega$	ก.	แซงไป	to pass over
$\chi\upsilon\chi\upsilon\omega$	ก.	ออกไป	to go out
$\chi\upsilon\upsilon\blacklozenge$	ก.	เข้า	to approach
$\chi\upsilon\upsilon\blacklozenge\kappa\alpha\alpha\perp\tau$	ก.	เข้าใกล้	to move nearer
$\kappa\alpha\lambda\alpha\kappa$	ก.	ตก	to drop
$\sigma\upsilon\perp\tau$	ก.	ริน	to pour
$\lambda\alpha\mu\upsilon\leftrightarrow\exists\tau$	ก.	ตาม	to follow
$\lambda\alpha\mu\upsilon\leftrightarrow\exists\tau\upsilon\epsilon\eta$	ก.	สะกดรอยตาม	to follow after
$\sigma\upsilon\leftrightarrow\exists\kappa$			
$\lambda\alpha\omega\leftrightarrow\perp\kappa$	ก.	เขย่า	to shake
$\lambda\exists\eta$	ก.	ไต่ขึ้น	to climb up
$\lambda\upsilon\upsilon\perp\chi$	ก.	ปล่อย	to release
$\lambda\leftrightarrow\leftrightarrow\exists\kappa$	ก.	ยก	to lift
$\varphi\iota\pi$	ก.	มา	to come
$\varphi\iota\pi\kappa\lambda\epsilon\epsilon$	ก.	มาถึง	to reach
$\pi\eta\lambda\propto\kappa$	ก.	ปลิว	to blow

7. สมอง ความรู้สึกนึกคิด สถิติปัญญา ประสาทสัมผัส อารมณ์ อุปนิสัย และความประพฤติ

7.1 สมอง ความรู้สึกนึกคิด สถิติปัญญา

$\tau\iota\perp\prime$	ก.	เท่า	equal
$\tau\upsilon\leftrightarrow\exists\upsilon$	ก.	ถูก	to hit / to be right
$\tau\eta\alpha\nu\alpha\blacklozenge$	ก.	รู้จัก	to know
$\delta\iota\prime$	ก.	เข้าใจ	to understand
$\kappa\eta\alpha\eta$	ก.	รู้	to know
$\mu\epsilon\perp\prime$	ก.	สวยงาม	beautiful
$N\propto\tau$	ก.	รู้สึก	to feel
$\omega\iota\exists\prime$	ก.	ลืม	to forget

7.2 อารมณ์

$\tau \leftrightarrow \perp N$	ก.	กลัว	frightened
$\chi \propto \tau$	ก.	โกรธ	angry
$\kappa \eta \alpha \mu \upsilon \perp \chi \tau \exists$	ก.	ผีทำ	to be insane by the spirit
$\sigma \alpha N \leftrightarrow \leftrightarrow \exists \tau$	ก.	ต้องการ	want

7.3 ประสาทสัมผัส

$\pi \epsilon \epsilon \lceil$	ค.	อร่อย	delicious
$\pi \eta \alpha \alpha \perp$	ก.	อิ่ม	full (from eating)
$\tau \eta$	ก.	แตะ	to touch
$\tau \alpha \nu \epsilon \epsilon$	ก.	ฟัง	listen
$\tau \alpha N$	ก.	เห็น	see
$\tau \exists \chi \eta \circ \circ$	ก.	เอื้อมตระโ	raise a hue and cry
$\tau \eta \alpha \tau$	ค.	เค็ม	salty
$\tau \eta \alpha \blacklozenge \lceil$	ก. / ค.	เสียบ	to sting with pain
$\chi \lceil$	ค.	เปรี้ยว	sour
$\chi \eta \iota \chi$	ค.	ฝาด	astringent
$\chi \eta \alpha \nu \kappa$	ก.	มอง	look
$\chi \eta \alpha \alpha \perp N$	ค.	เย็น	cool
$\kappa \eta \upsilon \perp \blacklozenge$	ก.	หอม	fragrant
$\nu \epsilon \eta$	ก.	ดู	look at
$N \propto \perp \mu$	ค.	อุ่น	warm
$N \alpha \tau$	ค.	ขม	bitter
$N \alpha \alpha \perp \mu$	ค.	หวาน	sweet
$\sigma \epsilon \chi$	ค.	หนาว	cold
$\sigma \alpha \nu \alpha \perp \mu$	ก.	ได้ยิน	hear
$\sigma \alpha \nu \alpha \perp \mu \tau \iota \eta$	ก.	ได้ยินเสียง	to hear noise
$\sigma \alpha \lambda \alpha \alpha \perp N$	ค.	เหม็น	odor
$\sigma \alpha \alpha \mu$	ก.	ได้กลิ่น	smell
$\sigma \upsilon \leftrightarrow \lceil N$	ก.	ดม	to smell
$\omega \iota \blacklozenge$	ค.	ดัง	loud
$\pi \lambda \alpha \alpha \exists \chi$	ค.	จืด	tasteless

7.4 อุปนิสัยและความประพฤติ

$\chi \alpha N \nu \alpha \perp N$	ค.	ดื้อรั้น	stubborn
------------------------------------	----	----------	----------

$\kappa\alpha\epsilon\epsilon\text{N}$	ก.	ขยัน	diligent
$\kappa\alpha\pi\blacklozenge\alpha\exists\pi\kappa\alpha\pi\blacklozenge\alpha\alpha\exists\kappa$	ก.	สะเพร่า	careless
$\kappa\upsilon\leftrightarrow\perp\phi\ \kappa\upsilon\leftrightarrow\perp\phi$	ก.	เฉื่อยชา	to be sluggish
$\kappa\eta\alpha\tau\ \mu\alpha\exists\tau\ \kappa\eta\alpha\tau$ $\pi\alpha\lambda\alpha\alpha\exists\text{N}$	ก.	ขี้หูดขี้ตา	ridiculous
$\text{?}\upsilon\omega\alpha\eta$	ก.	ตะกละ	greedy
$\sigma\upsilon\kappa\lambda\leftrightarrow\perp\tau$	ก.	ขี้จี้(ขี้ลูก)	ticklish
$\kappa\eta\blacklozenge\epsilon\epsilon\perp$	ก.	ขี้อาย	shy

8. วิถีชีวิต การดำรงชีพ

8.1 การหาของป่า ล่าสัตว์ จักสาน ทำนา

$\pi\upsilon\leftrightarrow\perp\eta\ \mu\alpha\alpha\blacklozenge$	ก.	เผาไร่	to burn field prepare it for next planting
$\pi\eta\propto\exists\eta$	ก.	หว่านพืช	to sow seeds by tossing them in air
$\pi\eta\propto\exists\eta\ \pi\blacklozenge\alpha\alpha\exists\tau$ $\pi\blacklozenge\alpha\alpha\exists\text{N}$	ก.	หว่านโปรยปราย	to scatter (seeds)
$\tau\ \exists\ \mu\alpha\alpha\blacklozenge$	ก.	ทำไร่	to farm swidden field
$\chi\alpha\kappa$	ก.	ยิง	to shoot
$\chi\eta\alpha\nu\alpha\kappa$	น.	เมล็ดพืช	seed
$\chi\eta\upsilon\upsilon\blacklozenge$	ก.	ปลูก	to plant
$\kappa\alpha\tau\alpha\kappa$	น.	บ่วงดักนก	a noose
$\sigma\alpha\nu\alpha\alpha$	น.	หน้าไม้	cross-bow
$\blacklozenge\upsilon\kappa$	ก.	สอย	to pull down
$\blacklozenge\upsilon\upsilon\exists\chi\ \pi\blacklozenge\alpha\alpha\exists$	ก.	ถาง	to clear field before planting
$\omega\alpha\alpha\exists\blacklozenge$	น.	ทุ่ง	field dry
$\omega\alpha\alpha\exists\blacklozenge\ \sigma\blacklozenge\text{EE}$	น.	ทุ่งนา	rice field

8.2 จับปลา

$\pi\eta\upsilon$	น.	เบ็ด	fishhook
$\pi\eta\upsilon\ \mu\upsilon\blacklozenge$	ก.	ตกปลา	to fish (with hook)
$\blacklozenge\upsilon\exists\text{N}\ \pi\eta\upsilon$	น.	คันเบ็ด	a rod of angling
$\chi\alpha\tau$	ก.	ช้อนกุ้ง	to catch for shrimp
$\kappa\alpha\pi\ \kappa$	น.	ตะขอ	fishhook

λυυ⊥φ	น.	เหยื่อ	bait
φομ	ก.	จับ(ใช้วิธีงมในน้ำ)	to fish (by groping in water)

8.3 อุปกรณ์ทั่วไป เครื่องจักสาน อาวุธ

πατηαω	น.	ขวาน	axe
πιετ	น.	มีด	knife
πιετ παλεη	น.	มีดมีปลอก	knife with sheath
πιετ κιχ	น.	มีดเล็กด้ามยาวไว้เหลาไม้	small knife with long handle
πιετ κη ⊥	น.	มีดขอ	hook knife
πιετ ν τ η	น.	มีดเล็ก ๆ ใช้เหลาหวาย	knife
ΝααΞ♦ πιετ	น.	ส่วนที่คมของมีด	sharp part of a knife
ταω ⊥	น.	กระด้ง	winnowing basket
ταω ⊥ μαΞτ	น.	กระด้งตาถี่	woven bamboo tray
κ♦εΞ)			
τααω	น.	ดาบ	sword
τυ↔⌈♦	น.	ลอบ	fish trap
τηαμοο⊥ ταλαα⊥η	น.	หินลับมีด	whetstone
πιετ			
τηα⊥N	น.	กระบุง	basket
τη N	น.	ด้ามมีด	handle of the knife
χανλααΞκ	น.	สิ่ว	chisel
χηαννα⌈N	น.	ชะนางสานจากไม้ไผ่ไว้ช้อนปลา	fish trap
κατααΞν	น.	ขวานถากไม้	ax
κατη ⊥N	น.	ข้องใส่ปลา	a fish basket made of rattan
κατη ⊥N κυ↔κ	น.	ชะลอมคอกีว	a kind of bamboo basket
κι ⊥ω			basket
κατη ⊥N σ♦αα⊥	น.	ข้องจับปลา	a fish trap
κατη↔⊥N	น.	เข่งใส่ของ	long basket
καδι↔ω	น.	เคียว	sickle
καναη	น.	คราด	rake
κασεε	น.	เชือก	rope
?αω καδοοκ	น.	เกราะ	armor
μ πλ↔↔N	น.	ปืน	gun
N κ̄απ	น.	คีม	tongs

λαηοοτ	น.	กระออมใส่ปลา	a bamboo fish container
λν↔┐N	น.	กับดักนก	trap
σ♦EEμ	น.	ไซ	fish trap

9. อาหาร

9.1 วิธีการทำอาหาร และกริยา

πυη	ก.	เดือด	boil
τ∞π ♦εε┐ παννα┐η	ก.	หมก(ใส่เข้าไปในกองไฟ)	to bake under coals or fire
ταα┐κδυνN	น.	น้ำกะทิ	coconut milk
τ ∃χ ┐	ก.	ดอง	to pickle
τη∞μ	ก.	หุง/ต้ม	to cook
τη∞μ κλ N	ก.	หุงข้าว	to cook rice
τη∞μ κη♦αα∃/	ก.	ต้มเหล้า	to distil
χηυ┐ν	ค.	สุก	ripe / well cooked
χην↔κ	ก.	ตำ	to pound
κασακ	ก.	สรงให้สะเด็ด	to let oil drain
καη	ก.	ย่าง	to roast
κα♦	ก.	ตั้งไฟ	to put sth. on fire
κ ?	ก.	แตกไข่	to break an egg
κυν♦	ก.	คน	to stir
σαω	น.	ของเหลือ	left overs
συ┐τ	ก.	ริน	to pour
συ┐τ ταα┐κ μ∞τ	ก.	รินน้ำข้าว	to pour the water in cooked rice
συν┐♦	ก.	ต้ม	to boil
♦ν┐ν ?νυη	ก.	สูมไฟเพิ่ม	to press /accelerate fire
ωνετ	ก.	เขียว(ไม่สุก)	to unripe
ω↔┐N	ค.	ดิบ	raw
χ♦αμ	ก.	แช่	to soak
κηλνκ	ก.	เท	to pour
σ♦αα∃π κακηοο	ก.	ล้างข้าว	to wash rice before steaming
ταα┐κ σ♦αα∃π	น.	น้ำล้างข้าว	rice cleaning water

κακηοο

9.2 เครื่องใช้ในการทำอาหาร

παταα♦	น.	จัน	bowl
πανι↔N	น.	ไห	jar
πιετ	น.	มีด	knife
πιετ παλεη	น.	มีดมีปลอก	knife with sheath
πηοοN	น.	กระป๋องมีหูหิ้ว	can
τακηοο	น.	ครก	mortar
κεη	น.	หม้อ	pot
κηανυ↔⊥N /χηανυ↔⊥N	น.	ทัพพีคนแกง	ladle
λαηι⊥	น.	สาก	pestle
κη♦ε/	น.	เขียง	cutting board

9.3 ไฟ

παναα⊥η	น.	ที่ตั้งเตาไฟ	fireplace
π η	น.	ขี้เถ้า	ash
πυ↔⊥η	ก.	เผา	to burn
πηιχ	ก.	ดับไฟ	to stop/ cease
τυυχ	ก.	จุดไฟ	to light
χηαα⊥ω	ก.	ไฟลุก	to burn
χηαα⊥ω καη ⊥N	ก. / ค.	เผาสุกไหม้	burnt black
καη πλιω	ก.	ผิงไฟ	warm at fire
κηαμαη	น.	ควัน	smoke
κηαφακ	ก. / ค.	ไหม้	to burn
κηαφακ λαη ⊥N	ก. / ค.	ไหม้เกรียม	singed
κηαφαη	น.	ถ่าน	coals
?υυη	น.	ฟืน	firewood
ηυυ	ก.	เป่า	to blow /start fire
♦υυ♦	ก.	ลนไฟ	to singe
πλιω	น.	ไฟ	fire
πααN πλιω	น.	ดอกไม้ไฟ	fireworks
πλιω π♦ιε	น.	ไฟป่า	forest fire

9.4 ประเภทอาหาร

πατηοη	น.	ข้าวตอก	popped rice
πυ↔⊥μ	น.	เนื้อสัตว์	meat
τηααN	น.	ข้าวเม่า	shredded rice grain
χαNηαν	น.	กับข้าว	food
καταα⊥κ συ⊥◆	น.	ถั่วดำต้มหวาน	black-eyed peas in syrup
Nαα⊥μ			
καμε∃χ χαN	น.	ข้าวเหนียวดำ	black glutinous rice
κανυ↔∃τ πλαα∃	น.	ข้าวใหม่	pounded unripe rice
κασ ⊥μ π κ	น.	ข้าวต้ม(ข้าวเหนียวห่อ)	steamed-sticky rice wrapped in banana leaves
νο∃μ παα⊥◆ πυN	น.	ขนมต้มขาว	sweet
λυ∃N			
νο∃μ χοκ	น.	ขนมจีน	rice vermicelli
συε∃ω	น.	แกง	soup
συε∃ω μι◆	น.	แกงปลา	fish soup
κλ N	น.	ข้าว	rice
κλ N χηεΓv	น.	ข้าวสุก	cooked rice
κλ N καλ ⊥N	น.	ข้าวหลาม	cook (rice)in bamboo section
κλ N τυυη σακ	น.	ข้าวเช้า	breakfast
κλ N σαυι ⊥	น.	ข้าวกลางวัน	lunch
κλ N λαα∃ λαα∃	น.	อาหารเย็น	dinner

9.5 หมากพลู เหล้า ยาสูบ นม

μ βο◆	น.	ปูน	cement
μ αλυυΓΓ	น.	พลู	betel leaves
μ ακκΓω	น.	ยาสูบ	tobacco
μ ακκ κατ↔↔↔v	น.	หมากลูกเล็ก ไม่ก่อนกินกัน	a kind of areca
μ ακκ μ αλ Γφ	น.	หมากลูกเล็กสีแดง ไม่กิน	a kind of areca
μ ακκ λαλυN	น.	หมากลูกใหญ่ กินได้	a kind of areca
λακχηυυ	น.	เหล้าขาว	rice whiskey
φ κ	น.	นม	milk
κ◆αα∃)	น.	เหล้า	alcohol

9.6 ส่วนผสมต่างๆ และเครื่องปรุง

$\pi\alpha\alpha\perp\blacklozenge$	น.	แป้ง	flour
$\tau\alpha\mu\upsilon\exists\chi$	น.	ตะไคร้	lemongrass
$\chi\perp\mu\alpha\pi\eta\perp\tau$	น.	มะนาว	lemon
$\kappa\iota\perp/$	น.	ไขมัน	fat
$\kappa\alpha\tau\omega\omega$	น.	ข่า	galingale
$\kappa\alpha\mu\leftrightarrow\exists\tau$	น.	ขมิ้น	turmeric curcuma
$\kappa\eta\alpha\phi\alpha\alpha\perp$	น.	ขิง	ginger
$\mu\tau\bar{\iota}\exists\eta$	น.	พริก	chili
$\mu\alpha\blacklozenge\epsilon\exists\chi$	น.	พริกไทย	pepper
$\sigma\alpha\kappa\upsilon\leftrightarrow\perp\blacklozenge$	น.	น้ำอ้อย	a lump of sugar cane
$\sigma\upsilon\perp\mu\omega\iota\exists\tau$	น.	ใบย่านาง	vegetable
$\lambda\upsilon\kappa$	น.	เกลือ	salt
$\lambda\upsilon\kappa\ N\supseteq\blacklozenge\leftrightarrow\leftrightarrow\mu$	น.	น้ำพริกแกง	curry ingredient
$\kappa\eta\lambda\alpha\alpha\perp\mu\alpha\kappa\perp N$	น.	ใบอินทรี	a kind of leave

10. ทรัพย์สมบัติและเครื่องใช้ต่าง ๆ

10.1 บ้านและที่พักอาศัย

$\pi\alpha\lambda\alpha\phi$	น.	ส่วนกลางของบ้านที่ต่อระหว่าง ระเบียงกับห้องนอน ไว้รับแขก และทำงานจิปาละ	area at the middle of a house the houseouse
$\tau\ N$	น.	บ้าน	house
$\kappa\alpha\exists\pi\tau\ N$	น.	ใต้ถุนบ้าน	place under house
$\tau\alpha\omega\alpha\alpha\blacklozenge$	น.	ประตู	door
$\kappa\alpha\upsilon\leftrightarrow\exists\kappa$	น.	หลังคา	roof
$\tau\iota\mu\ \kappa\alpha\upsilon\leftrightarrow\exists\kappa$	ก.	มุง(หลังคา)	to roof
$\kappa\alpha\beta\ N$	น.	รั้ว	fence
$\kappa\alpha\beta\upsilon\leftrightarrow\kappa\chi\eta\perp$	น.	รางหมากินข้าว	ditch for dog when eating
$\kappa\alpha\chi\eta\alpha\alpha\perp$	น.	นอกชาน	uncovered porch
$\kappa\alpha\mu\ \mu\alpha\kappa\upsilon\leftrightarrow\perp N$	น.	บันได	ladder
$\tau\upsilon\upsilon\eta\ \kappa\alpha\mu$	น.	หัวบันได	staircase
$\mu\alpha\kappa\upsilon\leftrightarrow\perp N$			
$\kappa\alpha\nu\propto\pi$	น.	ฝาบ้าน	house wall
$\kappa\alpha\nu\leftrightarrow\exists\kappa$	น.	ไม้คาน	pole
$\pi\blacklozenge\alpha\mu$	น.	ปะรำเล่นผี	a temporary of ritual ceremony

$\kappa\eta \diamond \leftrightarrow \perp N$	น.	ฟาก	bamboo flooring
$\sigma \diamond \alpha \exists N$	น.	เสา	pillar
$\sigma \diamond \alpha \alpha \perp$	น.	ฉางข้าว	barn

10.2 เครื่องใช้ในบ้าน

$\tau\eta\alpha \diamond \pi\eta\upsilon\kappa$	น.	ผ้าห่ม	blanket
$\tau\eta\alpha \diamond \kappa\alpha\pi\iota\chi$	น.	ผ้าเช็ดตัว	rag
$\tau\eta \perp N$	น.	ถังน้ำ	tin
$\kappa\alpha\nu\eta$	น.	ไม้กวาด	broom
$\kappa\eta\alpha\nu \leftrightarrow \leftrightarrow \varphi$	น.	หมอน	pillow
$\nu\epsilon \diamond$	น.	เสื่อ	mat

10.3. การค้าขาย ฐานะความเป็นอยู่

$\tau \exists \kappa$	ก.	จับเรือ	to sail
$\tau\epsilon\exists\omega$	ก.	ซื้อ	to buy
$\tau\upsilon \leftrightarrow \kappa$	ก.	ขาย	to sell
$\kappa\alpha\tau\epsilon\exists\eta$	น.	เกวียน	wagon
$? \upsilon \leftrightarrow \perp \kappa \kappa\alpha\alpha \kappa\alpha\alpha$	ก.	ให้ฟรี	to give for free
$\sigma\upsilon \leftrightarrow \perp \kappa$	ก.	แลก	to change
$\pi \diamond \alpha \kappa$	น.	เงิน	money / silver
$\pi \diamond \alpha \alpha \perp$	ก.	ใช้จ่าย	to spend

10.4 เสื้อผ้า และเครื่องประดับ

$\delta\iota \diamond \perp$	ก.	เย็บผ้า	to sew
$\tau\eta\alpha \diamond$	น.	ผ้า	cloth
$\tau\eta\alpha \diamond \pi\alpha\alpha\exists$	น.	ผ้าขาวม้า	loincloth
$\tau\eta\alpha \diamond \chi\upsilon\kappa \tau\upsilon\upsilon\eta$	น.	ผ้าคลุมหัว	cloth for covering the head
$\tau\eta\alpha \diamond \kappa\eta\alpha\tau$	น.	ผ้าเตี่ยว	a small piece of loincloth
$\kappa\alpha\tau\upsilon\upsilon\exists\tau$			
$\delta\alpha\kappa \tau\eta\alpha \diamond$	ก.	ใส่เสื้อผ้า	to put on
$\eta\alpha\alpha\exists\pi \tau\eta\alpha \diamond$	ก.	เปลือย	to naked
$\pi\eta\lambda\alpha\eta \tau\eta\alpha \diamond$	ก.	ผลัดผ้า	to change one's cloth

τηαα)	ก.	ทอ	to weave
χηανι⊥τ	น.	หวี	comb
χηανι⊥τ ♦ εΞ)	น.	หวีเสี้ยนียด	a comb with fine teeth for straighten the hair
κ N	น.	กำไล	bracelet
κηι⊥τ	ก.	สำอาง	to comb
κηοο	น.	กางเกง	trousers
?αω	น.	เสื้อ	blouse
?αω τι κοN	น.	เสื้อแขนยาว	shirt with long sleeves
?αω τηα ♦	น.	เสื้อผ้า	cloth
v χ̄ααεΞ ♦	น.	เข็ม	needle
v συυ⊥ ♦	ก.	หลวม	loose
νιη χηανι↔⊥N	น.	ไม้เท้า	staff
σαναα⊥N λαμυυ⊥χ	น.	ลูกปัดลูกแหวน	bead
πλοο⊥μ	น.	ขี้ผึ้ง	ointment
π ♦ ααεφ	น.	ด้าย	cord
τ ε π ♦ ααεφ	ก.	ทำด้าย	to make thread

11. สังคม

11.1 คน ชนชาติ

κασ⊥μ	น.	คน	person
κασ⊥μ νααεχ	น.	คนอื่น(นอกหมู่บ้าน)	other people
κασ⊥μ σαμ ♦ εε	น.	คนซัมเร	Samre people
κασ⊥μ σι↔⊥μ	น.	คนไทย	Thai people
κασ⊥μ κ ♦ οομ	น.	คนเขมร	Cambodian
κασ⊥μ σ ♦ υκ	น.	คนในหมู่บ้าน	people in the village

11.2 สรรพนาม เครื่องญาติ

ποοε	สพ.	เธอ / มึง	you(singular)
το⊥μ	น.	ลุง / ป้า	uncle / aunt
το⊥μ μακηαν	น.	ป้า	aunt
το⊥μ μαλυ↔εN	น.	ลุง	uncle
δε ♦	สพ.	เขา/มัน	he/ it (relative pronounX)

$\chi\eta\alpha\nu\alpha\nu$	น.	เมีย	wife
$\chi\eta\alpha\nu\alpha\nu \tau\eta\iota\perp\mu$	น.	เมียคนแรก	1 st wife
$\chi\eta\alpha\nu\alpha\nu \chi\eta\upsilon\perp\phi$	น.	เมียคนหลัง	2 nd wife
$\chi\eta\upsilon\upsilon$	น.	หลาน	nephew / niece
$\chi\eta\upsilon\upsilon \mu\alpha\lambda\upsilon\leftrightarrow\exists N$	น.	หลานชาย	nephew
$\chi\eta\upsilon\upsilon \sigma\alpha\lambda\iota\leftrightarrow\exists N$	น.	หลานสาว	niece
$\kappa\eta\iota\upsilon\upsilon$	น.	ลูก	child
$\kappa\eta\iota\upsilon\upsilon \pi\omicron\eta$	น.	ลูกเลี้ยง	stepson
$\kappa\eta\iota\upsilon\upsilon \tau\alpha\beta \quad N$	น.	ลูกคนแรก	the first child
$\kappa\eta\iota\upsilon\upsilon \chi\eta\alpha\mu\upsilon\leftrightarrow\exists\kappa$	น.	ลูกเขย / ลูกสะใภ้	son or daughter-in-law
$\kappa\eta\iota\upsilon\upsilon \chi\eta\upsilon\upsilon$	น.	ลูกหลาน	descendants
$\kappa\eta\iota\upsilon\upsilon \mu\alpha\lambda\upsilon\leftrightarrow\exists N$	น.	ลูกชาย	son
$\kappa\eta\iota\upsilon\upsilon \nu \bar{\delta}\alpha\alpha \blacklozenge$	น.	ลูกคนกลาง	middle child
$\kappa\eta\iota\upsilon\upsilon \sigma\alpha\lambda\iota\leftrightarrow\exists N$	น.	ลูกสาว	daughter
$\kappa\eta\upsilon\upsilon/$	น.	พ่อ	father
$\kappa\eta\upsilon\upsilon/ \pi\omicron\eta$	น.	พ่อเลี้ยง	stepfather
$\kappa\eta\upsilon\upsilon/ \chi\eta\alpha\mu\upsilon\leftrightarrow\exists\kappa$	น.	พ่อผัว / พ่อตา	father-in-law
$\kappa\eta\upsilon\upsilon/ \mu\iota/$	น.	พ่อแม่	parents
$? \iota/$	สพ.	ฉัน	I
$? \upsilon\perp\nu$	น.	ปู่ / ย่า	grandfather or grandmother
$? \kappa$	น.	ยาย	grandmother
$\mu\iota/$	น.	แม่	mother
$\mu\iota/ \pi\omicron\eta$	น.	แม่เลี้ยง	step mother
$\mu\iota/ \chi\eta\alpha\mu\upsilon\leftrightarrow\exists\kappa$	น.	แม่ผัว / แม่ยาย	mother-in-law
$\mu\upsilon\upsilon\tau$	น.	น้อง	younger (brother/sister)
$\mu\upsilon\upsilon\tau \chi\eta\alpha\nu\alpha\nu$	น.	น้องเมีย	wife's younger brother/sister
$\mu\upsilon\upsilon\tau \kappa\lambda\upsilon\leftrightarrow\exists N$	น.	น้องผัว	husband's younger brother/sister
$\nu\alpha\exists\kappa$	สพ.	เขา / หล่อน	he/she
$\eta\iota\leftrightarrow N$	สพ.	เรา	we(inclusive)
$\phi\alpha\exists N$	สพ.	เรา	we(exclusive)
$\kappa\lambda\upsilon\leftrightarrow\exists N$	น.	ผัว	husband
$\kappa\eta\lambda\iota/$	น.	พี่	older (brother)
$\kappa\eta\lambda\iota/ \chi\eta\alpha\nu\alpha\nu$	น.	พี่เมีย	wife's older brother/sister
$\kappa\eta\lambda\iota/ \kappa\lambda\upsilon\leftrightarrow\exists N$	น.	พี่ผัว	husband's older brother/sister

11.3 การอยู่ร่วมกัน

πατ	ก.	ทิ้ง (หย่า)	to divorce
παταΞη	ก.	พบ	to meet
πασυκ	ก.	ทะเลาะ	to quarrel
πυυΞν	ก.	แข่ง	to curse
τααΞ♦	ก.	ขอร้อง	to request
τηανα⊥♦	ก.	รู้จัก	to be acquainted
δακ σαναμ μ πυΞ♦	ก.	วางยาพิษ	to poison
χαμ Ξη	น.	ชื่อ	name
κυκ	น./ ก.	ขโมย	thieve / to steal
καμλ η	น.	ชายหนุ่ม	young man
κηϞν	น.	เพศหญิง	female
κηανι⊥ω	น.	เด็ก	child
κηανι⊥ω κιχ	น.	เด็กอ่อน	infant
κηιν σ♦υκ	น.	ลูกบ้าน	villagers
κηιω	ก.	เรียก	to call
μακηϞν	น.	ผู้หญิง	woman
μακηϞν χηϞη	น.	หญิงแก่	old woman
μακηϞν κηαμααφ	น.	แม่หม้าย	widow
μαλ η σαλι↔ΞN	น.	หนุ่มสาว	young
μαλυ↔ΞN	น.	ผู้ชาย	man
μαλυ↔ΞN χηϞη	น.	ชายแก่	old man
μαλυ↔ΞN κηαμα	น.	พ่อหม้าย	widower
αφ			
μ κ	น.	คำพูด	word
νυN	ก.	ใช้วาน	to ask
σαλι↔ΞN χηϞη	น.	สาวแก่	old maid

12. ศาสนาและศิลปะ

12.1 ความเชื่อ วิญญาณ และพิธีกรรมที่เป็นประเพณี

πυυΓιν	ก.	แข่ง	to curse
τ N χαωτι/	น.	ศาลเจ้าที่	the host spirit
τ N π♦α?πηυυμ	น.	ศาลพระภูมิ	the guardian spirit inhabiting a homestead
τ Γ βαιτ	ก.	ทำเครื่องเซ่นผีเพื่อสะเดาะ	to make a square shape

		เคราะห์	of offering made of banana core
$\tau\eta\alpha\mu\nu\alpha\alpha/\varphi$	ก.	ทำนาย	to foretell
$\chi\omicron\uparrow\kappa\ \mu\upsilon\upsilon\uparrow\varphi$	ก.	พิธีแต่งงานแบบโบราณ หมอพิธีเอาสิริมะเจ้าบ่าวเจ้าสาวชนกัน เพื่อร่วมชีวิตกัน	to hold a old tradition wedding
$\kappa\alpha\tau\eta\leftrightarrow\uparrow\leftrightarrow$	น.	เครื่องบูชาผีแม่มดทำจากกาบกล้วย กรวยใบตอง และเสียบด้วยใบขนุน	cone decorated by jack-fruit leaf
$\kappa\eta\iota\omega\ \pi\alpha\lambda\infty\uparrow\uparrow N$	ก.	เรียกขวัญ	to bring back one's spirit
$\kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi$	น.	ผี	spirit
$\pi\upsilon\kappa\ \kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi$	น.	ป่าช้า	grave
$\pi\eta\iota\tau\ \kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi$	ก.	ผิดผี	offend spirit
$\kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi\ \tau\ N$	น.	ผีบ้าน	house spirit
$\kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi$	น.	ผีตายโหง	A kind of spirit
$\tau\alpha\alpha\varphi\eta\omicron\omicron N$			
$\kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi$	น.	ผีบรรพบุรุษ	ancestor spirit
$\kappa\eta\upsilon\uparrow\mu\uparrow$			
$\kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi\ ?\alpha\blacklozenge\alpha\kappa$	น.	ผีอารักษ์	tree spirit
$\kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi\ \mu\omicron\uparrow\tau$	น.	ผีแม่มด	sorcerer spirit
$\kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi\ \sigma\infty?$	น.	ผีชี	A kind of spirit
$\mu\ \uparrow\uparrow\ \kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi$	น.	หมอผีแม่มด	A witch for sorcerer spirit
$\mu\omicron\uparrow\tau$			
$\sigma\upsilon\uparrow\chi\ \kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi$	ก.	เซ่นผี	offer spirit
$\lambda\iota\Xi/\kappa\eta\alpha\mu\upsilon\uparrow\chi$	น. / ก.	เล่นผีแม่มด	worship the sorcerer spirit
$\mu\omicron\uparrow\tau$			
$\mu\ \pi\alpha\Xi\eta$	ก.	กราบ	to prostrate
$\lambda\omicron\omicron\uparrow\kappa$	น.	พระ	monk
$\kappa\blacklozenge\ \uparrow\uparrow\eta$	น.	เคราะห์	bad luck

12.2 เพลง การเล่น

$\pi\alpha\nu\lambda\epsilon\epsilon\nu$	น.	เพลงปี่นเลน(ใช้ร้องในงานขึ้นบ้านใหม่ทำบุญ)	a kind of song
$\mu\ \blacklozenge\ \iota\leftrightarrow\Xi N$	ก.	ร้องเพลง	to sing
$\sigma\iota\perp$	น.	ตะกร้อ	rattan ball
$\sigma\alpha\nu\iota\leftrightarrow\perp\kappa$	ก.	หยอก	to tease
$\lambda\iota\Xi/$	ก.	เล่น	to play

$\lambda\epsilon\exists/\sigma\epsilon\exists/\kappa\omicron\perp N$	ก.	เล่นไม้ต่อขา	to walk on stilts
$\lambda\epsilon\exists/\pi\eta\blacklozenge u\kappa\eta\alpha\perp\blacklozenge$	ก.	เล่นลูกสะบ้า	to play with a kind of wild fruit - the snuffbox bean
$\lambda\epsilon\exists/\kappa\eta\lambda EEN$	ก.	เล่นว่าว	to play kite
$\omega\leftrightarrow\exists\varphi\kappa\blacklozenge\iota/$	ก.	ตีกลอง	to hit a drum
$\pi\lambda\upsilon\upsilon\mu$	ก.	เป่า	to blow
$\pi\lambda\upsilon\leftrightarrow\varphi$	น.	แคน	musical instrument
$\kappa\lambda N$	น.	เสียงร้อง	voice
$\kappa\blacklozenge\iota/$	น.	กลอง	drum

13. คำคุณศัพท์

13.1 ปริมาณและจำนวน

$\pi\alpha\alpha\perp\blacklozenge$	ค.	สอง	two
$\pi\alpha\alpha\perp\blacklozenge\sigma\epsilon\epsilon$	ค.	ยี่สิบ	twenty
$\pi\upsilon\leftrightarrow\exists N$	ค.	เต็ม	full
$\pi\eta\upsilon\upsilon\perp v$	ค.	สี่	four
$\pi\eta\epsilon\epsilon\perp$	ค.	สาม	three
$\tau\alpha\mu\upsilon\upsilon\perp\varphi$	ค.	เพียงสิ่งเดียว	only
$\chi\eta\upsilon\eta$	ค.	ร้อย	hundred
$\kappa\iota\chi$	ค.	น้อย	few
$\kappa\alpha\tau\iota$	ค.	แปด	eight
$\kappa\alpha\tau\upsilon\leftrightarrow\exists N$	ค.	หก	six
$\kappa\alpha\upsilon\upsilon\blacklozenge$	ค.	เจ็ด	seven
$\kappa\alpha\sigma\alpha\alpha\exists\blacklozenge$	ค.	เก้า	nine
$\kappa\alpha\alpha\perp/$	ค.	มาก	many
$\kappa\alpha\alpha\perp/ \kappa\upsilon\leftrightarrow\rightarrow\blacklozenge$	ว.	มากๆ	very much
$\kappa\omicron\omicron$	ค.	ศูนย์ / วางเปล่า	nothing
$\mu\alpha\tau\iota\perp\eta$	ค.	ครึ่ง	half
$\mu\upsilon\upsilon\perp\varphi$	ค.	หนึ่ง	one, alone
$\mu\upsilon\upsilon\perp\varphi\kappa\iota\chi$	ค.	เล็กน้อย	very little
$\mu\upsilon\upsilon\perp\varphi\kappa\iota\chi\chi\iota\omega$	ค.	น้อยไป	insufficient
$\mu\upsilon\upsilon\perp\varphi\kappa\iota\chi\chi\eta\leftrightarrow\perp\tau$	ค.	นิดเดียว	very little
$\mu\upsilon\upsilon\perp\varphi\kappa\iota\chi\mu\upsilon\upsilon\perp\varphi$	ค.	นิดหน่อย	little
$\kappa\upsilon\upsilon\perp\varphi$			

$\mu\upsilon\upsilon\perp\varphi \vee\upsilon\leftrightarrow\vee$	ค.	โดดเดี่ยว	lonely
$\vee\alpha\eta$	ค..	มาก	much
$\vee\alpha\eta \vee\leftrightarrow\lceil\varphi$	ว.	มาก ๆ	very much
$\vee\alpha\alpha\exists\chi$	ค. /ว.	บ้าง	some
$\diamond\alpha\alpha\exists\varphi$	ค.	สิบ	ten
$\diamond\alpha\alpha\exists\varphi \mu\upsilon\upsilon\perp\varphi$	ค.	สิบเอ็ด	eleven
$\diamond\alpha\alpha\exists\varphi \pi\alpha\alpha\perp\diamond$	ค.	สิบสอง	twelve
$\diamond\alpha\alpha\perp\varphi \tau\alpha\mu$	ค.	สิบห้า	fifteen
$\pi\eta\diamond\alpha\mu$	ค.	ห้า	five

13.2 ขนาด รูปร่าง สี

$\chi\alpha N$	น.	สีดำ	Black
$\chi\alpha N N\leftrightarrow\perp\tau$	น.	สีดำที่	very black
$\kappa\alpha\tau$	ค.	ใหญ่	Big
$\mu\upsilon\perp\diamond$	ค.	กลม	Round
$N\alpha\diamond$	น.	สีแดง	Red
$\omega\alpha\exists\tau$	น.	สีเขียว	Green
$\varphi \exists\eta$	น.	สีเหลือง	Yellow
$\pi\diamond\upsilon\exists\eta$	น.	สีขาว	White
$\sigma\diamond\alpha\exists N$	น.	รู	Hole

13.3 คำชี้เฉพาะ

$\tau\eta$	บ.	ที่	at
$\tau\eta \tau\grave{\alpha}\eta$	ว.	ที่โน่น	there
$\tau\eta \tau\epsilon\exists\vee$	ว.	ที่นั่น	there
$\tau\eta ?\alpha\vee$	ว.	ที่นี่	here
$\tau\epsilon\exists\vee$	ค.	นั่น	that
$? \alpha\vee$	ค.	นี้	this

13.4 หน่วยวัด

$\tau\eta\alpha\kappa$	น.	ระยะจากหัวแม่มือถึงนิ้วกลาง (คืบ)	a unit for measure(from the thumb finger to the middle finger)
$\kappa\leftrightarrow\kappa$	น.	ระยะจากหัวแม่มือถึงนิ้วชี้	a unit for measure(from the index finger to the thumb)

ηατ	น.	ศอก	Cubit
-----	----	-----	-------

13.5 คุณสมบัติและคุณภาพ

πυκ	ค.	เน่า	Spoiled
π ∃η	ค.	แห้ง	Dry
πυυ⊥η	ค.	บูด	to go sour
δ∞κ	ค.	หนา	thick
χαα⊥τ	ค.	รก	untidy
χη∞π	ค.	มืด	dark
χη∞π χηανι⊥τ	ค.	มืดสนิท	dark completely
κατ∇∇∇)	ค.	บาง	thin
κατι∇)σάωεεN	ค.	ใสแจ๋ว	transparent
καη ⊥N	ค.	กรอบ	fragile
κα⊥◆	ค.	คม	pointed
κο⊥N	ค.	ยาว	long
κο⊥N πηλυ↔⊥φ	ค.	ยาวเฟื้อย	very long
κι⊥ν	ค.	สั้น	short
κυ↔⊥χ	ค.	อ่อน	soft
κηαπ	ค.	ข้น	thick
κηαφαα⊥κ	ค.	แหลก	to be crushed
μ πηαα⊥◆	ค.	แบน	flat
νααN	ค.	เก่า	old
Nα⊥◆	ค.	หนัก	heavy
συκ π◆υ∃η	ค.	หงอก	grey (hair)
σαδι⊥τ	ค.	เบา	light
συυ⊥◆	ค.	หลวม	loose
σαα⊥π	ค.	สว่าง	Bright
λ∞N	ค.	ลึก	deep
λ↔? καπ◆υυ∃χ	ค.	เลอะมอมเหม็น	dirty
λακι⊥	ค.	ผอม	be lean
λαωαα⊥κ	ค.	แหว่ง	to be chipped
λ∞∞	ค.	ทื่อ	blunt
λυυ⊥φ	ค.	แหลม	pointed
◆α∃N	ค.	แห้ง	dry

♦υυη	ค.	สูง	high
πλααΞ	ค.	ใหม่	New
τη♦ατ	ค.	รั่ว	leak
χ♦αη	ค.	ส่องแสง	Shine
κ♦αη	ค.	แข็ง	hard

14. คำไวยากรณ์

14.1 คำลักษณะนาม

πααN	ลน.	ดอก	flower
τηπ┐μ	ลน.	ต้น	tree
κατΕη	ลน.	เกวียน	cart
καλ┐N	ลน.	กระบอก	tube
?ααω	ลน.	วัน	day
μ┐π┐N	ลน.	หน่อ	shoot
μ┐εκ	ลน.	คำ	a word
μυυ♦	ลน.	ตัว	a body of animal
μυυ┐♦	ลน.	ลูก	a unit for round thing
μυυ┐φ μαλαα┐κ	ลน.	ซีกเดียว	Piece
ναεκ	ลน.	คน	a body of men
νυυετ	ลน.	ท่อน	lump
λ∞κ	ลน.	ครั้ง	times

14.2 คำถาม

τ┐επ┐┐	คถ.	ทำไม	why
χαμπ┐┐	คถ.	อะไร	what
χη┐┐	คถ.	กี่	how many
?αα┐φ ν┐┐	คถ.	อันไหน	which
μ┐┐	คถ.	ใคร	who
μυυ┐φ ?┐┐	คถ.	เท่าไร	how many
ν┐┐	คถ.	ที่ไหน	where
ναα┐ καχη┐┐	คถ.	เมื่อไร	when

$\varphi\alpha\alpha\perp N \pi\alpha\perp$	คถ.	อย่างไร	how
---	-----	---------	-----

14.3 คำนำหน้าและตามหลังคำกริยา

$\tau\eta\leftrightarrow\perp v$	ว.	เพิ่ง	just
$\kappa\eta$	ว.	ไม่	not
$\kappa\eta \kappa\eta$	ว.	ไม่มี	not have
$\kappa\eta\alpha\eta$	ว.	เป็น / รู้	can / know
$?u v$	ว.	ได้	can
$v\alpha\alpha\perp\kappa$	ว.	ไม่	not
$v\alpha\alpha v$	ว.	ยังคง	still
$v \exists N$	ว.	จะ	Will
$\sigma\alpha N\leftrightarrow\leftrightarrow\exists\tau$	ว.	ต้องการ	want
$\sigma \perp N$	ว.	จำเป็น	need
$\pi\lambda\alpha\alpha\exists$	ว.	อีก	again

14.4 คำอุทาน คำขึ้นต้น คำลงท้าย

$\beta \perp$	ลท.	หรือ	final (yes/no) question
$\delta\upsilon\upsilon/\delta\upsilon?\perp$	ลท.	เล่า	final (yes/no) question
$\kappa\circ\circ$	ลท.	ดอก	affirmative final particle
$\mu\alpha\tau$	ลท.	คำอุทานแสดงความสงสาร	exclamation word
$v\leftrightarrow\perp v$	ลท.	เอง	affirmative final particle
$\eta\alpha\alpha v\alpha\alpha v$	ลท.	หรือยัง	final (yes/no) question
$\eta\leftrightarrow\leftrightarrow\varphi\perp$	ลท.	แล้ว	affirmative final particle
$\eta \perp$	ลท.	หรือ, หรือก	final (yes/no) question, responding final particle occurring with negative $\kappa\eta^A$

14.5 บุพบทและสันธาน

$\tau\alpha\kappa\alpha\alpha\perp$	ค.	หน้า	front
$\tau\alpha\mu\upsilon\upsilon\perp v$	ค.	หลัง	after
$\tau\alpha\omega$	ค.	ขวา	right
$\tau\alpha\alpha$	ค.	ใต้	under

$\pi\alpha\tau\alpha\alpha$	น.	ข้างใต้	under
$\tau\iota\leftrightarrow N$	ค.	ซ้าย	left
$\tau\upsilon\leftrightarrow\perp\phi$	ค.	ก่อน	before
$\chi\eta\upsilon\upsilon\phi$	ค.	ปลาย	end
$\kappa\alpha\tau\eta\epsilon\epsilon\perp$	ค.	ต่ำ	low
$\kappa\alpha\nu\delta\alpha\pi$	ค.	ขอบ	border
$\kappa\alpha\nu\delta\alpha\alpha\blacklozenge$	ค.	กลาง	middle
$\kappa\alpha\alpha\perp\tau$	ค.	ใกล้	near
$\kappa\alpha\alpha\perp\phi$	ค.	นอก	out
$\pi\alpha\kappa\alpha\alpha\perp\phi$	น.	ข้างนอก	outside
$?\alpha\lceil\mu$	สธ.	เพื่อ	for
$?i\iota\nu$	สธ.	จึง	so
$?v\leftrightarrow\lceil\kappa$	สธ.	เพื่อ	for
$v\ \exists N$	สธ.	และ	and
$\sigma\alpha\delta\iota\leftrightarrow\perp N$	สธ.	หลังจาก	after
$\sigma\alpha\nu\iota\perp\tau\ \exists\kappa$	น.	ตะวันออก	east
$\sigma\alpha\nu\iota\perp\chi\eta\alpha\pi$	น.	ตะวันตก	west
$\sigma\alpha\nu\alpha\alpha\perp\phi$	ค.	ไกล	far
$\lambda\iota\rceil$	ค.	บน	up
$\pi\alpha\lambda\iota\rceil$	น.	ข้างบน	above
$\blacklozenge\epsilon\epsilon\perp$	ค.	ใน	in
$\pi\alpha\blacklozenge\epsilon\epsilon\perp$	น.	ข้างใน	inside
$\blacklozenge v\leftrightarrow\exists\chi$	สธ.	เสร็จ	finish
$\kappa\lambda\epsilon\epsilon$	บ.	ถึง	reach

14.6 คำและสำนวน

$\pi\alpha\lambda\alpha\exists N\ \pi\alpha\lambda\alpha\exists\eta$	สน.	ขวัญมา	the circle of whorl of hair behind the top of the head
$\kappa\alpha\exists\tau\ \tau\eta\upsilon\upsilon\perp\ \kappa\alpha\exists\tau$ $\tau\eta\alpha\perp\blacklozenge$	สน.	ปวดแสบปวดร้อน	have a burning pain
$\kappa\alpha\chi\upsilon\exists\kappa\ \kappa\alpha\chi\upsilon\phi$	สน.	อยู่ไม่สุข ไปโน่นไปนี่	flitting here and there all the time
$\kappa\alpha\chi\ \tau\upsilon\leftrightarrow\exists\nu\ \kappa\alpha\chi$ $\tau\blacklozenge\upsilon\upsilon$	สน.	พูดไม่ถูกต้องโป้ปด	tell a lie
$\kappa\alpha\mu\alpha\exists\mu\ \kappa\alpha\mu\alpha\alpha\alpha\exists$	สน.	ทำได้ทำเอาไม่เกรงใจ	gluttonously
$\kappa\alpha\mu\pi\blacklozenge\alpha\eta$	สน.	กระสับกระส่าย	agitated

καμπ♦EE⊥N			
κασικ κασακ	สน.	ลื่น ๆ เหมือนหนังคางคก	slipery like a toad skin
κασ ⊥κ κασEE⊥κ	สน.	คับ ๆ แคบ ๆ	narrow
καλα⊥μ καλ ⊥φ	สน.	พูดเรื่อยเจื้อย	nonsense and meaningless speaking
κηαφι∃N κηαφ ∃N	สน.	อาการเดินขากระช่องกระแย่ง	walk limpingly
κηαφι κηαφα	สน.	ตะปุ่มตะป่ำ	uneven surface
μαπλι⊥κ μαπλαα⊥κ	สน.	(หิวจน)น้ำลายสอ	very greedy
σαNαα∃τ σαN↔↔↔φ	สน.	เปื้อนหนำย	really worn out
σαλ↔? σαλα?	สน.	เลอะเทอะ	ignorantly (speaking)
σαπ♦α∃π σαπ♦ι⊥	สน.	ไม่แน่นอน	uncertain

บทที่ 4

การอธิบายโลกทัศน์ของชาวซัมเร

การรวบรวมหมวดคำศัพท์ทางความหมายนำมาอธิบายโลกทัศน์ของชาวซัมเร โดยอาศัยข้อวิเคราะห์ 2 ประเด็น คือ ข้อแรกเป็นแนวรูปแบบที่ได้มาจากร่องรอยของคำศัพท์ในแต่ละหมวดที่มีจำนวนมาก ข้อสองเป็นคำศัพท์ที่สะท้อนลักษณะเฉพาะตัว ถึงแม้ว่าจะมีจำนวนไม่มากก็ตาม ทั้งนี้โดยมีสมมุติฐานของงานวิจัยว่า โลกทัศน์ดั้งเดิมของชาวซัมเรที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันในกลุ่มชาวซัมเรในปัจจุบันเป็นอย่างไร เหมือนหรือต่างจากคนกลุ่มอื่นอย่างไร โดยพิจารณาจากบรรทัดฐานโลกทัศน์ต้นแบบเดิมช่วงก่อนอิทธิพลจากคนไทยจากท้องถิ่นรอบ ๆ จะเข้ามา และปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ เป็นข้อพิจารณาที่สำคัญของการสรุปแนวรูปแบบให้กระชับขึ้น จากนั้นจึงใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพอื่น ๆ ได้แก่แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การร่วมสังเกตการณ์ ถ่ายภาพ อดิวิดิทัศน์ เป็นต้น การอธิบายโลกทัศน์ของชาวซัมเรจากหมวดคำศัพท์ที่รวบรวมได้ในศัตพยานุกรมฉบับนี้อธิบายไปตามหมวดคำศัพท์ที่ปรากฏในบทที่ 3 โดยให้หมายเลขกำกับหมวดคำศัพท์ตรงกัน แต่ใส่ไว้ในวงเล็บ ได้แก่

(1) หมวดคำศัพท์เกี่ยวกับ ลักษณะทางภูมิประเทศและปรากฏการณ์ธรรมชาติ

จากคำศัพท์และการอธิบายตลอดจนการสอบถามและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารของอำเภอบ่อไร่ สะท้อนลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวซัมเร ดังนี้

ตำบลนนทรี มี 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านนนทรี บ้านสระใหญ่ บ้านมะม่วง บ้านคลองโหนด และบ้านทุ่งตอง สภาพพื้นที่เป็นที่สูง มีภูเขาล้อมรอบหมู่บ้าน เขาคลองโหนดและเขาคลองสะหงาบอยู่ทางทิศเหนือ เขาคลองสะกักและเขาไต่อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ทิศตะวันออกอยู่ ห่างจากชายแดนกัมพูชาประมาณ 5 กิโลเมตร (มีทิวเขาบรรทัดมีทิศทางในแนวเหนือ-ใต้ อยู่ถัดจากทิวเขาจันทร์บุรีไปทางตะวันออก กั้นพรมแดนประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาโดยตลอด ตั้งแต่อำเภอบ่อไร่จังหวัดตราด จนถึงสุดทิวเขาที่แหลมสารพัดพิษในอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด) ทิศตะวันตกเป็นทางไปอำเภอบ่อไร่ซึ่งอยู่ห่างออกไปราว 12 กิโลเมตร มีภูเขาอยู่ไกลออกไป

ลักษณะภูมิอากาศในพื้นที่จังหวัดตราดมีลักษณะ เป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึงเดือนเมษายน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึงเดือนธันวาคม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์

ลักษณะภูมิประเทศของบ้านมะม่วง บ้านคลองโอน และบ้านนทรีย์สมัยก่อนเป็นป่า มีต้นไม้โตต้นระกำ ต้นคลุ้ม หวาย เถาวัลย์ ไม้ไผ่ ต้นนนทรี ต้นมะม่วง ต้นเปล้า ต้นชะมวง ต้นยางขึ้นอยู่ทั่วไป

ต่อมามีการถางป่าทำนา แล้วจึงหันมานิยมทำไร่มันสำปะหลังตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ช่วงที่มีการทำเหมืองพลอยในเขตอำเภอพลอยและบ่อไร่ก็มีการขุดหน้าดินเพื่อหาพลอยแดงหรือทับทิม เกิดสภาพดินเสื่อมโทรม จากนั้นจึงหันมาทำสวนเงาะ สวนทุเรียน ทำไร่ สับปะรด ปลูกต้นไม้บางชนิด เช่น มะม่วงหิมพานต์ พริก สะตอ ฯลฯ และมีนายทุนมาลงทุนปลูกต้นปาล์มตามเนินเขาทั่ว ๆ ไป แหล่งน้ำได้แก่ คลองอ้อ(เป็นเขื่อนเก็บน้ำ) คลองโอน คลองกุ่ม คลองสะกิด และคลองสะหงาบ มีทุ่งนาเป็นกลุ่มอยู่ใกล้หมู่บ้าน

(1.2) หมวดคำศัพท์เกี่ยวกับเวลา

สะท้อนแนวคิดของชาวซำเรในเรื่องเวลา กล่าวคือ หน่วยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการแบ่งเวลา คือ <อาว> ?αω “วัน” ในช่วงวันแบ่งเป็น <เช้า> σααπ “รุ่งเช้า”; <ตุล็ก> τυυη σακ “เช้า”; <สะนี้> σανเป “กลางวัน”; <ล่า ล่า> λααπ λααπ “เย็น”; <เครียง> κ♦κ↔N “กลางคืน”; มีคำอื่นที่หมายถึงระยะเวลานับเป็นวัน ได้แก่ <อาววัน> ?αωωα “วันนี้”; <มะอา> μα?ααω “วานนี้”; <ป้าง> πααπN “พรุ่งนี้”; <โหมย> μοοπφ “มะรีน”; <ปีโท> πτεηοο “เมื่อวานนี้” หน่วยเวลาที่ใหญ่กว่าวัน คือ <กาง> κααN “เดือน” และหน่วยที่ใหญ่กว่าเดือนคือ <นึม> ναπμ “ปี” ถ้าต้องการแสดงอดีตใช้คำว่า <ด้วย> τυ↔φ “ที่แล้มาแล้ว” เช่นคำว่า <กางด้วย> κααN τυ↔φ “เดือนที่แล้มาแล้ว”; <นึมด้วย> ναπμ τυ↔φ “ปีที่แล้มาแล้ว” ถ้าต้องการแสดงเวลาในอนาคตใช้คำว่า <ปล่า> πλααπ “ใหม่” เช่นคำว่า <กางปล่า> κααN πλααπ “เดือนใหม่”; <นึมปล่า> ναπμ πλααπ “ปีใหม่” เป็นต้น

นอกจากนี้ วิถีชีวิตของชาวซำเรได้แก่ อาชีพและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ถือปฏิบัติกันในแต่ละปียังสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ พอจะสรุปเป็นปฏิทินวัฒนธรรม (เครื่องมือที่ช่วยในการเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละปี แต่ละเดือน แต่ละวัน ว่าในชุมชนนั้น ๆ มีกิจกรรมสำคัญช่วงไหนบ้าง สิ่งที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพของชาวบ้านอย่างไร) ปฏิทินวัฒนธรรมของชาวซำเร กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

เดือน ห้า (เมษายน) วันตรุษสงกรานต์ ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ <นึมปล่า> ναπμ πλααπ “ปีใหม่” มีประเพณีรดน้ำให้คนแก่ซึ่งเป็นที่เคารพในหมู่บ้าน เหมาะสมกับอากาศในหน้าร้อน
เดือนหก (พฤษภาคม) หน้าฝน เริ่มร้อน ไร่นาข้าว และมีประเพณีเช่นศาลพระภูมิ เริ่มตั้งเช้าถึงก่อนเพล มักทำในวันพฤหัสบดี

สมัยก่อน ทุกบ้านทำนา <ต่อสแร> τ ἰ σ ♦ EE “ทำนา” เป็นนาปี ปลูกข้าวไว้กินเอง สมัยนี้ที่หมู่ 3 ไม่มีที่ทำนา หมู่ 4 ยังทำนากันอยู่ เมื่อก่อนใช้ควายไถนา เดี่ยวนี้ใช้รถไถ โบราณจริงๆ เวลาจะดำนาต้องลงวันก่อน ใช้หมากพลู ดอกไม้ เชิญแม่โพสพมาอยู่ เรียกมิ่งขวัญมาลงที่ไร่นา ให้ข้าวงาม ต้องทำหม้อใหญ่ๆ ให้ขวัญข้าวขวัญปลามาอยู่ พอจะเกี่ยวข้าวก็ต้องลงวันอีก จะเก็บรวงก็ต้องลงวันเรียกมิ่งขวัญด้วย มีการบูชาข้าวด้วยไก่ เหล้า มัคคายข้าวที่ต้นข้าว(ทำขวัญข้าว) ร้องเรียกทั้ง 4 ทิศ สมัยก่อนหม้อทำขวัญข้าวชื้อดาทอง เสียชีวิตไปแล้ว สมัยนี้ไม่มีใครทำ

เดือนเจ็ด (มิถุนายน) ฝนชุก ดำนา ไถนา ปลูกพืช

เดือนแปดถึงเดือนเก้า (กรกฎาคม-สิงหาคม) หน้าฝน ชาวบ้านทำนา ทำสวน ทำไร่

เดือนสิบ (กันยายน) น้ำมาก ทำเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร่

เดือนสิบเอ็ด (ตุลาคม) น้ำทรง ช่วงปลายฝน พืชผลเริ่มออก เข้าไร่เข้านาเก็บเกี่ยว ออกพรรษา ทำข้าวเม่า <ทาง> τ η α α N “ข้าวเม่า” ภายหลังทำกระยาสารทด้วย

เดือนสิบสอง (พฤศจิกายน) ต้นหนาว เข้าไร่ เข้านา เกี่ยวข้าว ฟาดข้าว

เดือนอ้าย (ธันวาคม) หน้าหนาว เกี่ยวข้าวมัดเป็นกอง ฟาดข้าว

เดือนยี่ (มกราคม) อากาศหนาว เก็บเกี่ยวเสร็จ นวดข้าว และมีเทศกาลเผาข้าวหลาม <กลอง กะล่อง> κ η λ N κ α λ 「N “ข้าวหลาม” กินกันเพราะอากาศหนาว นอกจากนี้ในช่วงที่ออกไปหาหอยในป่า หวายเป็นตะกั่ว หรือหอยพวน ใช้มีดปาดตาให้หมดซึ่งฝ้ายากต้องใช้เวลา คนที่เข้าป่าต่างคนต่างทำหอย ตัดต้นกล้วย หรือไม้ไผ่มาทำจักสาน ต้นกล้วยยังมีมาพอแต่ต้องเลือกต้นที่มีลักษณะเป็น 3 ง่ามเพราะแก้กำลังดี ทางไปป่าผ่าน ชับปะไคแห้ง ชับปะไคเปียก แล้วก็คลองชี เป็นเขาไปป่าไปทางอ่างเก็บน้ำบ้านมะม่วง ไกลหลายกิโลเมตร ต้องขออนุญาตทหารที่ดูแลพื้นที่ จดชื่อว่ามีกี่คน มักจะไปค้างในป่าเฉพาะผู้ชาย เวลานอนในป่าเอาใบไม้ปูนอน กางมุ้งด้วย บางคนก็จ้างรถสองแถวไปส่งใกล้ๆ คิดคนละ 20 บาท ถ้าเอาหอยกลับมาด้วยคิดมัดละ 5 บาท และต้องนัดกันไปทีละ 15-20 คน หอยที่เก็บมักจะเอามาสานหลวขายได้ใบละ 70 บาท แต่ถ้าส่งที่กลุ่มจักสานได้ใบละ 65 บาท นอกจากนี้ก็รับจ้างทั่วไป เช่น หักสับประด คายหญ้าในสวนผลไม้

เดือนสาม – เดือนสี่ (กุมภาพันธ์-มีนาคม) ให่วีผีแม่แมด <เล่น ชะมุ้ง หมด> λ ἰ ἴ / κ η α μ ν β Γ χ μ ο ἰ τ “ประเพณีการเล่นผีแม่แมด”

(2) พืช

คำศัพท์หมวดพืชสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวซัมเร เพราะนอกจากจะเป็นองค์ประกอบหลักของป่าแล้วยังเป็นเครื่องช่วยรักษาสมดุลธรรมชาติและควมอุดมสมบูรณ์ของป่าอีกด้วย พิจารณาแบ่งหมวดหมู่พืชเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามการใช้ประโยชน์ของชาวซัมเร (เช่น กลุ่มที่เป็นอาหาร พืชที่ทำมาทำที่อยู่อาศัย พืชที่ทำยาบำรุงสุขภาพและรักษาโรคหรือนำไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น) ใช้การสัมภาษณ์ซักถามเกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ เช่น ชื่อที่ชาวซัมเรเรียก ประโยชน์ที่ใช้ และวิธีใช้พืช

นั้น ถ่ายภาพพรรณไม้ที่รวบรวมได้โดยมีชาวซัมเรเป็นผู้นำทางพาไปเก็บตัวอย่างพรรณไม้ หรือขอให้ช่วยเก็บมาให้

พืชที่เป็นอาหาร

สมัยก่อนพืชพันธุ์จากป่าที่เป็นอาหารหลักของชาวซัมเรได้แก่พืชประเภทหัว เพื่อเป็นอาหารหลัก เช่น <อูร> ?๖๖ ♦ “มัน” มีหลายชนิด เช่น <อูร มันหลัง> ?๖๖ ♦ $\mu\alpha\nu\lambda\alpha N$ “มันสำปะหลัง”; <อูร ห่ามเล็ก> ?๖๖ ♦ $\eta\alpha\alpha\mu\lambda\epsilon\leftrightarrow k$ “มันเล็กลูกไก่”; <เกร> $k\eta\epsilon\epsilon$ “เผือก” ปัจจุบันชาวซัมเรรับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก คำเรียกข้าวมีหลายคำได้แก่ <กะหนด> $k\alpha\nu\epsilon\leftrightarrow\pi\tau$ “ต้นข้าว”; <กะโค> $k\alpha k\eta o o$ “ข้าวสาร”; <กลอง> $k\lambda N$ “ข้าวสุก”; นอกจากนี้ผัก และ ส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น <ทุย> $\tau\eta\pi\prime$ “หน่อไม้” <ปะชิด> $\pi\alpha\sigma\pi\pi\tau$ “เห็ด” มีหลายชนิด เช่น เห็ดหูหนู เห็ดปลวก เห็ดค้าย และผลไม้ต่าง ๆ ที่ขึ้นในบริเวณนั้น ได้แก่ <สึละมัน> $\sigma\pi\lambda\alpha\mu\alpha\nu$; <लग> $\lambda\upsilon\epsilon\leftrightarrow N$ “กล้วย”; <จ้อ ชั่วก> χ $\sigma\upsilon\epsilon\leftrightarrow k$ “มะม่วง”; <พรี ทร้า> $\pi\eta\epsilon\leftrightarrow\tau\eta\alpha\alpha\prime$ “ฝรั่ง” ฯลฯ ล้วนนำมาเป็นอาหาร

กลุ่มที่นำไปทำเป็นยาบำรุงและรักษาสุขภาพ

เช่น <ละโก้> $\lambda\alpha k o o\prime$ “เร่ว”; <หย่วง> $\varphi\upsilon\epsilon\leftrightarrow\pi N$ “ลูกหยอง” (ดูรายละเอียดเพิ่มเติม เมื่ออภิปรายศัพท์หมวด 5.2)

กลุ่มที่ใช้ในการสร้างบ้าน เช่น ไม้ไผ่ หวาย ใบโสม ใบระกำ ใบกันทร้ง หญ้าคา (ดูรายละเอียดเพิ่มเติม เมื่ออภิปรายศัพท์หมวด 10.1)

กลุ่มที่นำไปสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ ได้แก่ หวาย ไม้ไผ่ กลุ่ม เถาวัลย์ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเมื่ออภิปรายศัพท์หมวด 8.3)

พืชที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญและจำเป็นมากต่อการรักษาแบบพื้นบ้านคือ <มาก> $\mu\alpha\alpha\prime k$ “หมาก” ใช้ฟัน (นอกจากนี้ยังใช้รับแขก ใช้ขึ้นบ้านใหม่ และเคี้ยวเป็นประจำ) พืชอีกชนิดหนึ่งที่สำคัญและมักใช้ในการรักษาแบบพื้นบ้านด้วยคือ <มะโล> $\mu\alpha\lambda\alpha\varphi$ “ไพล” ใช้ฟันรักษาโรค ทาตัว ย้อมผ้า ฯลฯ และพืชอื่น ๆ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเมื่ออภิปรายศัพท์หมวด 5.1 และ 12.2)

พืชบางชนิดใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ไม้ไผ่ ใช้ตัดสายสะดือ ใช้สร้างบ้าน ใช้เป็นวัสดุขึงชีพ ใช้เป็นอาหาร ใช้ในประเพณีเผาข้าวหลาม ใช้ในพิธีกรรมการตาย (หามโลง) เป็นต้น

(3) สัตว์

สัตว์มีหลายชนิด สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง สัตว์ปีก แมงและแมลง สัตว์เลื้อยคลาน ปลา และสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ฯลฯ ส่วนใหญ่สัตว์มีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของชาวซัมเรคือชาวซัมเรล่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร แต่เดิมล่าสัตว์เป็นอาหาร สัตว์ที่ล่าจากป่าได้แก่ ตัวตุ่น อ้น ตะกวด แล่น งูสิง งู

เหลื่อม งูเห่า หนู หมูป่า เก้ง เม่น ชะมด ฟาน พังพอน ลิ่น ช้างป่า เสือ หมี ลิง นก เป็นต้น นอกจากนี้ยังจับนก จับปลาเป็นอาหารอีกด้วย

สัตว์เลี้ยง เมื่อความอุดมสมบูรณ์ของป่าลดลง แหล่งอาหารจากป่าไม่เพียงพอแก่การยังชีพจึงมีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ เมื่อก่อนชาวซมเรเลี้ยงวัว ควายไว้ไถนา สมัยนี้ขายวัวควายไปหมด เพราะไม่มีที่ทำนา สัตว์อื่นที่นิยมเลี้ยงคือสุนัข เลี้ยงเอาไว้ไปช่วยล่าสัตว์และไว้เฝ้าบ้าน นอกจากนี้ยังเลี้ยงเป็ด ไก่ ไว้กินเองและขายบ้าง บางบ้านมีไก่ชน กีฬาชนไก่เพิ่งจะเริ่มมีในหมู่บ้าน ประมาณปี 2541-2542 โดยคนไทยที่เพิ่งเข้ามาอยู่เป็นคนนำมาเผยแพร่ สัตว์ที่ชาวซมเรถือว่าเป็นสัตว์มีสกุลคือแมว มักจะเลี้ยงแมวเพราะทำให้บ้านร่มเย็น เวลาขึ้นบ้านใหม่ก็นำแมวขึ้นบ้านด้วย ส่วนสัตว์ที่ผีแม่ผด(ผีสำคัญของชาวซมเร)ไม่ชอบคืองู คนที่นับถือผีแม่ผดถ้าไล่ได้ ห้ามนำงูทั้งตัวขึ้นบ้าน ร้างทรงผีแม่ผดส่วนใหญ่ไม่กินเนื้องู กลองที่ใช้ตีเวลาเล่นผีแม่ผดก็ไม่ใช่หนังงูจึงทำกลอง เป็นต้น

(4) อวัยวะต่าง ๆ และหน้าที่

แบ่งตามองค์ประกอบภายนอกเป็นส่วน ๆ ได้แก่ส่วนหัวและใบหน้า ส่วนลำตัว แขนขา และกระดูกส่วนกัน เลือดและของเสียในร่างกาย

อวัยวะที่สำคัญที่สุดน่าจะเป็นส่วนหัวและใบหน้า เช่นเวลาแต่งงานเอาของมงคลไว้ที่หัวนอนเวลาพรมน้ำมนต์หรืออาบน้ำมนต์ หรือน้ำสมุนไพรมักจะให้อาบรดทั้งศีรษะจะเป็นสิริมงคลในพิธีแต่งงานให้คู่บ่าวสาวชนศีรษะกันเพื่อให้อยู่ด้วยกันด้วยดีและร่วมมือกันทำมาหากิน เป็นต้น ส่วนที่ต่ำคือเท้า การให้เจ้าสาวยอมรับว่าต้องปรนนิบัติว่าที่สามีโดยการนำน้ำไปรดเท้าของเจ้าบ่าวตอนแต่งงาน หรือเวลาคลอดลูก ถ้าสามีภรรยาที่มักทะเลาะถกเถียงกัน น้ำนํ้าล้างเท้าสามีให้ภรรยาก็จะได้คล่องง่าย แสดงว่าเท้าเป็นสัญลักษณ์ของการมีสถานภาพต่ำกว่าส่วนหัว นอกจากนี้ของเสียบางอย่างเชื่อว่าใช้ไล่ผี เช่น ถูผีเข้าหมอบางคนใช้อูจจาระเผาไฟให้คนป่วยกิน(นายยิ้ม รัตนมูล พี่ชายของนางแสงจันทร์ รัตนมูล เรียนคาถาอาคมและเคยใช้วิธีนี้ไล่ผีให้นางแสงจันทร์สมัยที่ยังเป็นเด็ก) บางคนเชื่อว่าใช้น้ำปัสสาวะไล่ผีได้ด้วย

(5) วงจรชีวิต และสุขภาพ

(5.1) ศัพท์หมวดวงจรชีวิตสะท้อนถึงวิถีปฏิบัติของชาวซมเรผ่านเหตุการณ์ที่ถือว่าสำคัญต่อชีวิตของตน พิธีการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวซมเรที่ยังคงรักษารูปแบบความเชื่อดั้งเดิมได้แก่ พิธีกรรมการเกิด การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ และการตาย พิธีกรรมเหล่านี้ไม่ได้มีความหมายต่อบุคคลที่จัดพิธีขึ้นมาเท่านั้น ยังมีความหมายต่อพ่อ แม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงด้วย

พิธีกรรมการเกิด เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกในช่วงแห่งการให้กำเนิดบุตร การคลอดสมัยอดีต เป็นการคลอดแบบพื้นบ้านที่มีความเชื่อในการนำพรรณไม้ต่าง ๆ มาทำเป็นยาสมุนไพรรหรือนำ

มาประกอบเป็นอาหารสำหรับรักษาสุขภาพของเด็กทารกและผู้เป็นมารดา พิธีกรรมการเกิดของชาว
ซมเร แบ่งได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะก่อนคลอด

ก่อนคลอดต้องเตรียมไม้พินที่ใช้อยู่ไฟ ตั้งแต่ตอนใกล้จะคลอด สามิจะต้องไปหาไม้พิน
สำหรับอยู่ไฟสัก 7 คืน ไม้พินที่ชาวซมเรใช้ในการอยู่ไฟ ได้แก่ต้นเปล้า หนามคะนอน ไม้เต้าท่อน
เรียบ ๆ ห้ามใช้ไม้ที่เป็นตอเด็กจะร้องไห้จนตัวงอ (ชาวซมเร ใช้ไม้เต้าท่อนนั้นทำไม้พิน เลือกท่อนที่
เรียบไม่เป็นปุ่ม และไม่ใช่ไม้ที่มีเถาวัลย์เกาะอยู่มาทำไม้พินอยู่ไฟ; นางจิ้น ผันผาย ชาวซมเร ตำบล
คลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล) นำมาตากไว้ริม ๆ บ้าน เอาหนามหีบเหี่ยวใส่ข้างบนพิน กันผี
ปอบ(โบราณว่ามีผีปอบ แม้มิเคยเห็นว่ามีปอบ แต่ก็ทำกันเอาไว้)

ระยะระหว่างคลอด

เมื่อได้เวลาคลอด สามิไปตามหมอดำแย โดยนำเทียน 1 คู่ไปตามหมอมาร่วมทำคลอด
การเรียนรู้ที่จะเป็นหมอดำแย(หมอดำคลอดแบบพื้นบ้าน) เริ่มจากการไปช่วยญาติ ๆ ที่คลอดบุตร
ใช้การสังเกตระหว่างช่วยทำคลอดแล้วจดจำต่อ ๆ กันมา สมัยก่อนยังไม่มีโรงพยาบาลหรืออนามัย
มีหมอดำแย 2-3 คน นางแสงจันทร์ รัตนมูลเคยไปช่วยเขาทำคลอดให้พี่สาว พอหมอดำแยเก่า ๆ
เสียชีวิตแล้วก็มีคนมาตามให้ไปช่วยทำคลอด เมื่อไปถึงจัดเตรียมบริเวณที่จะทำคลอด โดยใช้ผ้า
ขาวม้าหรือเชือกมัดกับซื่อหรือเสา ให้คนใกล้คลอดจับเชือก ได้ตำแหน่งดีแล้ว บอกให้คนคลอด
แบ่งเป็นระยะ ๆ หมอดำแยช่วยจับท้อง กดท้องให้เด็กออกง่าย มือหนึ่งกดท้อง มือหนึ่งหนุนหลัง
บางคนเอาเข่าหนุนหลังคนจะคลอด ส่วนใหญ่ก็มีพี่น้องเข้าไปช่วยกัน ผู้ชายที่เป็นสามิมิได้อยู่ช่วยได้
(บางกลุ่มห้ามมิให้สามิมิอยู่ด้วยระหว่างคลอด ถือว่าผิดผี เช่นกลุ่มผิทองเหลือง; หมิ่นวลิ, 2537:98)
ถ้าสามิมิรยาทะเลาะกันบ่อย ๆ เชื่อว่าทำให้คลอดยาก แก้เคล็ดด้วยการเอาน้ำล้างหัวแม่เท้าของสามิ
ให้ภรรยากิน จะคลอดง่ายขึ้น (ซมเร ก็มีความเชื่อแบบเดียวกัน ; นางจิ้น ผันผาย ชาวซมเร ตำบลคลอง
พลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล) เหล้าไม่รวกม ๆ ไว้ตัดสายสะดือ (ชาวซมเร ใช้ดินหลอด ลักษณะ
คล้ายไม่รวก ไว้ตัดสายสะดือเด็ก ; นางจิ้น ผันผาย ชาวซมเร ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้
ข้อมูล) ใช้น้ำรอกสายสะดือ เอาด้ายมัดที่สะดือเด็ก(3-4 คืนก็หลุดเอง) รกห่อด้วยเสื้อเตย ตัดเป็นท่อนใส่
เกลือกันเน่า มัดแล้วเอาไปฝัง (ชาวซมเร น้ารกของเด็กแรกเกิดใส่เกลือ วางไว้ข้างแม่เตาไฟที่ผู้เป็น
แม่ใช้อยู่ไฟ ตั้งไว้ 7 วัน แล้วจึงนำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ที่มีง่ามแหลม ๆ เชื่อว่าเด็กจะได้มีปัญญา
เฉียบแหลม ; นางจิ้น ผันผาย ชาวซมเร ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล) ส่วนกะชองที่ด้าน
ชุมพลทำทั้งสองแบบคือฝังรกหรือแขวนตามต้นไม้ที่มีง่ามแหลม ๆ; Noppawan, 2003:14) ให้สามิ
เอาไปฝัง ถ้าสามิมิหวักรด้วยมือซ้ายลูกก็ถนัดซ้าย ถ้าหวักรด้วยมือขวาก็ถนัดขวา ห้ามแขวนรกไว้
เพราะจะถูกลมพัดไหวไปมาจะทำให้เด็กจะร้องไห้โยเย ให้ฝังในหลุมไม้ไกลจากบ้านนัก เชื่อว่าฝัง

รกไกล ๆ เหมือนขวัญอยู่ไกลตัว บางคนฝังไว้ข้าง ๆ บ้าน (ถ้าพ่อของเด็กไม่อยู่ก็ให้พี่ของเด็กเป็นคนนำไปทิ้ง) ตอนกลับบ้านพ่อของเด็กควรจะหาพินติดมือมาด้วยเชื่อว่าลูกจะขยัน ถ้าพ่อไม่เก็บอะไรมาเลย ลูกจะขี้เกียจ

การทำพิธีร่อนกระดังรับขวัญเด็กแรกเกิด

เมื่อเด็กคลอดแล้ว ดมน้ำร้อนอาบให้แม่ หมอตำแยใช้เท้าร่อนช่องคลอดไม่ให้มดลูกเคลื่อนลงมา นำเด็กไปอาบน้ำ เด็กทารกบางรายจะมีไข้ติดอยู่ตามตัว หมอตำแยใช้น้ำร้อนผสมน้ำเย็นชุบผ้าเช็ดตัวให้เด็ก ห่อด้วยผ้าแล้วทำพิธีใส่กระดังร่อน มีผู้มารับกระดัง คนรับกระดังต้องเป็นคนที่เลี้ยงลูกรอดปลอดภัย มีคนมาผูกมือทำขวัญ อย่าเจ็บอย่าไข้ อยู่กับพ่อกับแม่ดี ๆ อย่ากวน ถ้าเป็น ลูกชายเอามะเขือเปราะ 2 ลูก (สัญลักษณ์แทนเพศชาย) แขนงไว้ใกล้เตาไฟจนเหี่ยว เชื่อว่าอวัยวะเพศของเด็กจะได้เหี่ยวไม่บวมโตเกินไป นำเด็กนอนในกระดัง อาจจะ 1 – 3 วันหรือเพียงครึ่งเดียวก็ได้ (ชาวช่องให้เด็กนอนในกระดังระยะเวลานานเท่ากับเวลาที่แม่ของเด็กอยู่ไฟประมาณ 3-15 วัน; นางจิ้น ผันผาย ชาวช่อง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล) แล้วจึงผูกเปลให้เด็กนอน นอกจากนี้มักจะ ตัดหนามเล็บเหยี่ยวมาไว้ที่ใต้ถุนบ้านที่คลอด กันผีปอบมาเลียเลือด และยังนำไปเผาเอาไปเหน็บที่หัวนอนและปลายเท้าจนแห้งคาที่นอน กันภูตผีต่าง ๆ

ระยะหลังคลอด

หลังคลอดแม่ลูกอ่อนจะต้องอยู่ไฟให้ร่างกายแข็งแรงดังเดิม (แต่คนที่เวลาคลอดเหวี่ยงไม่ออกหรือเป็นไข้จะไม่ได้อยู่ไฟ เพราะเลือดจะตื้น ต้องให้กินยาแก้เลือดผิดปกติ)

การอยู่ไฟ ทำแม่เตาไฟ และทำแคร่ไม้กระดานให้คนคลอดนอนใกล้แม่เตาไฟ เช่นแม่เตาไฟ โดยการจุดเทียนตั้งที่มุมของเตาไฟทั้ง 4 มุม นำข้าวและเหล้ามาเซ่น ขณะที่อยู่ไฟจะต้องมีหม้อต้มน้ำโดยใช้น้ำที่เตรียมไว้ น้ำต้มนี้จะใช้ดื่มขณะอยู่ไฟด้วย พอเข้านอนก็บอกแม่เตาไฟให้คุ้มครองรักษา ระหว่างอยู่ไฟห้ามหุงข้าวหรือทำงานบ้าน ไม่ให้เดินออกไปทุ่งนา พอได้ 3 คืนจึงลาแม่เตาไฟ หมอตำแยทำพิธีลาแม่เตาไฟให้โดยเอาพินวางบนบ่าแม่ลูกอ่อน เอน้ำ 1 ขันมาทูนบนหัว แล้วพรมสิริষะ (ของไม้ใช้น้ำทั้งขันทูนหัว แต่เอาน้ำในขันพรมสิริษะ และพรมแม่เตาไฟ ; นางจิ้น ผันผาย ชาวช่อง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล) การอยู่ไฟถ้าไม่ลาแม่เตาไฟ เวลาถูกน้ำจะสำแลง (แสบ) หากทำพิธีลาแม่เตาไฟให้ถูกต้องจะได้อาบน้ำห้วยน้ำบ่อและทำงานอื่น ๆ ได้ ระหว่างอยู่ไฟกินยาบังคับเลือด เจ็บอยู่ราว 15 วันก็หาย ไม่ต้องเย็บแผลให้ดำโพล ปนกับเกลบห่อผ้า อังไฟให้อุ่นใช้เป็นลูกประคบท้องเด็ก และท้องแม่ ช่วยให้ป็นปกติเร็วขึ้น

หลังคลอดลูกได้ 2-3 วัน การดูแลรักษาสุขภาพของแม่หลังการคลอดเพื่อให้มีร่างกายแข็งแรง เลือดคืนได้สะดวก รับประทานอาหารได้มากขึ้น พบว่ามีการนำพรรณไม้หลาย ๆ ชนิดได้แก่ ใบบะนาง <คล่า ชะนาง> κηλαα⊥ χηααα⊥N ใบถั่วแระ<ทิม อัมปุย> τηα⊥μ μ πυφ ใบละหุ่ง ใบหนาด นำมาต้มให้ร้อนแล้วรวมไอร้อน ๆ โดยใช้ผ้าคลุมหม้อต้มและตนเองตั้งแต่ศีรษะ

ตลอดลำตัว พร้อมทั้งอาบน้ำสมุนไพรทั้งสี่ระยะ ช่วยให้เลือดเดินได้สะดวก เบาเนื้อเบาตัว ไม่มีอาการวิงเวียนศีรษะ แต่ห้ามสระผม หรือหวีผม มิฉะนั้นจะผิคล้ำแสง (ของ ไม่ได้ห้ามเรื่องการสระผม หลังคลอดสระผมได้เป็นปกติ ; นางจิ้น ผันผาย ชาวซอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล) ขณะอยู่ไฟ ต้องอาบน้ำด้วยน้ำอุ่นทุก ๆ วัน อย่างน้อยวันละสองถึงสี่ครั้ง คลอดลูกคนแรกมักจะอาบน้ำสมุนไพรวันละหลายหน นางแสงจันทร์คลอดลูกคนแรกอาบสมุนไพรวันละ 12 หน พอคลอดลูกคนต่อมาก็อาบสมุนไพรลดลง (ของ ก็ปฏิบัติคล้าย ๆ กัน แต่สมุนไพรที่ใช้ต่างกันบ้าง ของนิยมใช้ใบหนาด ใบไพล ใบส้มโอ และใบมะง์น มาต้มอาบหลังคลอด ; นางจิ้น ผันผาย ชาวซอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล) หลังจากอาบน้ำเสร็จใช้ขมิ้นฝนละเอียดละลายน้ำทาตัวแม่ลูกอ่อน เพื่อล้างกลิ่นคาว และป้องกันรักษาผดผื่นคันที่เกิดจากการอยู่ไฟหรือจากอาการร้อนอบอ้าวเกินไป

การดูแลแผลที่ปากช่องคลอด หมอตำแยจะช่วยดูแลช่องคลอดให้เข้าที่โดยใช้เส้นเท้ารุนเข้าไป ทำหลังจากคลอดทุกวัน ประมาณ 3 วัน (คนซอง ใช้ใบหนาดห่อผ้าถุงอบนํ้ามาอังช่องคลอด และใช้เส้นเท้ารุนมดลูกเช่นเดียวกับชาวขัมเร จะทำเช่นนี้ได้ต้องออกจากการอยู่ไฟก่อน (นางจิ้น ผันผาย ชาวซอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล)

การดูแลเด็กแรกเกิด ถ้าเป็นไข้หรือมีอาการปวดท้อง นิยมเอาหัวไพลมาตำให้ละเอียดแล้วพอกไว้บนกระหม่อมของเด็ก มีคุณสมบัติใช้เป็นยาแก้ไข้และแก้ปวดท้องสำหรับเด็กอ่อนได้

อาหารและยาบำรุงสำหรับแม่ลูกอ่อน คลอดลูกใหม่ ๆ สมัยก่อนไม่ค่อยมีอะไรกิน และกลัวจะกินของผิคล้ำแสง ช่วงอยู่ไฟให้กินเกลือกกับข้าวผสมหัวกระเทียมตำ ห้ามกินอย่างอื่น กินอย่างนี้สัก 1 สัปดาห์ หลังลาแม่เตาไฟ เลิกอยู่ไฟแล้วจึงค่อยกินอาหารอื่น ๆ ได้แก่ ปลาแห้ง จิง พร้อมทั้งต้มยากินประกอบด้วย พริกไทย ดีปลี กระวาน จะทำให้เลือดและน้ำคาวปลาแห้งเร็ว และเป็นการไล่ลม นอกจากนี้ให้เด็กกินนมแม่ และเพื่อให้มีนํ้านมมาก พรหมไม้ที่นำมาประกอบอาหารให้แม่ลูกอ่อนรับประทานได้แก่ หนามเหยี่ยวกับต้นประโยชน์ ฟัก แฟง บวบ ใบมะรัง ยอดฟักทอง หัวปลี และผักแว่นลวกจิ้มน้ำพริก ของแสลงที่ชาวขัมเรห้ามรับประทานหลังคลอดได้แก่ของเปรี้ยวเชื่อว่าของเปรี้ยวจะล้างยาออก และทำให้ช่องคลอดเป็นแผล นอกจากนี้ห้ามกินไข่ 7-8 วัน ผักคองห้ามกิน 7-8 เดือน และห้ามกิน หน่อไม้ ชะอม สะตอ และลูกหยอง เพราะทำให้เกิดอาการคันหรือท้องขึ้น ทั้งยังห้ามนํ้ามาต้มไก่ ๆ คนเพิ่งคลอด (นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่ากินลูกหยองมาก ๆ จะเป็นนี้ว ส่วนคนที่เป้นตาต้อกินชะอมและสะตอจะแสดงอีกด้วย

นอกจากนี้ห้ามยกของหนัก (เรื่องนี้ความเชื่อของชาวซอง เชื่อว่าถ้าจะยกของหนักที่รู้นํ้าหนักอยู่ยากได้ก็ไม่เป็นไร แต่อย่าไปยกของที่ไม่ว่านักจริง ๆ เพราะถ้าคิดว่าของหนักแต่ความจริงแล้วไม่หนักเท่าไร ตอนยกจะเกร็ง ผวา ซึ่งทำให้ เส้นเสีย มดลูกเคลื่อนได้; นางจิ้น ผันผาย ชาวซอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล)

บางคนขยกลูกให้คนอื่นเลี้ยง เอาเงินใส่ในจาน เทียน 1 คู่ ด้าย 3-4 เส้น บอกกล่าวคนรับซื้อว่า “นี่ฉันขยกลูกให้แก ขยพันบาท(สมมุติว่าขายไป 1 พันบาทแต่ใส่เงินจริงแค่ 20 บาท)” คนซื้อผูกด้ายที่มือเด็กแล้วกล่าวว่า “ฝากลูกด้วย เงินนี้เอาไปซื้อนมให้มัน แล้วผูกด้ายที่มือ” ทำอย่างนี้เพื่อแก้เคล็ดไม่ให้เจ็บป่วย และให้เลี้ยงง่าย ลูกก็ยังอยู่กับแม่ของตนเหมือนเดิม

ครบ 15 วัน โกงผมไฟ แม่โกงผมไฟให้ลูก เอาใบบอนมารอง เอาผมห่อใบตองเก็บไว้ที่บ้านหรือฝังใต้ต้นไม้เท่ากับทำขวัญให้ บอกกล่าวต้นไม้ว่า “ผมเด็ก ฝากไว้ให้มันอย่าร้อง ช่วยคุ้มครองรักษา โกงผมกำเนิดออกให้มันแล้ว”

การแต่งงาน

คนชำร่วยส่วนมากแต่งงาน เพราะเชื่อว่าถ้าไม่ทำให้ลูกประเพณีผีจะทักท้วงทำให้พ่อแม่ญาติพี่น้องหรือตนเองลำบากเจ็บป่วย จึงมักจะทำตามทีพ่อแม่ปู่ย่าตายายเคยปฏิบัติต่อ ๆ กันมา

เมื่อหญิงและชายตกลงแต่งงานกัน ฝ่ายชายหาเฒ่าแก่ ส่วนใหญ่เป็นคนที่มีหลักแหล่งเป็นที่เชื่อถือ พุดจริงทำจริง มีคู่ครองที่ดีมักจะไปเป็นคู่ (เฒ่าแก่ของช่อง เลือคนที่เป็นที่นับถือ ไม่จำเป็นต้องเป็นคู่ก็ได้; นางจิ้น ผันผาย ชาวซอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล) ไปสู่ขอฝ่ายหญิง เฒ่าแก่จะนำดอกไม้ รูป เทียน หมากพลู ไปสู่ขอฝ่ายหญิง เมื่อพ่อแม่ของฝ่ายหญิงตกลงกำหนดค่าสินสอดให้เรียบร้อย ก็ทำการนัดหมายวันแต่งงาน สมัยพ่อแม่คนเฒ่าคนแก่เป็นผู้เลือกวันแต่งงานให้กับลูก และต้องดูประกอบกับวันที่เหมาะสมกับลูก เดือนที่นิยมแต่งงานคือเดือนสี่ เดือนหก และเดือนสิบสอง ไม่แต่งเดือน 9 (ของแต่งงานเดือน 9 ได้)

ก่อนวันแต่งงาน มีการมอบเครื่องผีหมั้น โดยเฒ่าแก่เตรียม หมากพลู เหล้า 1 ขวด พร้อมของเช่น ไห้ว ได้แก่ ผ้าขาว 3 เมตร ผ้าขาวม้า 1 ผืน ผ้าถุง 1 ผืน ขัน 2 ใบ ลูกปัดลูกแหวน พิธีหมั้นจะมีการไหว้ผีบรรพบุรุษของเจ้าบ่าวเจ้าสาวด้วย เมื่อมอบของหมั้นแล้ว อีกประมาณ 2 วันจึงทำพิธีแต่งงาน

วันแต่งงาน มีการหาฤกษ์เลือกวันที่ดี ฝ่ายเจ้าบ่าวพร้อมทั้งเฒ่าแก่ตั้งขบวนแห่ขันหมากไปที่บ้านเจ้าสาวพร้อมของเช่น ไห้ว สินสอดและขนมขันหมาก เฒ่าแก่บอกว่ามาขอเจ้าสาว พ่อแม่เจ้าสาวตรวจนับสินสอดแล้ว พิธีแต่งงานจึงเริ่มขึ้น เจ้าสาวออกไปพบเจ้าบ่าว นำเจ้าบ่าวนั่งเคียงกัน ผู้หญิงนั่งด้านซ้าย ผู้ชายนั่งด้านขวา เจ้าบ่าวใช้มือป้อนข้าว 3 คำ, ไก่ และเหล้าแก่ เจ้าสาว เจ้าสาวก็ทำเช่นเดียวกัน ผู้ทำพิธีนิยมเรียกกันว่า “นายฤกษ์” ใช้ผ้าขาวคลุมศีรษะเจ้าบ่าวและเจ้าสาวและจับศีรษะเจ้าบ่าวและเจ้าสาวชนกันเบา ๆ เรียกว่าพิธี $\chi\omicron\Xi\kappa\ \mu\upsilon\upsilon\beta\perp\phi$ <จ๊ก มู๋> (ของต้องมีการเอาข้าวทูนศีรษะเจ้าบ่าว และทูนที่บ่าของเจ้าสาว แสดงว่าผู้ชายมีฐานะสูงกว่าฝ่ายหญิง; นางจิ้น ผันผาย ชาวซอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล) ทำพิธีผูกข้อมือ $\kappa\tau\upsilon\beta\leftrightarrow\tau\ \tau\epsilon$

<คำวด ตี> ให้พ่อแม่เจ้าสาวและพ่อแม่เจ้าบ่าวผูกมือก่อน จากนั้นญาติ ๆ จึงทำการผูกข้อมือบ่าวสาว (ถ้ายังไม่ครบ 3 วัน ห้ามถอดข้อมือออก) ญาติ ๆ มอบเงินเป็นทุนในการสร้างครอบครัว พ่อแม่และญาติร่วมกันดูแลจากไหน นายฤกษ์นำคู่บ่าวสาวไปที่ห้องหอเพื่อบวงสรวงผีบรรพบุรุษด้วยเหล้าและ หมากพลูที่เตรียมไป นอกจากนี้ฝ่ายหญิงเตรียมน้ำสำหรับให้สามีล้างหน้าในตอนเช้า และน้ำล้างเท้า เจ้าสาวงอมือเจ้าบ่าวเข้าห้อง ทำพิธีไหว้ผี ภาษาซำเร เรียกว่าทำพิธี <หมอบ

ชะเนียง> $\mu \quad \exists \pi \eta \alpha \nu \iota \leftrightarrow \perp k$ เสร็จ นายฤกษ์นำเงินมาโปรยบนที่นอน ผู้หญิงนำน้ำไปล้างเท้าให้สามี เป็นการยอมรับว่าสามีมีฐานะสูงกว่าผู้เป็นภรรยาซึ่งจะต้องทำหน้าที่ปรนนิบัติสามี (พิธีกรรมการแต่งงานของชาวซองเรียกว่าพิธีปลุกซา การแต่งงานลูกสาวคนโตผู้ซึ่งเป็นลูกที่ช่วยเหลืองานในบ้านแทนแม่ จะเป็นพิธีกรรมใหญ่ มีการเล่น <กานตัก> หมอบปลุกจะสวมเขี้ยว เขาควยแล้วทำท่าชนหัวไปรอบ ๆ เครื่องเช่นเป็นการแสดงอหิพอย่างหนึ่งของซองคือกรอกกล่าสัตว์ แต่ถ้าเป็นลูกสาวคนอื่นก็มีการเช่นผีโดยมีหมอบปลุก หรือหมอบผีมีสัญลักษณ์ใช้ผ้าขาวพันรอบศีรษะทำพิธีเช่นเครื่องเช่นผีในพิธีแต่งงานของคนซอง ได้แก่ <โควเมอ> คือกระบุงข้าวเปลือก ซึ่งเป็นข้าวพันธุ์สำหรับใช้ปลุกในนา มี<เซงเลง>ซึ่งมีไม้ไผ่สานเป็นกรวย มีหมากพลูอยู่ ปักบนข้าวเปลือก ไก่ต้ม 1 ตัว ลูกปัด กำไล เงิน ทอง วางไว้บนข้าวเปลือก ขวานปูลู เกี่ยวเกี่ยวข้าว รูปเทียน ขามใส่ข้าวสาร ถาดขนม และถาดผ้าขาว ของเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ของการตั้งครอบครัวใหม่ หมอบปลุกทำพิธีเช่นผีบรรพบุรุษ และใช้ผ้าขาวที่วางในถาดคลุมศีรษะคู่บ่าวสาว แสดงว่าทั้งสองคนเป็นสามีภรรยาแล้ว มีรายละเอียดอื่น ๆ อีก แต่ที่โดดเด่นคือหมอบปลุกจะจับศีรษะคู่บ่าวสาวโอบกั้นเบา ๆ หมายความว่าให้ร่วมกันทำมาหากิน นอกจากนี้รายละเอียดของพิธีการแต่งงานของชาวซองต่างจากชาวซำเรไปเล็กน้อย เมื่อเจ้าบ่าวมาถึงบ้านเจ้าสาว เจ้าสาวจะคลุมผ้าที่ศีรษะ พ่อเจ้าสาวงอมือเจ้าสาวมารับเจ้าบ่าวที่หน้าบ้าน นำน้ำมาล้างเท้าให้เจ้าบ่าว แล้วจึงไปนั่งด้วยกันเพื่อเริ่มพิธี นอกจากนี้เครื่องแต่งงานของคนซองยังต้องมีกระบุงข้าวกลิ้ง เกราะ ซอ และมีการเล่นกานตัก รำว่ารำควย เป็นต้น; นางจิ้น ผันผาย ชาวซอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล)

เมื่อเสร็จพิธี คู่แต่งงานใหม่ก็จะออกมาพบแขก ร่วมกินเลี้ยงฉลองด้วยกัน หลังจากนั้นผู้ชายอยู่ที่บ้านผู้หญิงให้ครบ 3 คืน จากนั้นจะอยู่บ้านของใครก็ได้แล้วแต่สะดวก เมื่อมีลูกแล้วจึงจะแยกบ้านออกไป

ส่วนใหญ่คนโบราณแต่งงานอายุราว 15-16 ปี เลือกคู่แต่งงานกันเอง คนรุ่นหลังแต่งงานกับคนนอกกลุ่มมากขึ้น พิธีแต่งงานจึงเปลี่ยนไป ผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่นวัฒนธรรมไทย

พิธีขึ้นบ้านใหม่

พิธีขึ้นบ้านใหม่สำคัญสำหรับชาวซำเร เพราะจะนำความสุขความเจริญมาให้เจ้าของบ้าน มักจะจัดในเดือน 6 หรือเดือน 8 ทางจันทรคติ นิยมจัดในวันศุกร์เป็นวันเย็นมีความสุข หรือวัน

จันทร์ถือเป็นวันโชคดีในการทำมาค้าขายและการหาเลี้ยงชีพ หรือจัดตามวันเกิดของแม่บ้าน แต่วันพฤหัสบดีกับวันเสาร์ไม่นิยม

การขึ้นบ้านใหม่ของชาวมุสลิม ต้องเตรียม น้ำใส่ไห เขียนหมากพร้อมหมากพลู รูป 5 ดอก เทียน 1 คู่ เงิน 12 บาท แมว 1 ตัวถือว่าแมวเป็นสัตว์มีสกุลเป็นมงคล นอกจากนี้ยังนิยมนำหินลับมีด ขึ้นบ้านใหม่เป็นเคล็ด ให้มีความหนักแน่น(ของอื่น ๆ นำมาที่หลังก็ได้) (ชาวกะชอง เตรียมของขึ้นบ้านใหม่ได้แก่ ข้าวสารถ้วยเล็ก ๆ ค้าย เหล้า เงิน 12 บาท รูป เทียน หมาก บุหรี่ แมว 1 ตัว และเครื่องใช้ในครัว เช่น เตา หม้อ น้ำ เกลือ ฯลฯ (Noppawan, 2003: 15) ก่อนขึ้นบ้านถือของเหล่านี้ และของใช้ต่าง ๆ เดินวนรอบบ้าน 1 รอบ ร้องตะโกนเป็นเคล็ดว่าบ้านนี้ขายตาอยู่หรือเปล่า ลูกหลานมาอยู่กับยายตา ช่วยให้ทำมาหากินร่ำรวยด้วยนะ จากนั้นสามีภรรยาขึ้นบ้านพร้อมกัน ตามด้วยแขกเหรื่อ เอาเขียนหมาก แมว ไหใส่น้ำ และของอื่น ๆ ขึ้นบ้าน จากนั้นเอาน้ำไปพรมบนบ้าน ยกข้าวปลาไปกินกันบนบ้าน (ของปฏิบัติคล้ายชาวมุสลิม มีการเดินรอบบ้านทักทายเป็นเคล็ดให้อยู่ดี ทำมาค้าขึ้น; นางจิ้น ผันผาย ชาวชอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล) ชาวมุสลิมไม่มีการพันด้ายที่เสาเอกตอนพิธีขึ้นบ้านใหม่เพราะได้พิธีนี้ตั้งแต่ตอนสร้างบ้าน มีการโยนเศษเงินใส่ในหลุมที่ฝังเสาบ้านทุก ๆ หลุม และพันด้ายขาวที่เสาบ้านทุกเสา (พิธีขึ้นบ้านใหม่ของชาวกะชองมีผู้นำพิธีบอกกล่าวแม่ธรณีว่ามีการย้ายบ้าน มีการพรมน้ำมนต์ และโยนเหรียญเสี่ยงทายก่อนที่จะขึ้นของขึ้นบ้าน ผู้ทำพิธีนำด้ายมาพันที่เสาเอกที่อยู่กลางบ้านตอนขึ้นบ้านใหม่ด้วย (Noppawan, 2003: 16) ส่วนชาวชองทำพิธีพันด้ายที่เสาบ้านตั้งแต่ตอนสร้างบ้านเช่นเดียวกับชาวมุสลิม แต่พันด้ายที่เสาเอก และเสาโทอีก 2 เสาเท่านั้น นอกจากด้ายขาวแล้วยังนำผ้าแดงมามัดติดไว้ที่เสาบ้านด้วย ; นางจิ้น ผันผาย ชาวชอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล)

พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย

เมื่อมีคนตาย สมัยโบราณเอาศพไปฝัง สัปพากเป็นคล้ายเสื้อห่อศพไปฝัง ตั้งครุฑที่ทางป่าช้าโดย เอาข้าวสุก แขนง เหล้า ไปเช่นเจ้าป่าพญาไม้ ว่ามาฝังศพ เอาศพวางลง ขุดดินฝัง ไม่มีการมัดตราสังข์ ห่อด้วยเสื้อหรือต่อโลงกันเอง สถานที่ฝังศพสมัยก่อน ฝังบริเวณที่ราบชายทุ่ง ตอนนั้นยังไม่มีวัดในหมู่บ้าน วัดเพิ่งสร้างได้ราว 40 - 50 ปี

สมัยนี้ ญาติผู้ตายเอาเทียน เหล้า 1 ขวด เงิน 12 บาท ไปเชิญสัปเหร่อมาที่บ้านผู้ตาย สัปเหร่อจะอาบน้ำศพ มัดศีรษะ มือ เท้าด้วยสายสิญจน์ เอากรวยใบตอง ดอกไม้ รูปเงิน ใส่ในมือผู้ตาย แล้วจึงนำศพใส่โลงซึ่งไปขุดจากมูลนิธิที่บ่อไร่ จะบริจาคค่าโลงเท่าไรก็ได้

การเผา ตั้งโลงบนไม้พิน 32 ท่อน ซึ่งเท่ากับอวัยวะทั้ง 32 ของมนุษย์ ล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว เอาเงินใส่ไป 12 บาทเป็นค่าครู นิมนต์พระเทศน์ (สวดเป็นภาษาไทย) เก็บไว้ 100 วัน แล้วจึงเผาศพ หลังจากเผาศพแล้ว วันต่อมาสัปเหร่อจัดกระดูกผู้ตายป็นเป็นหุ่นรูปโครงกระดูก เชื่อกันว่าผู้ตายจะเกิดใหม่โดยมีอวัยวะครบ 32 ประการ เรียกญาติมาเก็บกระดูกใส่โกและฝังในหลุม

ฝากไว้ที่วัด พอถึงเวลาทำบุญให้บรรพบุรุษและญาติในเดือน 3 ทางจันทรถดึกก็เอากระดูกมาทำบุญให้ผู้ตาย

(สัมภาษณ์ นายมานิตย์ รัตนมูล อายุ 60 ปี เรียนจบ ป.2 อ่านภาษาไทยได้ เขียนไม่ได้ เคยบวช 2 พรรษา เป็นสัปเหร่อที่วัดมะม่วง สืบทอดจากอาจารย์หมง เรียนคาถาโดยจดให้แล้วมาอ่านมาดุท่องจำเอา และเป็นผู้ทำพิธีเช่นผีตายโหง ผีอาร์กซ์ ผีชี เช่นศาลพระภูมิ สะเดาะเคราะห์ ฯลฯ ให้แก่คนในหมู่บ้าน)

(5.2) อาการเจ็บไข้ การรักษา และยารักษาโรค

จากหมวดคำศัพท์เกี่ยวกับอาการเจ็บไข้ การรักษา และยารักษาโรค นำไปสู่การสอบถามหมอพื้นบ้าน ผู้มารับการรักษา และญาติที่มาด้วย เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับ “ทฤษฎีโรค” (หมายถึงระบบความเชื่อหรือระบบแนวความคิดเกี่ยวกับความเจ็บป่วย อันได้แก่สาเหตุของความเจ็บป่วยและวิธีการจัดการกับความเจ็บป่วย) และ “ระบบการดูแลสุขภาพ” เพื่อเป็นแนวทางการวิเคราะห์พฤติกรรมหรือโลกทัศน์เกี่ยวกับการรักษาโรคของชาวจัมเร

ชาวไทยจัมเรมีความเชื่อเกี่ยวกับ “ทฤษฎีโรค” คือเชื่อว่าสาเหตุของโรคภัยไข้เจ็บเกิดจากการกระทำของอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างตนเองกับสมาชิกอื่นในสังคม และเชื่อว่า องค์ประกอบของมนุษย์ด้านร่างกายนั้นประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ส่วนองค์ประกอบทางด้านจิตใจได้แก่ ขวัญ วิญญาณ ดังนั้นพลังอำนาจที่สามารถทำให้มนุษย์เจ็บป่วยได้ก็คือ

- 1) การละเมิดไม่เป็นไปตามสิ่งที่บรรพบุรุษได้กระทำกันมา
- 2) ผีร้าย
- 3) เชื้อโรคและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

สมัยก่อนละแวกใกล้เคียงกับถิ่นที่อยู่ของชาวจัมเร ไม่มีหมอและโรงพยาบาล เมื่อมีการเจ็บป่วยก็รักษากันตามแบบโบราณ ด้วยวิธีการที่เรียกว่าการแพทย์พื้นบ้าน (Folk Medicine) เป็นระบบการรักษาโรคแบบประสบการณ์ของชุมชนที่ได้รับการสั่งสมและสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ผู้ที่ทำการรักษาเรียกว่า หมอพื้นบ้าน (Folk Healer) เป็นบุคคลที่ได้เรียนรู้ระบบการรักษาโรคแบบประสบการณ์ ได้รับการยอมรับเชื่อถือจากชุมชนให้เป็นผู้ดูแลรักษาสุขภาพ หมอพื้นบ้านมีหลายประเภท เช่น หมอยาสมุนไพร หมอกระดูก หมอดำยา หมอไสยศาสตร์ วิธีการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านมีหลากหลายวิธี เช่นการใช้สมุนไพร คาถา น้ำมันต์ การรักษาโดยการนวด เป็นต้น

การเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากเชื้อโรคและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ใช้การรักษาหลายแบบ ได้แก่ วิธีการดูแลตนเองด้วยยาสมุนไพร ให้หมอคาถาปลุกเสกคาถา บันบานสานกล่าว หรือใช้หลายวิธีร่วมกัน

การรักษาด้วยยาสมุนไพร

การรักษาด้วยสมุนไพร เพราะเชื่อว่า เมื่อธาตุทั้ง 4 ที่ประกอบเป็นร่างกายมนุษย์ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ มีความสมดุล ร่างกายจะแข็งแรง ความเจ็บป่วยอาจจะเกิดขึ้นในช่วงที่อยู่ในภาวะไม่ปกติ เช่น สตรีในวัยที่มีประจำเดือน สตรีตอนคลอดบุตร ควรต้องดูแลเป็นพิเศษและจัดยาให้รับประทานอาการบางอย่างต้องประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย ตามคำบอกเล่าของคนรุ่นเก่าต่อ ๆ กันมา

น่าสังเกตว่าพรรณไม้ที่ชาวขมร่นนำมาใช้เป็นยาสมุนไพรรักษาสุขภาพ เป็นพรรณไม้ที่มีอยู่ทั่วทุกภาคของไทย ซึ่งคนกลุ่มอื่น ๆ ก็นำมาใช้โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่มีความคล้ายคลึงกัน แต่อาจจะแตกต่างในเรื่ององค์ประกอบของตัวยาและวิธีการใช้ เพราะยาแต่ละสูตร ปฏิบัติตามคำที่ได้รับคำบอกเล่าจดจำมาไม่เหมือนกัน

การปลีดยาสมุนไพร

เวลาไปหาสมุนไพร ก่อนจะตัดหรือเด็ด หรือถอนส่วนใดไป ต้องทำพิธีปลีดยาไม้ที่เป็นตัวยาคือ จตุรูป 1 ดอกบริเวณใกล้ ๆ ต้นยาแล้วพูดโต้ตอบสมมุติว่าสมุนไพรนั้นมีหมอผู้ดูแลรักษาเป็นเจ้าของ เริ่มโดยการร้องเรียก “หมอ ๆ คูหมานันด้วย” พูดแทน “หมอ” (ต้นยา) ว่า “ไปไหนล่ะ” จากนั้นตอบว่า “ต้องการมาหายาหมอไปให้คนป่วยกิน” สมมุติว่าเป็นหมอแล้วแนะนำให้เลือกยาที่ใช้รักษาโรคนั้น ๆ เมื่อได้ต้นหรือส่วนของต้นยาแล้วเอาไปสับ ๆ ให้คนป่วยแล้วห่อกระดาษหรือใบตอง ให้คนป่วยไปต้มกินเอง ยาสำหรับต้มกินหม้อละ 20 บาท (บางคนอาจจะตั้งราคายาหม้อละ 300-500 บาท แต่ป่าแสงจันทร์บอกว่าเคยคิดค่าเหนื่อย ค่าครุภัณฑ์ ก็ทำเหมือนเดิม ไม่เรียกราคายาแพง ๆ เพราะเป็นคนหมู่บ้านเดียวกันทั้งนั้น)

ยาแก้โรคประจำเดือนไม่ปกติ (โรคเลือดเสีย) สำหรับคนเพิ่งคลอด หรือประจำเดือนมาไม่ปกติ บางคนก็กินเพื่อบำรุงเลือดให้ไหลเวียนดี

1. <หังไหลแดง> $\eta\alpha N \lambda\alpha N\alpha$ ♦ “ต้นหังไหลแดง” หาตามป่า ก่อนข้างหายาก
2. <มะดิส ปรี> $\mu \tau\epsilon\eta \pi$ ♦ $\alpha\eta$ “ต้นพริกป่า”
3. ต้นนางแย้มแก้วเมีย
4. เถาประโยชน์ (เป็นตาล ขาง เอาใบอ่อน บีบให้กิน)
5. <กะดิม> $\kappa\alpha\tau\mu$ “หัวกระเทียม” 7 กลีบ
6. <มะเร่> $\mu\alpha$ ♦ $\epsilon\tau$ “พริกไทย” 7 เม็ด
7. <กะว่าญ> $\kappa\alpha\omega\alpha\alpha\perp$ “กระวาน” 7 เม็ด

8. <ต้มเห็ดโหด> την⊥μ ηεΞτ ηοοΞτ “ต้มเห็ดโหด” หาจากป่า (บางครั้งป่าแสงจันทร์เรียกต้นไม้ว่าต้นรุคปลาไหล เพราะนำไปใช้รุคปลาไหล หรือบางครั้งก็เรียกว่ามะเดื่อป่า ไม่เหมือนกับมะเดื่อทั่วไป เพราะผลกินไม่ได้)

เอาตัวยาดังกล่าวมาสับคั้นในหม้อ ใส่ น้ำครึ่งขัน คั้น 3 นาที รินใส่ถ้วย ดื่มพออุ่น ๆ หลังอาหาร

ยาแก้ไข้ทับระดู (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

1. <กะปรอก> καπ♦ ρκ “กาฝาก” อยู่ตามต้นไม้ เช่นต้นมะม่วง ต้นขนุน พอใบแห้งร่วงลงมาเก็บเอาไปคั้น เอามาสับคั้นให้คนป่วยดื่ม

ยากุมาร (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

สำหรับคนท้องใกล้คลอด กินยากุมารเพื่อให้คลอดง่าย

1. <ต้มชะยา อี> τη⊥μ κηαφαα ρη “ต้นชิงชี” เก็บจากในป่า
2. <ต้มมะหั่วด> τη⊥μ μαηυ<→τ “ต้นมะหั่วดใหญ่” ใช้ส่วนราก หาได้ทั่วไป
3. <ต้มกำพร้าว> τη⊥μ καμπη♦αα “ต้นกำพร้าว” หาจาก
4. <ต้ม กล้อง มะกอง จัร> τη⊥μ κλ ⊥N μ κ ⊥N Nα♦ “กำมปูแดง” ลักษณะเป็นเถา การไถที่ดินทำนาทำให้เถากำมปูแดงหมดไปจากท้องถื่น
เอาสมุนไพรทั้ง 4 อย่างคั้นกินพอ น้ำใสจืดเล็ก

ยาถอนลำเลงลูกอ่อน (สูตรยานางแย้ รัตนมูล พระครูคงเป็นผู้บอกสูตรยา) ยานี้ให้แม่ลูกอ่อนที่มีอาการลำเลงเนื่องจากกินของคั้งห้าม ทำให้เกิดอาการกินไม่ได้ คั้นยาให้กิน 2-3 วัน เพื่อให้กินข้าวได้ กินหลังอาหาร สมุนไพรที่ใช้ได้แก่

1. ต้นนมสวรรค์ (ตัวผู้ ใบใหญ่ ตัวเมียใบยาว) เก็บจากแถวบ้าน นำมาคั้นกิน หรือชวยกินกับหมาก หรือชวยดองกับเหล้าก็ได้
2. <ดัก กะโค> ταακ κακηοο “ต้นน้ำข้าว” เก็บจากริมรั้วบ้าน
3. <ต้ม กำจัดเลื่อย> τη⊥μ καμχα⊥τ λ<→φ “ต้นกำจัดเลื่อย” เป็นหนาม มีลักษณะเป็นเถา มีทั้งใบขาวและใบดำ คล้ายพริกไทย เก็บจากป่า หาจาก
4. <ต้ม กล่วง เลีย> τη⊥μ κλυ<→⊥N λ<→κ “ต้นกระดุกไก่” เก็บจากบนเขาในป่า
5. <สืละมัน> σιελαμ<αν “สืละมัน” ปลูกตามบ้าน ใช้ส่วนราก

ยาถอนลำเลงเส้น แก่เส้น ปวด เมื่อย (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

1. ต้นนมสวรรค์ ใช้ส่วนราก

2. ได้ไม่รู้ลืม ใช้รากและใบ หาได้ทั่วไปตามป่า
3. <ทิม คอแก้ว> $\tau\eta\epsilon\mu\ \kappa\eta\ \kappa\epsilon\omega$ “สามใบต่อยอด” ใช้ราก มีทั่วไป
4. <ทิม สะหราบ กะโค> $\tau\eta\epsilon\mu\ \sigma\blacklozenge\alpha\alpha\pi\ \kappa\alpha\kappa\eta\omega\omega$ “ต้นน้ำขาวข้าว” ใช้ราก
5. สะรุคหนู ใช้ราก
6. ใบจิ้งจอกหนู เป็นเถา(หาได้ตามทุ่งนา เอายอดมาจมน้ำพริกกิน)
7. <สีละมัน> $\sigma\epsilon\lambda\alpha\mu\alpha\nu$ “สีละมัน” ใช้ราก
8. ต้นจีเหล็กทั้งห้า ใช้ใบ กิ่ง ราก แก่นและ เปลือก
9. กันทาทั้งห้า ใช้ใบ กิ่ง ราก แก่นและ เปลือก
10. หนัารำลึก หรือหนัาเจ้าชู ใช้ส่วนราก
11. <งวน> $Nu\leftrightarrow v$ “หนัาคา”
12. ประคูลุม ใช้ราก หาได้ตามบ้านต่าง ๆ หน้าฝนจะขึ้นงาม หน้าแล้งจะแห้ง

ยาแก้ระดูขาว (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

1. ต้นประโยชน์ ขึ้นทั่วไป ลักษณะเป็นกอ ใช้ส่วนราก
2. ต้นคอรคน เป็นเถาวัลย์ มีพิษ ถูกใครผิวหนังจะพอง กินมากไม่ได้ อาจจะตาย ลูกกลม ๆ มีขน ไม่มีหนาม ขึ้นริมไร่ ใช้ส่วนราก
3. ต้นเข็มแดงเข็มขาว ใช้ราก เข็มแดงหาตามบ้าน เข็มขาวขึ้นตามป่า
4. ต้นนมสวรรค์ตัวเมีย

ยาถอนลำเลงเมื้อน (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

ใช้รักษาอาการคนที่เป็นไข้แต่ไปมีเพศสัมพันธ์กับคนอื่น บางคนเป็นแล้วขากรรไกรค้าง อาการหนักถึงตายก็มี เชื่อกันว่าอาการแบบนี้หมอแผนปัจจุบันรักษาไม่หาย ต้องใช้ยาแบบพื้นบ้าน ถึงแม้จะส่งโรงพยาบาลแต่ก็ต้องกลับไปเอายาพื้นบ้านไปให้ผู้ป่วยกิน

1. <ทิม กล้อง มะกอง จัร> $\tau\eta\epsilon\mu\ \kappa\lambda\ \perp N\ \mu\ \bar{\kappa}\ \perp N\ N\alpha\blacklozenge$ ก้ามปูแดง เป็นเถา ปลูกตามบ้าน แต่พอเขาไถที่ หายากขึ้น
2. ใบไก่อประจักษ์ (เปลือกใบที่ฟักเป็นตัวออกไปแล้วเปลือกอยู่ครึ่ง)
3. มะปริงมะปราง (ใช้ราก หาง่ายปลูกไว้กินลูก)
4. มะกรูด ใช้ราก
5. ผักบุ้ง ทั้งต้น

ยาแก้ฝีเลือดฝืด (สูตรยานางแย้ รัตนมูล นางแย้เรียนจากพ่อ ชื่อนายขวัญ)

<กลวง ปะชี ชัง> $\kappa\lambda\upsilon\leftrightarrow N\ \pi\alpha\sigma\epsilon\ \sigma\alpha N$ กระจุกงูเห่า หาได้ในป่าขึ้นเป็นเถาใหญ่ ๆ เอามาต้ม

ยาแก้ผีใหญ่ (สูตรยาของนางแสงจันทร์ รัตนมูลเรียนจากครูชื้อตาลบ)

ปี 2545 ระหว่างที่ผู้วิจัยทำการศึกษากับข้อมูลกับนางแสงจันทร์ รัตนมูล ป้าแสงจันทร์มักจะปวดท้องบ่อย ๆ จนกระทั่งในเดือนเมษายน 2546 ป้าแสงจันทร์มาบันทึกเสียงที่สถาบันวิจัยภาษามหาวิทยาลัยมหิดล ยังไม่ทันเสร็จเกิดอาการปวดท้องรุนแรงต้องส่งโรงพยาบาล เคยไปตรวจกับแพทย์ของมหาวิทยาลัย ไม่แน่ใจว่าเป็นอะไร แต่แพทย์แนะนำให้ผ่าตัด ป้าแสงจันทร์ยืนยันว่าจะกลับไปรักษาที่โรงพยาบาลบ่อไร่ ผู้วิจัยได้ติดตามสอบถามอาการเป็นระยะ ป้าแสงจันทร์ไปโรงพยาบาลหลายครั้ง หมอบางคนบอกว่าเป็นโรคกระเพาะ บางคนบอกว่าเป็นไส้ติ่ง จะให้ผ่าตัด แต่ป้าแสงจันทร์กลัวไม่ยอมผ่าตัด เพราะสามีและลูกชายคนโตก็เสียชีวิตจากการปวดท้องอย่างรุนแรง ส่งโรงพยาบาลแต่ก็ช่วยไม่ได้ ลูกชายคนโตปวดท้องรุนแรงถ่ายเป็นเลือด ส่งโรงพยาบาลได้ไม่นานก็เสียชีวิต หมอก็ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นอะไร ส่วนสามีที่เสียชีวิตไปหมอบอกว่าเป็นโรคริดสีดวงทวาร ป้าแสงจันทร์รู้สูตรยารักษาผีใหญ่ จึงหาขายต่าง ๆ มาต้มกินเอง อาการจึงทุเลาลง ป้าแสงจันทร์ก็เคยคิดว่าอาจจะมีอันตรายถึงชีวิตเพราะปวดท้องรุนแรงบ่อยมาก มีอาการป่วยเรื้อรังกินไม่ได้ ไม่มีแรงต้องพักรักษาตัวนานประมาณ 4 เดือน สอบถามภายหลังได้ความว่าหาด้วยมารักษายากขึ้น ยาไม่ค่อยครบสูตรนัก จึงใช้เวลานาน ถ้าหาได้ไม่ครบแค่สลกบาตรกับ <พรวกกะออม> $\pi\eta \blacklozenge \forall \leftrightarrow \exists \kappa \kappa\alpha?$ μ ก็พอใช้ต้มกินแก้เจ็บท้องได้ เดียวนี้ก็ยังมีการอยู่บ้าง กินข้าวไม่ค่อยได้ สายตาฝ้าฟาง มองไม่ชัดแล้ว และเดินไม่ค่อยไหว การไปหาหาสมุนไพรทำได้ลำบากคนอื่นก็ไม่ค่อยมีใครรู้จักค้นยา ยางบางชนิดต้องไปหาในป่า สูตรยาแก้ผีใหญ่มีดังนี้

1. มะนาวทั้ง 5 ราก แกน เปลือก กิ่ง ใบ (ไม่ต้องมากนัก อย่างละหยิบมือ)
2. มะกรูดทั้ง 5 ราก แกน เปลือก กิ่ง ใบ
3. จั้เหล็กทั้ง 5 ราก แกน เปลือก กิ่ง ใบ
4. ขนังใบเดี่ยวทั้ง 5 ราก แกน เปลือก กิ่ง ใบ ป้าจันทร์ปลูกไว้ คนที่ไม่รู้จักยานี้จะไม่ปลูก
5. <ทิม กล้อง มะกอง จัร> $\tau\eta \perp \mu \kappa \lambda \perp N \mu \bar{\kappa} \perp N N\alpha \blacklozenge$ กำปูแดง (เป็นเถา)
6. กะเพราขาวทั้ง 5
7. กะเพราแดงทั้ง 5
8. ดาวเรืองทั้ง 5
9. <ทิม หน่อ ปุ้> $\tau\eta \perp \mu / \exists \pi\eta\upsilon\eta$ “คังเครงขาว” ทั้ง 5 แต่ก่อนหาง่าย พอคนโลที่ทำนา ก็หายากขึ้น รุนหลังได้มาจากจันทบุรี แถวบ้านคนของ
10. สลกบาตร เป็นเถาเหมือนบาตรพระ ตัดเป็นท่อน ๆ
11. ฝรั่งฉอดหนู ใบเล็ก เป็นเถา
12. <พรวก กะออม> $\pi\eta \blacklozenge \forall \leftrightarrow \exists \kappa \kappa\alpha?$ μ เป็นเถาเหมือนเถาลูกมะระ แต่หวาน หายาก ญาติ ๆ ไปเอามาจากเขมร ป้าจันทร์นำมาปลูกไว้ในบ้าน

เอามาต้มอย่างละ 2-3 ชีด ยิ่งมากยิ่งดี ใส่ น้ำ 1 ขัน เคี่ยวนานสักครึ่งชั่วโมง ให้นำน้ำเหือด กิน หลังอาหาร ครั้งละ 1 ถ้วยแกง กินพอจืด

ป้าแสงจันทร์ เคยใช้สูตรยานี้รักษา นายสว่าง นายเสวย นางเวียง เพราะเคยเป็นผีในท้อง ไปหาหมอที่โรงพยาบาลหมอบอกว่าเป็นโรคกระเพาะ กลับมาหาป้าแสงจันทร์เอายาไปต้มให้กิน 1 หม้อก็หาย พอหายก็ส่งครูด้วยเครื่องเช่นต่าง ๆ

นางเวียงเป็นมากต้องกินยาถึง 3 หม้อ หม้อแรกผีที่ยังไม่แตกเริ่มยุบ หม้อที่สองอาการดีขึ้น หม้อที่สามหายเจ็บและไปทำงานได้

การรักษาด้วยคาถา

นอกจากการรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรดังกล่าวข้างต้นแล้ว หมอสมุนไพรมักจะมีคาถาควบคู่กับการใช้สมุนไพรด้วย ดังจะยกตัวอย่างคาถาต่าง ๆ ที่ชาวชมไร่ใช้รักษาโรคแบบพื้นบ้าน ดังนี้

การเรียกขวัญ

ความเชื่อเรื่องขวัญ เชื่อว่าคนทุกคนมีขวัญประจำตนอยู่ คนที่ต้องทำพิธีเรียกขวัญ มีอาการเจ็บป่วย นอนสะดุ้ง ผวา เป็นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ส่วนมากเด็กเล็กอายุ 9 เดือน ถึง 3 หรือ 4 ขวบมักจะมีขวัญอ่อน จึงมักร้องไห้ตกใจง่าย ถ้าเด็กร้องไห้ไม่ยอมหยุดแสดงว่าขวัญของเด็กหนีไปแล้ว นอนร้องไห้ ผวา เวลานอนไม่กำมือ ผู้ใหญ่มักจะเป็นไข้ ตัวร้อน ไข้ไม่ลด ไปฉีดยาจากโรงพยาบาลก็ไม่หาย ขี้วาปลาไม่กิน จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญให้ เริ่มโดยการไปให้หมอผีแม่หมอเข้าทรงดูว่าถูกผีอะไรทำ ก็ใช้ผืนนั้น ๆ เรียกขวัญ การเรียกขวัญทำเฉพาะตอนกลางคืน การเรียกขวัญให้เด็กจะทำให้ตอนที่ได้กลับแล้ว การเรียกขวัญให้ผู้ใหญ่ไม่ต้องรอให้หลับ

ญาติผู้ที่เป็นไข้ให้หมอทำการเรียกขวัญจะต้องตั้งครูโดยเตรียม เหล้า 1 ขวดเล็ก เงิน 24 บาท ข้าวสาร 1 ถ้วย ดอกไม้ รูป 3 ดอก เทียน 1 คู่ สำหรับบูชาครู (ครูของนางแสงจันทร์ชื่อนายเปะ คล้ายคลึง เป็นพี่เขยซึ่งเป็นชาวชมไร่ เสียชีวิตแล้ว) จากนั้นนางแสงจันทร์ก็จะไปทำพิธีเรียกขวัญที่บ้านของคนป่วย การเรียกขวัญคนป่วย ใช้เวลาเรียกกลับมาประมาณครึ่งชั่วโมง ถ้าขวัญอยู่ไกลก็นานหน่อย อาจจะสักหนึ่งชั่วโมง

คาถาเรียกขวัญทำดังนี้

ตั้งนะโม 3 จบ ท่องคาถา 3 รอบ พอมีแมลงบินเข้าในผ้าที่เตรียมไว้ (เช่นเด็กมีผ้าห่ม หรือผ้าขาวม้าที่ใช้ห่ออุ้มเด็ก) จึงจับชายผ้า มัดแมลงนั้นไว้ เปรียบเสมือน “เจตภูต” หรือขวัญได้กลับมาอยู่กับตัว จากนั้นท่องคาถาเรียกขวัญ ดังนี้

นะตุ จะตุ ตามา นิคมา เหวย ๆ เจ้านิล เจ้านัน เจ้าจัน เจ้ากุมาร มาอยู่ในตัว พุทธังรัตจะนัง รัชมัง รัตจะนัง สัมมังรัตจะนัง ไอ้หิมา

จากนั้นนำผ้าดิบที่พันมาผูกข้อมือข้อเท้าของเด็กหรือคนที่ขวัญเพิ่งกลับมาอยู่กับตัว พร้อม
ทั้งให้สืลให้พร

นางแสงจันทร์ เล่าว่า เมื่อไม่นานมานี้คนที่มาตามให้ไปเรียกขวัญ ซ้อยายชวน ป่วยไป
นอนที่โรงพยาบาล กลับมานอนผวา จึงไปเรียกขวัญให้ หลังจากนั้นจึงนอนหลับได้ดี

เมื่อหายป่วยแล้วผู้ป่วยต้องทำการส่งครู ด้วยเครื่องบูชาอย่างเดียวกับตอนตั้งครูเพื่อเรียก
ขวัญ คนที่ไม่เชื่อมักมีอาการผิปกตอีก ส่วนผู้ที่ทำการเรียกขวัญถ้าได้ทำพิธีไปนานแล้วแต่ยังไม่
ทำการส่งครู หมอเรียกขวัญจะต้องจุดเทียนบอกครูว่าอย่าทำสิ่งใดต่อตนเลย ถ้าจะกระทำใด ๆ ให้
ทำกับผู้ป่วยคนนั้น ๆ เอง

คาถาเสกไฟ

คนสมัยก่อนเวลาป่วยเป็นไข้ป่า หรือเวลาถูกผีเข้า ใช้วิธีการรักษาแบบพื้นบ้านโดย เอาหัว
ไฟล ภาษามลายูเรียกว่า <มะไล> มาเสก เคี้ยวให้แหลก ตั้งนะโม 3 จบ ว่าคาถา 3 หน ดังนี้

โอมพระไฟล ตนชื่อพระสังหาร ผลาญอักษิ ภูจะอ่านโองการ คีนละที ผุ่งฝักกล้วย หยุด
อยู่บมิได้ เข้ามากราบไหว้ภูอยู่จัน ๆ จะมัดด้วยด้าย จะร้ายด้วยหอก จะดอกด้วยส่ว จะหิวหิวมึงไป
นอกขอบจักรวาล จะเอาพระราชโองการเข้ามาเป็นกำแพงเพชรเจ็ดชั้น ป้องกันตัวภูไว้ พุทธัง ปัง
ติจนามิ

แล้วก็พ่นใส่คน พ่นที่นอน(บริเวณที่เป็นหัวนอน) ของผู้ป่วย

คาถาพ่นงูกัด

สมัยก่อนมีงูหลายชนิดงูสิงห์ งูเห่า งูเหลือม งูเหียด งูปลา งูกะปะ งูทางมะพร้าว งูแมวเซา
 ฯลฯ บางคนถูกงูกัดตาย เคี้ยวนี้ตามหมู่บ้านไม่ค่อยมี มีตามป่าเขา ตอนอายุราว 40 ปี นางแสง
จันทร์ถูกงูกะปะกัดตอนกลางคืน ขณะเดินกลับบ้านกับพ่อ หลังจากไปคูพี่สาวเพิ่งคลอดลูก เจ็บ
จนเดินไม่ไหว พ่อใช้ผ้ามัดกันพิษ เจ็บอยู่ 1 คืน นอนร้องไห้ กินแต่น้ำเพราะร้อนใน พี่เขยชื่อ
นายเป๊ะตั้งครูให้ 6 บาทและบนอีก 12 บาท แล้วเสกหมากพ่นให้ จึงเดินได้ไม่เจ็บอีกเลย พอหาย
ก็ไปขอเรียนคาถาจากพี่เขย เอาของไปไหว้ครู จดคาถามาอ่าน 1-2 คืนก็จำได้ ไปหัดพ่นให้คนอื่น
เขาก็หาย แต่ห้ามผิผื่น หลังจากเรียนคาถาแล้ว ยังไม่เคยถูกงูกัดอีกเลย

เวลาโดนงูกัด อย่าเพิ่งนำคนเจ็บเข้าในชายคา ให้อยู่นอกชายคา เสกหมากพ่นคาถาที่นอก
ชายคาจะหายเร็วกว่า หายแล้วสัก 3 วันจึงมาส่งครู

ถ้าถูกงูกัดรีบมาหาคนพ่นทันที จะหายเร็วขึ้น ไม่ควรทิ้งไว้นาน นานที่สุดไม่ควรเกิน 1
วัน มิฉะนั้นจะหายอาจจะ 3-4 วัน หรือ 1 สัปดาห์ ยิ่งนานยิ่งหายช้า ยิ่งถ้าเจอตัวงูที่กัดไม่นิยมตี
ให้ตายเพราะจะหายช้า เชื่อว่ายิงงูเน่าเท่าไรผลก็เน่าเท่านั้น ให้พ่นคาถาใส่ งูจะไม่ไปไหนเพราะ
ฤทธิ์คาถา ชาวซำเรออธิบายว่างูมันหนักปากเพราะถูกคาถา งูก็จะตายเอง ถ้าผลอดิงูตายให้สับให้

ละเอียดยไปเลย อย่าทิ้งซากงูไว้เป็นปลีอง ๆ เพราะเมื่องูตายจนขึ้นอืด แผลก็จะพองเน่าไปด้วย (ชาว
ชองก็มีความเชื่อแบบเดียวกัน ; นางจิ้น ผันผาย ชาวชอง ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล)

คนที่ไม่เคยถูกงูกัดห้ามเรียนคาถาถือเป็นการลองของ เชื่อว่าเป็นการทำทนายให้ถูกงูกัดจริง ๆ

คนที่สามารถฟันถอนพิษงูในหมู่ชาวชัมเรได้แก่นางแสงจันทร์ รัตนมูล, นายสิน รัตนมูล,
นายมานิตย์ รัตนมูล, นางฉิม อยู่พวง, นายชม อยู่พวง, นายทองสุข พลแพน, นายยิ้ม หาญพัฒน์
และนายจิม ปกคลุม

ท่องนะโม 3 จบ ว่าคาถา ดังนี้

โอม ละลวย เท้าหน่วยปลีองหนึ่ง โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองสอง โอมละลวยเท้า
หน่วยไข่ปลีองสาม โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองสี่ โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองห้า โอมละลวย
เท้าหน่วยไข่ปลีองหก โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองเจ็ด โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองแปด โอม
ละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองเก้า โอมละลวยเท้าหน่วยไข่ปลีองสิบ (ว่า 3 หน)

เคียวหมาก พลูที่ทำด้วยปูน แล้วฟันไปที่แผลงูกัด

ตามด้วย พุทธัง ปิจติณามิ แล้วเป่า

ธัมมัง ปิจติณามิ

สังฆัง ปิจติณามิ

คาถาฟันเป็นละไ้ดำไ้แดง

เครื่องบูชาครู (ตาเป๊ะ)เงิน 24 บาท มะพร้าว 2 ลูก กล้วย 2 หวี ผ้าขาว 1 เมตร ขนมห่มแดง
ดัมขาว 1 สำหรับ บายศรีปากชาม เทียน 1 คู่ รูป 9 ดอก

ตั้งนะโม 3 รอบ และว่าคาถา ดังนี้

โอมจะฟันละดำทั้งมูล ศูนย์ด้วยนะโมพุทธานะ

โอมจะฟันละแดงทั้งมูล ศูนย์ด้วยนะโมพุทธานะ

นะสุณ โมสุณ ดับพิษทั้งมูล ศูนย์ด้วยนะโมพุทธานะ (3 จบ)

เวลาส่งครูไม่ต้องมีบายศรีปากชาม มีแต่เหล้ากับเงิน

คาถาฟันตาลฟันหาง

ตั้งนะโม 3 จบ ว่าคาถา ดังนี้ โอมจะฟันตาลชาน ตาลเสี้ยน ตาลนอก ตาลใน ตาลเกิดใน
ลิ้น ลิ้นเกิดในคอ โอมพุทธรังละลาย ธัมมังละลาย สังฆังละลาย พุทธังสวาหะ (เป่า) ว่าคาถา 3
รอบ

เตรียมพานหรือเขียนหมากใส่เทียน 1 คู่ น้ำ 1 ขัน เพื่อเสกน้ำมันต์ให้เด็กดื่ม ถ้าเด็กหายแล้ว
พ่อแม่เด็กต้องส่งครู เด็กจะได้ไม่ป่วยอีก ถ้าไม่ได้ตั้งครูอาจจะเตรียมเทียน 1 คู่ และเหล้า 1 ขวดเล็ก
ถ้าตั้งครูต้องเตรียมมะพร้าว 2 ลูกและกล้วย 2 หวี ด้วย

คาถาเริ่มน้ำเริ่มไฟ

โรคนี้เป็นกันบ่อย หากหมอโรงพยาบาลไม่ค่อยหาย ยิ่งเป็นมากขึ้น เริ่มมีหลายชนิด ได้แก่ เริ่มน้ำ มีอาการพองเป็นตุ่มใส ๆ มักลามไปที่อื่น ๆ เริ่มข้าวปลาย มีอาการเป็นตุ่มเล็ก ๆ เม็ดละเอียด ๆ เหมือนข้าวปลาย กระจายแผ่กว้างเป็นจำนวนมาก เริ่มข้าวปลายใช้ข้าวปลาย (ข้าวสารละเอียด ๆ) เคี้ยว ว่าคาถาแล้วพ่น เริ่มไฟ มีเม็ดใส ๆ พอง ๆ แดกเป็นหนอง เริ่มไฟ ใช้คาถาด้วย ยาด้วย เอามา ปลุกเสก ฝนกับน้ำข้าวข้าว ทำ 2-3 ทีกี่หาย

นำรากป่านมาแช่น้ำข้าวข้าวฝนกับฝาละมีหม้อ (หม้อดินที่มีหูแบบโบราณ กว้างลง) ใช้สำลีสุมเข็ดตรงที่เป็น จนแห้งตกสะเก็ดก็จะหาย

คาถาต่อกระดูก ครูของนางแสงจันทร์ ซื่อนายบุญ ไหว้ครู 24 บาท

ผู้วิจัยร่วมสังเกตการณ์การต่อกระดูกนายตั้ง อายุ 17-18 ปีหลานของนางแสงจันทร์ เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2546 นายตั้งไปเตะฟุตบอลเกิดอุบัติเหตุกระดูกขาเคลื่อน ไปใส่ฝือกที่โรงพยาบาล พอกลับมาจากโรงพยาบาลก็มาหานางแสงจันทร์ผู้เป็นย่าให้รักษาด้วยน้ำมันมะพร้าวและคาถา เมื่อถอดฝือกออกแล้วใช้น้ำมันมะพร้าวปลุก ว่าคาถา ลูบน้ำมันมะพร้าว ดึงกระดูกให้เข้าที่ หลังจากนั้นใช้เวลาไม่ถึง 10 วันก็หาย (ชาวบ้านยังเชื่อว่าใส่ฝือกที่แบบโรงพยาบาลนาน ๆ แผลอาจจะเน่า)

คาถา มะลอ ขอ(ข้อ)ไข มะลอขอ(ข้อ)ข้ง มะลอขอข้ง มะลอข้อไข มะลอข้อไข มะลอข้อข้ง 3 รอบ

คาถาเจ็บท้องป่วง (ภาษาซำเรเรียกว่า <กั๊ด ปุง ป่วง>) มีอาการถ่ายไม่ออก เป็นป่วงเลือด ป่วงลม กินของผิดสำแดง ฯลฯ
ตั้งนะโม 3 จบ ว่าคาถาดังนี้ โอมจะพ่นป่วงถึงป่วงข้ง ป่วงข้ง ป่วงม้า ป่วงผู้ ป่วงคน ทุรนทุราย หยุดอยู่มิได้ พุทธัง ระจับ ธัมมังระจับ สังฆัง ระจับ (เป้า) พ่วง หาย

คาถาเป่าโรคตาแดง

ตั้งนะโม 3 จบ แล้วว่าคาถาดังนี้ โอม จิตเจ้า เป้าตา พ่วงหาย กล่าว 3 จบ (คาถานี้นางแสงจันทร์รัตนมูลฝันได้เอง ฝันว่ามีคนแก่มาบอก ก็จำเอาไว้ เคยเป่าให้คนอื่น 3 วันก็หาย)

คาถาเสกเกลือ

หญิงเพิ่งคลอดตอนอยู่ไฟ เสกเกลือแล้วพ่นให้ เพราะกลัวว่านอนใกล้ไฟจะเกิดอาการแพ้ไฟหรือมีอาการพอง

ตั้งนะโม 3 จบ ว่า คาถาดังนี้ นะสุณ โมสุณ ดับพิษไฟทั้งมวล ศูนย์ด้วยนะโมพุทธาเย ว่าคาถา 3 จบ

กาถาคัดเลือด เวลาเป็นแผลมีเลือดออก ใช้กาถาช่วยห้ามเลือด

ตั้งนะโม 3 จบ ว่า กาถาดังนี้ โอมจะคัดคนะบให้เหือด คัดเลือดให้หยุด จะเรียกเนื้อเข้ามาตั้ง เรียกหนัง เข้ามาต่อ อะสีมัง ๆ อะยังมามะ 3 รอบ ว่าแล้วเป่าที่แผล เลือดจะหยุดเอง

ถ้าเลือดคั่งขึ้นไขสัน ให้ว่ากาถาดังนี้ ไขสันขึ้นเป็นมูล ศูนย์ด้วยนะโมพุทธานะ แล้วเด็ดใบไม้ที่มุงหลังคาบ้านแบบโบราณส่วนที่เป็นชายคา(ได้แก่ใบโสม ใบระกำหรือใบจาก) ทาด้วยปูนที่กินกับหมาก วางบนแผล แล้วใช้นิ้วศูนย์รอบแผล (วนรอบ ๆ แบบเลขศูนย์ แล้วจึงกดลงตรงกลางให้อาการบวมยุบลง) เสร็จแล้วจึงโยนปูนทิ้ง

ปกติทำประมาณ 3 วันจึงหาย บางคนอาจทำถึง 7 วันก็มี อาการแบบนี้เป็นกันบ่อยทั้งหญิงและชาย โบราณว่าห้ามเดินข้ามบริเวณที่มีคนปัสสาวะไว้ตามทาง จะมีอาการบวมขึ้นไขสัน (ชาวขอมมีความเชื่อคล้าย ๆ กัน แต่ใช้วิธีการรักษาและกาถาต่างกัน โดยใช้สากดำนํ้าพริกฝนเทียนที่จุดไฟให้ร้อน หรือใช้สันเท้าเหยียบบริเวณที่บวม ตั้งนะโม 3 จบแล้วว่ากาถา ดั่งนี้ นะศูนย์ โมละลาย นะศูนย์หาย ละลายด้วยนะโม พุทธานะ หรือมีกาถาอีกบทหนึ่งดังนี้ สุกกะบาก สากกะเบือ ถือนะดัน กล่าว 3 รอบ; นางจิ้น ผันผาย ชาวขอม ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี ผู้ให้ข้อมูล)

บทบาทของหมอพื้นบ้านที่มีต่อชุมชน

นอกจากวิธีการรักษาของหมอพื้นบ้าน (ได้แก่หมอตำแย หมอสมุนไพร หมอคาถา)ที่ได้กล่าวไปแล้ว ด้านบทบาทของหมอพื้นบ้านที่มีต่อชุมชนพบว่าหมอพื้นบ้านมักจะมีบทบาทต่อชุมชนหลายด้าน บทบาททางตรงคือเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้าน เป็นผู้นำทางพิธีกรรม บทบาททางอ้อมคือการเป็นหมอ และยังมีบทบาทในการสร้างคุณภาพของชุมชนทั้งในด้านสภาพแวดล้อมและขนบธรรมเนียมประเพณีอีกด้วย จากการสำรวจผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอพื้นบ้านในชุมชน เกี่ยวกับ เรื่องต่าง ๆ ดังนี้

คุณสมบัติของหมอ มักมีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป สมรสแล้ว ประกอบอาชีพอื่นนอกเหนือจากการเป็นหมอ เช่นหาของป่า และรับจ้างทั่วไป เป็นผู้มีความประพฤติดี เป็นคนมีศีลธรรม เป็นที่ยอมรับของชุมชน เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

สาเหตุที่สนใจมาเป็นหมอ เพราะบิดาหรือญาติใกล้ชิดเคยเป็นหมอพื้นบ้านมาก่อน เคยได้รับการรักษาแบบพื้นบ้าน หรือเคยมีญาติพี่น้องเจ็บป่วยจึงเสาะแสวงหาวิธีการรักษา เห็นว่าอาชีพนี้สามารถช่วยเหลือผู้คนได้

วิธีการถ่ายทอดความรู้ ส่วนมากจะได้รับการเรียนรู้จากอาจารย์โดยการอยู่ร่วมในขณะที่อาจารย์ทำการรักษา หรือเคยได้รับการรักษา แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนคือขั้นเป็นผู้ติดตามไปทำการรักษาไปเก็บยา ขั้นเป็นผู้ปฏิบัติ และขั้นเป็นผู้ชำนาญ วิธีการเรียนต้องอาศัยความสามารถ การสังเกต การซักถาม บางคนใช้การจดบันทึก(เป็นภาษาไทย) การเรียนรู้ด้วยตนเอง เมื่อศึกษาไปแล้วต้องศึกษา

เพิ่มเติมจากประสบการณ์ในการรักษา การถ่ายทอดความรู้เป็นไปในลักษณะตัวต่อตัว นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ก็คือ ปัจจัยทางสังคมในระบบเครือญาติ

มีวิธีการสืบทอดความรู้ต่อกันมาจากบรรพบุรุษ วิธีเรียนการรักษาและคาถาของนางแสงจันทร์ รัตนมูล ใช้การจด (เนื่องจากนางแสงจันทร์อ่านเขียนภาษาไทยได้) และท่องจำ จากนั้นใช้การจำที่ป่าแสงจันทร์เรียกว่าจำแบบเข้าไส้เข้าพุง แต่พออายุมากขึ้นก็เริ่มจะหลง ๆ ลืม ๆ เหมือนกัน คาถาเหล่านี้สามารถสอนให้ผู้อื่นได้ ผู้เรียนต้องทำการตั้งครุด้วยเครื่องเช่นได้แก่ เงิน 12 บาท เหล้า 1 ขวด ข้าวสาร 1 ถ้วย เทียน 1 คู่ รูป 3 ดอก ดอกไม้ กล้วยน้ำว่า 2 หวี มะพร้าว 2 ลูก ผ้าขาว 2 เมตร ใช้เวลาเรียนแล้วแต่ความสามารถของผู้เรียน คนที่เก่งกว่าตาม 2-3 คืนก็จำได้ คนไม่เก่งก็จดไปท่องจนกว่าจะจำได้

หมอพื้นบ้านแต่ละคนจะมีตำรับยาที่ใช้บ่อย คนละ 1-10 ตำรับ ยาที่ใช้มักหาเก็บเอง หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นที่รู้จักของคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งหมู่บ้าน

ประเภทของโรคที่รักษา มักเป็นโรคที่เชื่อว่ารักษาด้วยวิธีการสมัยใหม่ไม่ได้ผล โรคที่ไม่ร้ายแรง โดยเฉพาะโรคเด็กและโรคเรื้อรัง

คนไข้ที่มาใช้บริการของหมอพื้นบ้านเพราะได้รับคำแนะนำจากญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เพราะเชื่อในความสามารถของหมอ และเคยไปรักษากับหมอแผนปัจจุบันแล้วไม่หาย ค่ารักษาถูกกว่า และมีความเป็นกันเองกับผู้ป่วยมากกว่าการแพทย์แผนปัจจุบัน รูปแบบการปฏิบัติสอดคล้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไม่แปลกแยกเหมือนการไปรักษาที่โรงพยาบาลและที่สำคัญญาติมิตรและครอบครัวสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมรับรู้รูปแบบวิธีการรักษาโดยตลอด คนไข้กว่า 80% เป็นญาติพี่น้องและสมาชิกในชุมชนเดียวกัน ผู้ป่วยที่มาใช้บริการส่วนใหญ่เป็นผู้ป่วยที่มีรายได้น้อย เป็นกลุ่มที่ไม่สามารถพึ่งพาบริการทางแพทย์แผนปัจจุบันได้อย่างสม่ำเสมอ

ปัจจัยเสริมการเป็นหมอพื้นบ้านที่ได้รับความเชื่อถือ เป็นผู้ที่มีความรู้ ได้รับการถ่ายทอดมารู้จักต้นไม้และสรรพคุณทางด้านยา ต้องมีตัวยาดี ต้องมีมนุษยสัมพันธ์ดี รู้จักคนมากไม่เอาเปรียบ คนต้องรู้จักเอาอกเอาใจคนไข้

(6) กริยาอาการ

ศัพท์ในหมวดนี้เป็นคำศัพท์แสดงกริยาอาการพื้นฐานทั่ว ๆ ไป แบ่งตามส่วนของร่างกายที่แสดงอาการนั้น ๆ เช่นส่วนหัวมีคำว่า <กะเหวียก <ศีรษะ> <αω<→<κ <τ<ο<β<η “ส่ายหัว”; <กะปลิด<หัว> <α<π<λ<ι<γ<μ<α<ι<τ “กระพริบตา” ส่วนที่เกี่ยวกับปาก มีคำว่า การกิน <χα> <η<α<α “กิน”; <เคี้ยม> <κ<ε<→<ι<μ “เคี้ยว”; <บิ๋ยม> <β<ι<ε<→<ι<μ “อม” ฯลฯ ส่วนที่เกี่ยวกับมือมีมากที่สุด ได้แก่ <เหว่ย> <ω<ε<→<ι<γ “ตี”; <ด้าญ> <τ<α<α<ι “ดิง/นุด”; <คอม> <δ<ι<μ “ทุบ”; <โขง> <η<η<ο<ο<N “คว่ำ”; ฯลฯ ส่วนที่เกี่ยวกับลำตัวเช่นคำว่า <กිර> <κ<α<α<♦ “นั่ง”; <เทียก> <τ<η<ε<→<ι<κ “นอน”; <ปิว> <π<ε<ω

“อุ้ม”; ส่วนที่เกี่ยวกับเท้าเช่นคำว่า <จิ> $\chi\omega$ “เดิน”; <กะเหวียก ตู้อ> $\kappa\alpha\omega\leftrightarrow\kappa\tau\upsilon\eta$ “ส่ายหัว”; <ชวง> $\sigma\upsilon\leftrightarrow\eta$ “เดิน”; <โหลด> $\lambda\omicron\omicron\iota$ “กระโดด” เป็นต้น

(7) สมอ ความรู้สึกนึกคิด สติปัญญา อุปนิสัยและความประพฤติ

คำศัพท์หมวดนี้มีคำที่บ่งถึงอุปนิสัยชั่วร้าย ชาวซัมเมอร์มักจะพูดคำนี้บ่อย ๆ นอกจากนี้มีนิทานโบราณของชาวซัมเมอร์เรื่อง <กลวง กะหนด> $kl\upsilon\leftrightarrow\eta\kappa\alpha\upsilon\upsilon\leftrightarrow\iota$ “กระดุกข้าว” เป็นเรื่องที่สะท้อนว่าคนโบราณไม่ฉลาดนัก สีข้าวได้ก็เอาข้าวเกลบมาหุงกิน เอาข้าวสารไปทิ้ง เด็ก ๆ อยู่บ้านหิวจึงเอาข้าวสารมาหุง เรียกว่ากระดุกข้าว กินอร่อยกว่าข้าวเปลือกจึงชวนพ่อแม่มากินด้วย อย่างไรก็ตามสิ่งที่ชาวซัมเมอร์สั่งสอนลูกหลานเสมอคืออย่าลักขโมย และให้ขยันทำงานจะได้ไม่ถูกใครว่ากล่าวตำหนิให้ต้องอายเขา

เมื่อเปรียบเทียบกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในพื้นที่เดียวกันน่าจะกล่าวได้ว่าชาวซัมเมอร์นิสัย เจริญเนื้อ เจริญตัว <เคร> $kh\blacklozenge\epsilon\epsilon$ “ชั่วร้าย” กลัวและไม่กล้าแสดงออก ไม่มั่นใจในตัวเอง รักสงบ ไม่ชอบเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก สิ่งที่ใช้สอนให้คนประพฤติดีคือความกลัวว่าจะผิดผี จะถูกผีทำให้เจ็บป่วย <พะมูจ ต่อ> $\kappa\eta\alpha\mu\upsilon\blacklozenge\chi\tau$ $\uparrow$

(8) วิถีชีวิต การดำรงชีพ

คำศัพท์หมวดเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพและทำมาหากินเป็นเครื่องมือง่าย ๆ ใช้เทคโนโลยีต่ำ เช่น เครื่องมือข้อนปลา <ชนะ้ง> $\chi\eta\alpha\nu\alpha\epsilon\blacklozenge\eta$ “เครื่องมือข้อนปลา”; <กะทอง> $\kappa\alpha\tau\eta$ $\uparrow$ η “ข้อง”; <ตัว> $\tau\upsilon\leftrightarrow\uparrow\blacklozenge$ “ลอบ” ใช้ข้อนปลาตามหนองน้ำ และล่าคลอง <พิญ> $\pi\eta\upsilon\blacklozenge$ “เบ็ด” <สะนา> $\sigma\alpha\nu\alpha$ “หน้าไม้” ใช้ยิงสัตว์ <กะดัก> $\kappa\alpha\tau\alpha\kappa$ “บ่วงดักนก”; <หล้าง> $\lambda\upsilon\leftrightarrow\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow$ η “กบดักนก” ทำจากไม้ไผ่และหวาย ใช้ดักนก กระจอน หนูฟูก หนูตุ่นตามนาตามป่า มีดขอ <ปัด ค่อ> $\pi\alpha\epsilon\iota\tau\kappa\eta$ $\uparrow$ มักซื้อมีดตักจากเหล็กเป็นมีดรูปโค้งนำมาใส่ด้ามใช้ถากหญ้าจักตอก ฯลฯ <ปะเทา> $\pi\alpha\tau\eta\alpha\omega$ “ขวาน” ใช้ถากไม้ <กะเดียว> $\kappa\alpha\delta\iota\leftrightarrow\omega$ “เกี่ยว”; <ตะหว่อ> $\tau\alpha\omega$ $\uparrow$ “กระด้าง”; <ทั้ง> $\tau\eta\alpha\blacklozenge\eta$ η “กระบุง” เป็นต้น

เครื่องมือเหล่านี้สะท้อนให้เห็นลักษณะอาชีพ อาศัยป่าเป็นแหล่งอาหารและวัตถุดิบในการยังชีพ อาชีพแต่ดั้งเดิมคือ หาของป่าล่าสัตว์ สัตว์ที่ล่าจากป่า ได้แก่ ตัวนุ่น อ้น ตะกวด แล่น งูสิง งูเหลือม งูเห่า หนู หมูป่า เก้ง เม่น ชะมด ฟาน พังพอน ลิ่น ช้างป่า เสือ หมี ลิง นก เป็นต้น สัตว์ที่ล่าโดยการจับจากแม่น้ำลำธาร เช่น เต่า ปู ปลา หอย ตะพาบ เป็นต้น เวลาเข้าป่ามักเข้าไปค้างแรมในป่า ต้องเข้าใจเรื่องกฎเกณฑ์ของการเข้าป่า เช่น ห้ามพูดคำหยาบ ห้ามทำท่าตลกคะนอง ห้ามโค่นต้นไม้ใหญ่ ห้ามปัสสาวะรดต้นไม้ที่เป็นที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ห้ามเรียกชื่อสัตว์ร้ายด้วยชื่อตรง ๆ เช่น เห็นเสือก็ห้ามเอ่ยคำว่าเสือ จะได้รับอันตราย อย่าข้ามแถววัลย์กาหลง จะหลงป่า เป็นต้น

ไปด้วยกันหลายคน ป่าที่อยู่ใกล้ใช้เวลาเดินไปราว 1 วัน และมักจะค้างอยู่ 1 - 3 คืนเพื่อไปส่องสัตว์หรือเก็บของป่าเพื่อใช้เองหรือนำไปแลกของใช้ที่จำเป็นเท่านั้น

(9) อาหาร

วัฒนธรรมเกี่ยวกับอาหารและการรับประทาน สมัยก่อนปลูกข้าวไว้แค่พอกิน ปัจจุบันชาวซมเรที่บ้านมะม่วงไม่ค่อยมีที่ดินเป็นของตนเองมากนัก ต้องซื้อข้าวกิน นิยมรับประทานข้าวสวยเป็นหลัก ส่วนรสชาติของกับข้าวมักจะมีรสเผ็ด กับข้าวที่รับประทานเป็นประจำได้แก่น้ำพริกจิ้ม(มีลักษณะเป็นพริกโขลกรวมกับเกลือ) ผักลวกหรือผักสด (คล้ายกับชาวกะชอง ที่ด่านชุมพล) ปลูกพืชสวนครัวไว้กินเอง เช่น ข่า ตะไคร้ กระเพรา บวบ กระถิน มะเขือ พริก วาน ขอดหวานขม ขอดเต้าร้าง ขอดหวานโสม ถ้าไปเก็บของป่ามาขายก็ล่าสัตว์ป่าเป็นอาหาร วิธีประกอบอาหารทำแบบง่าย ๆ ได้แก่ นำไปปิ้ง หรือย่าง คั่วหรือนำไปแกง แกงที่นิยมทำเป็นแกงเผ็ดไม่ใส่กะทิ เรียกว่าแกงป่า มีแกงเนื้อ พวกลูกเนื้อกระรอก กระเจียน ฯลฯ ส่วนผสมของพริกแกงเพียงโขลกพริก เกลือ กระเทียม ข่า ตะไคร้ ผักชี ขมิ้น พริก เข้าด้วยกัน แกงปลาทั่วไป ไม่ใส่ขมิ้นและพริกแต่ใส่ใบกะเลิม ยกเว้นแกงปลาไหลจะใส่ขมิ้นและพริกด้วย นำพริกแกงใส่ลงไปให้น้ำให้ละลาย ตั้งไฟให้เดือดจึงใส่ปลาลงไป ถ้ามีเนื้อสัตว์จำนวนมากก็จะหมักเกลือแล้วตากแห้งเก็บไว้

ปกติรับประทานอาหาร 3 มื้อ ตอนเช้าประมาณ 8 นาฬิกา อาหารกลางวันประมาณเที่ยง และตอนเย็นประมาณ 6 นาฬิกา แต่อาจจะรับประทานไม่พร้อมกัน กลับจากงานเวลาไหนหรือสะดวกเมื่อไรก็รับประทานเวลานั้น ส่วนใหญ่แม่บ้านเป็นผู้เตรียมอาหารไว้ให้

นอกจากอาหารหลักแล้ว ชาวซมเรายังนิยมดื่มเหล้า โดยเฉพาะเพศชาย เหล้าถือเป็นเครื่องเช่นฝิ่นอีกด้วย งานประเพณีต่าง ๆ มักจะต้องมีการเลี้ยงเหล้า ชาวซมเรมียุทธวิธีการกลั่นเหล้าตามแบบฉบับของตน

นางแสงจันทร์ รตนมูลเล่าว่า แม่สอนให้ต้มเหล้า <ทิม กร่าน> τηαμ κ♦αα↑) สมัยก่อนเวลาเล่นฝิ่นแม่ดื่ก็ไม่ต้องซื้อ รสดีกว่าเหล้าที่ขายทั่วไปนำข้าวกลิ้ง <กะโค กล่อง> κακηοο κλ ↑N12 กระป๋องนมไปหุงให้สุกแล้วเทใส่ในกระดัง ที่งไว้ให้เย็น นำแป้งข้าวหมาก(ซื้อจากตลาด) สัก 3 เม็ดตำให้ละเอียด เอาเคล้ากับข้าว ใส่ในไหหมักไว้ 3 คืน แล้วใส่น้ำ เอน้ำอ้อยใส่สัก 2 กิโล (พร้อมน้ำ) ใส่ลงไป ที่งไว้อีก 3 คืน ก็เริ่มเอาไปกลั่น ทำเตาจากก้อนเส้า 3 ก้อน เอาปีบวางบนเตา แล้วจึงเอาน้ำข้าว (เหล้า) เทใส่ในปีบที่เจาะรูใช้กระบอกลไม้ไผ่สวมรูให้เป็นท่อสำหรับให้น้ำเหล้าไหลออก ใช้กระบะ(ทำจากไม้)รองข้างล่าง เอากระทะตั้งข้างบน ฉีกผ้ามัดรอบ ๆ ไม่อย่างนั้นไอจะระเหยออก เอาข้าวที่เคล้าแป้งปีบให้แห้งโปะรอบ ๆ กันไอระเหย เอาน้ำใส่กระทะ พอร้อนจนเดือด เหล้าก็จะไหลไปตามท่อ เอาไหรอง พอร้อนก็เททิ้ง เอน้ำเติมสัก 4-5 หน ชิมดู ถ้าจืดก็หยุด เหล้าที่รสจืด ๆ จะขายดี ขายประมาณขวดละ 30-40 บาท

นอกจากนิสัการคัมเกล้า ชาวซัมเรยังนิยม<ชา มาก> $\chi\eta\alpha\alpha\mu\alpha\alpha\Gamma\kappa$ “กินหมาก” เคี้ยวหมากทั้งหญิงและชาย หมากเป็นสิ่งที่ต้องมียู่ทุกบ้าน ใช้รับรองแขกโดยการเชื้อเชิญให้กินหมาก และใช้เป็นของมงคลในการขึ้นบ้านใหม่ นอกจากนี้ยังใช้ฟันแปรงรักษาโรคทั่ว ๆ ไปตามพื้นบ้านอีกด้วย นอกจากนี้ผู้ชายยังนิยม<ล่อก มะเก่า> $\chi\eta\ \Pi\kappa\ \mu\alpha\kappa\alpha\Gamma\omega$ “สูบยาเส้น” อีกด้วย

(10) ทรัพย์สินสมบัติ และ เครื่องใช้ต่าง ๆ

(10.1) บ้านและที่พักอาศัย

การสร้างบ้านสมัยโบราณ ปลูกด้วยลักษณะง่าย ๆ มีระดับเทคโนโลยีต่ำ เป็นเรือนเครื่องผูก กล่าวคือส่วนต่าง ๆ ของบ้านยึดติดกันโดยการใช้หวายมัดเข้าด้วยกัน อุปกรณ์ที่ใช้สร้างบ้านส่วนใหญ่ได้มาจากป่าและพื้นที่โดยรอบ เช่นไม้ไผ่ และต้นชะมวง ใช้ทำเสาบ้าน ผนังและพื้นบ้านทำจากไม้ไผ่ผ่าเป็นซีกขัดตะและเรียกว่า <เครื่อง> $\kappa\eta\rho\iota\leftrightarrow\Gamma N$ หลังคาทำจากใบโสม หญ้าคา ใบกันทรง และใบระกำ ไม่ใช้การตอกตะปู ตัวบ้าน เป็นเรือนยกสูงจากพื้นดินไม่มากนัก ส่วนมากใช้บันได 3 ขั้น หรือ 5 ขั้น ลักษณะโครงสร้างเรือนจะมีฐานเป็นตัวพื้นเชื่อมต่อระหว่างห้อง พื้นที่ในบ้านแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนนอกสุดของบ้านเป็นนอกชาน(ไม่มีหลังคา) ภาษาซัมเรเรียกว่า <กะชา> $\kappa\alpha\chi\eta\alpha\alpha\Gamma$ ไว้วางโองน้ำสำหรับล้างเท้า ส่วนหน้าของบ้านเรียกว่า <พะไล> $\pi\alpha\lambda\alpha\phi$ เป็นส่วนที่ต่ำกว่าห้อง มีหลังคาคลุม ใช้สำหรับรับแขกและทำงานต่าง ๆ เช่นสานกระบุง กระดัง ส่วนกลางของบ้านเป็นที่ว่างพื้นที่ไม่กว้างนักสำหรับวางของใช้จีปาละ ส่วนที่สามเป็นส่วนในของบ้านกันเป็นห้องนอนขนาดเล็ก มักจะไม่มีหน้าต่าง ค่อนข้างมืดทึบ เป็นสถานที่ห้ามไม่ให้คนนอกโดยเฉพาะคนที่ผิดศีลเข้าไป นิยมแบ่งส่วนหลังหรือด้านข้าง ของบ้านเป็นครัว นอกจากนี้บางบ้านยังมี เรือนข้าว(ยุ้ง) อยู่หลังบ้านแยกออกไปต่างหาก

(10.2) เครื่องใช้ในบ้าน

ของประดับบ้านไม่มีอะไรมากนัก ที่มักจะมีคือเสื้อ <นึร> $\nu\iota\blacklozenge\Gamma$; สานจากต้นคลุ้มไ่ว้ปุนอน <ทริ กะปิจ> $\tau\eta\alpha\blacklozenge\ \kappa\alpha\pi\chi$ “ผ้าขี้ริ้ว”; <กะโนะ> $\kappa\alpha\nu\eta$ “ไม้กวาด”; <ทอ> $\tau\eta\ \Gamma N$ “ถังน้ำ”; เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำอาหารของชาวซัมเรมักจะเป็นสิ่งที่ทำขึ้นเองอย่างง่าย ๆ ได้แก่ <คิ่น> $\kappa\eta\iota\Gamma\upsilon$ “น้ำเต้าหึ่ง” นำมาใส่น้ำ กะลาแห้งผ่าไว้ใส่อาหาร <คล่า มะนะฮ์> $\kappa\eta\lambda\alpha\alpha\Gamma\ \mu\alpha\nu\alpha\Gamma\eta$ “ใบสับปะรด” นำมาทำช้อน <ชะน่วง > $\chi\eta\alpha\nu\leftrightarrow\Gamma N$ “ทัพพีตักข้าวและแกง” ทำจากไม้; <แกะฮ์> $\kappa E\eta$ “หม้อดิน”; <ปะน้า> $\pi\alpha\nu\alpha\alpha\Gamma\eta$ “เตาไฟทำจากหิน 3 ก้อน”; <ตะโค> $\tau\alpha\kappa\eta\omega\omega$ “ครก”; <ละฮิ> $\lambda\alpha\eta\iota$ “สาก” สำหรับตำข้าวทำจากไม้ เป็นต้น

(10.3) การค้าขาย, ฐานะความเป็นอยู่

แต่เดิมชาวซัมเรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน พวกเขาไม่ค่อยมีเงินออม แต่ก็ไม่ถึงกับมีหนี้มาก หาเข้ากินค้า สมัยก่อนชาวซัมเรหาของป่าและสานเครื่องใช้ไปแลกเสื้อผ้าและสิ่งของที่จำเป็น ชาวซัมเรเล่าว่าสมัยปู่ย่าตายายซึ่งอยู่มาแต่ดั้งเดิมเริ่มจับจองที่ดินตามแนวป่าจัดแจงถางปลูกข้าว และมันสำปะหลัง ใครขยันถากถางป่าก็เป็นที่ยกย่องคนนั้น เริ่มทำนา ทำไร่ ปลูกพืช ผัก ต่อมาทางการต้องการให้ชาวบ้านไปอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและแบ่งที่ดินให้คนอื่นเข้ามาทำกินด้วย ทางกรจึงขอซื้อที่ดินจากชาวบ้านไปจัดสรรเป็นที่ อบรม. ชาวบ้านแต่ละครอบครัวได้รับที่ดินจัดสรรครอบครัวละ 1 ไร่ ตอนนั้นมีชาวบ้านประมาณ 40 หลังคาเรือน คนที่มีเงินสามารถซื้อที่ดินจากคนที่ต้องการแบ่งขายได้

(10.4) เสื้อผ้า และเครื่องประดับ

ชาวซัมเรไม่มีวัฒนธรรมในการทอผ้าใช้เอง เล่ากันว่าสมัยก่อนยากจนมาก ในช่วงเวลานั้นชนกลุ่มนี้ยังไม่ค่อยมีเสื้อผ้านุ่งห่มมากนัก ลักษณะของเครื่องนุ่งห่มในขณะนั้น ได้มาจากการขอกระสอบจากชาวบ้านมาเย็บด้วยทางสับประคเพื่อปกปิดร่างกาย ผู้ชายนุ่งกระสอบคาดจากด้านหลังไปยังด้านหลัง เรียกว่า<คัด กะทุด> κηατ κατηυυ(τ “คาดเดี่ยว” เมื่อถึงฤดูหนาวที่มีอากาศเย็นจัดใช้ความร้อนจากกองไฟช่วยทำให้ร่างกายอบอุ่นมากขึ้น และใช้กระสอบห่ม ต่อมานำของป่าหรือสานตะกร้าไปแลกเสื้อผ้าและของกินของใช้ที่เมืองตราด (สมัยก่อนเรียกว่าเมืองกราด) ซึ่งอยู่ห่างออกไปราว 50 กิโลเมตร การเดินทางในสมัยก่อนต้องเดินข้ามภูเขาใช้เวลาไป-กลับประมาณ 2-3 วัน กล่าวได้ว่าชนกลุ่มนี้ไม่มีพัฒนาการทางเทคโนโลยีในการทำเครื่องนุ่งห่มเลย

ชาวบ้านเล่าว่าสมัยโบราณมีเครื่องประดับประกอบกับการแต่งกายเช่น สร้อยคอทำจากลูกปัดสี มีคำในภาษาซัมเรเรียกว่า <สะนาง ละมู้ง> σανναN λαμυυ(χ “ลูกปัด ลูกแหวน” ทำด้วยสตาจหรือตะกั่วสีขาว ต้มหู กำไลข้อมือและข้อเท้าจะใช้เงินยวง สมัยนี้ไม่มีใครเก็บของเก่า ๆ ไว้แล้ว

(11) สังคม

(11.1) คน, ชนชาติ

คนที่อยู่ในพื้นที่มาแต่เดิมคือชาวซัมเร <กะซึ่ม ซัมเร> κασσ(μ σαμ◆εε “คนซัมเร”; อยู่กันหนาแน่นที่บ้านมะม่วง และชาวซอง <กะซึ่ม ซอง> κασσ(μ χη N “คนซอง” ส่วนใหญ่อยู่ที่บ้านคลองโพนและบ้านด่านชุมพล (ซองที่คลองโพนเรียกตนเองว่าซอง ส่วนที่ด่านชุมพลเรียกตนเองว่ากะซอง แต่คนกลุ่มอื่นเรียกคนเหล่านี้ว่าซอง)

(11.2) สรรพนาม, เครือญาติ

คำสรรพนาม

ระบบคำสรรพนามในภาษาซัมเร มีความแตกต่างไปจาก ภาษาไทย โดยมีรูปที่เป็น เอกพจน์ ทวิพจน์ และพหูพจน์ ดังนี้

พจน์ บุรุษ	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์
	ไม่เป็นทางการ	เป็นทางการ	ไม่รวมผู้ฟัง	รวมผู้ฟัง	
1	ʔʌ <อึญ>	(ใช้คำยืม จากภาษา ไทย)	η↔N <เสียง>	φ↔N <หยั่ง>	π↔/κ η↔N <ป๊วก เสียง> π↔/κ φ↔N <ป๊วก หยั่ง>
2	πoo↔ <โป>	κ↔χ <กัจ>	π↔/κ πoo↔ π↔/κ v↔ ↔κ <ป๊วก โป ป่าล หนัก> π↔/κ κ↔χ π↔/κ v↔ ↔κ <ป๊วก กัจ ป่าล หนัก>		π↔/κ πoo↔ <ป๊วก โป> π↔/κ κ↔χ <ป๊วก กัจ>
3	η↔v <ฮีน>		π↔/κ η↔v π↔/κ v↔ ↔κ <ป๊วก ฮีน ป่าล หนัก>		π↔/κ η↔v <ป๊วก ฮีน>

ตารางที่ 4 ระบบคำสรรพนามในภาษาซัมเร

หมายเหตุ คำที่พิมพ์ด้วยตัวเอน เป็นคำประสมระหว่างคำยืมจากภาษาไทย π↔/κ “พวก” กับคำซัมเรเพื่อแสดงความเป็นพหูพจน์ อาจสันนิษฐานว่าในระบบสรรพนามเดิมอาจจะไม่มีคำสรรพนามที่เป็นพหูพจน์ เพิ่งมาสร้างคำประสมเหล่านี้ขึ้นมาใหม่เมื่อได้รับอิทธิพลจากภาษาไทย

ในภาษาซัมเรมีการนำเอาคำเครือญาติมาใช้เป็นคำสรรพนามในการสนทนา ทั้งกับญาติจริง และคนที่ไม่ใช่ญาติแต่นับถือกันเช่นเดียวกับภาษาไทย โดยเมื่อใช้กับญาติจริงจะใช้คำที่แสดงความสัมพันธ์ตามระบบญาติ แต่ถ้าเป็นผู้ที่นับถือจะเลือกเฉพาะบางคำมาใช้ เช่น <ตัม> to(μ

“ลุง/ ป้า” <คลึง> κηλν/ “พี่” <มุต> μυβτ “น้อง” <อ็อก> ? κ “ยาย” <ชู่> χηββ “หลาน”
เช่น

1. μν/ χηω τ ∃ καα♦ “แม่ไปทำงาน”

มิญ จิว ต่อ การ

แม่ ไป ทำ งาน

μν เป็นคำสรรพนามแสดงความสัมพันธ์ตามระบบเครือญาติ

2. τo/μ χηω νη⊥ “ป้าไปไหน”

ตัม จิว นี่

ป้า ไป ไหน

τo/μ เป็นคำสรรพนามเรียกผู้ที่นับถือซึ่งมีอายุมากกว่าแม่หรือพ่อโดยประมาณ แต่ไม่ใช่ญาติแท้ ๆ

นอกจากนี้คำเครือญาติที่นำมาใช้เป็นคำสรรพนามได้ด้วยนั้น เป็นคำยืมจากภาษาไทย เช่น <หน้า> ναα/ “น้ำ” <อา> ?αα “อาว์” <ตา> ταα “ตา” <เปะ> π ? “พ่อ” <แมะ> μE? “แม่” เช่น

1. μE? χηβ↔κ κανβ∃↔τ “แม่ดำขาว”

แมะ ขวก กะหนด

แม่ ดำ ขาวสาร

μE? เป็นคำสรรพนามที่เป็นคำยืมจากภาษาไทย

ส่วนคำสรรพนามที่ใช้หมายถึง “ตนเอง” (reflexive pronoun) ในภาษาแซมเรใช้คำว่า <นวน> νν↔ν ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ?ν/ τ ∃ χηαα τ ∃ μ ∃κ κα∃π νν↔ν “ฉันทำมาหากินด้วยตัว

เอง”

อิญ ต่อ ขา ต่อ หมอก กีบ นวน

กู ทำ กิน ทำ กิน ตัว เอง

κα∃π νν↔ν แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประธานบุรุษที่หนึ่งและผู้รับผลประโยชน์เป็นคนเดียวกัน

2. κηνν ηβνχ η↔↔⊥φ ηνν ηβνχ ηνν νν↔ν “ลูกตายแล้ว มัน

ตายเอง”

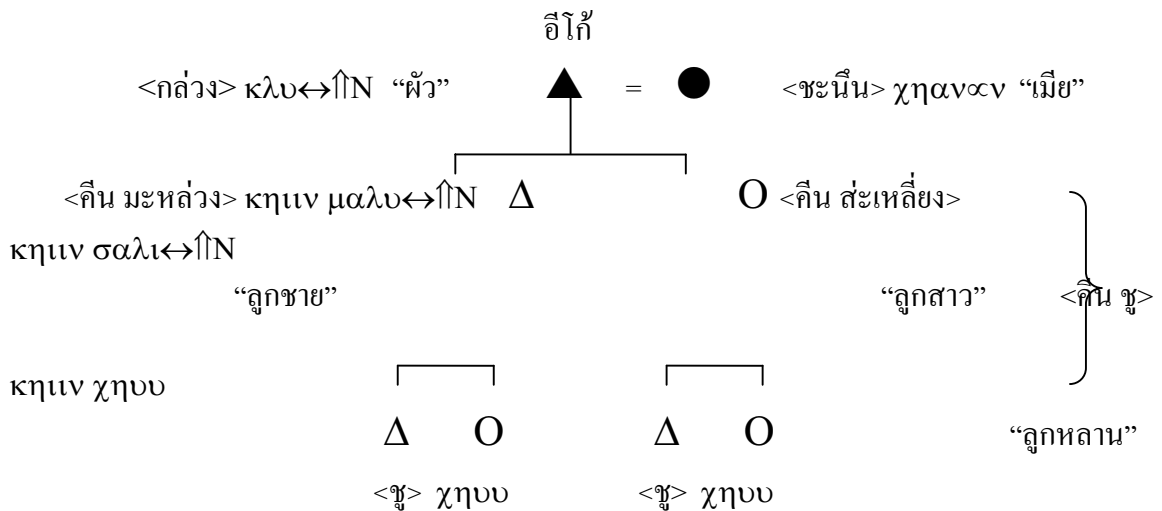
กิน สูง เฮ้ย สิ้น สูง สิ้น นวน

ลูก ตาย แล้ว มัน ตาย มัน เอง

ηνν νν↔ν แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประธานบุรุษที่สามและกรรมเป็นคนเดียวกัน

คำเรียกชื่อเครือญาติ (kinship terms)

การวิเคราะห์คำเรียกชื่อเครือญาติตามหลักการวิเคราะห์องค์ประกอบ (componential analysis) โดยแยกความแตกต่างของคำเรียกญาติตามองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น รุ่นอายุ (generation) เพศ (sex) เป็นต้น ในระดับตั้งแต่ชั่วรุ่นของตนเองหรืออีโก้(ego) ลงมา สามารถแสดงให้เห็นดังแผนภาพที่ 1

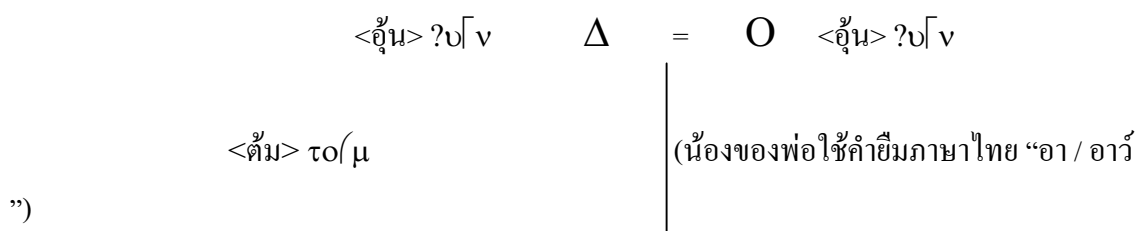
แผนภูมิ 3 แสดงคำเรียกชื่อเครือญาติในระดับชั่วรุ่นของอีโก้ลงมา

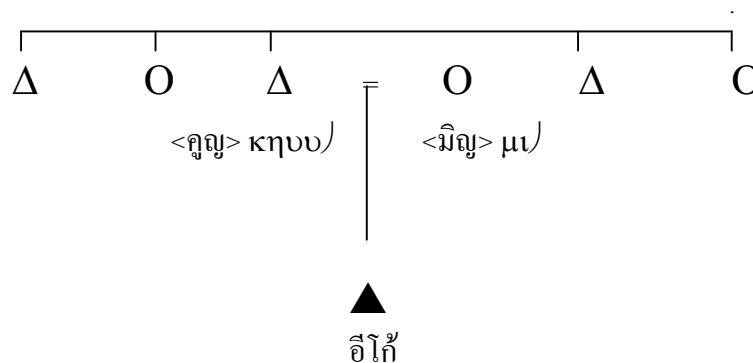
จากภาพที่ 1 อีโก้ในที่นี้มี 2 บุคคลคือ สามี <กล่าว> κλν↔ίN และภรรยา <เขื่อน> χηαναν ทั้งสองเรียกบุตรของตนเองว่า <คิน> κηυν โดยมีได้แยกเพศ จะเรียกบุตรชายว่า <คิน มะหล่ง> κηυν μαν↔ίN ส่วนบุตรหญิงจะเรียกว่า <คิน สะเหลียง> κηυν σαν↔ίN ส่วนหลานไม่ว่าจะเกิดจากบุตรชายหรือบุตรหญิงเรียกว่า <ช> χηυν ทั้งสิ้น ส่วนคำที่ใช้เรียกรวมทั้งบุตรและหลาน ชาวซมเรใช้คำว่า <คิน ช> κηυν χηυν

คำเรียกชื่อเครือญาติในระดับตั้งแต่ชั่วรุ่นของอีโก้ขึ้นไป

สามารถแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา ดังแผนภาพที่ 2 และแผนภาพที่ 3

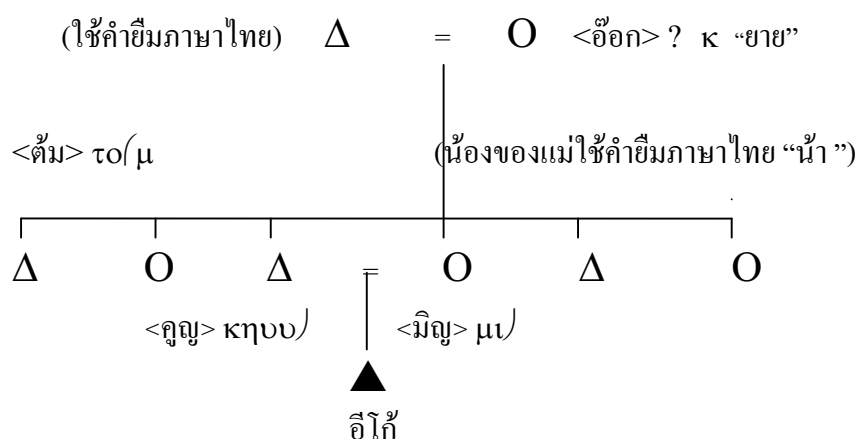
ฝ่ายบิดา

แผนภูมิ 4 แสดงคำเรียกชื่อเครือญาติฝ่ายบิดา

ฝ่ายมารดา

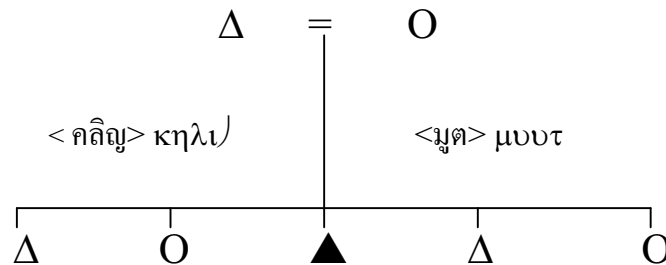
แผนภูมิ 5 แสดงคำเรียกชื่อเครือญาติฝ่ายมารดา

จากแผนภูมิ 4 อีโก้เรียกพ่อของตนว่า <คุณ> κηυυυ/ เรียกแม่ของตนว่า <มิญ> μν/ เรียกพ่อของพ่อและแม่ของพ่อว่า <อึ้น> ?υ[ν เรียกพี่ของพ่อและแม่ว่า <ต๋ม> τσ(μ คำเรียกเรียกน้องของพ่อใช้คำยืมจากภาษาไทย “อา/อาว์” จากแผนภูมิที่ 5 อีโก้เรียกเรียกพ่อของแม่ด้วยคำยืมจากภาษาไทย “ตา” เรียกแม่ของแม่ว่า <อ้อ> ? κ “ยาย” คำเรียกเรียกน้องของแม่ใช้คำยืมจากภาษาไทย “น้ำ”

ในการเรียกชื่อเครือญาติตามแผนภูมิที่ 4 และ 5 มีข้อที่น่าสังเกตว่าคำเรียกชื่อญาติบางส่วนที่น่าจะมีขาดหายไป เช่นคำเรียกชื่อน้องของแม่และพ่อ เพราะในภาษาของมี คำว่า<เคิมลา> ซึ่งเป็นคำเรียกน้องของพ่อหรือแม่ก็ได้ (Siripen, 2001:220)

นอกจากนี้บางครั้งชาวซัมเรยังอาจเรียกบุคคลซึ่งไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทางเครือญาติทั้งฝ่ายบิดาและมารดา แต่เป็นชาวซัมเรด้วยกัน เช่น <ต๋ม> τσ(μ “ลุง, ป้า” <คลิญ> κηλν/ “พี่” <มุต> μυυτ “น้อง” <อ้อ> ? κ “ยาย” <ซุ> ηηυυ “หลาน” ได้

คำเรียกชื่อเครือญาติในระดับเดียวกันกับอีโก้ สามารถแสดงให้เห็นดังแผนภาพที่ 4

แผนภูมิ 6 แสดงคำเรียกเครือญาติในระดับเดียวกัน

แผนภาพที่ 4 เป็นภาพที่แสดงถึงคำเรียกชื่อพี่น้องที่เกิดจากบิดามารดาเดียวกันโดยอีโก้เรียกพี่ชายและพี่สาวว่า <คลิณ> κηλι/ เรียกน้องชายหรือน้องสาวว่า <มุต> μυβτ

จากคำเรียกเครือญาติที่กล่าวมา จะเห็นว่าชาวซัมเรแบ่งกลุ่มเครือญาติของตนจำแนกโดยลำดับชั้นของรุ่นต่าง ๆ (generation) หรือใช้อายุเป็นเกณฑ์ แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ รุ่นเหนือตนเอง (มีคำเรียก เช่นว่า <คุณ> “พ่อ”; <มิณ> “แม่”; <ดัม> “ลุง/ป้า”; <อึ้น> “ปู่/ย่า”; <อ็อก> “ยาย”) รุ่นต่ำกว่าตนเอง (มีคำเรียก เช่น <คิน> “ลูก”; <ซุ> “หลาน”) รุ่นเดียวกับตนเองมีคำเรียก เช่น (<คลิณ> “พี่”; <มุต> “น้อง”) การแยกเพศเป็นปัจจัยที่สำคัญรองลงมาจากปัจจัยเรื่องรุ่น กล่าวคือ คำเรียกเครือญาติพื้นฐานมักเป็นคำรวมที่แบ่งตามรุ่น เมื่อต้องการระบุเพศก็ใช้คำขยายบอกเพศวางไว้หลังคำหลัก เช่นรุ่นสูงกว่าตนเอง มีคำว่า <ดัม> “ลุง/ป้า” แต่ถ้าต้องการระบุเพศ ใช้คำบ่งเพศมาขยายเป็น <ดัม มะหล่ง> “ลุง”; <ดัม มะคิน> “ป้า” เป็นต้น รุ่นเดียวกับตนเอง เช่น <คลิณ มะหล่ง> “พี่ชาย”; <คลิณ มะคิน> “พี่สาว” เป็นต้น นอกจากนี้ ปัจจัยที่แบ่งกลุ่มญาติอีกอย่างหนึ่งคือ การเข้ามาเป็นญาติกันโดยการแต่งงานมีคำที่กำหนดความสัมพันธ์ลักษณะนี้ ได้แก่คำว่า <ชะหมวก> χηαμ<=>πικ ซึ่งอาจจะหมายถึงเขยหรือสะใภ้หรือพ่อตา / แม่ยาย เป็นต้น และคำว่า <โปิ๊ะฮ์> πονη หมายถึงคนที่มีความสัมพันธ์กันเนื่องจากการแต่งงานมากกว่า 1 คน โดยใช้คำเหล่านี้ขยายคำหลักที่แบ่งตามรุ่น สำหรับรุ่นที่ต่ำกว่าตนเอง เช่นคำว่า <คิน ชะหมวก> κηεν χηαμ<=>πικ “ลูกเขยหรือลูกสะใภ้”; <คิน โปิ๊ะฮ์> κηεν πονη “ลูกเลี้ยง เป็นลูกจากการแต่งงานครั้งก่อนของคู่แต่งงานของตน เป็นชายหรือหญิงก็ได้” รุ่นที่สูงกว่าตนเอง เช่นคำว่า <คุณ ชะหมวก> κηυβ/ χηαμ<=>πικ “พ่อตา”; <มิณ ชะหมวก> μι/ χηαμ<=>πικ “แม่ยาย”; <คุณ โปิ๊ะฮ์> κηυβ/ πονη “พ่อเลี้ยง”; <มิณ โปิ๊ะฮ์> μι/ πονη “แม่เลี้ยง” เป็นต้น และรุ่นของตนเอง <คลิณ ชะหมวก> κηλι/ χηαμ<=>πικ “พี่เขยหรือพี่สะใภ้” ปัจจัยที่สำคัญน้อยที่สุดที่ใช้แบ่งกลุ่มเครือญาติคือความเป็นญาติฝ่ายบิดาหรือมารดา

กล่าวคือมีความแตกต่างเฉพาะรุ่นที่สูงกว่าอีโก้ ได้แก่ ฝ่ายบิดามีคำเรียกปู่หรือย่า ว่า <อู่> เรียกพ่อว่า <อูญ> ฝ่ายมารดามีคำเรียกยาย ว่า <อ็อก> และเรียกแม่ว่า <มิญ>

การวิเคราะห์หมวดศัพท์คำเรียกชื่อเครือญาติและระบบสรพนามในภาษาซัมเรสะท้อนถึงระบบ ครอบครัวและเครือญาติของชาวซัมเร ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ดังนี้

ลักษณะครอบครัวและกลุ่มครอบครัวของชาวซัมเร

ลักษณะครอบครัวของชาวซัมเรมักจะเป็นครอบครัวเดี่ยว(nuclear family) ประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูก ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีขนาดครอบครัวประมาณ 5-6 คน หลังจากแต่งงานและมีบุตรแล้วมักจะแยกครอบครัวออกจากพ่อแม่มาตั้งเป็นครอบครัวใหม่ใกล้ ๆ กับครอบครัวเดิม(neolocal) ส่วนใหญ่ลูกที่ยังไม่แยกครอบครัวจะเป็นคนที่เลี้ยงดูพ่อแม่ และได้มรดกจากพ่อแม่

ข้อห้ามทางเพศและการแต่งงาน

ทุกสังคมจำเป็นต้องมีแนวปฏิบัติและข้อห้ามทางเพศเพื่อเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางเพศของคนในสังคม สังคมของชาวซัมเรก็เช่นกันมีแนวปฏิบัติและข้อห้ามทางเพศ เช่น

ห้ามมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนการแต่งงาน ข้อนิยมสำหรับชาวซัมเรในเรื่องการแต่งงานนั้นเมื่อชายคนหนึ่งพอใจในหญิงคนหนึ่งจะต้องไปสู่ขอกับบิดามารดาของฝ่ายหญิง การแต่งงานของชาวซัมเรเป็นการแต่งงานนอกกลุ่ม (exogamy) โดยชาวซัมเรจะไม่แต่งงานกับบุคคลในครอบครัวเดียวกัน (ห้ามการแต่งงานระหว่างญาติพี่น้องร่วมสายโลหิตในแนวขวางซึ่งชาวซัมเรถือว่าสืบสายเลือดเดียวกัน (cross cousin และจะไม่แต่งงานกับกลุ่มคนที่เป็นเครือญาติใกล้ชิดกัน (ญาติพี่น้องแนวขนาน (parallel cousin)หรือบุตรที่เกิดกับพี่น้องของพ่อหรือแม่)

นอกจากนี้ชาวซัมเรยังยึดถือการแต่งงานแบบสามีภรรยาเดียว (monogamy) และถือว่าการแต่งงานมีคู่ครองมากกว่าหนึ่งคนในเวลาเดียวกันจะกระทำไม่ได้ ถือว่าผิดผี ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะนำความเดือดร้อนมาให้คนในครอบครัว ถึงแม้ว่าชาวซัมเรจะมีอัตราการหย่าร้างกันบ้างและมีการเปลี่ยนคู่ครองกันบ้าง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชาวซัมเรมีความล่าช้าทางเพศ เพราะก่อนที่ชาวซัมเรสามารถอยู่กินฉันท์สามีภรรยาได้นั้น ต้องผ่านกฎเกณฑ์ของสังคมต้องปฏิบัติตามข้อห้ามทางเพศและวิธีปฏิบัติในการแต่งงานตามวัฒนธรรมของชาวซัมเร ส่วนการมีคู่ครองใหม่จะกระทำได้ภายหลังการหย่าร้างหรือการเสียชีวิตของคู่ครองแล้วเท่านั้น ซึ่งทำให้ความเป็นญาติกันมีมากยิ่งขึ้น และจำนวนสมาชิกในครอบครัวอาจเพิ่มขึ้นด้วย

บทบาทของสมาชิกในครอบครัว

สมัยก่อนผู้ชายทำหน้าที่ออกไปหาของป่า ล่าสัตว์ เก็บผลหมากรากไม้ และจับปลา จากแหล่งอาหารที่ไกลออกไปจากที่พัก พวกผู้หญิงผู้หญิงอยู่บ้านทำหน้าที่แม่บ้าน ได้แก่ การหุงหาอาหาร ตำข้าว และสานกระด้ง ตะแกรง ตัดไม้ซี้ ห่ออาหารบริเวณป่าใกล้ๆ

พ่อแม่ช่วยกันอบรมสั่งสอนบุตร เพื่อให้บุตรสามารถเจริญเติบโต และดำรงชีพอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมของสังคมชมรตลอจนปกป้องบุตรให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ พ่อมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนลูกชายในเรื่องการทำมาหากิน เด็กผู้ชายจะติดตามผู้ใหญ่ออกไปล่าสัตว์และช่วยหาอาหาร พ่อคอยดูแลความปลอดภัย และอบรมให้เป็นพ่อที่ดีในอนาคต ส่วนแม่มีบทบาทต่อการอบรมสั่งสอนให้กับลูกหญิงในด้านงานบ้าน เด็กผู้หญิงเริ่มต้นทำงานบ้านต่าง ๆ เมื่อโตพอที่จะดูแลตัวเอง น่าจะอายุราว 12-13 ปี และช่วยทำงานบ้านบางคนหัดทำงานจักสานด้วย บางคนก็ตามพ่อแม่ไปป่าด้วยเหมือนกัน เด็กสมัยใหม่ไปโรงเรียน และกลับมาช่วยงานเมื่อกลับจากโรงเรียน สำหรับบทบาทของลูกภายในครอบครัวก็จะเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่เป็นอย่างดี นอกจากนี้ญาติพี่น้องก็มีส่วนแนะนำสั่งสอน ช่วยเหลือ และเลี้ยงดูลูกหลานเช่นเดียวกัน

ปัจจุบันถ้าไม่มีไร่หรือสวนเป็นของตนเอง ผู้ชายยังออกไปหาของป่า ตลอดจนนำของไปขาย ผู้หญิงบางคนก็ไปป่าเพื่อหาขาย และไม้ไผ่ ฯลฯ แต่มักจะไม่ค้างคืน และนำวัสดุที่ได้จากป่ามาจักสานเป็นเครื่องใช้สำหรับขาย หรือทั้งผู้หญิงและผู้ชายออกไปทำงานรับจ้าง เมื่อสิบกว่าปีก่อนมีการทำเหมืองพลอยก็ออกไปรับจ้างขุดพลอย ปัจจุบันไปรับจ้างเก็บผลไม้ตามไร่ ตามสวน ต่าง ๆ

(11.3) การอยู่ร่วมกันในสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวชมร เป็นสังคมระดับครอบครัวและเครือญาติ มักจะแต่งงานในหมู่ชาวชมรด้วยกัน มักจะสืบผิเดียวกัน แม้ว่าลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวชมรจะอยู่กระจายในหมู่บ้านปนกับคนกลุ่มอื่นใน 3 หมู่บ้านของตำบลนทรีย์ แต่ละหมู่บ้านมีบ้านชาวชมรไม่มากนัก แต่ชาวชมรมักจะเป็นญาติพี่น้องกันทั้งหมด ชาวชมรที่บ้านนทรีย์ซึ่งอยู่ไกลจากบ้านมะม่วงและบ้านคลองโพนประมาณ 4-5 กิโลเมตรก็เป็นญาติกับชาวชมรที่บ้านมะม่วงด้วย น่าจะเป็นเพราะสมัยก่อนชาวชมรนิยมแต่งงานกับคนในกลุ่มสังคมเดียวกัน จึงมีความผูกพันเป็นญาติพี่น้องกันแทบทั้งสิ้น และเนื่องจากอยู่ในประเทศไทยมานานกว่า 200 ปี ชาวชมรได้สัญชาติไทยและมีการใช้นามสกุลตามแบบคนไทย แต่มีข้อสังเกตว่าบางคนไม่ได้เป็นญาติกันแต่ครอบครัวที่อยู่มานานอาจมีนามสกุลเหมือนกัน เช่น “ชัยมาศ” “เบญจมาศ” “ปกคลุม” “มูลโชติ” “พลแพน” “อยู่พวง” “พวงกัน” สันนิษฐานว่าสมัยแรกที่ตั้งนามสกุลน่าจะมีเจ้าหน้าที่ชาวไทยช่วยตั้งนามสกุลให้ครอบครัวไหนชอบนามสกุลอะไรก็เลือกไปใช้ โดยไม่ได้คำนึงถึงความเป็นเครือญาติ พบว่ามีทั้งคนชมร ของ เขมรใช้นามสกุลเดียวกันเช่น “มูลโชติ” “พวงกัน” เป็นต้น สำหรับการสืบตระกูลชาวชมรนิยมสืบตระกูลทางฝ่ายชายตามแบบคนไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนต่าง ๆ ในหมู่บ้าน นอกจากความเป็นญาติพี่น้องกันแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจอีกด้วย มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ เช่นงานแต่งงาน การรักษาความเจ็บป่วย และงานศพ และกิจกรรมด้านบันเทิง การร้องเพลงป็นเล่น ในหมู่ชาวซัมเรอยู่กันอย่างสงบ ไม่ค่อยมีปัญหาทะเลาะวิวาทใด ๆ ใช้ระบบเครือญาติและความเชื่อเรื่องผีทำให้มีระเบียบในการอยู่ร่วมกัน

(12) ศาสนา และศิลปะ

(12.1) ความเชื่อ วิญญาณ พิธีกรรมที่เป็นประเพณี

ความเชื่อของชาวซัมเร

มนุษย์กลัวเรื่องใดก็มักจะมี ความเชื่อในเรื่องนั้น วิถีชีวิตและอาชีพของชาวซัมเรผูกพันอยู่กับป่า ต้องพึ่งพาสิ่งลึกลับให้พ้นภัยต่าง ๆ จึงเชื่อว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ที่สามารถทำลายชีวิตได้ ความกลัวอำนาจที่เหนือกว่า ความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ชาวซัมเรแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาเพื่อป้องกันตนเองจากภัยร้ายทั้งปวง และได้ปลูกฝังและถ่ายทอดแก่ชนรุ่นต่อไป ในที่สุดก็กลายเป็นวัฒนธรรม ความเชื่อ และประเพณีของเผ่าพันธุ์ โดยมีความเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บรรพบุรุษนับถือจะช่วยปกป้องรักษาลูกหลานให้พ้นภัยได้ ชาวซัมเรเรียกวิญญาณ และสิ่งลึกลับเหล่านั้นว่า “ผี” ผีที่ชาวซัมเรนับถือแต่ดั้งเดิมได้แก่ ผีแม่เมด และผีบรรพบุรุษ(ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เป็นผีที่คอยคุ้มครองรักษาลูกหลานให้อยู่ดี ถ้าไม่มีคนเจ็บป่วยเพราะผีพ่อแม่ปู่ย่าตายายก็ไม่ต้องเช่น แต่ถ้ามีลูกหลานทำผิด ผิดคำที่บรรพบุรุษเคยสั่งสอนก็มักจะมีคนในบ้านเจ็บป่วย ต้องเช่นไหว้ตามที่หมอผีแม่เมดบอก)

ไทเลอร์ (1965) นิยามคำว่าศาสนา รวมไปถึงความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ได้แก่ความเชื่อเรื่องผี และการบูชาบรรพบุรุษ เป็นต้นจากนิยามลักษณะนี้ กล่าวได้ว่าความเชื่อของชาวซัมเรจัดเป็นศาสนาด้วยเหมือนกัน

สาเหตุของการรับผีแม่เมด

ผีแม่เมด คือผีที่นับถือของบรรพบุรุษชาวซัมเรสืบทอดกันมา ชาวซัมเรส่วนใหญ่จะมี “เชื่อผีแม่เมด” หมายความว่าคน ๆ นั้นสืบทอดความเชื่อในเชื่อผี เชื่อแห่งความลึกลับ เชื่อแห่งอำนาจที่คุ้มครองชีวิตได้ เมื่อผู้มีเชื่อผีแม่เมดเสียชีวิตลงเชื่อนั้นมักตกแก่ลูกหลาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกคนแรกของครอบครัว การสืบทอดเชื่อผีหรือมักเรียกกันว่าผีแม่เมดตามมาอยู่ด้วย โดยคนผู้นั้นเกิดอาการเจ็บป่วย การรักษาโรคของชาวซัมเรเป็นไปตามความเชื่อ ถ้าป่วยเพราะปัจจัยธรรมชาติก็รักษาด้วยยาและหาหมอพื้นบ้านหรือหมออนามัย แต่ถ้าป่วยเพราะเพราะการละเมิดไม่ทำตามบรรพ

บุรุษกระทำกันมา ผีที่นับถือจึงทำให้ป่วย การรักษาผู้ป่วยเหล่านี้ต้องให้หมอผีแม่มดทำนายสาเหตุ การเจ็บป่วยและเครื่องเซ่นที่เหมาะสม แล้วจึงจัดการเซ่นผีให้ถูกต้อง

เมื่อมีอาการป่วยรักษาอย่างไรก็ไม่หาย ส่วนมากเป็นไข้ หนาวสั่น กินข้าวไม่ได้ ขมปาก บางคนไม่มีเรี่ยวแรง บางคนยังพอเดินไหว ส่วนใหญ่จะไปหาหมออนามัยจัดยาให้ก่อน ถ้าไม่ทุเลา ต้องไปหาหมอหมอผีแม่มด <หมอ ชะมูจหมด> $\mu \exists \kappa \eta \alpha \mu \nu \nu \perp \chi \mu \circ \exists \tau$ (หรือนิยมเรียกสั้น ๆ ว่า หมอ) เข้าทรง ร่างทรงจะเชิญวิญญาณผีแม่มดมาเข้าสิงเพื่อบอกสาเหตุของความเจ็บป่วย และวิธีการเซ่นไหว้เพื่อขอให้หายจากการเจ็บป่วยนี้ ญาติของผู้ป่วยทำหน้าที่เป็นตัวแทนทำพิธีรับผีแม่มดมาอยู่ด้วย โดยทำกรวย 1 คู่ (ทำจากใบตอง) เตรียมเทียน 7 เล่ม (ถ้าหาได้ไม่ครบก็ตัดเป็น 7 ท่อน) ตัวแทนของผู้ป่วยจุดเทียน 1 เล่ม บอกผีที่ตามมาขอให้คนป่วยหายไข้แต่บัดนี้ ถึงเดือนสามจะเล่นให้ จากนั้น ประมาณหนึ่งถึงสองวันผู้ป่วยก็จะหายเป็นปกติ

จากการสัมภาษณ์ ชาวชมเรส่วนใหญ่ ถ้าไม่รับนับถือผีแม่มดคนผู้นั้นจะเจ็บป่วย นางแสงจันทร์ รัตนมูล อายุ 80 ปี นับถือผีแม่มดตั้งแต่อายุ 14 ปี ตอนนั้นอยู่กับพี่สาวที่คลองโอน เกิดเจ็บป่วยแทบไม่รู้สติ แม่จึงไปให้หมอผีแม่มดดูว่าผีตามมาอยู่ด้วย พอได้อยู่ในช่วงเดือน 3 แม่จึงเล่นผีแม่มดให้ ระหว่างทำพิธีก็ลุกขึ้นมารำกับเขา ใคร ๆ คิดว่าอาการหนักไม่มีสติหรือถูกผีเข้ากลัวว่าจะต้องตาย แต่หลังจากนั้นก็หายป่วย จึงเริ่มเล่นผีแม่มดทุกปี ตอนที่ลูกชายชื่อสนั่น เป็นลูกคนที่ 5 เสียชีวิตเกิดความเสียใจและโมโหว่าผีไม่คุ้มครอง จึงเอาหิ้งผีไปทิ้ง ปรากฏว่าลูกสาวชื่อเรณูเกิดเจ็บป่วยอีก หาหมอดูก็ว่าถูกผีแม่มด จึงต้องไปปรับผีมาบูชาใหม่ ลูกสาวจึงหายป่วย นางแสงจันทร์มีลูก 12 คน แต่ลูกที่มีผีแม่มดมีเพียง 3 คน เป็นลูกสาว 2 คน ส่วนลูกผู้ชายที่รับผีมีเพียงนายบุญมีซึ่งเป็นบุตรชายคนโตเท่านั้น แม้จะไม่เคยเจ็บป่วยแต่บุญมีก็รับผีแม่มดเพราะเชื่อว่าแม่ของตนรับนับถือแล้ว ตนก็ต้องรับนับถือด้วยเพื่อให้ช่วยคุ้มครองรักษาไม่ให้เจ็บป่วย นอกจากนี้ลูกของบุญมีก็เคยเจ็บป่วย บุญมีจึงรับผีแม่มดและจัดการเล่นผีแม่มดแทนลูก ๆ ของตน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สอบถามชาวบ้านว่ามีผู้ป่วยที่ทำพิธีรับผีแม่มดแล้วยังไม่หายจากเจ็บป่วยบ้างหรือไม่ ทุกคนยืนยันว่าถ้าถูกผีแม่มดทำก็ต้องหาย แต่ทุกคนสามารถเล่าประสบการณ์ของตนซึ่งล้วนแต่พูดตรงกันว่าเมื่อปฏิบัติตามคำแนะนำของหมอผีแม่มดแล้วทุกคนหายป่วยจริง ๆ

บุคคลที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมนับถือผีแม่มด

เชื่อกันว่าผีแม่มดเป็นผีครู คนที่นับถือผีแม่มดแล้วสามารถฝึกฝนการเป็นร่างทรงผีแม่มดเพื่อทำนายบางสิ่งบางอย่างได้ ร่างทรงหรือที่ชาวชมเรนิยมเรียกสั้น ๆ ว่า “หมอ” เป็นผู้ที่เคยเจ็บป่วยเพราะผีแม่มดตามมาอยู่ด้วยจึงรับผีแม่มดไว้ มักเป็นผู้มีจิตอ่อนผีแม่มดเข้าสิงได้ง่าย คนที่จะเริ่มเป็นหมอผีแม่มดทำการทำนายจะต้องผ่านการครอบครู ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอผีแม่มดมาก่อนเป็นผู้ทำพิธีให้ โดยจุดเทียน 1 เล่มบอกผีแม่มดว่าถ้ามีผีแม่มดมาอยู่กับคนผู้นี้ได้จริงก็ขอให้มาเข้าร่างทรงเถอะ เมื่อมีคนมาขอให้ช่วยทำนาย หมอผีแม่มดจะจุดเทียนเชิญผีมาเข้าร่างทรง

ทำนายสาเหตุของการเจ็บป่วย โดยปกติญาติของผู้ป่วยจะมามาหาหมอที่บ้าน ผู้ที่มาขอให้เข้าทรง ต้องเตรียมเทียน 2 เล่มมาด้วย ซึ่งหมอจะนำเทียน 2 เล่มวางในขันข้าวสาร คนที่ต้องการให้หมอทำนายจะนั่งอยู่ด้านหลังของหมอ พอหมอเริ่มเข้าทรง ก็จะจุดเทียน 1 เล่ม อีกเล่มยังคงวางไว้ในขัน มือทั้งสองจับที่ขัน เอาผ้าที่คล้องคอไว้คลุมศีรษะ แล้วเชิญผีแม่มดมาเข้าร่าง พอผีแม่มดเข้าร่าง ร่างทรงจะสั่น มือของร่างทรงจะปักขันข้าวห่างออกไป จากนั้นผู้ต้องการให้ทำนายจะสอบถามเรื่องต่าง ๆ หมอจะหยิบเทียนเล่มที่จุดแล้วจากขันข้าวสารนำมาส่องดูกับฝ่ามือ แล้วตอบไป พอเสร็จแล้วผีแม่มดก็ออกจากร่างทรง โดยร่างทรงเอาเทียนวางลงในขัน ใช้สองมือจับขัน เอาผ้าคลุมศีรษะ พอร่างทรงปักขันไปข้างหน้าแสดงว่าผีแม่มดออกจากร่างทรงแล้ว หมอส่วนมากเป็นผู้หญิง ผู้ชายไม่นิยมฝึกหัดเป็นหมอผีแม่มดเพราะเชื่อว่าผู้ชายมีจิตแข็งกว่าผู้หญิงผีจะเข้าสิงได้ยากกว่า แต่ก่อนผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอผีแม่มดมีหลายคน แต่ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงสองคน คือ

นางแย้ รัตนมูล อายุ 80 ปี เล่าว่าเจ็บป่วยแม่จึงรับและจัดการเล่นให้ พ่อและแม่เข้าทรงเองได้ นางแย้เป็นลูกคนเดียว พอพ่อแม่ตายจึงเข้าทรงเล่นเอง ขณะนั้นอายุประมาณ 30 ปี ลูกสาวคนเดียวของนางแย้ไม่เคยรับผีแม่มด แต่หลานของนางแย้ทั้ง 5 คนเจ็บป่วยเพราะมีผีแม่มดตามมาอยู่ด้วย นางแย้จึงรับและเล่นผีให้หลาน ๆ ด้วย

นางสังวาลย์ รัตนมูล (นางตุ้ย) อายุ 62 ปี ให้สัมภาษณ์ว่า “เริ่มรับผีแม่มดตอนที่ไปป่าแล้วเป็นไข้ หมอผีแม่มดเข้าทรงดูหมอบอกว่าถูกผีแม่มดจึงรับผีมาอยู่ด้วย ผีที่รับมาเป็นผีเดียวกับผีของยาย แต่แม่กับพ่อไม่มีผีแม่มด เริ่มเป็นร่างทรงตั้งแต่อายุ 19 ปี ตอนนั้นแม่เสียชีวิตแล้ว รับเป็นร่างทรงและเป็นหมอมามากปีแล้ว ชาวบ้านมาตามก็ไปดูให้ วันหนึ่ง ๆ บางครั้งมีคนมาหา 3-4 รายก็มี ส่วนใหญ่ป่วย ก็จะเข้าทรงดูให้ สามารถเข้าทรงดูได้ตลอดเวลาแล้วแต่จะมีใครมาหาตอนไหน วิธีดูจะใช้เทียนบอกกล่าวแล้วใช้เทียนส่องที่ฝ่ามือดูว่าถูกอะไร ถ้าชะตาไม่ถึงขนาดก็แก้ไขทำให้ลูกเรื่อง เท่าที่ถามมาบางทีญาติก็พาคนป่วยไปโรงพยาบาลก่อน ไม่หายเลยมาหาว่าเป็นอะไรเมื่อ 2-3 ปีที่แล้วติดไข้ ปกคลุมป่วยจนเดินไม่ได้ ไปโรงพยาบาลก็ไม่หาย แต่มาให้หมอดูแล้วทำตามก็เดินได้ คำจ้างให้ช่วยดูถ้าเขาไม่ให้ก็ไม่ได้เรียกอะไร”

(12.2) พิธีกรรมที่เป็นประเพณี

ประเพณีการเล่นผีแม่มด

ประเพณีการเล่นผีแม่มดของชาวขมุเรจัดขึ้น ระหว่างเดือน 3 ถึงเดือน 4 ทางจันทรคติ ยกเว้นวันพระ มักจะเริ่มเล่นในวันขึ้น 4 ถึง 5 ค่ำเดือนสาม ไปจน ข้างขึ้นเดือนสี่ ข้างแรมจะไม่เล่น ผีไม่ค่อยเข้า ที่ต้องยึดเดือนสามเป็นหลักเพราะทำกันมาอย่างนี้ตั้งแต่โบราณ การเล่นจัดขึ้นในตอนกลางคืน เริ่มประมาณสองทุ่มถึงเที่ยงคืน บ้านที่มีผีแม่มดมากเล็กประมาณ 2 นาฬิกา ชาวบ้านมักจะติกลองกินเหล้ากันต่อ จะจัดวันไหนสุดแท้แต่ความพร้อมของแต่ละบ้านส่วนใหญ่ติดปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย ชาวขมุรส่วนใหญ่ฐานะยากจน แต่ถึงอย่างไรเมื่อถึงเวลาต้องเล่นผีแม่มดพวกเขากล่าว

ว่าถึงไม่มีเงินก็ต้องไปหาจนได้ สามารถเล่นรวมกันได้เพื่อความประหยัด ค่าใช้จ่ายอย่างน้อยที่สุดก็ต้องมีเหล้าเลี้ยงคนตีกลองประมาณ 3 ขวด เมื่อก่อนใช้เหล้าที่ดื่มกันเองเรียกว่าเหล้าป่า อย่างอื่นอาจจะพอหาได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และส่วนใหญ่มักจะจ้างคนตีกลองคนละ 100 บาท

ก่อนวันเล่นผีแม่แมดสักวันสองวัน เจ้าภาพที่จัดเล่นผีแมดต้องเตรียมพร้อม บ้านใครยังไม่หึงผีก็ต้องจัดทำขึ้นมา (หึงผี ที่อยู่ของผีแม่แมด หึงทำด้วยไม้อะไรก็ได้เป็นรูปสี่เหลี่ยม ขนาดพอประมาณ นำไปติดไว้ตรงหัวนอนของผู้ที่นับถือผีแม่แมด ภาษาซมเรเรียกว่า<เตียง จะมู้จหมด>)

ถ้าเข้าทรงเองไม่ได้ต้องจ้างวานผู้อื่นให้เล่นแทนโดยเอาเทียนไป 1 เล่ม เหล้า 1 ถัก ไปหาคนเข้าทรง บอกว่ามาหาเขาเพื่อไปเข้าผีให้ เขาก็จะตอบว่าไปได้ คนตีกลองก็เช่นเดียวกันนอกจากต้องให้ค่าจ้างตีกลองแล้วยังต้องจุดเทียนและเหล้า 1 ถักด้วย เขาจะนำเหล้าและเทียนไปบอกที่หึงผีแม่แมดของเขา จะต้องบอกกล่าวล่วงหน้าอย่างน้อย 1 วัน จากนั้นจึงนัดหมายญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่จะเล่นพร้อมกันให้มารวมกันตามวันที่กำหนด จัดเตรียมสถานที่ ถ้าไม่ทำปะรำพิธีก็ทำพิธีบนบ้านก็ได้ เตรียมบายศรีและเครื่องเซ่น คนที่มาร่วมงานอื่น ๆ ก็บอกกล่าวต่อ ๆ กันไป คนเผ่าคนแก่ส่วนใหญ่ร้องเพลงอัญเชิญได้อยู่แล้ว มีคนร้องนำบ้าง ช่วยกันร้องบ้าง บรรดามือกลองก็มักจะร้องเพลงอัญเชิญได้ คนที่มีนิสัยรักสนุกชอบกินเหล้าก็มักจะไปร่วมร้องรำทำเพลงโดยไม่ต้องจ่ายเป็นค่าจ้าง

สถานที่ แต่เดิมมีการจัดทำปะรำพิธี เป็นบริเวณลานใกล้ ๆ บ้าน จัดทำถาดเครื่องเซ่น ภายในถาดมีเครื่องเซ่นดังต่อไปนี้

เครื่องเซ่น

บายศรี ทำจากใบตองใส่ขาม ทำเป็น 3 ชั้น ชั้นล่างมี 5 จีบ ชั้นกลาง 4 จีบ และชั้นบน 3 จีบ ตรงกลางขามใส่ข้าวสุก 1 ถัก ก่อนแล้วครอบด้วยกรวยทำจากใบตอง แล้วปักลูกหมากเฉพาะส่วนที่เป็นสีแดงไว้ด้านบนของกรวย ปักเทียน 1 เล่มบายศรีชั้นบน แต่งด้วยดอกไม้ ส่วนใหญ่ใช้ดอกเฟื่องฟ้าเพราะหาง่ายไม่ต้องซื้อ คนแก่ส่วนใหญ่ทำบายศรีเป็นโดยหัดทำสมัยพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ ปัจจุบันลูก ๆ หลาน ๆ ก็มาช่วยกันทำโดยมีคนแก่สอนคอยบอกว่าจะต้องทำอย่างไร

กะเท๋อ <กะเท๋อ> > ကုဏ္ဍကုဏ္ဍ 2 อัน ทำจากใส่ในของดินกล้วยนำมาหั่นเป็นท่อนปักด้วยไม้ไผ่เหลา(ไม้รวบ) เพื่อทำเป็นขา 4 ขา ปักเทียนที่มุมทั้งสี่ด้าน จากนั้นมวนใบขนุน 3 ใบมัดด้วยด้ายดิบ ปักลงกลางกะเท๋อ พร้อมกับหมากปอกเปลือกให้เหลือแต่ลูกกลม ๆ สีแดงใช้ไม้ไผ่เสียบจากคำบอกเล่าของคนแก่กล่าวว่าเมื่อก่อนนี้กะเท๋อเป็นพุ่มใหญ่กว่านี้อีก ใช้ดินกล้วย 4 ท่อนมัดด้วยด้ายดิบขยำใหญ่เสียบใบขนุนตกแต่งด้วยดอกไม้ให้สวยงาม เดิมนี่ทำตามกำลังเท่าที่มี

กรวย 1 ถัก ทำจากใบตอง กลัดหัวท้าย

เทียน 2 เล่มปักในกรวยทั้งสอง

รูป 3 ดอก

ดอกไม้ มีก็ได้ไม่มีก็ได้ มักใช้ดอกเข็ม ดอกเฟื่องฟ้า

น้ำมันใส่ผม 1 ขวด

น้ำหวาน นิยมใช้น้ำแดงหรือน้ำเขียว

กระจก

ขันข้างในใส่ข้าวสาร, ด้ายสำหรับผูกมือรับขวัญ, โพลสำหรับพันเสก

แป้ง

หวี

เหล้า

นอกจากนี้ยังต้องจัดเตรียมอุปกรณ์อื่น ๆ ที่ผีแม่แมดเคยทำ เช่น มีดตัดหวาย ปืนส่องสัตว์ เหล้า บุหรี่ ยาสูบ หมากพลู ฯลฯ

การจ้างวานคนทรง ถ้าไม่สามารถเป็นร่างทรงเองก็จ้างวานผู้ที่รับเป็นร่างทรงได้ ค่าจ้างร่างทรงคืนละ 50 - 100 บาท บางครั้งก็ให้เป็นสิ่งของแทน เช่น ให้เหล้า 40 ดิกรีครึ่งขวดหรือหนึ่งขวด หรืออาจให้เป็นเสื้อผ้า เป็นต้น ร่างทรงแต่งกายด้วยชุดธรรมดาที่ใช้ในชีวิตประจำวันแต่ไม่ควรนุ่งผ้าลายเพราะจะคล้ายลายของงู ผีแม่แมดลั้วงูก็มักจะไม่ว่า ผู้ที่เป็นร่างทรงผีแม่แมดห้ามกินงู แต่ถ้าเผลอกินเข้าไปต้องบอกว่ากินตัวเงินตัวทอง(ภาษาชาวบ้านเรียกว่าตัวเหี้ย) ไม่อย่างนั้นโดนผีเชกหัว

ขณะที่เป็นร่างทรงจะไม่รู้สึกตัว คนที่เป็นร่างทรงควรมีสุขภาพดีเพียงพอ เพราะกลัวว่าผีจะเข้าสิงไม่ยอมออกจากร่าง หรือทำให้เจ็บป่วยได้

ภาษาที่ใช้ในการเล่นผีแมด

บอกกล่าวว่าจะมีการเล่น โดยกล่าวว่าผีแม่แมดหนา เล่นให้แล้ว ผีแม่แมดช่วยคุ้มครองลูกหลานอย่าให้เจ็บป่วย ถ้าพูดภาษาซมเรไม่ได้ก็พูดภาษาไทย คนแก่ที่ยังพูดภาษาซมเรได้จะพูดดังนี้

φπ λε) κηαμυλυχ μοετ ?υλ<→κ η<→λ<→φ ?υλ<→κ χυυ ♦ φπ τη<→? λε) δε δε (มาเล่นผีแม่แมดให้แล้ว ให้มาเข้าเถอะ เล่นดี ๆ)

เพลงอัญเชิญ เป็นเพลงที่คนแก่คนแก่ร้องตอนเล่นผีแม่แมด เนื้อเพลงเป็นภาษาไทย คนอื่นก็จำและร้องตาม เนื้อเพลงเป็นการเชิญชวนให้ผีมาเข้าและรำเล่นด้วยกัน บางบทมีบทเกี่ยวพาราสี เพื่อความสนุกสนาน คนส่วนใหญ่มักจะร้องเพลงอัญเชิญได้เพราะมีการเล่นผีแม่แมดเป็นประจำทุกปี

การตีกลอง

เมื่อก่อนดนตรีที่ใช้ประกอบมีทั้งแคน ขลุ่ย แต่คนที่เป่าแคน เป่าขลุ่ยได้ เสียชีวิตไปแล้ว (ชื่อนายทุนกับนายโรจน์) ปัจจุบันใช้กลองเป็นเครื่องให้จังหวะ กลองที่ใช้มักจะชิงกันเอง โดยหา

หนังสือตัวมาชิงกลอง เชื่อว่าผีแม่แมคกลัวงู ถ้าใช้หนังสือชิงกลอง ผีจะไม่เข้า นายเจริญ เคยใช้หนังสือมาชิงทำกลอง ตอนเล่นผีปี 2545 นายบัวเอากลองไปตี ผีไม่ยอมเข้า ตีไปตีมาจนกลองแตก ปี 2546 นายบัว ซื้อหนังเก้งมาจากชาวเขมรในป่าและจ้างนายนิลมาชิงกลองใหม่ ชิงกลองเข้าวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2546 และใช้ตีเล่นผีในคืนวันนั้นเลย คนที่มีกลองของตนเองก็รับจ้างตีกลอง เวลาตีกลองต้องหันตูดกลองให้ร่างทรง มิฉะนั้นผีจะเข้าซ้ำ ต้องให้เสียงกลองดังไปทางร่างทรง

ขั้นตอนการเล่นผีแม่แมค

1. เจ้าภาพผู้จัดการเล่นผีแม่แมค จุดเทียน 1 เล่ม อยู่ที่บ้านของตนเองจุดเทียนบอกกล่าวผีของตนว่าคืนนี้จะมีการเล่นผีแม่แมค ขอให้มาเข้าร่างทรง ขอให้เล่นด้วยดีอย่าได้ทักได้ท้วง
2. จุดเทียนอีกหนึ่งเล่ม และ ธูป 3 ดอก พร้อมเหล้าและข้าวสุกใส่ถ้วยเล็ก ๆ สำหรับบอกกล่าวและเซ่นศาลพระภูมิ อาจจุดเทียนและเซ่นในบ้านแล้ววางเครื่องเซ่นไว้ที่หัวนอนก็ได้
3. ยกถาดเครื่องเซ่นไปร่วมพิธียังสถานที่ที่เตรียมไว้
4. การเล่นผีแม่แมคเริ่มขึ้น โดยร่างทรงหรือที่คนทั่วไปเรียกว่า “หมอ” นำขันใส่ข้าวสารมาวางไว้ หมอจุดเทียน 1 เล่ม วนรอบบายศรีแล้ววางไว้ในขันข้าวสาร เอาข้าวสารโยนใส่ถาดเครื่องเซ่น ใช้มือทั้งสองจับขันข้าวสาร เอาผ้าที่คล้องคอ (มักจะใช้ผ้าขาวม้า) คลุมศีรษะ คนตีกลองเริ่มตีจังหวะ “เจริญครู” เป็นการเชิญผีครูให้มาเข้า ตามด้วยจังหวะ “ป๊ะเพ่ง” ร่างของหมอหันตามจังหวะกลองที่รวดเร็วขึ้น คนร้องเพลงเริ่มร้องเพลงอัญเชิญผีแมคให้มาเข้าร่าง พอผีเข้าแล้ว มือทั้งสองที่จับขันไว้จะปิดขันออกไป เสียงกลองตีจังหวะตามที่ผีแม่แมคขอ มีการรำ เล่น ดื่มเหล้า ตามไปบอกกล่าวว่าเล่นให้แล้ว ขอให้ช่วยคุ้มครองตนเองและลูกหลานด้วย ญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธีขอให้หมอผูกข้อมือให้ด้วยด้วยด้ายดิบที่ใส่ไว้ในขันข้าวสารพร้อมกับโพลซึ่งหมอนำมา เคี้ยวและพ่นเป่าให้ เมื่อได้เล่นกันพอประมาณแล้วผีแม่แมคก็จะออกจากร่างทรง(ร่างทรงจะทำท่าเหมือนตอนที่ผีแม่แมคเข้ามา) พอวิญญาณผีแม่แมคดวงแรกออกไปแล้ว ก็เชิญวิญญาณผีแมคดวงอื่นมาเข้าร่างอีก คน ๆ หนึ่งอาจจะนับถือผีแมคหลายราย ร่างทรงร่างหนึ่งเข้าทรงวิญญาณผีแมคได้ไม่จำกัดจนกว่าจนกว่าผีของเจ้าภาพครบหมดทุกราย บางคนมีผีแม่แมค 7-8 ราย บางคนมีเพียง 2 รายเท่านั้น

ขณะที่ผีแมคเข้าร่างทรงร่างทรงจะไม่รู้สึกร่าง ร่างทรงจะดื่มเหล้า มีการรำ เดินตามเสียงกลอง หวีผม ประแป้ง ส่องกระจก (เอาด้านหลังของกระจกส่องหน้า และเรียกสิ่งของตรงข้ามกับคนปกติ เช่นเรียกคนแก่ว่าเด็ก ของที่ยาวเรียกว่าสั้น เป็นต้น อันเป็นสัญลักษณ์ว่าผีทำพฤติกรรมไม่เหมือนคนทั่วไป)

ผีแม่แมคจะทักถามผู้ที่เล่นผีให้ หรือมักเรียกว่าผู้ที่มิเชื่อผีแม่แมค โดยมักถามว่าใครเป็นคนทำบายศรี ถ้าตอบว่าจ้างเขาทำ ผีจะทักให้จ่ายค่าจ้างให้คนทำด้วยการส่งเหล้าให้ ถ้าเป็นผีของภรรยาเข้ามามักจะถามหาสามีของผู้ที่มิเชื่อผี ผีของภรรยาถือว่าเป็น “ผีเกลอ” ของสามี ถ้าเป็นผีของพ่อแม่ที่รับผีให้ลูก ๆ ผีแม่แมคจะถามหาสมาชิกในครอบครัวที่รับผี กรณีที่แม่เล่นให้ร่วมกัน

แล้ว คนที่มีฐานะไม่สามารถอยู่ร่วมงานก็สามารถไปทำธุระได้ แต่จะต้องมีญาติมาพูดคุยตอบผีมแม่มดเวลาที่ผีตกว่ามีธุระไปที่ไหน คนชื่อนี้ได้เล่นให้แล้วอย่าได้ตกได้ท้วงอย่าได้ทำให้เจ็บป่วยเลย บางคนก็ ถ้ามถึงญาติพี่น้องพ่อแม่ที่เสียชีวิตไปว่าสุขสบายดีไหม เรื่องราวแต่หลังก็นำมาพูดมาทักท้วง ลูกหลานเจ็บป่วยเพราะทำผิดเป็นการผิดผียังไรก็มาทักท้วง ลูกหลานจะต้องหาเครื่องเช่นมาขอขมาหรือแก้บนให้ถูกต้อง เป็นราย ๆ ไป

คนที่ถูกผีแม่แมดเคยทำพฤติกรรมตอนที่เจ็บป่วยอย่างไร ร่างทรงก็จะแสดงพฤติกรรมคล้ายกับผู้ป่วยตอนที่ถูกผีเข้า เช่นทำท่าตัดหวาย ใช้ปืนส่องสัตว์ หาบปลา ขุดมัน ไปขุดพลอย ไปยืนปัสสาวะรดต้นไม้ ฯลฯ ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์ระหว่างมีการเล่นผีแม่แมดที่บ้านมะม่วง ในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2546 ชาวบ้านเล่าว่าได้ถูกผีเข้าขณะที่กำลังไปป่า พวกที่ไปด้วยมาหาหมอและจัดทำพิธีรับผีให้ ผู้ถูกผีเข้าไม่ได้เล่ารายละเอียดให้หมอและฟังว่าก่อนถูกผีเข้าทำอะไรหรือพูดอะไร แต่พอถึงพิธีเล่นผีมดเมื่อผีของเขามาเข้าร่างทรงก็ทำกริยาหรือพูดอย่างที่เขาเคยพูดตอนถูกผีเข้า ชาวบ้านหลาย ๆ ก็ยืนยันอย่างเดียวกัน

เมื่อผีเข้าจนครบหมดแล้ว ตอนที่ผีแม่แมดจะออกจากร่างทรง ร่างทรงก็จะจับขันข้าว เอาผ้าคลุมศีรษะ คนตีกลองจะตีกลองจิ้งหะ “ตุ้งกลัก” ซึ่งเป็นจิ้งหะที่ตีตอนสุดท้ายเพื่อส่งผีออกจากร่างทรง หลังจากนั้นเจ้าภาพจะนำเครื่องเช่นไปวางไว้บนหิ้ง เช่นด้วยเหล้าหรือน้ำหวานแล้วแต่ผีแม่แมดของตนจะชอบอะไร ตั้งไว้ 3 คืน แล้วจึงจุดเทียนบอกว่าครบคืนครบวันแล้ว จึงนำเครื่องเช่นไปทิ้ง

เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2546 ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปสังเกตการณ์เล่นผีมด ที่บ้านนายบุญมี รัตนมูล เลขที่ 50 หมู่ 3 ตำบลนันทรีย์ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด เป็นการ เล่นรวม 5 ครอบครัว ได้แก่ 1. ครอบครัวนางแสงจันทร์ รัตนมูล (สมาชิกที่รับผีแม่แมด ได้แก่ นางแสงจันทร์ และ ลูกสาวนางแสงจันทร์อีกสองคนชื่อ เรณู และบุญเล็ก) 2. นางแย้ รัตนมูล (เล่นให้ผีของตนเองและหลานอีก 5 คน) 3. บุญมี รัตนมูล (เล่นให้ผีของตนเอง, ภรรยาและ ลูกคนสุดท้าย) 4. พรทิพย์ (เล่นให้ผีของตนเอง, ผีของสามีและลูก) 5. นางเสวย รัตนมูล (เล่นผีให้ตนเอง, สามีและลูก) 6. ยายซาง ลำลี (เล่นให้ผีของตนเอง)

มีร่างทรง 5 คนคือ 1. นางแสงจันทร์ รัตนมูล อายุ 78 ปี 2. นางแย้ รัตนมูล อายุ 78 ปี 3. สักวาลย์ รัตนมูล อายุ 63 ปี (รับเป็นหมอผีแม่แมดเพื่อเล่นผีให้ครอบครัวของบุญมีและพรทิพย์) 4. นางซาง อายุ 65 ปี 5. นางเสวย รัตนมูล อายุ 68 ปี

มีผู้มาร่วมงานราว 100 คน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ประจำสถานีอนามัย บ้านมะม่วง นางสาว สลิลรัตน์ สงวนญาติ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 นายคันธโชก รัตนวิจิตรและ หมู่ 4 นายวินัย มูลโชติ ร่วมด้วย สังเกตเห็นว่าร่างทรงทุกคนชรามากแล้ว พอผีเข้ามาอยู่ในร่างทรง ร่างทรงจะคืบคลาน 40 คืบก็ แก้วแล้วแก้วเล่า บางครั้งก็สูบบุหรี่สลับกันไป เดี่ยวก็รำไปเดินไป เดี่ยวก็วิ่งไปตัดหวาย ลุย

เข้าไปในกอไม้ที่มีหนามก็ไม่แสดงทีท่าว่าเจ็บ จาก 19.00 น.ถึงประมาณ 23.00 น. แต่ละคนทำกิจกรรมดังกล่าวโดยไม่ได้หยุดพักเลย

ผู้มาร่วมงาน นอกจากเจ้าภาพแล้ว คนอื่น ๆ ได้แก่ บรรดาญาติ ทั้งญาติทางสายโลหิตและญาติโดยการแต่งงานตลอดจนผู้ที่เล่นผีแม่แมดด้วยกัน ไม่จำเป็นต้องเป็นญาติกันก็ได้ คนที่เป็นร่างทรงและมือกลองที่ต้องบอกกล่าวล่วงหน้าให้มาร่วมงาน ส่วนผู้อื่นไม่ต้องเชิญแต่บอกต่อ ๆ กันไป ได้แก่เพื่อนบ้านใกล้เคียง ตลอดจนคนที่ไม่ใช่ชาวซมเร ถ้าสนใจก็มาร่วมงานได้ แต่ต้องนั่งอยู่รอบนอก เคยมีคนอื่นมาดู บางคนมาเพราะไม่เคยเห็นจึงสนใจมาชมดู บางคนมาเพราะต้องการเลขไปซื้อหวยก็มี สมัยก่อนเวลาเล่นพร้อม ๆ กันมีคนจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาดูกันมาก มีคนเอาของมาขาย คนตีกลองมีเป็น 10 คน คนร่วมร้องรำทำเพลงกันมากหน้าหลายตา เป็นที่สนุกสนานกัน

ข้อสังเกตจากการเข้าร่วมสังเกตการณ์

ปัจจุบันการเล่นเปลี่ยนแปลงไปบ้าง มือกลองเชิญมาไม่มากเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย นอกจากนี้คนที่มือกลองและตีกลองได้เหลืออยู่ไม่มาก บ้านมะม่วงมีกลองประมาณ 7 ใบ คนตีกลองรุ่นใหม่ ๆ ไม่ทราบชื่อจังหวัดกลอง ดีตาม ๆ กันไป จังหวัดกลองที่ดีต้องดีตามที่ผีแม่แมดบอก เดิมมีอยู่ 6 จังหวัด ได้แก่ 1)เจียงครู่ เป็นจังหวัดเจียงครู่มาเข้า 2) จังหวัดปะเพ่ง เจียงครู่แม่แมดอื่น ๆ มาเข้า 3) จังหวัดอินจัน 4) เพลงเรียว 5) จังหวัดสามช่า 6) จังหวัดตุงลัก เป็นจังหวัดที่ใช้ตีตอนสุดท้ายของงานเพื่อส่งผีกลับ แต่ยุคหลังมีจังหวัด 3 ช่าปนเข้ามา คนเก่าแก่บอกว่าทำให้ผิดเพี้ยนไป แต่คนรุ่นใหม่มักจะชอบใจเพราะสนุกสนานดี ความไม่รู้ถึงแก่นแท้ของพิธีกรรมเหล่านี้อาจทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของความศรัทธาที่สั่งสมมาแต่ยุคบรรพชนต้องลดน้อยถอยลงและอาจจะเสื่อมสลายไปได้

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน/สังคม

นอกจากการเล่นผีแม่แมดเป็นพิธีที่ยึดถือเป็นประเพณีแล้ว ยังถือว่าเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและสังคมอีกด้วย เพราะพิธีกรรมเช่นนี้มีบทบาทสำคัญช่วยให้สมาชิกของชุมชนรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นโอกาสพิเศษที่สมาชิกจะได้มาร่วมกันประกอบพิธีกรรม ร่วมสนุกสนานรื่นเริงกัน ทำให้สมาชิกของสังคมรับรู้และรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ๆ กิจกรรมที่จัดขึ้นมายังสะท้อนวัฒนธรรมชุมชนที่สอนให้เคารพบรรพบุรุษและผู้อาวุโสในชุมชน ทุกคนในชุมชนเป็นพี่น้องกันมีเอกลักษณ์ผูกพันกัน ช่วยเหลือแบ่งปันกันกิน และมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เก็บผลผลิตจากป่า พึ่งพาธรรมชาติ จุดมุ่งหมายการผลิตทำเพื่อเลี้ยงครอบครัว เป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองและธรรมชาติแวดล้อมเป็นสำคัญ

การแปลความหมายความเชื่อของชาวซัมเรและบทบาทที่มีต่อชุมชน

ผี ผีจะมีอยู่จริงหรือไม่ก็ตาม แต่ผีในความหมายอันแท้จริงนั้นน่าจะหมายถึง ระเบียบ กฎ หรือข้อปฏิบัติในการปกครองสังคม ในยุคที่สังคมยังไม่มีกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษร การเล่นผีแม่มดนั้นนอกจากสะท้อนวิธีคิดในการควบคุมความประพฤติของคนในสังคมโดยมีวิญญาณมาทักท้วงคนที่ทำผิด เดือนให้รักพี่รักน้อง ช่วยเหลือกัน ดูแลคนแก่ ให้อยันท่ามาหากิน มีแต่ความซื่อสัตย์ ผลแห่งความเชื่อที่มั่นคงนี้ทำให้ชาวซัมเรมีชีวิตที่สามารอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ความเชื่อนี้ก่อให้เกิดความสงบสุขทางใจ และเป็นการพัฒนาจิตใจ ทำให้มีสุขภาพจิตดี และมีผลต่อสุขภาพกาย ทั้งยังเป็นการรวมญาติให้มาพบปะพูดคุย ชักถามทุกข์สุขต่าง ๆ ตีกลอง ร้องรำด้วยกัน สร้างความสัมพันธ์ในหมู่ชาวซัมเรอีกด้วย

เคิร์ช (1977) กล่าวว่าพิธีกรรมอันเนื่องด้วยความเชื่อเรื่องผีมักจะเป็นพิธีกรรมในเรื่องของสุขภาพและความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต ถือเป็นการปฏิบัติตามความเชื่อหรือ “ศาสนา” ซึ่ง จะช่วยลดความกลัว ความกังวล และทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกมั่นคงในความไม่แน่นอนของปัจจุบัน นอกจากนี้ ศาสนาเป็นสิ่งที่ทำให้คนรวมกลุ่มโดยอาศัยพิธีกรรมและความเชื่อทำให้คนมารวมกระทำพิธีและถือว่าเป็นสมาชิกของตนในกลุ่มสังคมเดียวกัน (ปรีชา 2530: 146) ความเชื่อทางศาสนามักจะระบุถึงความดีและความชั่ว โดยมีการส่งเวรกราบไหว้ บูชา ทำบุญทำทาน จึงมีบทบาทต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมได้ จึงกล่าวได้ว่าชาวซัมเรมีความเชื่อเรื่องผีแม่มดเป็นศาสนาดั้งเดิมของเขา

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน

ในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ การทำมาหากินของคนกลุ่มต่าง ๆ จะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติมากที่สุด เพราะระบบการผลิตต้องพึ่งพาธรรมชาติ ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์เพื่อความคงอยู่ของชุมชน มนุษย์จึงต้องมีพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบูชาอำนาจลึกลับที่เชื่อว่าอยู่เหนือธรรมชาติ เช่นการบูชาผีป่า ผีไร่ ผีนา เป็นต้น การบูชานี้เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการทำมาหากิน ซึ่งจะกำหนดช่วงเวลาไว้อย่างชัดเจนตามลักษณะการทำงาน เมื่อการทำงานเสร็จสิ้นได้ผลดีเป็นที่พอใจก็มีการจัดพิธีกรรมเป็นการขอบคุณสิ่งเหนือธรรมชาติ และอ้อนวอนขอร้องให้การทำมาหากินได้ผลเช่นนี้ตลอดไป ชาวซัมเรมิผีไร่ผีสวน เป็นต้น

การนับถือผีสวน เชื่อกันว่าผีสวนคือผีที่ดูแลบริเวณป่า เขาที่ทำกิน ถึงเวลาจะต้องมีการเช่นไหว้ เพื่อให้คนที่เข้าป่า ทำมาหากิน ทำไร่ทำนา อย่าได้เจ็บไข้ และมีความปลอดภัย จะมีร่างทรงของผีสวนนำทำพิธีเช่นไหว้ และสร้างศาลในป่าใกล้ต้นไม้ใหญ่ เช่นไหว้ ปีละ 2 ครั้ง คือเดือนอ้าย และเดือน 6 การสืบทอดร่างทรงของผีสวนเป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงว่าผีสวนจะให้ใครเป็นร่างทรงของตน ผู้ที่เคยเป็นร่างทรงผีสวนสมัยก่อนได้แก่ นายเหรียญ นายลพ นายหอย นายพุท

ซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว ปัจจุบันคือนายเข้ม การเช่นผีสมุนเช่นด้วยขนม ไข่ และเหล้า แต่เนื่องจาก นายเข้มป่วยและมีอายุมากแล้ว การไหว้ผีสมุนเพียงจะหยุดไปเมื่อปลายปี พ.ศ.2545 นี้เอง

ความเชื่ออื่น ๆ

การเสี่ยงทายเลือกที่ดินปลูกบ้าน

การเลือกที่ดินปลูกบ้าน สมัยก่อนมีการเสี่ยงทายเพื่อเลือกที่ดินปลูกบ้านว่าเหมาะสมหรือไม่ แต่ปัจจุบันที่ดินส่วนใหญ่มีเจ้าของ ไม่สามารถเลือกได้ สมัยก่อน ใช้การเสี่ยงทายโดยเอา ข้าวสาร และน้ำใส่กะลาวางไว้ที่พื้นดิน เป็นชุด ๆ ห่าง ๆ กัน เอาฝาคกรอบ ตอนเช้ากลับมาดูถ้าพบว่าของยังอยู่ครบแสดงว่าเป็นที่ที่ดีเหมาะที่จะปลูกบ้าน เพราะไม่มีมด ไม่มีปลวก (ของเสี่ยงทาย คล้ายกัน แต่นำข้าวสารใส่หลุมที่ขุดไว้ห่าง ๆ กัน หลุมละ 5 -7 เมล็ด ทิ้งไว้ 1 คืน เอากะลาครอบ หลุมไหนข้าวอยู่ครบ แสดงว่าเป็นที่ ๆ ดี; จีน ผันผายขาวของ ตำบลคลองพลู จังหวัดจันทบุรี เป็นผู้ให้ข้อมูล)

อีกวิธีหนึ่งที่ใช้ในการเสี่ยงทายเลือกที่ดินปลูกบ้านทำโดยตั้งขวดน้ำที่ใส่น้ำ 3 ขวด ไม่ใส่น้ำ 3 ขวด ตรงบริเวณที่ทำการเสี่ยงทายจะปลูกบ้าน ให้เด็กอายุ 3 - 4 ขวบหญิงหรือชายก็ได้ เลือกหยิบ น้ำมา 1 ขวด ถ้าเด็กเลือกหยิบขวดที่ไม่มีน้ำ ที่นั้นไม่ควรอยู่ เชื่อว่าเป็นที่ ๆ ไม่ควรอยู่

ข้อห้ามที่สั่งสอนต่อ ๆ กันมาแต่โบราณ

ห้ามนอนได้ข้อสี่จะอา

ห้ามผู้หญิงไม่ให้นั่งหับบันไดหรือปากประตู ยกเว้นคนหมดประจำเดือน จะคลอดลูกยาก

ผู้หญิงท้องห้ามไม่ให้เดินพลาถินพลาถ มีละนั้นจะคลอดยาก

ห้ามเล่นมิด เดียวผีผลัก ผีตบ

ห้ามไม่ให้ปลูกไม้ไผ่ลาย ๆ (ถ้าสีเหลืองๆ ลายทางแดง ๆ) ถือกันว่าพอไม้ไผ่ลำโต เจ้าของตายไปก็เอาไม้นั้นมาหามศพ

(13) คำคุณศัพท์

(13.1) ปริมาณและจำนวน

จำนวนนับในภาษาซัมเร มีเลขบอกจำนวนหนึ่งถึงสิบ เช่น <มูย> $\mu\alpha\beta\alpha$ “หนึ่ง”; เช่น <ปาร์> $\pi\alpha\alpha\perp$ “สอง”; <เพ> $\pi\eta\epsilon\epsilon\perp$ “สาม”; <หรัย> $\alpha\alpha\beta\alpha\perp$ “สิบ” ฯลฯ คำที่เกินสิบขึ้นไปใช้คำหลัก 2 คำเรียงกัน เช่น <หรัย มูย> $\alpha\alpha\beta\alpha\perp \mu\alpha\beta\alpha$ “สิบเอ็ด” มีคำแสดงหลักสิบคือคำว่า <เซ> ใช้วางหลังตัวเลขที่เป็นคำหลัก เช่น <ปาร์ เซ> $\pi\alpha\alpha\perp \sigma\epsilon\epsilon$ “ยี่สิบ” และมีคำแสดงหลักร้อยคือคำว่า <ซุ> เช่น <ปาร์ ซุ> $\pi\alpha\alpha\perp \chi\eta\eta\eta$ “สองร้อย”

การนับจำนวนในสมัยดั้งเดิมคงไม่จำเป็นมากนัก ใช้ประมาณคร่าว ๆ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับตัวเลขมากนัก และติดมาจนปัจจุบัน เช่นการนับสินค้าส่งออกไปประกอบพิธีก็ไม่ได้ถือเรื่องจำนวนแต่อย่างใด

(13.2) ขนาด, รูปร่าง, สี

คำขยายบอกขนาด เช่น <ก๊ิด > κῶτ “ใหญ่”; <กัจ > κῆ “เล็ก”; คำบอกรูปร่างพบคำเป็นภาษาซมเรเพียงคำเดียวคือคำว่า <มัวร์ > μῶρ “กลม” คำบอกสีพบคำว่า <จ้ง > χῶN “ดำ”; <จ้ง > Nα “แดง”; <หวีด > ωῆτ “เขียว”; <เหาะ > κῆ ἰη “เหลือง”; <ปรุ > πῶ ἰη “ขาว”

(13.3) คำชี้เฉพาะ

ภาษาซมเรจัดระบบการชี้เฉพาะโดยดูจากระยะห่างจากตัวผู้พูดแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ <อัน > /ʔav/ “นี่” เป็นระดับที่อยู่ใกล้ที่สุด โดยอยู่ติดกับตัวผู้พูด ระดับถัดมา คือ <เต้น > /tɛv/ “นั่น” เป็นระดับที่อยู่ใกล้แต่ไม่ได้อยู่ติดกับตัวผู้พูด ส่วน <ติส > /tɛη/ “โน้น” เป็นระดับที่อยู่ห่างออกไปจากตัวผู้พูดมากที่สุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ʔav χῶμτῶ↓ “นี่อะไร”
 อัน จำปี
 นี่ อะไร

2. tɛv τ N ʔ/ “นั่น บ้านฉัน”
 เต้น ต้อง อีญ
 นั่น บ้าน ฉัน

3. tɛη τ N τῶα μῶκ “โน้น บ้านตามัก”
 ติส ต้อง ตา มัก
 โน้น บ้าน ตา มัก

(13.4) หน่วยวัด

คำบอกหน่วยวัดแบบดั้งเดิมได้แก่ <ทาก > τῶακ “คืบ”; <เกียก > κῆκ “ระยะจากหัวแม่มือถึงนิ้วชี้”; <ฮัด > ῶατ “ศอก”; <กะเต๊ะ > κῶτEη “เกวียน”; <หลีก > λῶἰκ “ครั้ง”

(13.5) คุณสมบัติและคุณภาพ

ส่วนใหญ่ใช้ขยายคำนามเช่น <กิน > κενν “สั้น”; <กึ่ง > κοῖN “ยาว”; <นาง > νααN “เก่า”; <ปลา > πλααπ “ใหม่”; <จับ > χηαπ “มีด”; <ซาบ > σααπ “สว่าง” เป็นต้น

(14) คำไวยากรณ์

(14.1) คำลักษณะนาม เช่น <หมอก > μ ἰκ “คำ” (ใช้กับคำพูด); <หนัก > ναἰκπ “คน” (ใช้กับคน); <มูร > μบบ♦ “ตัว” (ใช้กับสัตว์); <อ้อมป้อม > μ π N “หน่อ” (ใช้กับหน่อไม้)

ตัวอย่างเช่น

1. μ βο♦ π α α ♦ μ ? κ
ปุ่น สอง ห่อ
‘ปุ่น 2 ห่อ’
2. π η ♦ η τ η ♦ α α π η ♦ α μ μบบ♦
ผล ฝรั่ง ห้า ลูก
‘ผลฝรั่ง 5 ผล’

(14.2) คำถาม

มีคำที่แสดงคำถามได้แก่ <มี > μ η π “ใคร”; <นี่ > ν η π “ไหน”; <จำปี > χ α μ π η π “อะไร”; <นี่ > ν α α κ α χ η π “เมื่อไร”; <อย่างไร > φ α α N π η π “อย่างไร”; <ทำไม > τ ἰ π η π “ทำไม”; <อันไหน > ? α φ ν η π “อันไหน”; <ที่ไหน > μบบ φ ? η π / χ η π “ที่”

μ η κ α α ♦ τ N ν α α π χ
ใคร อยู่ บ้าน บ้าง
‘ใครอยู่บ้านบ้าง’

(14.3) คำนำหน้ากริยาและคำตามหลังกริยา

คำนำหน้ากริยาได้แก่คำว่า <ช่อง > σ N “ต้องการ”; <สะเหงิด > σ α N ↔ ↔ ἰ τ “อยาก”; <ละ > κ η α η “รู้/เป็น”; <หน่อง > ν ἰ N “จะ”; <เกิน > τ η ↔ ν “เพิ่ม”; <นาน > ν α α ν “ยัง”; <โก๊ะ โก๊ะ > κ ο η κ ο η “ไม่” <นาน > ν α α κ “ไม่ใช่”; ฯลฯ ตัวอย่างเช่น

1. ? η N κ α α π σ N τ η ↔ ἰ κ η ↔ ↔ φ
ฉัน หาว อยาก นอน แล้ว.
‘ฉันหาวอยากนอนแล้ว’

2. $\mu\epsilon\Gamma$ $\kappa\eta\alpha\eta$ $\lambda\alpha\alpha\Gamma\omega$ $\nu\epsilon\tau\eta\alpha\alpha\nu$ $\pi\alpha\sigma\alpha\alpha$ $\sigma\alpha\mu\blacklozenge\epsilon\epsilon$
 $\nu\alpha\alpha\Gamma\chi$

ใคร เป็น เล่า นิทาน ภาษา ชัมเร บ้าง
 ‘ใครเล่านิทานภาษาชัมเรได้บ้าง’

3. $?v$ ΓN $\chi\omega\omega$ $\tau\epsilon\Gamma\omega$ $\kappa\eta$ N
 ฉัน จะ ไป ซื้อ ของ
 ‘ฉันจะไปซื้อของ’

4. $\sigma\alpha\lambda\epsilon\leftrightarrow\Gamma N$ $\tau\epsilon\Gamma\nu$ $?uv$ $\kappa\lambda\upsilon\leftrightarrow\Gamma N$ $\eta\leftrightarrow\leftrightarrow\Gamma\phi$ $\tau\epsilon\epsilon\Gamma$ $\kappa\eta$
 _____ $\kappa\eta\upsilon\nu$

ผู้หญิง นั้น มี ผัว แล้ว แต่ ไม่ ไม่ ลูก
 ‘ผู้หญิงคนนั้นมีผัวแล้วแต่ไม่มีลูก’

คำตามหลังกริยาได้แก่คำว่า <อื่น > $?uv$ “ได้” ตัวอย่าง เช่น

$\pi\omega\omega\Gamma$ $\chi\eta\alpha\alpha$ $\sigma\epsilon\Gamma\omega$ $\chi\alpha\nu\lambda\alpha\alpha\Gamma N$ $?uv$ β Γ
 เธอ กิน แกง เขี้ยว ได้ ไหม
 ‘เธอกินแกงเขี้ยวได้ไหม’

(14.4) คำลงท้าย

คำลงท้ายประโยคในภาษาชัมเรได้แก่คำว่า <หรวจ > $\blacklozenge\leftrightarrow\Gamma\chi$ “เสร็จ”; <หรวจ เอี้ย > $\blacklozenge\leftrightarrow\Gamma\chi$ $\eta\leftrightarrow\leftrightarrow\Gamma\phi$ “เสร็จแล้ว”; <บ้อ > β Γ “แสดงคำถาม(ไหม)”; <หือ > η Γ “แสดงคำถาม(ไหม/หรือ)” <โก > $\kappa\omega\omega$ “ลงท้ายประโยคบอกเล่าคล้ายคำลงท้ายในภาษาไทยว่า <ดอก>”; <เฮี้ย > $\eta\leftrightarrow\leftrightarrow\Gamma\phi$ “ลงท้ายประโยคบอกเล่าคล้ายคำลงท้ายในภาษาไทยว่า <แล้ว>” ; <หือ นาน > $\eta\alpha\alpha$ $\nu\alpha\alpha\nu$ “ลงท้ายประโยคคำถามคล้ายคำลงท้ายในภาษาไทยว่า <หรือยัง>; <ดู/ดู> $\delta\upsilon\upsilon$ / $\delta\upsilon?$ “ลงท้ายประโยคคำสั่ง ฯลฯ ตัวอย่าง เช่น

1. $\kappa\eta\alpha\nu\Gamma\omega$ $\Gamma\alpha\alpha\Gamma\phi$ $\tau\epsilon\epsilon\Gamma$ $\sigma\epsilon\leftrightarrow\Gamma\mu\kappa\omega\omega$
 เด็ก พุด แต่ ไทย ลท.
 ‘เด็กพุดแต่ภาษาไทยเท่านั้น’

2. $\nu\alpha\Gamma\kappa$ σ $\Gamma N\eta\upsilon\leftrightarrow\pi$ κ $\Gamma?$ $\eta\upsilon\leftrightarrow\pi$ $\chi\omega\omega$ $\delta\upsilon\upsilon$
 เขา อยาก ทาน ก็ ทาน ไป ลท.
 ‘เขาอยากทานก็ทานซิ’

3. $\varphi \quad \beta \quad v \quad \chi \eta \upsilon \quad \kappa \alpha \mu v \leftrightarrow \leftrightarrow \uparrow \tau \quad \chi \eta \alpha \uparrow v \quad v \leftrightarrow \uparrow v$
 ไข่ บอน หลาน กำเนิด ฉัน ลท.
 ‘ไข่บอนหลานแท้ ๆ ของ ฉันเอง’

(14.5) คำบุพบทและคำสันธาน

คำบุพบท

ภาษาซัมเรมีการใช้คำบุพบท ได้แก่ <เร> / $\diamond \epsilon \epsilon$ / “ใน” <ภายใน> / $\kappa \alpha \alpha (\varphi)$ / “นอก” <นอก> / $\lambda \upsilon$ / “บน” <บน> / $\tau \alpha \alpha$ / “ล่าง” <หน้า> / $v \alpha \alpha$ / “บริเวณ” <ไป> / $\pi \alpha$ - / “ข้าง” <ติด> / $\tau \eta \eta$ / “ที่”

1.	$\mu \epsilon$	$\kappa \alpha \alpha \diamond$	$\diamond \epsilon \epsilon$	$\tau \quad N$	“ใครอยู่ในบ้าน”
	มี	กียร์	เร่	ต้อง	
	ใคร	อยู่	ใน	บ้าน	
2.	$\kappa \eta \alpha \upsilon \epsilon (\omega)$	$\lambda \forall \uparrow$	$\lambda \upsilon$	$\tau \quad N$	“เด็กเล่นบนบ้าน”
	จะนี้	ลึญ	ลึญ	ต้อง	
	เด็ก	เล่น	บน	บ้าน	

คำสันธาน

คำสันธานที่ใช้เชื่อมข้อความต่าง ๆ ในระดับที่อยู่สูงกว่าประโยคที่ใช้ในภาษาซัมเร มีน้อย ที่ใช้ทั่วไปคือ <เกาะ> / $\kappa \quad \exists ?$ / “ก็” <อิน> / $? \iota \epsilon v$ / “จึง” <หรือ> / $\diamond v \leftrightarrow \exists \chi$ / “เสร็จ”

1. $\tau \quad \exists \quad \kappa \alpha \alpha \diamond \quad \diamond v \leftrightarrow \exists \chi \quad \kappa \quad \exists ? \quad \eta \upsilon \leftrightarrow \pi \kappa \lambda \quad N$ “ทำงานเสร็จก็
 ทานข้าว”

ต่อ การ หรือ เกาะ ฮวบ กลิ้ง
 ทำ งาน เสร็จ ก็ ทาน ข้าว

$\diamond v \leftrightarrow \exists \chi \quad \kappa \quad \exists ?$ อาจปรากฏคู่กันหรือแยกกันก็ได้ เมื่อปรากฏคู่กันมีความหมายว่า “แล้วจึง”

2. $\tau \quad \exists \quad \kappa \alpha \alpha \diamond \quad \diamond v \leftrightarrow \exists \chi \quad ? \iota \epsilon v \quad \kappa \lambda \alpha \pi \quad \tau \quad N \quad ? \iota \epsilon v$ “ทำงานเสร็จจึงกลับ
 บ้านได้”

ต่อ การ หรือ อิน กลับ ต้อง อิน
 ทำ งาน เสร็จ จึง กลับ บ้าน ได้

(14.6) คำ และจำนวน

ตัวอย่าง เช่น

1. πνε τηοοΓ ?υ/ τη<=>Γικ τακ♦οοN καμπ♦αη καμπ♦EEΓN
 เมื่อคืน คืน นอน คืน กระสับกระส่าย
 σεχ σEχ τηυβΓ τηυβΓ ν ΓΓN κοη σαβααφ
 หนาว หนาว ร้อน ร้อน จะ ไม่ สบาย
 ‘เมื่อคืนฉันนอนคืนกระสับกระส่ายหนาว ๆ ร้อน ๆ จะไม่สบาย’
2. ?αΓφ β ν μααΓφ χηαα καμαΓμ καμooΓ ναα
 ไอ้ บอน ไม่ กิน ตะกละเรียรด หนา
 ‘ไอ้บอนอย่ากินตะกละมูมมามหนา’

บทที่ 5

อภิปรายและบทสรุป

การวิจัยนี้ทำการรวบรวมคำศัพท์ภาษาซมเรที่สัมพันธ์กันทางความหมายเพื่อนำมาศึกษาโลกทัศน์แบบดั้งเดิมของชาวซมเรว่ามีลักษณะอย่างไร เหมือนหรือต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวซมเรแต่ดั้งเดิม เป็นรูปแบบของการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย อยู่ร่วมกันในชุมชนเล็ก ๆ ที่ยังชีพด้วยทรัพยากรธรรมชาติรอบ ๆ ตัว ได้แก่ พืช สัตว์ นำมาใช้ประโยชน์เป็นปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต กล่าวคือ เป็นอาหาร เป็นที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ และเป็นยารักษาโรค สมาชิกในสังคมอยู่ด้วยกันแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือลงมือลงแรงกันในการทำงาน ประกอบกับความเชื่ออันมีมาแต่โบราณเรื่องข้อห้ามและคำสอนหลายประการที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ล้วนแต่เป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันและการดำรงอยู่ของสังคมชาวซมเร เป็นวิถีประเพณีที่ใช้เป็นแนวทางในเรื่องการใช้สิทธิประโยชน์สมบัติของชุมชน กล่าวคือ ทุก ๆ คนมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเก็บของป่า ทุกคนมีสิทธิเข้าไปหาอาหาร เก็บฟืน เห็ด พืช ผัก ลำสัตว์ ได้ทุกเวลา จะหาได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความขยันและปริมาณผลผลิตจากธรรมชาติ คนในชุมชนมีความเชื่อว่าป่าเป็นแหล่งอาหารการกินที่จะต้องแบ่งปันกัน หามาแค่พอกิน ไม่ละโมภโลภมากจนเกินพอดี มิฉะนั้นผีแม่มดจะลงโทษ ผีแม่มดจึงช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติและช่วยให้ระบบนิเวศวิทยาคงอยู่คู่กับชุมชนมาช้านาน

การที่สังคมไทยได้รับเอาแนวคิดและวิธีการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตก กระบวนการพัฒนาเช่นนั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งโลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อและแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวซมเรด้วย ลักษณะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมากในช่วงระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา ในบทนี้เป็นการประมวลสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายในชุมชน ลักษณะโลกทัศน์วิถีชีวิตของชาวซมเรที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนผลกระทบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

5.1 มุมเหตุที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวัฒนธรรม

5.1.1. การรับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีเข้ามาสู่ชุมชน ที่สำคัญ ได้แก่ การศึกษา การนับถือศาสนา การคมนาคม การอนามัยสุขภาพ การเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ทั้งในครัวเรือน และการประกอบอาชีพ การสื่อสารและเครื่องมือสื่อสาร

5.1.2 การเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมนำความเจริญและปัญหาของสังคมเมืองสู่ชุมชน

รัฐได้นำวัฒนธรรมตามแนวนโยบายของทางราชการเข้าไปพัฒนา เช่นการจัดให้มีรูปแบบการปกครองของรัฐภายในหมู่บ้าน การจัดให้มีโครงการพัฒนาชนบทในรูปแบบต่าง ๆ กัน การจัดการศึกษาอนามัยในหมู่บ้าน การสร้างทางคมนาคมให้สะดวกขึ้น วัฒนธรรมใหม่ ๆ เหล่านี้หลั่งไหลเข้า

ไปสู่สังคมชาวซัมเรซึ่งเป็นฝ่ายรับวัฒนธรรมที่สูงกว่าเป็นส่วนใหญ่ นอกจากจะนำวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้าสู่ชุมชนทำให้ชุมชนเล็ก ๆ กลายเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ใหญ่ขึ้นและต้องรับผลกระทบของปัญหาในชุมชนใหญ่ด้วย จากรายงานของอำเภอบ่อไร่สรุปปัญหาต่าง ๆ ในอำเภอไว้ดังนี้

ปัญหาความมั่นคงในความปลอดภัยของอำเภอบ่อไร่

เนื่องจากอำเภอบ่อไร่ มีพรมแดนติดต่อกับประเทศกัมพูชาตามแนวเทือกเขาบรรทัดมีระยะทางยาวประมาณ 54 กิโลเมตร มีช่องทางผ่านเข้าออกได้ถึง 6 ช่องทาง คือช่องหนองบอน ช่องตาบาค ช่องหมื่นด่าน ช่องมะม่วง ช่องปุนเปี้ยก และช่องด่านชุมพล ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการรักษาความสงบเรียบร้อยตามแนวชายแดน และอาจก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างประชาชน 2 ประเทศ ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือประชาชนของอำเภอบ่อไร่เป็นผู้ที่อพยพเข้ามาเสี่ยงแสวงโชคจากการจับพลอย ปัจจุบันการทำพลอยได้ยุติลง แต่ผลการดำเนินการที่ผ่านมาทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัยถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่าเกือบ 70 % ประชากรเป็นจำนวนมากที่ขาดหลักฐานทางราชการและไม่มีเอกสารยืนยันการเป็นคนไทย เนื่องจากอดีตทุกคนมุ่งแสวงหารายได้จากการทำพลอยโดยไม่สนใจเรื่องหลักฐานเอกสารประจำตัว ประชากรอำเภอบ่อไร่กว่า 80 % เป็นผู้ที่ย้ายมาจากจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ แต่อย่างไรก็ตามไม่เคยปรากฏว่ามีการรวมกลุ่มทางการเมืองในทางเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือการก่อความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในบ้านเมือง หรือสังคมแต่อย่างใด

ปัญหาและข้อจำกัดในการพัฒนาอำเภอ

ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน

1. ประชาชนของอำเภอบ่อไร่

ส่วนใหญ่ก็มีฐานะยากจนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เพราะประชาชนของอำเภอบ่อไร่ส่วนหนึ่งเป็นผู้อพยพมาจากต่างถิ่น และพื้นที่ของอำเภอบ่อไร่อยู่ในเขตป่าสงวน

2. การคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ

บางเส้นทางยังไม่สะดวกนัก สาเหตุถนนส่วนใหญ่ที่เข้าไปยังหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง โดยเฉพาะในฤดูฝน ซึ่งมีช่วงฤดูฝนนานกว่าพื้นที่อื่น ทำให้การคมนาคมไม่สะดวก

3. ประชากรยังมีสาธารณสุขปกไม่ครบทุกหลังคาเรือน

สาเหตุบ้านอยู่กระจัดกระจาย ต้องใช้งบในการลงทุน จำเป็นต้องรองบประมาณแผ่นดิน ไม่มีถนนสาธารณะเข้าถึง หรือผ่านทุกหมู่บ้าน

4. ปัญหาผลผลิต รายได้ และการมีงานทำ

ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ปริมาณผลผลิตในบางปีปริมาณน้อย เนื่องจากขาดน้ำเพื่อการเกษตรที่เพียงพอ เกิดภาวะฝนทิ้งช่วง ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหายรวมทั้งผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐาน

5. ขาดสถานที่รับซื้อผลผลิตทางการเกษตร

ในพื้นที่ของหมู่บ้านและตำบลยังไม่มีตลาดกลางรับซื้อ-ขายผลผลิตและไม่มีโรงงานแปรรูปผลผลิต

6. ราษฎรไม่มีอาชีพและรายได้ที่แน่นอน

มีราษฎรอพยพมาหางานทำจากต่างจังหวัดสูงสาเหตุ เดิมประชาชนในบ่อไร่ส่วนใหญ่มีอาชีพทำพลอย หลังจากพลอยลดน้อยลง จึงไม่มีอาชีพอื่นทำ

7. ปัญหาสาธารณสุขและการอนามัย

ประชาชนได้รับความคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาลน้อย อยู่ห่างไกลจากสถานพยาบาล

8. ปัญหาแหล่งน้ำ

ครัวเรือนมีน้ำสะอาดไม่เพียงพอบริโภคตลอดปี 5 ลิตร/คน/วัน ขาดแหล่งน้ำที่สะอาดเพื่อใช้ในการบริโภค และขาดแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง ประชาชนขาดทักษะในการกักเก็บน้ำเพื่อใช้ในฤดูแล้ง

9. ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ

ราษฎร มีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ในเขตป่าอนุรักษ์

สาเหตุประชาชนขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตอนุรักษ์และเขตป่าสงวน ไม่ได้มีข้อห้ามในการอนุรักษ์ทรัพยากรแ่อย่างจริงจัง ปัจจุบันทรัพยากรแร่ที่เคยพบมากในบริเวณนี้ คือพลอยโกเมนยังคงมีเฉพาะในเขตความมั่นคง

10. ปัญหาแรงงานต่างด้าว

เนื่องจากในอดีตมีการอพยพของราษฎรเข้ามาแสวงโชคในการทำพลอยเป็นจำนวนมากรวมทั้งกลุ่มแรงงานต่างด้าวได้แก่ พม่า มอญ เขมร เข้ามารับจ้างทำพลอย หรือรับจ้างอื่น ๆ ปัจจุบันคนเหล่านี้ยังคงตกค้างอยู่ตามตำบลต่าง ๆ บางคนแต่งงานกับคนไทย มีบุตรหลานและตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่เป็นปัญหาที่ยากต่อการดำเนินการ ทั้งแง่มนุษยธรรมหรือแง่กฎหมาย โดยเฉพาะปัญหาทางด้านงานทะเบียนราษฎร

5.2 โลกทัศน์วิถีชีวิตของชาวขัมเรที่เปลี่ยนแปลงไป โดยอิทธิจากภายนอก

จากอิทธิพลของความเปลี่ยนแปลงภายนอก ได้แก่ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา การคมนาคม และการรับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีเข้าไปเผยแพร่ในชุมชน ทำให้ชุมชนของชาวขัมเร มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหลายด้าน กล่าวคือ

5.2.1. สถาบันศาสนากับการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อและการนับถือ

การนับถือพุทธศาสนา

แต่ดั้งเดิมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวขัมเรนับถือมีเพียงผีแม่มดและผีบรรพบุรุษ ปัจจุบันความเชื่อของชาวขัมเรเปลี่ยนแปลงไป เมื่อคนไทยเข้าไปอยู่ในชุมชนภายใต้โครงสร้างสังคมเดียวกัน ทั้ง

ระบอบการปกครอง ระเบียบ กฎหมาย ศาสนา การศึกษา ฯลฯ ชาวซัมเรจึงรับอิทธิพลความเชื่อตามแบบคนไทย ที่สำคัญได้แก่ความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา นอกจากนี้คนไทยก็มีความเชื่อดั้งเดิมที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาต่าง ๆ ในภูมิภาค เช่น ความเชื่อเรื่องผีตายโหง ผีอารักษ์ ผีชี ความเชื่อเรื่องพระภูมิ ความเชื่อเรื่องแม่ธรณี ความเชื่อเรื่องเคราะห์ โชคลางและการเสี่ยงทาย เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้เข้ามามีอิทธิพลต่อการปฏิบัติของชาวซัมเรในปัจจุบันด้วย

เนื่องจากนับถือพุทธศาสนาไม่ขัดต่อความเชื่อเรื่องผีที่สอนให้เชื่อสัจย์ กตัญญู อย่างไรก็ตามการปฏิบัติตนตามหลักศาสนาพุทธในกลุ่มชาวซัมเรยังมีขอบเขตจำกัดอยู่มาก เช่น ชายชาวซัมเรบางคนเมื่ออายุครบ 20 ปี ก็จะบวช เพราะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ คนที่บ้านมะม่วงมักไปบวชกันที่วัดบ่อพลอย หรือวัดเทพนิมิตรที่บ่อไร่ ภายหลังมีการสร้างวัดขึ้นในหมู่บ้าน ราว 40-50 ปีมาแล้ว แต่ไม่มีโบสถ์ ไม่มีอุโบสถ ปัจจุบันมีเณร แต่ชาวบ้านเรียกว่า “พระ” (อายุครบบวชแต่ไม่ได้บวชเป็นพระ) อยู่ 5 รูป ชาวบ้านเรียกว่าท่านนาค ท่านจ่าง ท่านอินทร์ ท่านเสถียร และเณรบวชใหม่อีก 1 รูป ท่านนาคและท่านจ่างเป็นชาวซัมเรที่บวชมานานหลายพรรษาแล้ว ท่านจ่างยังคงพูดภาษาซัมเรได้ดี เณรเหล่านี้ไม่บิณฑบาต ชาวบ้านนำอาหารไปถวายที่วัดเอง ผลัดเวรกันไป ส่วนใหญ่คนที่ไปทำบุญที่วัดมักจะเป็นญาติกับผู้บวช งานพิธีมงคลส่วนใหญ่เช่นแต่งงาน หรือ ขึ้นบ้านใหม่ของซัมเรแต่โบราณจะไม่มีพิธีกรรมทางศาสนาเข้าไปปะปนเลย แต่ในปัจจุบันถ้าเจ้าภาพพอมีฐานะก็มีการนิมนต์สงฆ์มาประกอบพิธีกรรมด้วย ปกติคนไทยทั่วไปมีหลักว่างานมงคลให้นิมนต์พระเป็นจำนวนเลขคู่ แต่ชาวซัมเรไม่ถือเรื่องจำนวน กลับคิดว่ามีเท่าไรก็นิมนต์ให้หมด ให้เสมอภาคกัน เช่นงานทำบุญเลี้ยงพระเมื่อก่อนมีเณร 4 องค์ก็ต้องนิมนต์ทั้งหมด เวลาเทศน์สั่งสอนก็เทศน์เป็นภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่ เรื่องที่เทศน์สอนชาวบ้านคือเรื่องกฎแห่งกรรม ทำให้ชาวซัมเรยอมรับเรื่องกฎแห่งกรรมและละบาปของสงฆ์เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้สงฆ์ยังทำหน้าที่เป็นนักจิตบำบัดให้แก่ชาวบ้าน โดยการพูดคุย หรือมอบเครื่องรางของขลัง เช่นตะกรุด น้ำมันต์ พระเครื่อง ฯลฯ เป็นการให้กำลังใจผู้ป่วย บางคนก็นิยมนำสงฆ์ช่วยทำพิธีอาบน้ำมันต์ให้ (ต้องอาบตอนเช้าก่อนไก่โหวหรือตอนบ่าย ไม่ทำพิธีตอนเที่ยง น้ำที่นำมาทำน้ำมันต์ห้ามใช้น้ำที่คนใช้แล้ว คาลาจะเสื่อม)

ความเชื่อเรื่องผีตายโหง

เป็นผีอีกชนิดหนึ่งที่เป็นผีร้าย ได้แก่ผีที่ถูกรถชน ถูกยิงตาย ชาวบ้านให้สัมภาษณ์ว่ามีคนถูกผีตายโหงทำให้ป่วยเกือบทุกวัน เพียงเดินผ่านที่มีคนถูกรถชนตาย หรือถูกยิงตาย ก็มีอาการเมื่อยเนื้อเมื่อยตัว เคยมีผู้ชายที่ซื้อชาติดูกระเบิดไล่ทะลักเป็นผีตายโหงที่มักจะทำให้คนเจ็บป่วย ถ้าผีนายชาติทำให้ใครป่วยมักจะมีอาการเจ็บ จุกที่ท้อง เมื่อถูกผีตายโหงทำให้เจ็บป่วยต้องให้หมอผีแม่มดทำนายดูก่อนว่าถูกผีไทยหรือผีเขมรทำให้ป่วย ต้องเซ่นไหว้ให้ถูกตามที่หมอผีแม่มดบอก ถ้ามีอาการไม่รุนแรงนัก ก็ใช้พลเสกพ่น ถ้าเป็นมากต้องไปหานายมานิตย์ รัตนมูล (ชาวบ้านเรียกกันว่า

“หมอมิ”) เป็นหมอที่มีคาถากำกับผี ปัจจุบันทำหน้าที่เป็นสัปเหร่อเพราะรับมอบคาถาจากสัปเหร่อคนก่อน

การเซ่นผีตายโหง ทำพิธีตอนเย็น เตรียมเครื่องเซ่นได้แก่ เหล้า ข้าวดำ ข้าวแดง (เอาข้าวสุกขยำกับผงถ่านที่ติดกันหม้อเป็นข้าวดำ และขยำกับปูนที่กินกับหมากเป็นข้าวแดง) วางไข่ต้ม 1 ใบ (เจาะเป็นรูเอาเหล้าใส่ลงไปไข่) ไข่บนข้าว ใส่ในชามร่ำ (ผีเขมรกินข้าวดำข้าวแดงกับ ปลาเค็มทอด กินน้ำแต่ไม่กินเหล้า) รูป 1 คู่ เทียน 1 คู่ เอาเทียนตั้งปลายเท้าคนป่วย ตั้งนะโม 3 จบ ว่าคาถา 3 จบ ดังนี้

ตั้งนะโม 3 จบ คาถา โอม สีสี่ ไชยา ไกรพระบรมนัมสการ ภูจะกล่าวพงสาวดาร มหาสมุทร เกาะจวนแสง โอมภูจะพ่นผีภูตผีพราย และผีตายโหง โอมพระไพล ตนสังหาร ผลาญ อักคิ ผุ่งผีก็กลัวภู หยุดอยู่ บ่มีได้ ว่า 3 จบ

แล้วว่าคาถาชุมนุมเทวดา

สาธุ วันทิตะวา ถิรัจ สายะ สังฆัง สะหะสังฆัง เหตัง เขตัง สะหะวะทะ สะรุปลัง สักเค กามะ จะรุเป สิริ ะระ กะเต จันตะริเข วิมานะ คีเป ะระเค จะคามะ สะรุ ณะ คหะเน เคะหะ วัตทุมมิ เขตเต ภูมมา จะยันตะเทวา สระวิสุเม ยะขันทะ ปะนาคา สิถันตา สันธิเกยัง ภูนิวัจจะนัง สาธุ โอมะ สะนันตุ พุทธะ สะวันนะ กาโร อัมพพันตา ฆัมมัต สักกาโร อัมพะพันตา สาธุกะรังวะ โรมิ ว่า 1 รอบ

จากนั้น เสกไพล เป่าพ่นให้ เรียกให้ผีมากินเครื่องเซ่น ของเซ่นเสร็จแล้วโยนทิ้งบนดิน คนหามนำไปกิน รุ่งเช้าคนป่วยก็หาย

การบนผีอารักษ์

หมอที่ทำพิธีคือหมอมิกับหมอนิล วันที่ 14 เมษายน 2546 ยายป่วยมาตาม “หมอมิ” ไปทำพิธีบนผีอารักษ์ที่บ้านของตน เพื่อให้ลูกหายป่วย ผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์การบนผีอารักษ์ โดยหมอมิจุดเทียนปักที่เสาบ้าน เอาข้าวสารสาธ แล้วผู้บนก็กล่าวบอกเล่าต่อผี ขอให้ผีช่วยให้ผู้ป่วยหายป่วย “ขอให้ค่อยยั้งช้าเถอะจะเซ่นให้” (เครื่องเซ่นผีอารักษ์ได้แก่ ไก่ 1 ตัว ข้าวสุกใส่ถ้วยเล็ก เหล้า 1 ขวดเล็ก เอาค้ายคิบมัดที่มีมือและเท้าของคนเจ็บ) หลังจากนั้นผู้วิจัยตามสอบถามญาติ ๆ ทราบว่าลูกหายป่วยหายจากการป่วย

การเซ่นผีชี

เด็กทารก เมื่อมีอายุราว 15 วัน ถึง 1 เดือน มักจะร้องไห้โยเย ให้ไปหาหมอผีแม่แมดเข้าทรงดู ถ้าหมอบอกว่าถูก <ชะมู้ง ชี> ကုသလ္လတု ဝေ? มักเป็นเด็กที่พ่อแม่เคยเซ่นผีชีมาก่อน เรียกว่ามีเชื้อผีชี ก็ต้องทำพิธีเซ่นไหว้ เด็กผู้ชายเซ่นด้วยไก่ 4 ตัว โดยฆ่า 2 ตัวเก็บไว้ 2 ตัว เด็กผู้หญิงเซ่นด้วยไก่ 2 ตัว โดยฆ่า 1 ตัวเก็บไว้ 1 ตัว ฉีกเนื้อไก่ตายออก เอาใส่ไก่พันที่ต้นเสา เอาเลือดเซ่นให้ผีกิน แล้วเอาเลือดไก่มาป้ายมือเด็ก ผูกค้ายที่ข้อมือรับขวัญเด็ก

ความเชื่อเรื่องศาลพระภูมิ ชาวซัมเรมีพิธีไหว้ศาลที่เรียกว่า “ศาลพระภูมิ” เป็นความเชื่อที่เข้ามาในกลุ่มของชาวซัมเรภายหลังที่มีการรับศาสนาพุทธซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดูอีกทอดหนึ่ง เนื่องจากมีชาวซัมเรไปบวช ความเชื่อแบบพุทธมีพระรัตนตรัยเป็นหัวใจของศาสนา แต่ความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างพุทธกับพราหมณ์คือความเชื่อเรื่องเทพยดา ได้แก่ พระพรหม พระภูมิ นางธรณี เทวดาอารักษ์ ซึ่งปกปักรักษาสิ่งต่าง ๆ และความเชื่อเรื่องดวงชะตา โชคลาง เป็นต้น สมัยก่อนบ้านของชาวซัมเรมักจะมีศาลเจ้าสำหรับผีบ้าน แต่ในปัจจุบันชาวซัมเรหันมานิยมตั้งศาลพระภูมิประจำบ้านแต่ละหลังด้วย (ข้อสังเกตศาลพระภูมิของชาวซัมเร เป็นศาลที่มี 4 เสาคล้ายบ้านหลังเล็ก ๆ ห่างจากตัวบ้านออกไป ห้ามไม่ให้เงาของบ้านและเงาสถาปัตยกรรม ในศาลวางแก้วน้ำและต้องหมั่นเปลี่ยนน้ำบ่อย ๆ) การตั้งศาลตั้งในเดือน 6 โดย “หมอมิ” หรือ “หมอนิล” เป็นผู้ตั้งให้ หมอที่ทำพิธีตั้งศาลต้องเป็นผู้ชายที่สามารถชมนุมเทวดาและปลุกนางธรณีได้(เมื่อก่อนนิยมให้นายเจริญ เป็นหมอทำพิธีตั้งศาลหรือสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ นายเจริญเพิ่งเสียชีวิตเมื่อ ปี พ.ศ. 2545) เครื่องเซ่นสำหรับตั้งศาลได้แก่ ไก่ 1 ตัว ขนต้มแดงต้มขาว เหล้า 1 ขวด น้ำ ส้ม 1 คู่ เทียน 2 เล่ม ธูป 5 ดอก วันที่ตั้งศาลและวันเซ่นไหว้ให้ทำในวันพฤหัสบดีซึ่งถือว่าเป็นวันครูเท่านั้น แต่ละบ้านจะเซ่นไหว้ศาลพระภูมิในเดือน 6 ของทุกปี (ชาวกะซองมีการตั้งศาลที่คล้ายกับศาลพระภูมิของชาวซัมเรมาก ตั้งเข้าวันพฤหัสบดี เช่นไหว้ 2 ครั้ง ใน 1 ปี ประมาณเดือน 6 และเดือน 10 แต่ชาวกะซองเรียกว่าศาลผีบรรพบุรุษ นอกจากนี้ชาวกะซองยังมีศาลอีกศาลหนึ่งสำหรับผีเรือน ตั้งในวันสำคัญทางพุทธศาสนา; Noppawan, 2003: 16) เครื่องเซ่นประจำปีเหมือนกับตอนที่ตั้งศาล เริ่มเซ่นไหว้ประมาณ 7 นาฬิกา และเลิกก่อนเพล เมื่อเซ่นเสร็จแล้วอาหารที่เซ่นให้ตักไว้ที่ศาลส่วนหนึ่งลาแล้วนำมากินได้ หมอที่ทำพิธีจะลามาให้เจ้าของบ้านเอง

ความเชื่อเรื่องนางธรณี ชาวซัมเรเชื่อว่านางธรณีเป็นผู้คุ้มครองแผ่นดินถิ่นที่อยู่และผู้คนบนพื้นแผ่นดินด้วย ดังนั้นเวลาออกนอกหมู่บ้านไปที่ไหนไกล ๆ นอกจากจะต้องเซ่นผีบรรพบุรุษ ด้วยข้าว เหล้า จุดเทียนปักไว้บนข้าวสุก และบอกว่า ตนจะออกไปอยู่ที่ไหน ช่วยคุ้มครองอย่าให้มีอันตราย ส่วนหนึ่งวางไว้บนบ้านและทิ้งที่ดินบางส่วนเพื่อให้นางธรณีเป็นพยาน และท่องคาถาปลุกนางธรณี ดังนี้

คาถาปลุกนางธรณี

โอม กู้ก ๆ จะปลุกนางธรณี นางธรณีเอ๋ยอยู่หรือยัง สังกะดัง คาเรทุ ว่า 3 หน แล้ว รับว่าอยู่แล้ว ๆ ๆ แล้วจึงเอาเขม่าเตาไฟป้ายหน้าผาก ป้ายเพื่อให้นางธรณีรับรู้และช่วยปกป้องคุ้มครองตนด้วย

การรักษาเคราะห์

สำหรับผู้ป่วยที่หมอผีแม่มดทำนายว่าเคราะห์ร้ายจะต้องทำการสะเดาะเคราะห์ ชาวซั่มเร เรียกว่ารักษาเคราะห์ จะต้องทำเครื่องเช่นเรียกว่า <บัค> $\beta\alpha\pi\tau$ ทำจากไม้ในของด้นกล้วยมาเย็บ เป็นสี่เหลี่ยม มวนใบขนุน 12 ใบปักไว้ตามมุม เอาแปงซึ่งทำจากข้าวข้าวปุ้นแล้วใส่ไว้ข้างใน แปงนี้เปรียบเสมือนผู้ป่วย การรักษาเคราะห์ทำตอนเย็นวันไหนก็ได้ เมื่อเตรียมเครื่องเช่นแล้ว เอาค้าย ดิบพันรอบศีรษะผู้ป่วย และรอบบัตร์ ใช้เทียนจุดวนรอบศีรษะคนป่วยแล้วนำเทียนที่เหลือมาปัก ตรงกลางแปงที่อยู่ในบัตร์ จุดเทียนเช่นพร้อมเครื่องเช่นอื่น ๆ ได้แก่ ขนมห่มแดง ห่มขาว ผู้ทำพิธี สวดและเช่นไปด้วย ของที่เช่นแล้วโยนทิ้งไปบนดิน (ชาวซองนำของเช่นนี้ไปแขวนที่ต้นไม้; นางจิ้น ผันผายขาวของ ต.คลองพลู ผู้ให้ข้อมูล) ทำพิธีเสี่ยงทายโดยการโยนเหรียญ ออกหัวหรือเรียกว่า “หงาย” จึงจะดี แล้วนำน้ำมาทำนํ้ามนต์ให้อาบด้วย

สถาบันศาสนาเข้าไปมีบทบาทเสริมความเชื่อ ค่านิยม และสร้างความรู้สึกในการเป็นคน ไทยมากขึ้น มีบทบาทเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อหรือค่านิยมเดิม เช่นผู้ชายบวชเรียน เชื่อเรื่อง บุญ กรรม ตามแนวทางของพุทธศาสนา พระเข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้น อย่างไรก็ตามความ เชื่อหลากหลายที่ผสมผสานกันนี้ ความเชื่อเรื่องผีแม่มดจะสำคัญที่สุดเพราะผูกพันโดยตรงกับชีวิต และการทำมาหากินของคนกลุ่มนี้

5.2.2 สถาบันการศึกษากับการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ และความเชื่อ

ตั้งแต่รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติเรื่องการศึกษาของระชาชนชาวไทย ในปีพ.ศ. 2464 ให้กุลบุตรกุลธิดาเข้ารับการศึกษภาคบังคับในโรงเรียนตั้งแต่อายุ 7 ปีถึง 15 ปีเป็นอย่างน้อย เพื่อให้ ประชาชนอ่านออกเขียนได้ คิดเลขอย่างง่าย ๆ ได้ ต่อมาจึงบรรจุวิชาอื่น ๆ เข้าไปในหลักสูตร เช่น สุขศึกษา อนุภาษาด ลูกเสือ หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม และอื่น ๆ ภายหลังหลักสูตรระดับประถม ศึกษาได้รับการปรับปรุง นอกเหนือจากเรียนเขียนอ่านภาษาไทย เรียนคณิตศาสตร์ แล้วยังสามารถ นำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

คนรุ่นเก่าที่อายุเลย 60 ปีบางคนไม่ได้เรียนหนังสือ แต่ส่วนใหญ่เรียนชั้นประถม บางคนจบ ป. 4 บางคนเรียนป.2 ก็มี คนรุ่นนี้เข้าข่ายที่ต้องเข้ารับการศึกษภาคบังคับในโรงเรียนที่สอนด้วยภาษา ไทย รับรู้สื่อต่าง ๆ จากการฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือที่เป็นภาษาไทย ภาษาไทยเข้าไปมีบท บาทอย่างสูงในหมู่บ้าน ชาวซั่มเรจึงหันมาพูดภาษาไทยแทนภาษาซั่มเร และละทิ้งภาษาของตน

โรงเรียนบ้านมะม่วงสร้างเมื่อ วันที่ 12 เดือนสิงหาคม พ.ศ.2489 นางสุมาลย์ ไทยดี (อายุ 79 ปี) เป็นชาวซั่มเรที่เรียนหนังสือจบป. 4 แล้วได้รับเลือกให้เรียนต่อจนจบมัธยมในจังหวัด กลับมา เป็นครูใหญ่คนแรก จนถึง พ.ศ.2517 ครูสุมาลย์ปัจจุบันป่วยเป็นอัมพาตได้ให้สัมภาษณ์ว่าสมัยเด็ก ๆ พ่อแม่พูดภาษาซั่มเรด้วยกันก็พอรู้ แต่พอเข้าโรงเรียนครูบอกให้เลิกพูดภาษาของตนเพราะทำให้พูด

ไทยไม่ชัด หลังจากไปเรียนกลับมาเป็นครูก็บอกต่อกันว่าไม่ให้พูดภาษาخمเรที่โรงเรียน ผู้วิจัยเคยไปอาศัยพักที่บ้านครูสุมาลย์ประมาณ 10 วัน ครูพยายามนึกคำศัพท์ภาษาخمเรอยู่หลายวัน ผลคือจำได้คำเดียวคือคำที่แปลว่าสุนัข ภาษาخمเรเรียกว่า <ซ่อ> (ครูใหญ่ปัจจุบันเป็นคนที่ 6 ชื่อ นายชัยพร มุกมณี เพิ่งรับตำแหน่งเดือนมิถุนายน 2547) ปัจจุบันมีครูทั้งสิ้น 8 คน จบการศึกษาระดับปริญญาตรี 7 คน และจบ ปกศ. 1 คน มีนักการภารโรง 1 คน เปิดสอนถึงระดับประถมปลาย ปัจจุบันเด็ก ๆ เรียนจบ ป.6 เกือบทุกคน แต่ส่วนน้อยที่ไปเรียนต่อ เพราะความยากจน ถ้าจะเรียนก็ต้องออกนอกหมู่บ้านไปเรียนที่บ้านนนทรีเปิดสอนถึงระดับมัธยมต้น หรือที่บ่อไร่เปิดสอนถึงระดับมัธยมปลาย ความรู้ที่ได้จากโรงเรียนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ได้แก่

การเปลี่ยนแปลงความเชื่อเรื่องโรค ระบบการดูแลสุขภาพและการรักษาโรค

สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการดูแลสุขภาพของชาวخمเรมาจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเป็นหมอพื้นบ้านอย่างเดียวยังมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะดำรงชีพอยู่ได้ บางคนจึงไม่ยอมเป็น เพราะถ้ารักษาไม่หายก็ถูกว่ากล่าวอีก บางคนไม่เรียนเพราะต้องเรียนคาถา ซึ่งเชื่อว่าทำให้ปลุกต้นไม้ไม้อื่นซึ่งเป็นอุปสรรคต่ออาชีพในปัจจุบันที่หันมาทำสวน ทำไร่ ปัจจัยทางการศึกษาที่เปลี่ยนจากการศึกษาภายในชุมชนเป็นการศึกษาภายนอกชุมชน ชาวบ้านเดินทางไปในเมืองบ่อยขึ้น จึงรับวิถีคิดแบบคนเมือง และปัจจัยทางการเมืองและกฎหมาย เช่น ถ้าคลอดที่โรงพยาบาลไม่ต้องยุ่งยากในการแจ้งเกิด คนสมัยก่อนคลอดตามพื้นบ้านมักจะไมแจ้งเกิดจึงไม่มีบัตรประจำตัว ภายหลังจะขอทำบัตรต้องมีหมอพื้นบ้านเป็นผู้รับรองการทำคลอด ต้องถูกซักถามว่ามีความรู้เรื่องนี้อย่างจริงหรือไม่ เพื่อป้องกันคนต่างด้าวที่อพยพเข้าประเทศมาในระยะหลัง ทำให้การคลอดแบบพื้นบ้านลดความนิยมลงไป ภายหลังการคมนาคมสะดวกขึ้น มีพาหนะในการเดินทางไปคลอดที่อนามัย หรือโรงพยาบาลง่ายขึ้น เครื่องมือทันสมัยและปลอดภัยกว่า กระบวนการถ่ายทอดเกิดการขาดช่วงและเสื่อมความนิยมลงไป เป็นต้น

ปัจจุบันวิธีการจัดการกับความเจ็บป่วยและระบบการดูแลสุขภาพของชาวخمเรเปลี่ยนจากเดิมเมื่อระบบการแพทย์แผนปัจจุบันเริ่มกระจายไปสู่หมู่บ้าน โรงพยาบาลบ่อไร่สร้างได้ประมาณ 40 ปีมาแล้ว แต่การไปโรงพยาบาลก็ยังเป็นเรื่องลำบากสำหรับชาวخمเรเพราะสมัยนั้นหนทางไม่สะดวก มีฐานะยากจนต้องจ้างรถไป ค่าใช้จ่ายสูง สถานีอนามัยประจำหมู่บ้านเริ่มเข้าไปมีบทบาทต่อชาวบ้าน สถานีอนามัยบ้านมะม่วง สร้างเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2524 เป็นเรือนไม้หลังเก่า ต่อมาจึงสร้างเป็นอนามัยหลังใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2541 เจ้าหน้าที่อนามัยปัจจุบันได้แก่ นางชวนพิศ พรพรหมโชติ เจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุข 6 (เริ่มมารับราชการที่บ้านมะม่วงเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2528 จนถึงปัจจุบัน) นางสาวสลิลรัตน์ สงวนญาติ พยาบาลเทคนิค 3 เริ่มมารับราชการเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2543 และ นายธีระพันธ์ บวรสถิตย์ นักวิชาการสาธารณสุข 4 เริ่มมารับราชการเมื่อวันที่ 21 เมษายน 2547 นี้ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขของสถานีอนามัยบ้านมะม่วง 3 ท่านรับผิดชอบประชากร 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้าน

มะม่วง (มี 197 หลังคาเรือน ประชากรรวม 867 คน เป็น ชาย 454 เป็นหญิง 413 คน) และบ้านคลองโอน (มี 50 หลังคาเรือน ประชากรรวม 232 คน เป็นชาย 115 หญิง 117 คน)

จากการสำรวจ 5 อันดับผู้ป่วย ในปี พ.ศ.2545-2546 จากจำนวนประชากรของทั้งสองหมู่บ้านโดยประมาณรวม 2 หมู่บ้านมีประชากรจากสถิติข้างต้นเท่ากับ 1099 คน (หมายเหตุจำนวนประชากรที่ได้ข้อมูลจากอนามัยบ้านมะม่วง จาก 2 แหล่งคือแฟ้มเอกสารคนไข้ และบอร์คสถิติผู้ป่วย ไม่ตรงกัน แต่มีจำนวนใกล้เคียงกัน) โรคที่มีจำนวนผู้ป่วยมารักษาเรียงตามลำดับ ดังนี้

กลุ่มโรคทั่วไป

1. อันดับ 1 ทางเดินหายใจ พบผู้ป่วยจำนวน 951 คน
2. อันดับ 2 ไม่ปรากฏชัด (ปวดท้อง ปวดหัว) พบผู้ป่วยจำนวน 560 คน
3. อันดับ 3 ระบบย่อยอาหาร พบผู้ป่วยจำนวน 418 คน
4. อันดับ 4 ต่อมน้ำเหลือง โภชนาการ พบผู้ป่วยจำนวน 324 คน
5. อันดับ 5 ระบบกล้ามเนื้อ พบผู้ป่วยจำนวน 194 คน

กลุ่มโรคติดต่อ

1. อันดับ 1 โรค มาลาเรีย มีผู้มาทำการรักษา 12 คน
2. อันดับ 2 อุจจาระร่วง พบผู้ป่วยจำนวน 6 คน
3. อันดับ 3 อาหารเป็นพิษ พบผู้ป่วยจำนวน 4 คน
4. อันดับ 4 บิด พบผู้ป่วยจำนวน 4 คน
5. อันดับ 5 สุกใสพบผู้ป่วยจำนวน 3 คน

นอกจากนี้มีอนามัยใกล้เคียงสำหรับชาวบ้านหมู่ 1 และหมู่ที่ 2 อยู่ที่ทุ่งยาวปากทางเข้าบ้านมะม่วงและบ้านคลองโอน อย่างไรก็ตามบุคลากรสาธารณสุขยังมีจำนวนจำกัด บางครั้งบุคลากรที่สถานีอนามัยบ้านมะม่วงต้องไปเข้าเวรที่สถานีอนามัยทุ่งยาว (ในวันจันทร์) เพื่อไปพบแพทย์ที่จะมาเป็นบางวัน

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับ “ระบบการดูแลสุขภาพ” ของชาวซัมเรได้ว่า ชาวซัมเรยังคงนับถือผีและมักจะยกการเจ็บไข้เป็นเรื่องของกระดูกผีทำ จึงมีการรักษาความเจ็บป่วยหลายรูปแบบไปพร้อม ๆ กัน โรคพื้นบ้านทั่ว ๆ ไป มักจะรักษาโดยใช้ยาสมุนไพรที่เป็นรูปแบบการรักษาตนเองเบื้องต้น ถ้าไม่หายจึงไปหาหมอพื้นบ้าน หมอสมุนไพรหรือหมอคาถา ส่วนโรคร้ายแรง เช่น โรคทางเดินหายใจ ความดัน ปอดชื้น มาลาเรีย มักจะไปรับการรักษาจากหมอที่สถานีอนามัย ส่วนมากต้องการให้ยาออกฤทธิ์เร็วจึงไปหาหมออนามัย ถ้าหากไม่หายก็จะกลับมารักษาด้วยยาสมุนไพรอีก ซึ่งเท่ากับเป็นการรักษาทั้งโรคและเป็นการให้กำลังใจแก่คนไข้ไปพร้อมกัน ดังนั้นสมุนไพรยังมีบทบาทอยู่ในชุมชนชาวซัมเรในฐานะที่เป็นรูปแบบของการดูแลสุขภาพตนเอง จากการสอบถามหมอสมุนไพร(นางแสงจันทร์ รัตนมูล, นางแย้ รัตนมูล, นายสิน รัตนมูล, นายจิม ปกคลุม, นายมานิตย์

รัตนมูล) ได้ข้อสรุปว่าผู้ที่มาขอให้ทำการรักษาด้วยสมุนไพรส่วนใหญ่เป็นประชากร อายุระหว่างแรกเกิดถึง 6 ปีเป็นวัยที่ใช้สมุนไพรมากที่สุด เพราะประชากรวัยนี้ส่วนใหญ่มักเจ็บป่วยด้วยไข้ตัวร้อน โรคหัด และไข้ยาประเภทยาพ่นเป่า ยาवादคอก ในการรักษา เนื่องจากยามีราคาสูงและใช้ได้ผลดี โรคภัยไข้เจ็บที่เล็ก ๆ เป็นกันมากคือ เป็นไข้ตัวร้อน เป็นตาลขวาง เป็นละอิดำไ้แดง ปวดท้อง ฯลฯ ส่วนผู้ใหญ่โรคตามพื้นบ้านที่เป็นกันทั่วไป ได้แก่ โรคทางเดินหายใจ เป็นไข้ เมื่อเย็นเมื่อเย็นตัว ปวดหัว ปวดหัวเข่า โรคที่เกี่ยวกับระบบย่อยอาหาร ปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นฝีในท้อง นอกจากนี้อาจจะเกิดจากการถูกงูกัด กระจกเคลื่อน ฯลฯ มักเป็นโรคทั่ว ๆ ไปที่ไม่ร้ายแรงนัก (แต่โรคบางชนิดก็ยังเชื่อกันว่าต้องรักษาแบบพื้นบ้านเท่านั้นจึงจะหาย เช่น โรคลำเลงเมดูนา เริ่ม ฝีใหญ่ หรือถูกผึ้งทำให้ป่วย ฯลฯ) การใช้สมุนไพรในชุมชน พบว่ากรรมวิธีในการปรุงยาสมุนไพรนั้นจะใช้วิธีการต้มมากที่สุด รองลงมาคือฝนกับฝ่าละมือน้ำมือ หรือรับประทานสด ๆ ทา พอก อาบ และรมควันตามลำดับ กลุ่มอาการของโรคที่ใช้สมุนไพรรักษามากที่สุดตามลำดับได้แก่โรคเกี่ยวกับท้องและทางเดินอาหาร ระบบเลือดของสตรี และระบบสืบพันธุ์ พืชสมุนไพรที่นำมาใช้เป็นยารักษาสุขภาพนั้น มีการใช้ส่วนต่าง ๆ ของพืช ทั้งส่วนที่เป็น ราก ลำต้น ใบ หัว และผล นอกจากรักษาด้วยสมุนไพรแล้วอาจจะ ซึ่งแบบแผนของการใช้สมุนไพรจะมีเรื่องราวของความเชื่อและสัญลักษณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย มิใช่เรื่องของประสิทธิภาพของตัวยาแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพราะมิติทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดด้วย

ด้านสุขอนามัยในชีวิตความเป็นอยู่ เช่นการกางมุ้งนอนเพราะเป็นเขตระบาดของโรคมาลาเรีย การใส่เสื้อเวลาอยู่บ้านเป็นการให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายซึ่งแต่เดิมผู้ชายไม่นิยมใส่เสื้อเวลาอยู่บ้าน การสวมรองเท้าเวลาเดินไปนอกบ้าน การใช้ส้วม เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงเรื่องรูปแบบการกินอาหาร และโภชนาการ แต่เดิมอาหารที่รับประทานมีเพียงข้าวกับน้ำพริก (พริกโขลกกับเกลือเท่านั้น) กินผัก น้ำเนื้อสัตว์มาทำแกงเผ็ดแบบง่าย ๆ หรือปิ้ง ย่าง ปัจจุบันรูปแบบของอาหารเปลี่ยนแปลงไป รู้วิธีถนอมอาหาร รู้วิธีต้มยำ ผัดก๋วยเตี๋ยว ตำส้มตำ ฯลฯ การใช้ชีวนในการรับประทานอาหาร การปรุงอาหารให้สุกก่อนรับประทาน เป็นต้น มีการคำนึงถึงประโยชน์และความเหมาะสมในการรับประทานอาหารมากขึ้น เช่นสตรีหลังคลอดสมัยก่อนให้กินข้าวกับเกลือ ปัจจุบันกินอาหารได้หลายชนิดมากขึ้น คำนึงถึงประโยชน์ต่อร่างกายมากกว่าความเชื่อแบบเดิม

5.2.3 การคมนาคมกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

ทุกสังคมย่อมต้องมีการติดต่อกับคนภายนอก การคมนาคมเป็นช่องทางหนึ่งของการสื่อสาร สมัยก่อนใช้วิธีเดินไปมาหาสู่กัน แต่ดั้งเดิมพื้นที่เป็นป่า การเดินทางไกล ๆ ใช้การเดินทาง ใช้นกเหี่ยว หรือล่องแพเอาของไปขาย ซึ่งเป็นไปด้วยความลำบากใช้เวลาหลายวัน ดังนั้นถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ ชาวชนเราก็มักไม่ยอมออกนอกหมู่บ้าน ต่อมาจึงมีถนนเข้าสู่บ้านมะม่วงและบ้านคลอง

โอน เป็นทางแคบ ๆ จากทุ่งยาวซึ่งเป็นทางแยกเข้าสู่หมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลนทรีย์ เพิ่งจะมีทางเป็นถนนลูกรังระยะเข้าสู่หมู่บ้านเมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2540 ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร เวลาหน้าฝนรถมักจะติดหล่ม มีรถโดยสารประจำทางผ่านหมู่บ้านไปบ่อไร่ เจ้าของเป็นคนค้าหมูพลึงมารับผู้โดยสาร แต่ก็ต้องรอรถเป็นเวลา วัน ๆ หนึ่งมีรถเข้าจังหวัดไม่บ่อยนัก ส่วนใหญ่ชาวบ้านไปต่อรถที่บ่อไร่เพื่อหารถเข้าไปจังหวัดตราดจะมีรถมากขึ้น ถนนลาดยางเพิ่งสร้างเสร็จในเมื่อปี พ.ศ.2545 ทำให้การคมนาคมสะดวกรวดเร็วขึ้นมาก มีการเปิดด่านสู่ประเทศกัมพูชาที่ด่านบ้านมะม่วงเมื่อประมาณเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547 ทำให้บ้านมะม่วงไม่ใช่ดินแดนปิด มีผู้คนเดินทางไปรับซื้อของป่า และชาวกัมพูชาเข้ามาซื้อของในเขตแดนไทย มีรถผ่านไปมามากยิ่งขึ้นกว่าเดิมหลายเท่า ความสะดวกจากการคมนาคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ

การเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่

การที่ชาวชมรมมีถนนที่สะดวกสำหรับเดินทางเข้าเมือง ได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ในเมือง เครื่องใช้ การแต่งกาย อาหารการกิน ฯลฯ ก็นำไปเป็นแบบอย่าง

เรื่องการแต่งกาย ชาวชมรมแต่งกายแบบคนไทยตามชนบท ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงและสวมเสื้อคอกระเช้า ผู้ชายนุ่งกางเกงขาสั้นหรือกางเกงขากว้าง เวลาออกนอกบ้านเช่น ไปล่าสัตว์หรือหาของป่าจึงสวมเสื้อซึ่งมักเป็นสีดำ วิทยุรุ่นสวมกางเกงยีนส์ เสื้อยืด ใส่เสื้อผ้าที่มีขายและเลือกที่ราคาถูกและไม่ได้เลือกว่าชอบสีอะไร มีอะไรก็ใส่กันอย่างนั้น ทรงผมนิยมตัดผมสั้นทั้งหญิงและชายเพื่อสะดวกต่อการทำงาน ไม่พิถีพิถันในการดูแลทรงผมแต่อย่างใด

ด้านเครื่องมือเครื่องใช้ภายในครัวเรือน ช้อน ททัพ กระทะ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตาด่าน ครอบ ครัวที่ฐานะดีขึ้นอาจมีเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องเล่นวีซีดี เมื่อ 4 ปีที่แล้วโทรทัศน์มีเพียงที่บ้านของผู้ใหญ่บ้าน และมีตู้โทรทัศน์สาธารณะเพียงตู้เดียวตั้งอยู่หน้าวัดมะม่วง ปัจจุบันชาวบ้านมีโทรทัศน์มือถือกันมากขึ้น เพิ่งเริ่มมีเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา แต่ก็มีเพียงไม่กี่คน เนื่องจากราคาถูกลง และสามารถซื้อในระบบเงินผ่อน ช่วยให้ได้ติดต่อกับคนที่อยู่ไกล ๆ ได้ บางบ้านมีรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะ มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามแบบคนเมืองมากยิ่งขึ้น แต่ส่วนใหญ่ซื้อด้วยระบบเงินผ่อนที่มีพ่อค้านำสินค้าไปเสนอให้ในหมู่บ้าน

การเปลี่ยนแปลงอาชีพ เมื่อป่าซึ่งเป็นที่พึ่งสำคัญของชาวชมรมได้ถูกทำลายลงไปมาก อาชีพการหาของป่าและการล่าสัตว์มาเป็นอาหารเริ่มฝืดเคืองลง ทำให้เกิดการขาดแคลนอาหารและเจ็บไข้ได้ป่วยเสียชีวิตลงในวัยอันไม่สมควร อีกประการหนึ่งจากสภาพของสังคมภายนอกซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปก็มีส่วนทำให้วิถีชีวิตของพวกเขาเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน จำต้องปรับตัวให้เข้ากับอารยธรรมสมัยใหม่ เพื่อความอยู่รอด ปัจจุบันชาวชมรมปรับเปลี่ยนอาชีพเป็นกลุ่มสังคมล่าสัตว์ผสมการเพาะปลูกพืชที่ปลูกได้แก่ ข้าว (ปลูกไว้กินเองเป็นนาปี) และพืชผักสวนครัว เช่น พริก มะเขือ แตงกวา ปลูกไว้ในไร่ หรือสวนข้างบ้าน นอกจากนี้ยังทำไร่สับปะรด บางคนทำสวนผลไม้ ได้แก่เงาะ ทุเรียน มังคุด

ระยะหลังมีการเลี้ยงสัตว์ด้วย เช่น เลี้ยงเป็ดไก่ ไก่กิน และขายในบางโอกาส และบางคนมีอาชีพรับจ้าง เช่นรับจ้างดูแลสวนผลไม้ ไล่ปุย รดน้ำ เก็บผลไม้ ฯลฯ บางคนรับจ้างปลูกหน่อสับปะรด เป็นต้น อาชีพเสริมคือการจักสาน ใช้หาญ ไม้ไผ่ ต้นคลุ้มมาสานตะแกรง กระด้ง กระบุง หลัว(ใส่ผลไม้) ตะกร้าใส่ของขายให้พ่อค้าที่รับซื้อไปขายต่อ ในหมู่บ้านมีช่างจักสานฝีมือเยี่ยมอยู่ราว 5 คน นอกนั้นก็พอทำเป็นบ้าง ภายหลังตั้งเป็นจัดตั้งเป็นกลุ่มจักสาน และกลุ่มทำไม้กวาดที่บ้านมะม่วงเพื่อขายให้พ่อค้าที่มารับซื้อต่อไป

ปัจจุบันเครื่องมือที่ใช้ในการเข้าป่านอกจากใช้มีดขอและขวานแล้วยังใช้ เลื่อย อิเตอร์ เสียม จอบ เครื่องมือคักสัตว์สมัยก่อน ได้แก่ หน้ำไม้ บ่วง เลิกใช้แล้ว สมัยนี้ใช้ปืนเก็บในการล่าสัตว์ บางคนก็มีปืนลูกซองไว้ส่องสัตว์ในป่า มีเครื่องไถนา การจับปลานอกจากใช้สุ่มหรือชะนางแบบโบราณแล้วยังใช้แหในการจับปลาด้วย

การปลูกสร้างบ้านเรือน จากเรือนเครื่องผูกเป็นการตอกตะปู หลังคาสังกะสี ผนังบ้านก่ออิฐ พื้นไม้กระดาน มีส้วมยกออกต่างห่างจากตัวบ้าน (สมัยก่อนไม่มีส้วม ทางการได้นำหัวส้วมมาแจกประมาณ ปี พ.ศ. 2529-2530) เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างเศรษฐกิจ ระบบการแลกเปลี่ยนกลายเป็นการซื้อขาย มีการเปลี่ยนแปลงสิทธิการครอบครองที่ดิน เมื่อประมาณ 20 กว่าปี มีคนจากจังหวัดต่าง ๆ เข้ามาทำพลอย และซื้อที่จากชาวบ้าน พอพลอยหมดบางคนก็ขายที่กลับบ้านตัวเอง บางคนไม่ได้ย้ายกลับถิ่นเดิมแต่ให้ชาวบ้านเช่าที่ดินทำไร่สับปะรด บางคนอยู่ทำสวนผลไม้ หรือรับซื้อของป่าไปขายที่อื่น บางคนก็รับซื้อผลิตภัณฑ์ที่ทำจากวัสดุจากป่า ชาวซมเรเปลี่ยนฐานะจากเจ้าของที่ดินกลายเป็นมีที่เฉพาะที่ปลูกบ้านเช่าที่ทำกิน หาของป่าและรับจ้างทั่วไป

การเพิ่มของประชากรกลุ่มต่าง ๆ การติดต่อสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มสังคมอื่น ยุคที่มีการขุดหาพลอยในเขตอำเภอบ่อพลอยและบ่อไร่ มีคนไทย คนลาว คนจีน คนมอญ เข้าไปทำมาหากินในหมู่บ้าน พวกที่เข้ามาที่หลังได้แก่ <กะซิม เซียม >ကဇိမ် ဧိမ် “คนไทย” และคนไทยอีสานซึ่งชาวซมเรียกว่าคนลาว และยังมี <กะซิม โกรม >ကဇိမ် ဂိုဝ် “คนเขมร” คนจีน คนมอญ คนพม่า ส่วนใหญ่เข้ามาแสวงหาโชคในการขุดพลอยประมาณ 30 ปีมาแล้ว

ข้อมูลประชากรจากสถานีอนามัยบ้านมะม่วง พบว่าที่บ้านมะม่วง มีประชากร 1218 คน หรือมีจำนวน 271 หลังคาเรือน จากการสอบถามพบว่า เป็นชาวขมุประมาณ 40 ครอบครัว นอกนั้นเป็นชาวไทย ลาวอีสาน ของ เขมร จีนและมุสลิม ขึ้นทะเบียนเป็นคนต่างด้าว 14 ครอบครัว บ้านคลองโพน มีประชากร 239 คน หรือคิดเป็น 55 หลังคาเรือน เป็นชาวขมุประมาณ 15 ครอบครัว และเป็นของประมาณ 20 ครอบครัว ปนกับชาวไทย ลาวอีสาน เขมร และจีน ขึ้นทะเบียนเป็นคนต่างด้าว 1 ครอบครัว และบ้านนันทรีย์ มีชาวขมุอยู่เพียง 8 ครอบครัว ปนกับคนไทย ลาวอีสาน จีน มอญและพม่า

มีการแต่งงานระหว่างกลุ่มมากขึ้น ให้เกิดการผสมกลมกลืนด้านวัฒนธรรมและประเพณี ทั้งแบบข้ามเร ของ ไทย ลาว เขมร ฯลฯ จนยากที่จะแยกความแตกต่างอย่างเด่นชัด เกิดคนกลุ่มต่าง ๆ นอกเหนือจากเรื่องเชื้อชาติ เช่นเกิดกลุ่มพ่อค้าคนกลางเดินทางมาซื้อวัสดุจากป่า ของป่าที่มีผู้นิยมซื้อ ได้แก่ เครื่องเทศ สมุนไพรต่าง ๆ ได้แก่ กระวาน ลูกคาบหัก ลูกสมอฟาน ลูกตะครัน ลูกเร่ว พลูสี แดงกา ลูกร้อยรู ลูกหยอง ลูกสำโรง บางคนหาน้ำมันยางมาขาย เขาสัตว์ เขาขาว เนื้อสัตว์ป่าได้แก่ ตัวลิ้น กระจง กระจอน พังพอน หนู หมูป่า เก้ง กวาง ของป่าบางชนิดเป็นของสงวน เช่นไม้หอม น้ำมันยาง ฯลฯ ห้ามนำออกจากป่าถ้าถูกตรวจพบก็จะถูกจับดำเนินคดี

การเปลี่ยนแปลงสภาพที่ดินทำกินธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ป่าและทรัพยากรเริ่มเสื่อมสภาพ ต้องหันไปทำอาชีพอื่นแทนที่จะพึ่งพาอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเท่านั้น คนที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ นำความรู้ด้านการเกษตร การทำสวนผลไม้เข้าไปเผยแพร่ เช่นการปลูกปาล์ม การปลูกยาง การปลูกเม็ดมะม่วงหิมพานต์ ซึ่งแต่เดิมไม่ค่อยมีในพื้นที่ ปัจจุบันขยายตัวมากขึ้น ชาวขัมเรจึงเปลี่ยนอาชีพจากการหาของป่าเป็นการทำเกษตรกรรมและรับจ้าง

5.2.4. การรับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีจากสังคมเมืองเข้าสู่ชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

การมีไฟฟ้าไปสู่หมู่บ้าน เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่ตามมา ทำให้ชาวขัมเร สามารถติดต่อกับชุมชนภายนอกผ่านระบบสื่อต่าง ๆ ที่รวดเร็ว ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ เช่นวิทยุและโทรทัศน์มีผลต่อการรับรู้ข่าวสาร การรับฟังโฆษณาจากสินค้าต่าง ๆ ทำให้ชาวขัมเรเกิดความต้องการที่จะมีวัตถุอำนวยความสะดวกมากขึ้น ในขณะที่มีรายได้น้อย สภาพความเป็นอยู่จึงยากจนลงเมื่อเทียบกับวิถีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม

5.3 ผลกระทบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม

5.3.1 ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวขัมเรเปลี่ยนแปลงจากจากจิตนิยมมาเป็นวัตถุนิยม

ตั้งแต่พบพลอยบริเวณอำเภอบ่อพลอย อำเภอบ่อไร่ ทำให้คนต่างพื้นที่เข้าไปในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ภายหลังคนที่มีความรู้ดีกว่าเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ซื้อที่ดินจากชาวบ้าน นำเครื่องมือเครื่องใช้ทันสมัยเข้าไปใช้เป็นตัวอย่าง ชาวขัมเรนิยมซื้อของใช้ราคาแพง มีหนี้สิน เล่นการพนัน หว่ยทุกประเภท ตลอดจนกีฬาชนไก่ที่คนไทยนำเข้าไปเผยแพร่ในหมู่บ้าน ฯลฯ จากการดำรงชีวิตโดยพึ่งพาธรรมชาติเป็นปัจจัยหลักก็พอเพียงที่จะดำรงชีพอยู่ได้ กลายเป็นชีวิตที่ปรารถนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ต้องซื้อหาด้วยเงิน ทุกอย่างต้องมีค่าใช้จ่าย เช่นจะไปป่าต้องอาศัยรถรับจ้างไปส่งและบรรทุกของ ต้องหาเงินเป็นค่าน้ำ ค่าไฟ ต้องมีวัตถุต่าง ๆ เข้ามาเป็นปัจจัยที่ 5 ในชีวิต

5.3.2.วิถีชีวิตเปลี่ยนจากสังคมชนบทกลายเป็นสังคมเมือง

จากสังคมเครือญาติช่วยเหลือเอื้ออาทรกันกลายเป็นต้องจ่ายค่าจ้างทำงาน ความสัมพันธ์แบบญาติเปลี่ยนเป็นกลุ่มผลประโยชน์ เกิดอาชีพขายแรงงานหรือรับจ้างขึ้นมา

5.3.3. ระบบการอยู่ร่วมกันเปลี่ยนไปจากระบบอาวุโสแบบดั้งเดิมลดความสำคัญลง ผู้ใหญ่บ้านยุคใหม่มาจากการเลือกตั้ง กลายเป็นระบบของอำนาจ การแข่งขัน ไม่ใช่ผู้ที่เป็นที่เคารพนับถืออย่างเมื่อก่อน และมักจะเป็นคนนอกกลุ่ม ทำให้ความสัมพันธ์ต่อกันไม่แน่นแฟ้นดังเดิม

5.3.4. สภาพเศรษฐกิจเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นระบบแข่งขันเพื่อผลประโยชน์

ชาวบ้านที่เคยใช้ระบบแลกเปลี่ยนของที่จำเป็น อยู่แบบพอมีพอกิน ช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน เปลี่ยนมาเป็นสังคมที่ต้องซื้อหาของทุกอย่าง แม้กระทั่งแรงงาน เป็นสังคมที่ต่างคนต่างอยู่และแข่งขันกัน เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อธุรกิจ เช่นการจักสานกลายเป็นสินค้าสู่สังคมภายนอก นำวัสดุที่เคยใช้เพื่อคนในชุมชนออกไปขายให้กับคนนอก เพื่อซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตให้มากขึ้น

5.3.5 เกิดการแข่งขันด้านวัตถุนิยม

ค่านิยมที่ดั้งเดิมแต่ดั้งเดิม คือขยันทำกิน เป็นคนดี พุดจริงทำจริง กลับใช้เงินเป็นเครื่องวัดความมีคุณค่าของคนแทน

5.3.6. สภาพความเป็นอยู่ลำบากและยากจนมากขึ้น เพราะค่านิยมเปลี่ยนไป นิยมการแข่งขันด้านวัตถุ และเป็นผู้มีการศึกษาน้อย มีรายได้ต่ำ ไม่ค่อยมีโอกาสได้งานที่ดี

5.4 ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการสูญสลายของภาษาและวัฒนธรรม ในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ

ปัจจุบันวัฒนธรรมของชาวไทยขมุเป็นวัฒนธรรมซึ่งผสมผสานระหว่างขมุและไทย เป็นวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสังคมเกษตรกรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา จึงทำให้วัฒนธรรมดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกันมีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดตามกระแสของยุคโลกาภิวัตน์ นำเสียดายที่ชุมชนขมุในปัจจุบันอยู่ในกลุ่มที่เสี่ยงต่อการสูญสลาย ทั้งด้านภาษาและวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องมาจากขาดปัจจัยที่ช่วยให้ภาษาและวัฒนธรรมดำรงอยู่ ได้แก่

เจ้าของภาษาและวัฒนธรรมกับการดำเนินชีวิตในการรักษาภาษาและเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์

ดำเนินชีวิตของผู้เป็นเจ้าของภาษามีผลโดยตรงต่อการอนุรักษ์ภาษาของตน แต่เนื่องจากชาวขมุเป็นชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในวงล้อมของสังคมที่มีผู้พูดภาษาต่าง ๆ และมีภาษาไทยเป็นภาษาที่มีฐานะสูงกว่า เป็นทั้งภาษากลางของท้องถิ่นและเป็นภาษาที่ต้องเรียนในโรงเรียน ชาวขมุในยุคปัจจุบันทุกคนพูดภาษาไทยได้เพราะเรียนภาษาไทยจากโรงเรียน ครูเคยห้ามไม่ให้นักเรียนพูดภาษาอื่นที่โรงเรียน เด็กจึงบอกให้พ่อแม่เลิกพูดภาษาของตน ผู้ใหญ่ไม่พูดภาษากับลูก ๆ หลาน ๆ และเพราะภาษาขมุไม่มีตัวเขียน ชาวขมุรู้สึกลึกว่าภาษาของตนต่ำต้อยกว่าภาษาไทย ยิ่งนานวันต่างก็คิดว่า

การพูดภาษาซมเรเป็นเรื่องไม่จำเป็น บางคนคิดว่าเป็นเรื่องน่าอาย เพราะจะทำให้คนดูถูกคิดว่าไม่ใช่คนไทย คนส่วนใหญ่หันไปพูดภาษาไทยเลิกพูดภาษาซมเร บางคนไม่ต้องการให้คนนอกกลุ่มทราบว่าเป็นชาวซมเร เพราะกลัวการดูถูกดูหมิ่น ความเข้าใจผิดนานาประการเหล่านี้ก่อให้เกิดผลเสียร้ายแรง นอกจากชาวซมเรกำลังจะสูญเสียภาษาของตนแล้ว ยังเสียวิธีการมองโลก วิธีปรับตัวให้อยู่ในชุมชนได้อย่างสันติหรือสูญเสียโลกทัศน์ดั้งเดิมเพราะไม่มีภาษาเขียนเป็นเครื่องมือในการบันทึกภูมิปัญญาพื้นถิ่นหรือวัฒนธรรมของตน ที่สำคัญเขาได้สูญเสียพลังที่จะแสดงอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ซมเร เพราะขาดภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือถ่ายทอดวัฒนธรรมและความรักสามัคคีในกลุ่มชนและขาดเครื่องมือในการสร้างพลังให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในด้านต่าง ๆ งานวิจัยนี้จึงเป็นหลักฐานยืนยันว่าในสังคมที่ภาษาดั้งเดิมของคนอยู่ในภาวะวิกฤติ必将ส่งผลให้ชุมชนวิกฤติด้วย เพราะกลุ่มคนนั้น ๆ ขาดอัตลักษณ์ของตน ขาดการรวมตัวเป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ขาดกิจกรรม ขาดการสืบทอดแนวคิดค่านิยมที่ดี ขาดการแก้ปัญหาาร่วมกัน ขาดพลัง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา

5.5 ปัญหาในชุมชนที่ขาดภาษาและวัฒนธรรมเป็นพลังในการพัฒนา พอจะสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

5.5.1. ปัญหาความยากจนและสภาพทางเศรษฐกิจ

เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ครอบครัวไม่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนชาวซมเรได้อย่างเต็มที่ ลักษณะอาชีพที่ต่างคนต่างทำ หาเช้ากินค่ำ ไม่ว่าจะเป็นการไปป่า รับจ้าง หรือออกไปทำงานนอกหมู่บ้านทำให้โอกาสในการรวมตัวกันมีน้อย แต่ละคนต้องออกไปทำมาหากินตั้งแต่เรียนจบ ประถม ไม่มีโอกาสได้เรียนสูงนัก โอกาสพัฒนาสภาพชีวิตและความเป็นอยู่มีน้อย ชาวซมเรส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองมากนัก ปัจจุบันจึงต้องไปรับจ้างหรือหาของป่าเป็นอาชีพหลัก บางคนต้องออกไปทำงานไกลหมู่บ้าน หรือย้ายถิ่นที่อยู่

5.5.2. ขาดผู้นำชุมชนที่จะเป็นแกนกลางในการรวมตัวเพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้มีพลังขึ้น

สมัยก่อนหมู่บ้านได้รับการพัฒนาเพราะผู้ใหญ่บ้านเป็นชาวซมเร เป็นผู้ที่พยายามไถ่เงินเขาเป็นทางเข้าหมู่บ้านแต่เสียชีวิตในระหว่างทำถนนเข้าหมู่บ้าน ครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนบ้านมะม่วงเป็นชาวซมเร แต่ประสบอุบัติเหตุเป็นอัมพาต ปัจจุบันชาวซมเรขาดผู้นำ จากเจ้าของพื้นที่ดั้งเดิมกลายเป็นผู้อยู่ใต้การปกครอง ฐานะยากจน ต่างคนต่างอยู่ ทำมาหากินเพียงแค่อุสแลคนในครอบครัวให้อยู่รอดเท่านั้น ขาดการรวมกลุ่ม ขาดการร่วมกันแก้ปัญหา ขาดพลังสามัคคี มักจะถูกเอาเปรียบจากคนที่มีโอกาสที่ดีกว่า

5.5.3. ขาดตัวเขียนสำหรับบันทึกเรื่องราวเป็นภาษาของตน ทำให้ไม่สามารถสร้างความเป็นปึกแผ่นในหมู่ชาวซมเร แม้ว่าชาวซมเรจะมีฐานะยากจน แต่ประสบการณ์ชีวิตของคนกลุ่มนี้ก็ไม่ได้ด้อยค่ากว่ากลุ่มใด ๆ ชาวซมเรรุ่นเก่ามีความรู้เรื่องป่า การหาของป่า การทำหวาย การทำเชือกจากเถาวัลย์ การหาสมุนไพร การขุดหาพลอย ตลอดจนความรู้เรื่องสมุนไพร สูตรการรักษา

โรค เป็นต้น แต่ความรู้เหล่านี้ขาดการสืบทอดเพราะอาศัยเพียงความจำอย่างเดียวไม่พอ บางเรื่องต้องการเครื่องมือที่จะจดบันทึกรายละเอียดด้วยภาษาดั้งเดิมของกลุ่มชนจึงจะซึมซับสิ่งที่สั่งสมมาเป็นเวลาช้านานได้อย่างทรงคุณค่า แต่ชาวซมเรไม่มีโอกาสได้บันทึกเรื่องราวของตนด้วยภาษาซมเร อีกทั้งคนในชุมชนไม่ได้ฝึกนิสัยการจดบันทึกเรื่องราว สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงเกิดและผ่านเลยไปอย่างน่าเสียดาย เมื่อถูกถามข้อมูลต่าง ๆ จึงเป็นข้อมูลที่ไม่มั่นใจนักเพราะอาศัยการจำและคาดคะเนโดยประมาณทั้งสิ้น เช่นวัดสร้างเมื่อประมาณ 40-50 ปีก่อน ข้อมูลจึงอาจจะตกหล่นและคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

5.5.4. ประเพณีที่จะรวมกลุ่มคนให้เข้ามาสัมพันธ์กันมีไม่มาก เช่นประเพณีการเล่นผีแม่มดจัดเพียงช่วงเดือนสามของแต่ละปี การจัดก็จัดไม่พร้อมเพรียงกันเพราะข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ ชาวซมเรขาดโอกาสที่จะมาชุมนุมโดยพร้อมเพรียงกัน

5.5.5. บทบาทและหน้าที่ของคนในครอบครัวที่เปลี่ยนไปทำให้ขาดช่วงการสืบทอด

บทบาทของคนในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป การแยกครอบครัวหลังแต่งงานทำให้เด็ก ๆ ขาดโอกาสที่จะเรียนรู้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมจากรุ่นคนแก่ เช่น เครื่องเช่นสรวงบูชาผีต่าง ๆ มักจะเตรียมโดยคนเฒ่าคนแก่ คนที่ไม่ใส่ใจเรียนรู้ก็ทำไม่เป็น การสืบทอดต่าง ๆ ขาดช่วง แม้ลูกจะอยู่กับพ่อแม่แต่พ่อแม่ก็ต้องไปทำงาน ลูกต้องไปเรียนหนังสือ เรื่องราวที่คุยกันเปลี่ยนไป เป็นเรื่องของสังคมใหม่ ๆ เรื่องของคนภายนอก วิถีคิดแบบเดิมถูกกลืนและเลือนหายไป การยึดถือปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมลดความสำคัญลง

5.5.6. นอกจากนี้มีการแต่งงานกับคนนอกกลุ่มมากขึ้น ทำให้ประเพณีและการปฏิบัติเปลี่ยนไป

5.6 ปัญหาและข้อจำกัดในการทำงานวิจัยภาษาในภาวะวิกฤตขั้นสุดท้าย

การทำงานกับชนกลุ่มนี้เต็มไปด้วยความลำบากนานาประการ อาทิ เช่น

เนื่องจากมีผู้ที่มีความสามารถให้ข้อมูลน้อยมาก ผู้ที่ตอบข้อซักถามได้มากจริง ๆ มีเพียงนางแสงจันทร์ รัตนมูล อายุ 78 ปีและนายสิน รัตนมูล อายุ 74 ปี เท่านั้น ผู้พูดบอกภาษาเป็นผู้สูงอายุและไม่ค่อยได้ใช้ภาษาของตนในชีวิตประจำวัน การใช้ภาษาซมเรปนกับภาษาไทยเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่ลืมภาษาของตนเอง และผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถให้รายละเอียดบางเรื่องได้อย่างชัดเจน เช่นไม่สามารถอธิบายความแตกต่างของคำได้ทั้งหมด คนที่พอพูดได้ดีแต่ก็ไม่ค่อยรู้เรื่องอื่น ๆ มากนัก ได้แก่ นางอุ้น รัตนมูล นางคลั่ง อินอ่อน และนางชำนานู ปกคลุม ผู้วิจัยทำงานกับชาวซมเรเป็นระยะเวลาค่อนข้างนานประมาณ 5 ปีขึ้นไป พบว่าความสามารถในการใช้ภาษาของแต่ละคนลดลงอย่างรวดเร็ว ผู้ที่เคยจัดว่าจำคำได้มากพอควร แต่เวลาผ่านไป 2 ปีแทบจะจำคำไม่ได้เลย ผู้บอกภาษาหลัก (นางแสงจันทร์ รัตนมูล) มีอาการลืมคำที่เคยบอกไว้ในช่วงแรก ที่คาดว่าจะได้คำศัพท์หลักเพิ่มเติมพอสมควร กลับได้เพียงไม่กี่คำ อย่างไรก็ตามอาการลืมคำของผู้บอกภาษาเมื่อถามเป็นคำ ๆ โดยไม่มีความสัมพันธ์กับคำใด ๆ เปรียบเทียบกับการใช้รายการคำตามหมวดความหมาย ประการหลังน่าจะ

สอดคล้องกับระบบความคิดของเจ้าของภาษาได้ดีกว่า โดยเฉพาะผู้วิจัยสามารถแปลความหมายของคำที่มีความหมายต่างกันได้ดีขึ้น จากการอธิบายและยกตัวอย่างของเจ้าของภาษาในลักษณะนี้

กลุ่มที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญล้วนแต่เป็นผู้สูงอายุ การทำงานกับคนกลุ่มนี้ต้องอาศัยความอดทนสูง ใช้เวลามาก ต้องดูแลห่วงใยสุขภาพของพวกเขาด้วย บางครั้งต้องให้ความช่วยเหลือในการรักษาพยาบาลตามสมควร ผู้บอกภาษาหลัก (นางแสงจันทร์) มีอาการป่วยเรื้อรัง หลังจากที่ไม่ไปตรวจที่โรงพยาบาลแล้วไม่หายต้องรักษาตัวด้วยสมุนไพร อาการทุเลาขึ้น แต่ก็ยังไม่หายดี ขณะนี้เข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลบ่อไร่ ผู้อาวุโสที่เป็นที่นับถือ (นายอ่อน มูลโชติ) และบุคลากรที่สำคัญเกี่ยวกับพิธีกรรม (นายเจริญ รัตนมูล) นายทัศน รัตนมูลเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2545 นายจิตร ปกคลุม และนางเทศ รัตนมูล เสียชีวิตในปี 2546 คนที่เคยจัดพิธีกรรมไหว้ผีสมุน (นายแย้ม) จนป่วยไม่สามารถจัดพิธีไหว้ผีสมุนได้อีก ความเจ็บป่วยและการเสียชีวิตที่คุกคามผู้บอกภาษาชาวมะรึ ซึ่งมีจำนวนน้อยอยู่แล้ว เป็นการสูญเสียที่ทำให้งานวิจัยขาดข้อมูลที่สำคัญไป

นอกจากนี้การเดินทางไปพำนักอยู่กับคนกลุ่มนี้ค่อนข้างลำบาก บ้านเขาอากาศเย็นและแสบ ไม่มีที่ให้พัก บางบ้านไม่มีประตู หรือไม่มีห้องส้วม โรงแรมในละแวกใกล้เคียงไม่อยู่ในสภาพที่พอจะพักได้ ต้องไปพักที่โรงแรมในจังหวัดตราด ห่างไปประมาณ 60 กิโลเมตร บางครั้งขออาศัยกับชาวบ้านได้ชั่วคราวเฉพาะเวลาที่บางคนไม่อยู่จึงจะพอมิที่ให้อาศัยนอน ระยะหลังญาติพี่น้องว่างงานมาจากพญาและกรุงเทพฯ การหาที่พักในหมู่บ้านลำบากมากขึ้น ช่วงหน้าแล้งน้ำไม่ค่อยพอใช้ บางบ้านใช้น้ำบ่อ และบางบ้านใช้น้ำบาดาล บางครั้งต้องอาศัยพำนักที่สถานีอนามัยบ้านมะม่วงในระหว่างหน้าฝนไฟฟ้ามักจะดับ อนามัยใช้น้ำจากการใช้ปั๊มไฟฟ้า ทำให้ไม่มีน้ำใช้อีกด้วย อีกทั้งผู้วิจัยก็มีภาระงานประจำ จึงไม่สามารถพำนักอยู่ที่หมู่บ้านได้เป็นเวลานาน ๆ

ค่าใช้จ่ายในการทำวิจัยค่อนข้างสูง ที่พักอยู่ไกล เสียเวลาเดินทาง อยู่ในหมู่บ้านก็ไม่มีกลุ่มที่จะประสานงาน ต้องเก็บข้อมูลเป็นรายบุคคล อีกทั้งคนชาวมะรึชอบดื่มเหล้ามักจะขอเหล้าและเงินทอง และสิ่งของอื่น ๆ ที่อยากได้เป็นค่าตอบแทน ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ตั้งใจจะให้ข้อมูลอย่างเต็มที่นัก หรือเป็นเพราะไม่รู้ว่ “ข้อมูล” คืออะไร ขาดทักษะในการอธิบายถ่ายทอดความรู้ หรืออาจเป็นเพราะคนส่วนใหญ่ไม่สนใจและไม่เห็นความสำคัญที่จะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ บางคนก็พอจะรู้ บางคนก็ไม่รู้แต่ตอบโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องเพื่อหวังผลตอบแทนบ้าง ผู้ที่พอจะเล่าเรื่องในอดีตได้มักเป็นกลุ่มคนแก่ ซึ่งบางคนก็อายุมากจนหลง ๆ ลืม ๆ เล่าเรื่องและลำดับเรื่องไม่ได้ หรือมีอาการป่วยด้วยโรคต่าง ๆ และโรคชรา ถ้าถูกซักถามมาก ๆ ก็จะปวดหัวและเลิกสนใจที่จะให้ข้อมูลอีก

การตรวจสอบว่าใครเป็นชาวมะรึหรือไม่ก็ต้องให้นางแสงจันทร์พาไปรู้จักก่อน เพราะบางคนบอกว่าเป็นชาวมะรึเพราะคาดหวังว่าจะได้ค่าตอบแทนบ้าง ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้เป็นชาวมะรึ ในทางกลับกันบางคนมีเชื้อสายชาวมะรึแต่ก็บอกว่าตนเองไม่เป็นชาวมะรึ หรืออาจจะเข้าใจผิดว่าพูดภาษาชาวมะรึได้หรือไม่ได้ เมื่อพูดไม่ได้ก็บอกว่าไม่ใช่ชาวมะรึไว้ก่อน จำนวนประชากรชาวมะรึจึงได้มาโดยการตรวจสอบรายชื่อชาวบ้านจากสถานีอนามัย แล้วไล่ตรวจไปที่ละครอบครัว สอบถามจากหลาย ๆ คน จากการ

ตรวจสอบแบบสอบถามและตามไปพูดคุยภาษาซัมเรกันบ้าง จดรายชื่อไว้ ค่อย ๆ รวบรวมสมาชิกชาวซัมเร ดูบทบาทและหน้าที่ที่ปฏิบัติเพื่อแสดงตนว่าเป็นชาวซัมเร เช่น ภาษา การไหว้ผีแม่แมด การเป็นเครือญาติกัน แรกๆ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าคนที่นามสกุลเหมือนกันกับชาวซัมเรที่พบในระยะแรก ๆ น่าจะเป็นเชื้อสายซัมเรทั้งนั้น แต่ภายหลังพบว่า มีทั้ง เขมร ของ และไทยมีนามสกุลเหมือนซัมเรโดยที่ไม่ได้เป็นญาติกัน (สันนิษฐานว่าสมัยที่รัฐบาลให้มีการตั้งนามสกุล เจ้าหน้าที่ก็ตั้งนามสกุลไว้ประมาณ 10 นามสกุล ใครชอบนามสกุลไหนก็เลือกไปใช้ ช่วงนั้นมีของ เขมรและกลุ่มคนไทยเข้ามาอยู่ร่วมกับชาวซัมเรแล้ว)

กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนบางอย่างไม่สามารถทำนายได้ล่วงหน้า เช่น มีคนถูกงูกัด หรือมีการสะเดาะเคราะห์ ผู้วิจัยไม่สามารถเฝ้ารอเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ตลอดเวลาจึงต้องจ้างวานคนในชุมชนเป็นผู้ช่วยวิจัย คอยติดตามถ่ายภาพและบันทึกประเด็นสำคัญของกิจกรรมที่เกิดขึ้น โดยผู้วิจัยให้แนวทางในการบันทึกข้อมูลไว้ ให้นักเรียน ม.1ที่เป็นลูกหลานซัมเรช่วยจดบันทึก เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นแล้วผู้วิจัยจึงตามไปสอบถามรายละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หลาย ๆ คนในเรื่องที่มีประเด็นน่าติดตาม

การตรวจสอบข้อมูล นำข้อมูลมาเรียบเรียงรวมกัน แล้วกลับไปสอบถามคนที่ให้ข้อมูลเมื่อมีข้อสงสัย จัดพิมพ์แล้วนำไปอ่านให้ผู้ให้ข้อมูลหลักคือนางแสงจันทร์ รตนมูลผู้ที่น่าจะถือว่ารู้เรื่องราวของชาวซัมเรดีที่สุดเกือบจะทุกเรื่อง เป็นผู้ที่มีความฉลาดและมีความจำดี ให้ข้อมูลได้เป็นประโยชน์ที่สุด เรื่องที่นางแสงจันทร์ไม่ทราบรายละเอียด ผู้วิจัยได้จัดสถานการณ์ให้นางแสงจันทร์ไปคุยกับผู้รู้ เช่นการไหว้ผีสมุนซึ่งมีนายเข้มเป็นทายาทก็ให้นางแสงจันทร์ไปซักถามตามประเด็นที่ได้เสนอแนะไว้ให้ นางแสงจันทร์จึงมีความรู้มาช่วยตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับโดยตรงจากนายเข้มอีกทีหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ได้รายละเอียดวิธีปฏิบัติของชาวซัมเรให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นอกจากนี้การเก็บข้อมูลก็ยากและเสียเวลามาก ต้องรอชาวบ้านที่ไปป่า อยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง เทคนิคการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่เคยใช้ก็ไม่ค่อยจะได้ผลนักเมื่อนำมาใช้เวลาทำงานกับผู้ออกภาษาซัมเร อาจเป็นเพราะชนเผ่านี้ไม่ค่อยคุ้นเคยกับการคิดและตอบคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่ตนเองไม่สนใจ หรือห่างไกลตัว หรือเป็นเพราะชาวซัมเรบางคนไม่คุ้นเคยที่จะพูดคุยตอบคำถามให้ผู้วิจัยโดยตรง อาจ ไม่มั่นใจ ไม่มีทักษะในการคุยกับคนแปลกหน้า

ปัญหาเรื่องความร่วมมือของชาวบ้าน เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ห่างจากชายแดนกัมพูชาเพียง 5 กิโลเมตร เป็นป่าซึ่งเป็นเขตทหาร สมัยก่อนมีปัญหาชาวกัมพูชาลักลอบอพยพเข้ามา ทางกรจึงจัดสรรที่ดินให้ชาวบ้านมาอยู่รวมกันในบริเวณที่กำหนดให้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังชีพจากการหาของในป่า ภายหลังมีกฎหมายห้ามเก็บของป่าบางประเภทมาจำหน่าย เช่นพืชที่เป็นยาสมุนไพร ไม้หอม เป็นต้น แต่มีพ่อค้าเข้าไปรับซื้อของเหล่านี้ในราคาสูง ชาวบ้านบางคนลักลอบไปเก็บของสงวนในป่า จึงถูกยึดบัตรประจำตัวไว้ เมื่อผู้วิจัยเข้าไปขอสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชาวซัมเร เพราะต้องการตรวจสอบจำนวนประชากรและทัศนคติ ความเชื่อของชาวซัมเรทุกคน ชาวซัมเรบางคนไม่

ยอมแสดงตน เพราะเคยถูกยึดบัตร หรือเกิดความไม่ไว้วางใจ บางคนไม่เข้าใจงานที่ผู้วิจัยกำลังทำอยู่ คิดว่างานที่ทำอยู่อาจจะสร้างปัญหาให้พวกเขา เพราะบางส่วนสอบถามเกี่ยวกับการหาของป่า การจำหน่ายของเหล่านี้ เป็นต้น จึงทำให้บางคนระวังและไม่เต็มใจให้ข้อมูล เช่น ผู้วิจัยต้องไปรอนายเปี้ยก ปกคลุม ถึง 3 หนจึงจะพบ เพราะชอบไปค้างในป่า ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะมีเรื่องราวในป่ามาแล้วได้บ้าง แต่เมื่อพบก็ไม่ค่อยตอบคำถาม สอบถามจากผู้อื่นทราบว่านายเปี้ยกเคยถูกยึดบัตรประชาชนไว้ที่เขตทหารพรานอยู่ติดชายแดนเพราะเข้าไปเก็บไม้หอมซึ่งเป็นของสงวน

มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ผู้วิจัยสังเกตว่าชาวซัมเรบางพวกก็ไม่สามัคคีกัน อาจจะเคยมีปัญหาขัดแย้งกันเป็นส่วนตัว เมื่อสองปีก่อนอดีตครูใหญ่โรงเรียนบ้านมะม่วง (อาจารย์ปรีดา เบญจมาศ) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการความสะดวกให้ผู้วิจัยเข้าไปประสานงานในพื้นที่ถูกยิงเสียชีวิต คดีเงียบหายไป หมู่บ้านดูเหมือนจะสงบแต่ก็ไม่ค่อยปลอดภัยนัก

ด้านสาธารณสุขยังไม่ดีพอ ชาวบ้านยังป่วยเป็นมาลาเรียและเสียชีวิตเป็นประจำทุกปี มีโรคหลายชนิดที่การแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาได้ ทำให้ชาวบ้านใช้วิธีการรักษาตามความเชื่อเดิมของตน

5.7 ข้อค้นพบจากการทำวิจัย

5.7.1 ผลงานตีพิมพ์ในวารสารวิชาการนานาชาติ

ได้รับการตอบรับให้ลงตีพิมพ์ใน MON KHMER STUDIES 34 ชื่อเรื่องปีที่ 1: เรื่อง THE STUDY OF SAMRE'S WORLD VIEW: THE BELIEFS IN SORCERER SPIRITS (อยู่ในระหว่างดำเนินการจัดพิมพ์)

ได้รับการตอบรับให้ลงตีพิมพ์ในเอกสารเผยแพร่รวมบทความการประชุม SOUTHEAST ASIAN LINGUISTIC STUDIES ครั้งที่ 14 เรื่อง SEMANTIC THESAURUS OF SAMRE LANGUAGE: A REFLECTION OF THEIR WORLD VIEW AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเจ้าภาพ (อยู่ในระหว่างดำเนินการจัดพิมพ์)

5.7.2 การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

5.7.2.1 เชิงวิชาการ

1) องค์ความรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ซัมเร

องค์ความรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ซัมเรที่สังเคราะห์มาจากประสบการณ์และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ตลอดจนการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอด แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของมนุษยชาติ มีวิธีการมองโลกแบบหลากหลายและปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

ศัพทานุกรมภาษาซัมเรนี้ เป็นการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับภาษาตระกูลมอญ-เขมร คนไทยที่ไม่เคยรู้จักภาษานี้ก็จะได้ทราบว่าในประเทศไทยก็มีผู้พูดภาษาซัมเรอยู่ด้วย เป็นภาษาที่เสริมความ

หลากหลายของวัฒนธรรมไทยอีกภาษาหนึ่ง องค์ความรู้ด้านภาษาสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาภาษาศาสตร์แขนงต่างๆได้ เช่น การศึกษาภาษาศาสตร์เชิงประวัติและเปรียบเทียบ (historical and comparative studies) ระหว่างภาษาخمเร ของ กะซองซึ่งเป็นภาษาร่วมตระกูลเดียวกัน ส่วนใหญ่ผู้พูดอยู่ในเขตประเทศกัมพูชาและประเทศไทย

2) สภาวะถดถอยของภาษาและวัฒนธรรมخمเรเป็นกรณีศึกษาที่เป็นตัวอย่าง

สาเหตุและสถานการณ์แวดล้อมที่ทำให้ภาษาخمเรเสื่อมสลาย สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับหาทางป้องกัน อนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมที่อยู่ในภาวะวิกฤติต่าง ๆ ในประเทศไทย เนื่องจากมีเหตุ ปัจจัยและบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน

3) สามารถเข้าไปศึกษาชุมชนโดยอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือ

พบว่าภาษาและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน การที่ชุมชนขาดเอกลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมย่อมขาดการรวมตัว ขาดพลัง ในการแก้ปัญหา ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพราะขาดวิถีคิดที่เป็นของตนเอง รับเอาวิถีคิดของคนอื่นซึ่งไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา ส่วนนักพัฒนาจากภายนอกหากไม่คำนึงถึงความคิดและวิถีปฏิบัติของคนภายในก็มักจะไม่ได้ผลที่ดีนัก

5.7.2.2 เชิงสาธารณะ

ในระดับสากล

นานาชาติต่างให้ความสนใจที่จะอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ภาษาخمเรเป็นภาษาของกลุ่มคนดั้งเดิมในเอเชียอาคเนย์ที่กำลังจะไม่มีผู้พูดอีกต่อไป งานวิจัยนี้จึงเป็นเอกสารหลักฐานของภาษาที่ใกล้จะสูญหายไปไปอีกไม่กี่ปีข้างหน้า นับว่าเป็นความพยายามที่จะอนุรักษ์มรดกทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้ไว้ หรืออย่างน้อยที่สุดก็เพื่อการเก็บรักษาข้อมูลภาษาและวัฒนธรรมของชนกลุ่มนี้ให้ได้มากที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน กรณีภาษาخمเรถึงจะไม่สามารถฟื้นฟูให้ภาษานี้กลับมาใช้ในหมู่ชาวخمเรได้ แต่ก็น่าจะช่วยประวิงเวลาที่ภาษาจะสูญหายไปอย่างไร้คุณค่า การเข้าไปทำวิจัยในชุมชนก็เป็นแรงเสริมอีกทางหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นความพยายามของชาวบ้านที่จะถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของพวกเขาให้ได้รับการบันทึกไว้เพื่อเป็นความรู้ต่อไปในภายหน้า

ในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น

ศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์เป็นข้อมูลที่สะดวกต่อการนำไปใช้สำหรับเจ้าหน้าที่ที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับชนกลุ่มนี้ ได้รู้จักคำศัพท์ภาษาخمเรบ้างก็จะได้แนวทางในการทำความรู้จักและความเข้าใจกับชนกลุ่มนี้ได้ดียิ่งขึ้น ในขณะที่หน่วยงานราชการในจังหวัดตราดก็เริ่มให้ความสนใจต่อชนกลุ่มน้อยที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ เช่นกลุ่มกะซองในตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่ มีการเผยแพร่ประเพณีของชนกลุ่มนี้ในงานประจำปีของจังหวัดด้วย ภายหลังที่ข้าราชการหลายท่านทราบว่าผู้วิจัยกำลังศึกษาภาษาخمเรอยู่ ข้าราชการส่วนใหญ่ให้ความสนใจและขอให้ช่วยเขียนสรุปผลงานเป็น

ภาษาไทยด้วยเพื่อท่านเหล่านั้นจะได้มีโอกาสเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของชาวบ้านในท้องถิ่น เพื่อการประสานความเข้าใจซึ่งกันและกัน

การได้เข้าไปอยู่ในชุมชนยังได้ประโยชน์ทางอ้อม เช่น ได้ช่วยชี้แจงแนวปฏิบัติของรัฐบาล บางประการที่อาจจะมีการเข้าใจผิด เช่น ชาวซัมเรคิดว่าข้าราชการไทยหรือคนไทยจะดูถูกพวกเขา เพราะพวกเขาพูดภาษาไทยติดสำเนียงภาษาดั้งเดิม จึงเลิกพูดภาษาของตนเอง ที่จริงแล้วมนุษย์สามารถเรียนรู้หลาย ๆ ภาษาและจะยิ่งเพิ่มพูนโลกทัศน์ของตนได้ น่าจะสนับสนุนให้คนที่ถือสัญชาติไทยเรียนภาษาไทยและภาษาท้องถิ่นของตนไปพร้อม ๆ กัน หรือในทางกลับกันข้าราชการท้องถิ่น ได้แก่ ครู เจ้าหน้าที่อนามัย ผู้ใหญ่บ้าน ทหารชายแดน ฯลฯ ก็น่าจะมีความรู้เกี่ยวกับภาษาของคนในท้องถิ่นด้วย

ความรู้บางเรื่องสามารถนำมาเป็นประโยชน์ต่อคนกลุ่มอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เช่น แนวคิดในการรักษาโรคของกลุ่มซัมเร และของที่จันทบุรีมีความคล้ายคลึงกันมาก นางจิ้น ผันผาย ชาวซอว์ที่ตำบลคลองพลูได้ติดตามผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลและเป็นผู้ให้ข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างชาวซอว์และซัมเร พบว่าคนซัมเรกับคนซอว์ป่วยด้วยอาการของโรคคล้ายคลึงกัน แต่ปัจจุบันคนซอว์ไม่ค่อยมีผู้รู้คาถาหรือยาสมุนไพร เพราะเชื่อว่าเรียนคาถาแล้วปลูกต้นไม้ไม่งาม ที่หมู่บ้านของตำบลคลองพลูมีหมอคงเท่านั้นที่เก่งในเรื่องนี้ แต่ปัจจุบันอายุมากแล้ว ไม่มีผู้สืบทอด นางจิ้นสนใจคาถาและยาสมุนไพรของชาวซัมเรเป็นอย่างยิ่ง ระหว่างที่ผู้วิจัยฉายรายชื่อยาและคาถา นางจิ้นได้ช่วยซักถามว่าลักษณะต้นยาต่าง ๆ เป็นอย่างไร ถ้าอยู่ไม่ไกลก็ให้นางแสงจันทร์พาไปเก็บต้นยา น่าเสียดายว่ายาหลายประเภทหายากมากขึ้น ที่บ้านมะม่วงบางอย่างก็หาไม่ได้แล้ว นางจิ้นกล่าวว่าที่จันทบุรีน่าจะยังพอหาได้ แต่อยู่ตามป่าลึก ต้นยาหายากขึ้นๆ เพราะยาถูกสารเคมีจากการทำสวนผลไม้ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตนางแสงจันทร์นำข้อมูลเรื่องยาเผยแพร่ถ่ายทอดให้กับชาวซอว์ที่จังหวัดจันทบุรี ซึ่งจะไปรวบรวมไว้ที่ศูนย์อนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาของชาวบ้านจะได้นำไปใช้เป็นประโยชน์ต่อไป

เกิดเครือข่ายความร่วมมือโดยมีศูนย์ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤติ ตั้งอยู่ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล ภาษาของคนกลุ่มอื่นที่อยู่ในภาวะวิกฤติกำลังขยายผลการศึกษาในเชิงการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา เช่นกลุ่มโส้ (ทะวืง) ที่จังหวัดสกลนคร กลุ่มชาวนนที่จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้เริ่มงานอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาไทยน้อยเพื่อให้กลับมาเป็นที่รู้จักและใช้ในกลุ่มชาวไทยอีสาน สนับสนุนโครงการโดยศูนย์พหุวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นโครงการวิจัยแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และองค์กรต่าง ๆ

5.7.2.3 ผลงานในลักษณะอื่นๆ

ร่วมเสนอบทความเรื่อง โลกทัศน์ของชาวซัมเร:ความเชื่อเรื่องผีแม่มดในงานสัมมนาวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : บทบาทในการพัฒนาสังคมไทย มหาวิทยาลัยขอนแก่นโอกาส

ครบรอบปีที่ 25 คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น จัดขึ้นที่ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ระหว่างวันที่ 17 – 18 กรกฎาคม 2546

และจะตีพิมพ์ใน เอกสารรวมบทความสัมมนาวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : บทบาทในการพัฒนาสังคมไทย (กำลังจัดพิมพ์)

ร่วมเสนอบทความเรื่อง SEMANTIC THESAURUS OF SAMRE LANGUAGE: A REFLECTION OF THEIR WORLD VIEW AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE ต่อที่ประชุม SOUTHEAST ASIAN LINGUISTIC STUDIES ครั้งที่ 14 จัดขึ้นที่ โรงแรมสยามซิตี้ ระหว่างวันที่ 19 – 21 พฤษภาคม 2547 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเจ้าภาพ

เป็นวิทยากรเผยแพร่ผลงานวิจัยตามโครงการนักวิจัย มข. พบสื่อมวลชน ครั้งที่ 20 เรื่อง “ศัพทานุกรมหมวดคำศัพท์ภาษาซมเร: สื่อสะท้อนโลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤติครั้งสุดท้าย” จัดขึ้นที่ห้องรับรองแขกพิเศษ สำนักงานอธิการบดี อาคาร 1 วันที่ 7 กรกฎาคม 2547 เวลา 14.00 – 16.00 น. สื่อมวลชนที่มาร่วมรับฟังเพื่อนำผลงานไปเผยแพร่ได้แก่ ผู้สื่อข่าวจากหนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย หนังสือพิมพ์คมชัดลึก หนังสือพิมพ์ไทยเสรี และจากสถานีวิทยุ FM 103 มข. ซึ่งได้ออกอากาศเผยแพร่ข้อมูลสู่ประชาชนทางสถานีวิทยุดังกล่าวในวันที่ 10 กรกฎาคม 2547

5.8 ข้อเสนอแนะต่อการวิจัย

5.8.1 ข้อเสนอต่องานอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม

ค.ศ. 1994 องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้เป็นปีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (Year of the Ethnic Groups) คือการให้ความสนใจในเรื่องราวของภาษาและวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้น เพราะในช่วงเวลาที่ผ่านมามีถูกประเมินแล้วว่า การพัฒนาที่ละเลยการศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมไม่ประสบความสำเร็จ

แม้ว่าวัฒนธรรมของกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมไทยจะมีธรรมเนียมปฏิบัติที่หลากหลาย แต่ถ้าเป็นวัฒนธรรมที่นำมาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันภายใต้กรอบแห่งจริยธรรม และการรักษาสมดุลย์ตามธรรมชาติ มิได้ขัดต่อกฎหมายจารีตประเพณีไทย ย่อมถือว่าเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม แนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมคือการพัฒนาโดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อสืบสานวัฒนธรรมของตน

งานวิจัยลักษณะนี้จะดำเนินไปด้วยดีนั้น ย่อมต้องอาศัยความรู้สึกรักและหวงแหนวัฒนธรรมของคนในชุมชนเองก่อน รวมทั้งอาจมีการสำรวจประชามติของกลุ่มชนเจ้าของวัฒนธรรมว่าสมควรจะฟื้นฟูวัฒนธรรมของตนหรือไม่ หากคนในชุมชนมีความต้องการร่วมกัน ก็จะร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ผลดีย่อมเกิดกับชุมชนนั้น ๆ เอง

แต่กระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง อาศัยความร่วมมือของทุก ๆ ฝ่าย ต้องทำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ต้องมีเครือข่าย และมีผู้ร่วมกระบวนการ

การจากหลากหลายสาขาวิชา มีทุนสนับสนุน มีการนำไปสืบสานให้เกิดเป็นกิจกรรม กระบวนการที่แฝงอยู่ในวิถีชุมชนจริง ๆ ไม่ใช่เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ การประเมินผลสำเร็จของงานอาจจะไม่ใช่ตัวภาษาหรือวัฒนธรรมถูกนำกลับมาใช้ในชุมชนเท่านั้น แต่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ความภูมิใจของคนสร้างสิทธิเท่าเทียมในเรื่องภาษาและวัฒนธรรม ส่งเสริมความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมใหญ่ สร้างความแข็งแกร่งให้คนกลุ่มนั้น ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของประเทศไทยด้วยเหมือนกัน

ในชุมชนของชาวซำเรพบ่าภาษาของกลุ่มกำลังเสื่อมสลายไป แต่วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีแม่มดยังคงอยู่ในชุมชนผสมกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมไทย ความเชื่อเรื่องผีของชาวซำเรก็มีบทบาททำให้ชุมชนดำรงอยู่อย่างสันติ ดังนั้นนักวิชาการและนักพัฒนาทั้งหลายไม่ควรไปเปลี่ยนแปลงความเชื่อของเขาโดยสิ้นเชิง แต่ควรให้ชาวบ้านได้แสดงออกตามความเชื่อ ตามประเพณีที่ได้ปฏิบัติกันมา รวมทั้งส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดความภูมิใจต่ออัตลักษณ์ของกลุ่ม รักความเป็นชาวไทย เชื้อสายซำเร รักถิ่นที่อยู่ รักชุมชน มีประเพณีและภาษาของตนคงอยู่คู่ชุมชนไว้ให้นานที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

แม้ว่าการศึกษาภาษาในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้ายจะไม่สามารถฟื้นภาษาที่กำลังจะตายให้กลับมาใช้อย่างกว้างขวางในชุมชนนั้น อย่างน้อยที่สุดก็เป็นการประวิงเวลาของการสูญหายออกไปให้นานที่สุด นอกจากนี้ยังสามารถนำสถานการณ์การสูญเสียภาษาในภาวะวิกฤติขั้นสุดท้าย ไปเป็นตัวอย่างแก่ภาษาที่มีสถานะและปัจจัยแวดล้อมคล้ายคลึงกัน เพื่อลดการสูญเสียและส่งเสริมงานอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาอื่น ๆ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

5.8.2 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาท้องถิ่น

ประเทศไทยมีชนชาติหลายเผ่าพันธุ์มารวมตัวกันเข้าเป็นประเทศไทย ชนชาติทุกเผ่าพันธุ์ล้วนมีความสำคัญต่อการสร้างและพัฒนาประเทศ

การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนจะต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ศึกษาปมปัญหาของชุมชนหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง จากนั้นจึงร่วมกันคิดหาทางแก้ไข

นโยบายที่อำเภอบ่อไร่วางแผนเพื่อการพัฒนาชุมชน ตามนโยบายรัฐบาล ได้แก่

การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

การป้องกันและปราบปรามผู้มีอิทธิพล

การเกษตรผสมผสาน

การค้าชุมชน/ตลาดนัดชุมชน

การพัฒนากลุ่มอาชีพ เช่นกลุ่มปรับปรุงคุณภาพหน่อไม้ ในหมู่ 3 ตำบลช้างทุน กรทำดอกไม้ประดิษฐ์ หมู่ที่ 4 ตำบลหนองบอน การเพาะเห็ด หมู่ที่ 4 ตำบลนันทรีย์ โดยมีสำนัก งานเกษตร

อำเภอ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ วิทยาลัยการอาชีพ สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน เป็นหน่วยงานส่งเสริมและให้การสนับสนุน

จัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก

จัดทำศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร

จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน

จัดตั้งประชาคมหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ

การแก้ไขปัญหาความยากจน

โครงการบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า 30 บาท รักษาทุกโรค

ทั้งนี้ นักพัฒนาเป็นผู้นำนโยบายของรัฐไปสู่ชุมชน คนในชุมชนเป็นผู้ร่วมปฏิบัติ และนโยบายนั้นต้องไม่ขัดต่อความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิม

จากโครงการข้างต้น ตัวอย่างของแนวคิดและการประยุกต์องค์ความรู้เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อการพัฒนาชุมชน เช่น

1. นำนโยบายเหล่านี้ไปประสานกับคนในชุมชน ชาวซัมเรเป็นคนพื้นที่ดั้งเดิมน่าจะเป็นกลุ่มที่มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับป่าดีกว่ากลุ่มอื่น การพัฒนาอาชีพ เช่นการเพาะเห็ด การปรับปรุงคุณภาพหน่อไม้ การตั้งกลุ่มจักสานน่าจะทำได้ดี โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ของชาวซัมเร นอกจากนี้ยังน่าจะส่งเสริมหรือให้ความรู้ในการเพาะพันธุ์พืชบางกลุ่ม เช่นสมุนไพร ไม้หอม ลูกเฒ่า กระวาน ลูกหยอง ต้นกล้วย ต้นไผ่ หวาย แทนที่จะปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติเพราะปริมาณความต้องการมีมาก แต่ผลผลิตตามธรรมชาติมีน้อย ไม่ทันกับความต้องการ เป็นต้น

2. ในแผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 5 (2525-2529) ได้กำหนดนโยบายให้ประชาชนมีส่วนร่วมและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านการรักษาโรค โดยกำหนดนโยบายให้สมุนไพรมีส่วนในงานสาธารณสุข ด้วยการส่งเสริมให้มีการใช้สมุนไพรราคาถูกและมีประสิทธิภาพที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนอยู่แล้ว ให้มีการพึ่งตนเองด้วยตัวยาได้จากสมุนไพรในประเทศ ให้มีการค้นคว้าวิจัยการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคอย่างกว้างขวาง

ผู้ให้บริการทางอนามัยและสาธารณสุข ควรศึกษารวบรวมและเผยแพร่ความรู้ด้านยาสมุนไพร ศึกษาว่าการรักษาโรคด้วยสมุนไพรชนิดใดที่ควรส่งเสริมให้สอดคล้องกับระบบการแพทย์แบบสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นสื่อกลางสู่ชาวบ้าน หาแนวทางแก้ปัญหาที่ยังคงมีอยู่ เช่น หมอพื้นบ้านขาดการจดบันทึกความรู้ ไม่มีตำรา เอกสารหรือสมุดจดบันทึก การถ่ายทอดวิชาอาจจะผิดเพี้ยนไป อีกทั้งการรักษาด้วยยาสมุนไพรได้ผลช้า เสียเวลา ไม่ทันการณ์ การใช้สมุนไพรโดยขาดข้อมูลยืนยันจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้จนเกิดอันตราย (สิ่งที่งานวิจัยเกี่ยวกับสมุนไพรขาดไปก็คือการศึกษาด้านพิษวิทยาของสมุนไพรตำรับต่าง ๆ ที่ชาวบ้านใช้รักษาโรค โดยข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรนี้ควรเป็นข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์การใช้จริงของบุคคลเช่น หมอ

สมุนไพรมากกว่าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ข้อมูลแสดงผลการใช้ว่าใช้ได้ นักวิจัยทางสายสังคมศาสตร์จะทำงานได้ลำบากเนื่องจากขาดความรู้ความชำนาญทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ บุคคลที่สามารถทำงานวิจัยทางด้านนี้ได้ก็คือบุคลากรทางการแพทย์ เพราะสามารถนำความรู้ทางการแพทย์แผนปัจจุบันมาเชื่อมโยงกับความรู้ทางการแพทย์พื้นบ้านได้ดีกว่า) นอกจากนี้ แบบแผนการใช้สมุนไพรของชาวชนมุนั้นจะเป็นการใช้สมุนไพรเดี่ยวที่หยิบฉวยง่าย และมักจะมีเรื่องของความเชื่อและสัญลักษณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ใช่เรื่องของประสิทธิภาพของตัวยาแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นกลวิธีในการส่งเสริมสมุนไพรในระดับชุมชนจึงควรตระหนักถึงโลกทัศน์ของชาวบ้านในส่วนนี้ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบสนองการแก้ปัญหาสาธารณสุขมูลฐาน เป็นประโยชน์ต่อการแพทย์แผนปัจจุบันและการรักษาแบบโบราณเพื่อเป้าหมายร่วมกันคือ การรักษาสุขภาพประชากรให้ได้ผลดียิ่งขึ้นต่อไป สอดคล้องกับความหมายแท้จริงของการพัฒนาที่ว่า “การพัฒนา” หมายถึงการแสวงหาเส้นทางเพื่อแก้ไขความอดอยาก หรือภาวะทุพโภชนา การแก้ไขปัญหาคาความยากจน และการเจ็บป่วยได้ป่วยของประชาชน เพราะปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่บั่นทอนและทำลายศักยภาพของปัจเจกชน จะนำความยุ่งยากมาสู่สังคมในที่สุด” (Dudley Seers, 1969:p.2-6)

นอกจากนี้บุคคลต่าง ๆ ในชุมชนต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มคนในชุมชนด้วยจึงจะก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันและได้รับความร่วมมือที่ดี เช่น ในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต การให้บริการนิตยาป้องกันโรคมาลาเรียที่ศูนย์ซึ่งจัดไว้ให้ (มาลาเรียเป็นโรคระบาดร้ายแรงในบริเวณนั้น มีเจ้าหน้าที่ไปบริการฉีดวัคซีนป้องกันให้ทุกวันจันทร์) แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร หมออนามัยไม่อยากให้ชาวบ้านป่วยก็ห้ามไม่ให้เข้าป่า ชาวบ้านที่ป่วยมาหาหมอก็มักจะถูกตำหนิ แต่ถ้าไม่เข้าป่าก็ไม่มีรายได้ ส่วนทหารชายแดนที่อยู่ในเขตความมั่นคงต้องระวังพื้นที่ชายแดนจึงต้องตรวจบัตรชาวบ้านที่ผ่านไปมาในละแวกนั้น แต่ชาวบ้านกลับคิดว่าพวกเขาถูกลั่นแกล้ง ขัดขวางการทำมาหากิน เป็นต้น อาจเป็นเพราะปัญหาที่ว่า พุคคนละภาษา คิดคนละอย่าง กลายเป็นคนละพวกกัน ปัญหาเหล่านี้จะบรรเทาลงถ้าข้าราชการท้องถิ่น ได้แก่ ครู เจ้าหน้าที่อนามัย ผู้ใหญ่บ้าน ทหารชายแดน (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่ไม่ได้มีภูมิลำเนาดั้งเดิมในท้องถิ่นนั้น) มีความรู้เกี่ยวกับภาษาของคนในท้องถิ่นด้วย สื่อสารกันรู้เรื่องซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กุลวดี แพทย์พิทักษ์. (2539). ภาษาของหมู่บ้านคลองแสง ตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประสพสุข ฤทธิเดช. (2544) “พรรณไม้กับการรักษาสุขภาพ:พิธีกรรมการเกิด”ภาษาและวัฒนธรรม: ปีที่ 16 ฉบับที่ 1: มกราคม-มิถุนายน 2540.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525) พจนานุกรมภาษาไทย
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2542) โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ความเชื่อเรื่องผีของไทย ไซ่ง กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ. (2529). “ภาษาสำรา”. วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 15, ฉบับที่1, หน้า 116-128.
- ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ. (2530). ศัพท์พจนานุกรมไทย-คำเมือง-ม้งขาว-กะเหรี่ยงสะกอ-มูเซอคำ สำหรับแพทย์ ทันตแพทย์ และสัตวแพทย์. ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระ สดสังข์.(2545). สารคดีชนชาติกวยชนกลุ่มน้อยจากลุ่มแม่น้ำโขงถึงลุ่มแม่น้ำมูล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โป๊ยเขียน
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และ ปรีชาชัยปัญหา. (2539). “วิถีครอบครัวและชุมชนชาติพันธุ์ไทยแสก บ้านบะหว้า ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม.” วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ ปีที่ 14, ฉบับที่ 1, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สายฝน เหลือมคั่น. (2534). ภาษาของหมู่บ้านน้ำขุ่น ตำบลคลองพล อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สิริกาญจน์ เจริญธรรม. (2530). ภาษาของหมู่บ้านทุ่งตาอิน จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุชาติ เกาทอง. (2544). ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สุริยา รัตนกุล. (2537). นานาภาษาในเอเชียอาคเนย์ ภาคที่ 1 ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก และตระกูลจีน-ทิเบต. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุริยา รัตนกุล. (2539). ภาษาและวัฒนธรรมลัวะ:ศึกษาจากบทสนทนา 30 บท. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

- สุเรชา สุพรรณไพบูลย์.(2525). ระบบเสียงในภาษาของหมู่บ้านตะเคียนทอง ตำบลตะเคียนทอง อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
- สุเรชา สุพรรณไพบูลย์.(2530). การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวของ. สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2543). ภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต รวบรวมบทความทางวิชาการ ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. (2541). ศัพทานุกรมเวียดนาม-ไทย-อังกฤษ. คณะกรรมการอินโดจีนศึกษา สถาบันวิจัย ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. (2541). “แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย”. ภาษาและวัฒนธรรม. ปีที่ 21, ฉบับที่ 1, มกราคม-ธันวาคม. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- โสภณา ศรีจำปา. (2541). กลุ่มความหมายของคำภาษาเวียดนาม. โครงการอินโดจีนศึกษา สถาบันวิจัย ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสาวภา พรศิริพงษ์ และพรทิพย์ อุตสุรัตน์. (2538) “สถานภาพและทิศทางการวิจัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทย” ภาษาและวัฒนธรรม. ปีที่ 14, ฉบับที่ 2, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- หมื่นวลี . (2537) . สารคดีผีตอเหลือง , กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น

Baradat, R. (1941). Les Samre ou Pear, population primitive de l'ouest du Cambodge.

Bulletin de l'Ecole Francaise Extrême Orient, 1-150.

Cabaton, A. (1905). Dix dialectes indochinoise recueillis par Prosper Odend'hal.

J. A., 10 (5), 265-344.

Crystal, D. (1991). A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Oxford, England: Blackwell Press.

_____. (1992). An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages. Oxford,

_____. (2000). Language Death. United Kingdom: Cambridge University.

Diffloth, Gerald. (1974). Austro-Asiatic Languages. Encyclopaedia Britannica II, 480 –484.

_____. (1989). Proto-Austroasiatic Creaky Voice. Mon-Khmer Studies XV, 139-153.

Dorian, Nancy C.,ed. (1989). Investigating Obsolescence. Studies in Language Contraction and Death, Cambridge: Cambridge University Press.

Fishman, Joshua. (1991). Reversing language shift. Clevedon, England: Multilingual Matters.

- Fishman, Joshua. (2001). Can threatened languages be saved?. Australia: Multilingual Masters LTD.
- Headley, R.K.(1977). A Pearic Vocabulary. Mon-Khmer Studies VI, 69-149.
- _____. (1978). An English-Pearic Vocabulary. Mon-Khmer Studies VII, 61-64.
- _____. (1985). Proto-Pearic and the classification of Pearic. In Suriya Ratanakul et al., (Eds), Southeast Asian Linguistic Studies Presented to Andre G. Haudricourt (pp.429-78). Bangkok : Mahidol University.
- Huffman, F.E.(1976 a). Bibliography and Index of Mainland Southeast Asian Languages and Linguistics. London : Yale University Press.
- _____. (1976 b). The relevance of lexicostatistics to Mon-Khmer languages. ASI, 539-574.
- _____. (1976 c). The register problem in fifteen Mon-Khmer languages. ASI, 575-590.
- _____. (1985). The Phonology of Chong, a Mon-Khmer Language of Thailand. In SuriyaRatanakul et al. (Eds), Southeast AsianLinguistic Studies Presented to Andre G. Haudricourt (pp.355-88). Bangkok: Mahidol University.
- Isarangura, N. (1935). Vocabulary of Chawng Words Collected in Krat Province. JSS, XXVIII(2), 173-186.
- Khuon Sukhamphu. (1975). The Case of Diversity in Cambodian Dialects. JSS, 63 (2), 79-85.
- Krauss, Michael. (1995). The scope of the language endangerment and recent responses to it. Paper presented at the International Symposium on Endangered Languages, Tokyo, Japan.
- Martin, M.A.(1974 a). Esquisse Phonologique du σ μρεε. Asia du Sud-Est et Monde Insullnadien, 5 (1), 97-106.
- _____. (1974 b). Remarque γε≡νε≡rales sur les dialecte Pear. Asia du Sud-Est et Monde Insullnadien, 5 (1), 25-37.
- _____. (1975). Les dialects Pear dans leurs rapports avec les langues nationales. JSS, 63 (2), 86-95.
- Matsumura, Kazuto. (1998). *Studies in Endangered languages*. Japan:Hituzi Syobo Publishing LTD.
- Matisoff, J.A.(1973). Tonogenesis in SEA. In Larry M. In Hyman (Ed), Consonant Types and Tone. Southern California paper in Linguistics No 1.
- _____. (1991). Endangered Languages of Mainland Southeast Asia. In K.H. Robins and E.M. Uhlenbeck (Eds), Endangered Languages (pp.189-228). England: Oxford University.

- Noppawan Thongkham. (2003). Theb Phonology of Kasong at Khlongsaeng Village, Danchumphon Sub-District, Bo Rai District, Trat Province., M.A. thesis. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- Parkin, R. (1991). A Guide to Austroasiatic Speakers and Their Languages. Oceanic Linguistics Special Publication 23. Honolulu : University of Hawaii.
- Pornsawan Ploykaew. (1999). The Phonology of Samre. Presented at the 9th annual SEALS conference, May 21-23, 1999, at the International House, U.C. Berkeley, USA.
- Pornsawan Ploykaew. (2001). Samre Grammar, Ph.D dissertation. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- Siripen Ungsitipoonporn. (2001). A Phonological Comparison Between Chong and Wangkraphrae Chong, M.A. thesis. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- Sunee Kamnuansin. (2002). "The Syntax of An Endangered Language: A case Study of Kasong," In *Proceedings of the 8th International Conference on Thai Studies* , January 9-12.
- Suwaphat Chanmekha. (2003). The Hidden Language: A case Study of Kasong Language Attitudes, Uses and Abilities in Three Villages in Trat Province, Thailand, M.A. thesis. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- Suwilai Premsrirat. (1996 a.). Language Endangerment and Language Revitalization in Thailand. Presented at A Conference on Endangered Languages and Literature in SEA., Leiden, Netherland.
- _____. (1996 b.). Phonological characteristics of So (Thavung), a Vietic language of Thailand. Mon-Khmer Studies XXVI, 161-178.
- _____. (Forthconversity). The future of Nyah Kur. Pacific linguistics.
- _____. (1999). Tonogenesis in Khmu Dialects of SEA. Presented at the 9th annual SEALS conference, May 21-23, 1999, at the International House, U.C. Berkeley, USA.
- _____. (2002). *Thesaurus of Khmu Dialects in Southeast Asia*. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- _____. (2002). "Language Endangerment in Thailand" In *Proceeding of the 8 th International Conference on Thai Studies*, January 9-12.
- Thomas, David D. (1960). Basic vocabulary in Some Mon-Khmer languages Antropological Linguistics II(3), 7-11.
- _____. (1986). On Sesquisyllabic Structure. Mon-Khmer Studies XV, 206-210.

- Thomas, David D. and Robert K. Headley. (1970). More on Mon-Khmer subgroupings. Lingua 25 (4), 398-418.
- Thong Thril. (1975) . The Case of Diversity in Cambodian Dialects Bibliography. JSS, 63 (2), 156-160.
- Wurm, Stephen A. (1992) Language Death and Disappearance: Causes and Circumstances. In R.H.Robins & E.M.Uhlenbeck (Eds.) Int'l. J. Soc.Lang 93. (pp.1-18) Oxford: Berg. Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลด้านภาษาและข้อมูลทั่วไป

- 1.นางแสงจันทร์ รัตนมูล อายุ 78 ปี เลขที่ 40 หมู่ที่ 3
2. นายสิน รัตนมูล อายุ 74 ปี บ้านเลขที่ 66 หมู่ 3
- 3.นางคลั่ง อินอ่อน อายุ 66 ปี บ้านเลขที่ 22 หมู่ 1
4. ท่านจ่าง อายุ 70 ปี บวชอยู่ที่วัดมะม่วง
5. นางหนู ปกคลุม อายุ 85 ปี บ้านเลขที่ 23 หมู่ 1
- 6.นางชำนาญ ปกคลุม อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 3
7. นางอุ่น รัตนมูล อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 3
8. นายนนท์ แสงภา อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 16 หมู่ 1
9. นางเจ็มน้อย พวงกัน อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 13 หมู่ที่ 3
10. นายปอ หาญพัฒน์ อายุ 73 ปี บ้านเลขที่ 36 หมู่ที่ 3
11. นายเปี้ยก ปกคลุม อายุ 60 ปี เลขที่ 32 หมู่ที่ 3
- 12.นายจิตร ปกคลุม อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 24 หมู่ 1(เสียชีวิตแล้ว)

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลทั่วไป

1. นางแย้ รัตนมูล อายุ 78 ปี บ้านเลขที่ 67 หมู่ 3
- 2..นางสังวาลย์ รัตนมูล อายุ 63 ปี บ้านเลขที่ 92 หมู่ 3
- 3.นายมานิตย์ รัตนมูล อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 50 หมู่ที่ 3
- 4.นาง พรรณงาม พลแพน 55 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 50 หมู่ที่ 3
5. สุมาลย์ ไทยดี อายุ 78 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 14 หมู่ที่ 3
6. นางเรณู รัตนมูล อายุ 39 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 23 หมู่ที่ 3
7. นายจรัญ รัตนมูล อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 25 หมู่ที่ 3
8. นายละห้อย หาญพัฒน์ อายุ 67 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 26 หมู่ที่ 3
- 9.นาย ประทุม หาญพัฒน์ อายุ 55 ปีบ้านเลขที่ เลขที่ 26 หมู่ที่ 3
10. นิยม หาญพัฒน์ อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 27/1 หมู่ที่ 3
11. นางยุพิน หาญพัฒน์ อายุ 31 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 27/1 หมู่ที่ 3
- 12.นาย อำนวย รัตนมูล อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 31 หมู่ที่ 3
- 13.นางเจลิยว รัตนมูล อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 31 หมู่ที่ 3
14. นาง นงลักษณ์ ปกคลุม อายุ 46 ปีบ้านเลขที่ เลขที่ 33 หมู่ที่ 3
- 15.นายบุญชู ปกคลุม อายุ 42 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 37 หมู่ที่ 3

- 16.นางวันเพ็ญ รัตนมูล อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 37 หมู่ที่ 3
- 17.นายไพฑูรย์ ชัยมาศ อายุ 25 ปีบ้านเลขที่ เลขที่ 40 หมู่ที่ 3
- 18.นายทอง หาญพัฒน์ อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ หมู่ที่ 3
19. นายเยี่ยม หาญพัฒน์ อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ เลขที่ 43 หมู่ที่ 3
- 20.นางปียา หาญพัฒน์ อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 43 หมู่ที่ 3
- 21.นางเฉลิมศรี เฉยภู่อายุ 57 ปี บ้านเลขที่ 47 หมู่ 3
- 22.นายอ้อย มูลโชติ อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 98 หมู่ 3
23. นางสาวพิน มูลโชติ อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 3 หมู่ 3
24. น.ส.สำเนา รัตนมูล อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 3
25. นางสาว รัตนมูล อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 38 หมู่ 3
26. นางสาวเนา รัตนมูล อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ 64 หมู่ 3
- 27.นางเข็มทอง เฉยภู่อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 46 หมู่ 3
28. นายสนิท รัตนมูล อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 23/1 หมู่ 3
29. นางไพเราะ แสงฉายา อายุ 38 ปี บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 3
- 30.นายจ้านงค์ รัตนมูล อายุ 28 ปี บ้านเลขที่ 66 หมู่ 3
31. นายหน่วง รัตนมูล อายุ 54ปี บ้านเลขที่ 38 หมู่ 3
32. นางพรรณทิพย์ รัตนมูล อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 50 /1หมู่ 3
- 33.นายจิ้น ปกคลุม อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 3
- 34.นางปียา หาญพัฒน์ อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 43 หมู่ 3
- 35..นายสว่าง รัตนมูล อายุ ปี 71 อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 28 หมู่ 4
- 36.นางสิน ไชยมาศ อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 31 หมู่ 4
37. นายเสวย รัตนมูล อายุ 68ปี บ้านเลขที่ 28 หมู่ 4
38. นายอำนวย สมโสม อายุ 76 ปี บ้านเลขที่ 18/1 หมู่ 1
- 39.นายทองใบ เอกนิกร อายุ 60 ปี อายุ บ้านเลขที่ 18/1 หมู่ 1
- 40.นายสงวน ศรีดี อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 14/2 หมู่ 1
41. นายภพ สีดี อายุ 66 ปี บ้านเลขที่ 14 หมู่ 1
- 42.นายแวบ แสงภา อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 17 หมู่ 1
43. นางพา ปกคลุมอายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 22 หมู่ 1

ภาคผนวก ข

แบบสอบถามประมวลความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ซัมเร

1. ผู้ตอบแบบสอบถามชื่อ.....นามสกุล.....
 เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....อายุ.....ปี
 ที่อยู่.....
 เชื้อชาติ..... สัญชาติ.....
 บิดาชื่อ.....บิดาเป็นชาวซัมเรหรือไม่.....
 มารดาชื่อ.....มารดาเป็นชาวซัมเรหรือไม่.....
 คู่สมรสชื่อ.....
 มีบุตร.....คน ได้แก่ (ชื่อ และอายุ).....
2. ความรู้เรื่องทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับชาวซัมเร
 - 2.1 ประวัติความเป็นมา
 - ก. ให้เล่าประวัติว่า ซัมเร อพยพมาจากไหน หรือตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ไหน.....
 ตั้งแต่เมื่อใด..... รู้จักชาวซัมเรที่อื่น ๆ อีกหรือไม่.....
 รู้จักชาวซัมเรที่เขมร หรือไม่.....
 เรียกพวกที่ด่านชุมพลว่าอะไร..... เขาเป็นชาวซัมเรหรือไม่.....
 มีซัมเรไปอยู่ที่ด่านชุมพลหรือไม่.....ใครบ้าง.....
 รู้จักพวกของที่จันทบุรีหรือไม่ (อำเภอมะขาม, โป่งน้ำร้อน ฯลฯ).....
 - ข. ซัมเร มีความหมายว่าอย่างไร.....
 - ค. เข้าใจว่าตนเองเป็นซัมเร เพราะต่างจากคนไทยในเรื่องใดบ้าง.....

 - ง. มีคำอื่นอีกไหมที่ใช้เรียกชื่อชาวซัมเร.....
 - 2.2 ลักษณะการแต่งกาย การไว้ทรงผม ลักษณะนิสัยที่ภูมิใจที่สุด
 - ก. การแต่งกายในชีวิตประจำวัน สมัยก่อนแต่งอย่างไร ใช้สีย้อมอะไรมากที่สุด

 - ผู้หญิง (ผ้าที่นุ่ง, เสื้อ, สีของผ้าที่นุ่ง, สีของเสื้อ)

 - ผู้ชาย (นุ่งกางเกงหรือนุ่งอะไร, เสื้อ, สีของเสื้อ)

 ข. คนแก่แต่งกายอย่างไร

 ค. ทรงผม ของผู้ชาย และผู้หญิง เป็นอย่างไร

.....
 ง. นิสัยของชาวซัมเร่ที่ภูมิใจมากที่สุด คือ

2.3 ลักษณะสภาพทางเศรษฐกิจ

2.3.1 อาชีพ

ก. สมัยก่อนอาชีพหลักของชาวซัมเร่ คือ

ข. การล่าสัตว์ ใช้เครื่องมืออะไรบ้าง

.....
 ค. อาชีพอื่น ๆ มีอะไรบ้าง

2.3.2 การจำหน่ายสิ่งของที่หาได้

ก. เมื่อได้สิ่งของจากป่า นำไปขายอย่างไร

.....
 ข. มีการใช้วิธีการแลกเปลี่ยนหรือไม่ แลกอะไร อย่างไร

2.3.3 ถ้าไปป่าด้วยกัน การหาของจากป่ามีการแบ่งปันกันอย่างไร

เนื้อสัตว์

สมุนไพร

หวาย

อื่น ๆ

2.3.4 การเปลี่ยนแปลงอาชีพ

ก. แต่เดิมทำอาชีพอะไร ปัจจุบันทำอาชีพอะไร

ข. สาเหตุของการเปลี่ยนอาชีพ

ค. มีอาชีพเสริมอื่น ๆ หรือไม่

2.3.5 อาหารการกิน ข้าวของเครื่องใช้ภายในครัวเรือน

ก. อาหารหลักที่กินทุก ๆ วัน เรียกว่าอะไร

ข. ส่วนประกอบของอาหารและวิธีประกอบอาหารชนิดนั้น ทำอย่างไร

.....
 ค. อาหารได้มาจากที่ไหน (เช่น ผัก, เนื้อสัตว์, ผลไม้ - ซื้อหรือปลูกเอง)

.....
 ง. สมัยก่อนเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำอาหาร ทำจากอะไร

เตา.....

ทัพพี

ชาม - ช้อน

ครก.....

ชั้นน้ำ

2.4 ลักษณะสภาพสังคม

2.4.1 ที่ตั้งของบ้าน

ก. เลือกสถานที่สร้างบ้านอย่างไร

.....

ข. มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินหรือไม่

ต้องซื้อที่ดินหรือไม่

ค. สมัยก่อน มีการอพยพโยกย้ายบ้านเรือนหรือไม่สาเหตุ (เช่น มีโรคระบาด)

.....

2.4.2 การสร้างบ้านในสมัยก่อนของชาวขัมเร

ก. วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน

พื้นบ้าน

ฝาบ้าน

หลังคา

เสา

ข. วิธีการสร้างบ้าน และ วัสดุที่ใช้ยึดบ้าน

.....

ค. แบ่งส่วนของบ้านอย่างไร ขนาดของบ้าน มีกี่ห้อง ห้องน้ำอยู่รวมหรือแยกจากบ้าน ส่วน

ประกอบอาหารอยู่ตรงไหน มีที่เก็บข้าวหรือไม่ มีพื้นที่เลี้ยงสัตว์หรือไม่

.....

.....

2.4.3 การตั้งครอบครัวใหม่

ก. หญิง และชาย แต่งงานกันอายุประมาณเท่าไร

ข. มีการสู่ขอหรือไม่ ฝ่ายใดมาสู่ขอ

ค. ถ้าผู้หญิงอายุมากกว่า เป็นปัญหาหรือไม่

ง. พี่น้องสายเลือดเดียวกันแต่งงานกันได้หรือไม่

จ. ญาติสนิท(ลูกพี่ลูกน้อง)แต่งงานกันได้หรือไม่

ฉ. สิ้นสุดมีอะไรบ้าง

ช. ฝ่ายหญิงไปอยู่กับฝ่ายชาย หรือ ฝ่ายชายไปอยู่กับฝ่ายหญิง

ซ. ถ้าอยู่กับพ่อแม่ก่อน อยู่ประมาณกี่ปีจึงจะสร้างบ้านใหม่

ณ. ถ้าแยกบ้านออกมาจากพ่อแม่จะอยู่ไกลจากพ่อแม่มากน้อยแค่ไหน

.....

ด. จดทะเบียนกันหรือไม่ การจดทะเบียนสำคัญไหม มีการหย่าร้างและแต่งงานใหม่มากไหม

.....

ฎ. ชายหญิงมีความสัมพันธ์กันก่อนการสู่ขอ แต่งงาน ได้หรือไม่

ฏ. ผู้ชายมีภรรยาหลายคนได้หรือไม่

- ฐ. หญิงมีสามีหลายคนได้หรือไม่
- ท. หญิงหรือชายที่แต่งงานแล้วไปมีความสัมพันธ์กับคนอื่นอีกได้หรือไม่
- ฒ. พี่น้องคนละพ่อหรือคนละแม่แต่งงานกันได้หรือไม่
- ณ. พ่อหรือแม่มีความสัมพันธ์ทางเพศกับลูกของตนได้หรือไม่

2.4.4 ระบบครอบครัว

- ก. สามีรับผิดชอบ หรือทำหน้าที่อะไรในครอบครัว
- หน้าที่ของภรรยา
- ข. สามีหรือภรรยาเป็นผู้ทำการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องลูก เช่น ถ้าลูกทำความผิด
- ใครอบรมสั่งสอนลูก
- อบรมลูกอย่างไร
- ใช้เวลาตอนไหนอบรมลูก
- ค. มีลูกประมาณกี่คน
- ง. ลูกคนโต ต้องการเพศหญิงหรือชาย เพราะเหตุใด
-
- จ. การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในบ้านให้ลูกสาวทำหน้าที่
- ลูกชายทำหน้าที่
- ฉ. การสั่งสอนลูก อ้างถึงสิ่งอื่นเช่น ผีเชื่อจะตกท้าว หรือศีลธรรม ตามศาสนาพุทธ หรือฝึกกฎ
หมาย หรือฝึกประเพณีชาวขมุร ฯลฯ อย่างไร หรือไม่
-
-
- ช. ชาวขมุรชอบมีลูกสาวหรือลูกชายมากกว่ากัน
- ซ. ในครอบครัวบทบาทของใครสำคัญกว่ากันระหว่างสามีกับภรรยา

2.4.5 ระบบเครือญาติ

- ก. การนับถือญาติ นับถือญาติฝ่ายใด (จากการนับถือผีตามพ่อหรือแม่, คำเรียกชื่อญาติ, การใช้นามสกุล,
การเข้ามาอยู่ในครอบครัวเดียวกัน)
-
-
- ข. พ่อแม่ที่อายุมากทำงานไม่ไหว ลูกคนไหนเป็นคนเลี้ยงดู คอยช่วยเหลือ หรือทำอะไร
-
- ค. มรดกของพ่อแม่ยกหรือแบ่งให้ลูก ๆ อย่างไร เมื่อไร
-

2.4.6 ระบบความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้าน

- ก. หัวหน้าหมู่บ้านเลือกตั้งกันอย่างไร คุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นผู้นำหมู่บ้านควรเป็นอย่างไร
-
- ข. ถ้าลูกบ้านทะเลาะกัน ไม่ทำตามกฎที่วางไว้ ใครเป็นผู้ตัดสิน ตัดสินอย่างไร

-
- ค. บ้านมะม่วง มีกี่หลังคาเรือน.....
- มีประชากรทั้งสิ้นรวม คน เป็นชาย คน เป็นหญิง คน
- คนที่อาศัยอยู่ในบ้านมะม่วงที่เป็นชาวซัมเรมีอยู่ ครอบครัว แต่ละครอบครัวมี
- คน รวมแล้วมีชาวซัมเรอยู่ที่บ้านมะม่วง คน
- ที่บ้านมะม่วง ถ้าไม่ใช่ชาวซัมเรเป็นพวกไหนบ้าง
- บ้านคลองโอน มีกี่หลังคาเรือน.....
- มีประชากรทั้งสิ้นรวม คน เป็นชาย คน เป็นหญิง คน
- คนที่อาศัยอยู่ในบ้านคลองโอนที่เป็นชาวซัมเรมีอยู่ ครอบครัว แต่ละครอบครัวมี
- คน รวมแล้วมีชาวซัมเรอยู่ที่บ้านคลองโอน คน
- ที่บ้านคลองโอน ถ้าไม่ใช่ชาวซัมเรเป็นพวกไหนบ้าง
- บ้านนันทรี มีกี่หลังคาเรือน.....
- มีประชากรทั้งสิ้นรวม คน เป็นชาย คน เป็นหญิง คน
- คนที่อาศัยอยู่ในบ้านนันทรีที่เป็นชาวซัมเรมีอยู่ ครอบครัว แต่ละครอบครัวมี
- คน รวมแล้วมีชาวซัมเรที่บ้านนันทรี คน
- ที่บ้านนันทรี ถ้าไม่ใช่ชาวซัมเรเป็นพวกไหนบ้าง
- ง. มีคนอื่นที่ไม่ใช่ชาวซัมเรเพิ่งเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านบ้างหรือไม่ เป็นใคร
- จ. ยอมรับคนอื่นเป็นพวกเดียวกับชาวซัมเรหรือไม่
- ฉ. ใช้อะไรตัดสินว่าจะรับเข้าเป็นพวกเดียวกันหรือไม่รับ
- ใช้เวลานานหรือไม่
- ช. ในหมู่บ้านซัมเร มีการช่วยเหลือกันทำกิจกรรมอะไรบ้าง
- 2.4.7 ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้าน
- ก. ไปช่วยกิจกรรมของชาวซัมเรที่อยู่หมู่บ้านอื่นหรือไม่ งานอะไร ที่ไหน
-
- ข. มีการส่งข่าวถึงกันด้วยวิธีใด
- ค. คนซัมเรที่อยู่ไกล มีมากไหม อยู่ที่ไหน ติดต่อส่งข่าวกันบ่อยหรือไม่ อย่างไร
-
- 2.4.8 ความรู้สึกในการเป็นชาวซัมเร และทัศนคติที่คนอื่นมีต่อชาวซัมเร
- ก. ท่านคิดว่าคนไทยตราด คนอีสาน มองคนซัมเรอย่างไร
-
- ข. มีคนอื่นพูดถึงชาวซัมเรบ้างไหม พูดว่าอย่างไร
- ค. อยากแสดงตนว่าเป็นชาวซัมเร เพื่อให้ทุกคนได้รู้จักหรือไม่ เพราะอะไร
-
- ง. ต้องการให้ลูกหลานซัมเร ทำอาชีพอะไรบ้าง เพราะอะไร
-
- จ. คิดว่าชาวซัมเรสามารถทำอาชีพใดได้ดี เพราะอะไร

- ด. ขณะนี้มีลูกหลานชาวมุสลิมที่เรียนในระดับสูงกี่คน เรียนอะไร จบชั้นสูงสุดที่ไหน
-
- ข. ต้องการให้ลูกหลานชาวมุสลิมกลับมามีตำแหน่งต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่นเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นครู เป็น
พยาบาล ฯลฯ หรือไม่ เพราะอะไร.....
- 2.5 ลักษณะทางประเพณีวัฒนธรรม
- 2.5.1 ความเชื่อ ค่านิยม
- ก. ชาวมุสลิมมีประเพณีหรือการเล่นอะไรบ้าง
- ข. ประเพณีที่สำคัญที่สุดของชาวมุสลิมคือ
- ค. มีความเชื่อเรื่องผีอะไรบ้าง ผีอะไรสำคัญที่สุด
- เพราะเหตุใด
- ง. มีข้อห้ามอะไรบ้าง ในหมู่ชาวมุสลิม
-
- จ. ลักษณะ คนดี ของชาวมุสลิม เป็นอย่างไร
- ฉ. คนมุสลิมมีใจคุณลักษณะเรื่องใดที่ชาวมุสลิมมี แต่คนกลุ่มอื่นมีน้อยกว่า
- ช. ผู้ชายชาวมุสลิมเบวทุกคนหรือไม่ เพราะอะไร.....
- ซ. ลูกชายต้องหัดเข้าป่าทุกคนหรือไม่ เริ่มไปป่าตั้งแต่เมื่อไร เรียนรู้การไปป่าได้อย่างไร ไปทำอะไร
-
- ณ. มีความเชื่อเกี่ยวกับคนท้องอย่างไรบ้าง
- ญ. ความเชื่อเรื่องอื่น ๆ เช่นคาถาอาคม ของขลัง โขกลาง
-
- ฎ. เพลงอัญเชิญ ใช้ร้องเมื่อไร ใครแต่ง ใครร้องได้บ้าง
- ฏ. เพลงปิ่นเลน คืออะไร ใช้ร้องเมื่อไร ใครแต่ง ใครร้องได้บ้าง ปัจจุบันยังมีการร้องเพลงนี้ไหม
-
- 2.5.2 การบำบัดรักษาโรค
- ก. สมัยก่อน โรคที่เป็นมากที่สุดคือ
- ข. สมัยปัจจุบัน โรค ที่เจ็บป่วยกันได้แก่
-
- ปัจจุบัน โรค ที่ป่วยมากที่สุด คือ
- โรคที่ร้ายแรงที่สุด คือ
- ค. ใช้ยาอะไรรักษาโรคหรืออย่างไร, ใครเป็นคนรักษา คนในบ้านเคยป่วยเป็นโรคนี้หรือไม่
ไข้ป่า
- ท้องร่วง
- มาลาเรีย
- ปวด บวม.....
- งูกัด
- กระดูกหัก

เป็นแผล

เป็นละอิดำไ้แดง

โรคอื่น ๆ

.....

.....

ง. ปัจจุบันยังใช้ยาแบบเดิมอยู่หรือไม่ ถ้าเปลี่ยนมาใช้ยาแผนปัจจุบัน เปลี่ยนเมื่อไร โรคอะไรที่
เปลี่ยนมาใช้ยาแผนปัจจุบัน

.....

จ. ถ้าเจ็บป่วย รักษาอย่างไร เช่น รักษาตนเอง ซื้อมากินเอง หาหมอแนะดู ไปอนามัย ฯลฯ
หรือใช้หลายวิธี วิธีใดทำบ่อยเป็นอันดับ 1 วิธีไหนอันดับ 2 วิธีไหนอันดับ 3

.....

วิธีไหนรักษาโรค (ใส่ชื่อโรค)หายได้

วิธีไหนสะดวกที่สุดต่อการรักษาโรค(ใส่ชื่อโรค)

3. การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม

3.1 สถาบันศาสนา

ก. วัดในหมู่บ้านสร้างขึ้นเมื่อไร ใครเป็นผู้สร้าง

ข. สมัยที่ยังไม่มีวัด นับถืออะไร ถ้านับถือผี มีผีอะไรบ้าง

.....

ค. ผู้ที่สามารถเข้าทรงทำนาย เรียกว่าอะไร มีใครบ้าง.....

ทำนายเรื่องอะไรบ้าง.....

ทำนายถูกต้องไหม

ผู้ที่สามารถเสกเป่ารักษาโรค เรียกว่าอะไร มีใครบ้าง.....

ทำแล้วหายหรือไม่.....

ผู้ที่สามารถรักษาเคราะห์ ต่ออายุ เรียกว่าอะไร มีใครบ้าง

ทำแล้วหายหรือไม่

ผู้ที่สามารถดูดวงด้วยตัวเลข เรียกว่าอะไร มีใครบ้าง

ทำนายได้ตรงหรือไม่

ผู้ที่มีเครื่องรางของขลังที่มีสรรพคุณน่าเชื่อถือ มีใครบ้าง

ผู้ที่มีความสามารถใช้สมุนไพรรักษาโรค มีใครบ้าง

ง. ทำไมจึงนับถือศาสนาพุทธ

จ. วัดเป็นที่สำหรับ

ฉ. ที่วัดในหมู่บ้านมีพระสงฆ์ที่เป็นชาวขมุ รูป ที่ไม่ใช่ชาวขมุ รูป

ช. ชายชาวขมุที่นับถือพุทธ แต่ไม่ได้บวชมีมากไหม ทำไมจึงไม่บวช

.....

ซ. พระเข้าไปเกี่ยวข้องกับประเพณีของชาวขมุ ได้แก่อะไรบ้าง

.....

3.2 สถาบันการศึกษา และเรื่องสุขภาพอนามัย

ก. โรงเรียนบ้านมะม่วงสร้างขึ้นเมื่อไร

ข. ได้ความรู้จากโรงเรียนเรื่องอะไรบ้างที่เปลี่ยนความเชื่อเก่า ๆ ของชาวซำเร เช่น เรื่องยา
เรื่องอาหาร ความสะอาด อ่านได้ เขียนได้ ฯลฯ

.....

ค. นอกจากนี้มีใครอีกที่นำความรู้เรื่องยา เรื่องอาหาร การรักษาอนามัย สวัสดิการต่าง ๆ ฯลฯ มาเผยแพร่ในหมู่บ้าน

ง. สถานอนามัยประจำหมู่บ้านสร้างขึ้นเมื่อไร

จ. ยาสมุนไพร กับยาแผนปัจจุบันอะไรรักษาโรคได้ดีกว่ากัน

3.3 การคมนาคมกับการเปลี่ยนแปลง

ก. เมื่อ 30 ปีก่อนเดินทางเข้าเมืองอย่างไร.....ใช้เวลานานเท่าไร.....

เมื่อ 20 ปีก่อนเดินทางเข้าเมืองอย่างไร.....ใช้เวลานานเท่าไร.....

เมื่อ 10 ปีก่อนเดินทางเข้าเมืองอย่างไร.....ใช้เวลานานเท่าไร.....

ข. มีถนนตัดเข้าหมู่บ้านครั้งแรกเมื่อไร สภาพถนนเป็นอย่างไร

ค. มีถนนลาดยางเมื่อไร

ง. ชาวบ้านเดินทางเข้าเมืองบ่อยไหม ไปทำอะไร

จ. รดโดยสารจากเมืองสู่หมู่บ้าน วังเป็นประจำหรือไม่ เริ่มออกบริการจากเวลาเท่าไร

เลิกบริการเวลาประมาณ เส้นทางที่บริการจาก..... ไป.....

.....ค่าโดยสารเท่าไร.....ใช้เวลาเดินทางนานเท่าไร

.....รอรถนานไหม

มีคนใช้บริการมากไหม

ฉ. หมู่บ้านเจริญขึ้นเพราะเหตุใด

ช. หมู่บ้านและผู้คน เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ตั้งแต่เมื่อไร เพราะอะไร.....

.....

ซ. ความเป็นอยู่ของคนดีขึ้นหรือไม่ เพราะอะไร

ฌ. สิ่งใหม่ ๆ ที่ท่านซื้อ (จากในเมือง) มาใช้ในบ้านของท่านมีอะไรบ้าง

3.4 การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ

ก. บ้านท่านมีไฟฟ้าใช้หรือไม่ ตั้งแต่เมื่อไร

ข. เครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านมีอะไรบ้าง

.....

ค. ผู้ใหญ่บ้านจากการเลือกตั้งตามข้อกำหนดของรัฐบาลเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่

.....

ง. อยากได้ผู้ใหญ่บ้านที่เป็นชาวซำเรหรือไม่

จ. สมัยที่ตนยังไม่ดีชาวซำเรมีการช่วยเหลือกันมากกว่านี้หรือไม่

.....

- ฉ. กิจกรรมที่ชาวซัมเรมักช่วยเหลือกันคือ
- ช. รัฐบาลจัดให้มีโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านเจริญขึ้นในเรื่องอะไร
-
- ซ. ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวซัมเรดีขึ้น หรือไม่ อย่างไร
-
- ณ. ท่านต้องการให้วิถีชีวิตของชาวซัมเรเป็นแบบเดิม หรือเปลี่ยนไปเหมือนสังคมเมือง
-
- ญ. สิ่งที่ท่านคิดว่าสมควรต้องรักษาให้คงอยู่เหมือนเดิมก่อนที่จะสูญหายไปในกลุ่มของชาวซัมเรได้แก่
-
- ฎ. มีคนต่างถิ่นเดินทางมาในหมู่บ้าน บ่อยขนาดไหน เข้ามาทำอะไร.....
-
- ฏ. การทำเหมืองพลอย ทำให้ความเป็นอยู่ของชาวซัมเรเปลี่ยนไปอย่างไร
-
-
-
-
- ฐ. เมื่อพลอยหมดไปแล้ว ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวซัมเร เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
-
-
- ท. สภาพป่าในอดีต กับในปัจจุบันต่างกันอย่างไร การหาของป่าในปัจจุบันลำบากมากขึ้นเพราะเหตุใด.....
-
-
-
- ฒ. ของป่าอะไรบ้างที่เคยหาได้ในอดีต แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว
-
-
- ณ. ต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวซัมเรในเรื่องใดบ้าง
-
- ด. เรื่องที่เป็นปัญหาของชาวซัมเรในปัจจุบันคือ
-
- ต. อาชีพที่เป็นที่นิยม ของชาวซัมเร ในปัจจุบันคือ
- ถ. ชาวซัมเรจะได้รับการยกย่องนับถือมากที่สุด เมื่อคนผู้นั้นเป็นอย่างไร
-
- ปัจจุบันความเชื่อในการยกย่องนับถือกัน เปลี่ยนไปหรือไม่ อย่างไร
-

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผีแม่แมดของชาวขัมเร

- ผู้ตอบแบบสอบถามชื่อ.....นามสกุล.....
เกิดวันที่..... เดือน พ.ศ..... อายุ.....ปี
ที่อยู่.....
เชื้อชาติ..... สัญชาติ.....
บิดาชื่อ.....บิดาเป็นชาวขัมเรหรือไม่.....
มารดาชื่อ.....มารดาเป็นชาวขัมเรหรือไม่.....
- ท่านทราบหรือไม่ว่าผีแม่แมดคืออะไร
- ท่านนับถือผีแม่แมดหรือไม่ เพราะเหตุใด
- ถ้า นับถือ ท่านเริ่มนับถือผีแม่แมดตั้งแต่
- ท่านเคยถูกผีแม่แมดทำให้เจ็บป่วยหรือไม่ (เล่าเหตุการณ์ วัน เวลา สถานที่ ฯลฯ).....
- ผีแม่แมดที่ท่านนับถืออยู่เป็นผีเดียวกันกับผีของพ่อหรือผีของแม่หรือไม่
- ท่านทราบหรือไม่ว่าผีแม่แมดที่ท่านนับถืออยู่ ชื่ออะไร.....หรือชอบให้เซ่นด้วยอะไร.....
..... เวลาที่มาเข้าร่างทรงเขาชอบทำอะไร
- ตั้งแต่เริ่มนับถือผีแม่แมด ท่านเล่นผีแม่แมดทุกปีหรือไม่
- ถ้าไม่ได้เล่นผีแม่แมดทุกปีจะต้องทำอะไร
- ท่านคิดว่าการไหว้ผีแม่แมดทุกปีดีหรือไม่ดี..... เพราะอะไร
- ผีแม่แมดเคยให้โทษแก่ท่านและคนในครอบครัวหรือไม่อย่างไร.....
- ท่านเคยจะเลิกนับถือผีแม่แมด หรือไม่(ถ้าเคย ท่านทำอะไร และผลเป็นอย่างไร).....
- ท่านคิดว่าคนที่นับถือผีแม่แมดแล้วเลิกนับถือไปเลย ๆ จะเป็นอย่างไร
- คนในครอบครัวที่เคยเจ็บป่วยเพราะผีแม่แมด มีใครบ้าง
- ตอนที่ถูกทำให้เจ็บป่วย เขามีอาการอย่างไร
- จะทราบได้อย่างไรว่าผีแม่แมดทำให้ป่วย

- คน ๆ นั้นเจ็บป่วยบ่อย ๆ หรือไม่
- หลังจากรู้ว่าป่วยเพราะถูกผีแม่แมดจนนับถือและจัดพิธีเล่นให้ทุกปี เคยเจ็บแบบเดียวกันอีกหรือไม่
-
- นอกจากเชื่อว่าการนับถือผีแม่แมดเกี่ยวข้องกับการปกป้องไม่ให้เจ็บป่วย การนับถือผีแม่แมดมีประโยชน์อย่างอื่นอีกหรือไม่
- ท่านรู้คำศัพท์ภาษาซมเรที่เกี่ยวข้องกับการเล่นผีแม่แมดบ้างหรือไม่ เช่นคำว่าผีแม่แมดภาษาซมเรเรียกว่าอะไร
- และคำอื่น ๆ ได้แก่
-
5. การเล่นผีแม่แมด เล่นเมื่อไร.....เริ่มตั้งแต่เวลาถึง.....
- ส่วนใหญ่ท่านจัดเล่นผีแม่แมดเฉพาะคนในบ้านเดียวกัน หรือเล่นร่วมกับบ้านอื่น
- (รวมกับใครบ้าง ต้องเป็นญาติกันหรือไม่)
- วันที่จะจัดเล่นผีแม่แมด มีวิธีการนัดหมายกันอย่างไร (ใครเป็นคนกำหนดวัน มีข้อห้ามอะไรหรือไม่ ต้องเชิญใครมาบ้าง เชิญอย่างไร ต้องบอกล่วงหน้านานเท่าไร)
-
-
-
- ท่านต้องการให้ผู้ที่มีร่วมงานมีเฉพาะหมู่ญาติที่นับถือผีแม่แมด หรือให้คนที่มาร่วมงานเป็นใครก็ได้
-
- เคยมีคนที่ไม่ใช่ชาวซมเรมาร่วมงานไหม (ใครบ้าง)
- ท่านรู้สักอย่างไรถ้ามีคนอื่น ๆ มาร่วมงาน
6. การเล่นผีแม่แมด ท่านเข้าทรงเองหรือจ้างวานใคร
- ถ้าจ้างผู้อื่น จ้างใคร
- ค่าจ้างประมาณเท่าไร
- นอกจากจ้างคนทรง ท่านเสียค่าใช้จ่ายอะไรอีก.....
- ต้องเตรียมอะไรบ้าง
- ประมาณค่าใช้จ่ายในการเล่นผีแม่แมดแต่ละปี
7. ร่างทรงต้องมีคุณสมบัติพิเศษหรือไม่.....อย่างไร
- วันเล่นผีแม่แมด ผู้ที่เป็นร่างทรงต้องเตรียมตัวหรือไม่
8. คนตีกลองต้องมีคุณสมบัติอย่างไร หรือใคร ๆ ก็ตีกลองในงานนี้ได้
- จังหวะกลองที่ใช้ในการเล่นผีแม่แมด มีกี่จังหวะ
-อะไรบ้าง
-
- ใครเป็นผู้สอนจังหวะต่าง ๆ ให้ ต้องเรียนอย่างไร
- กลอง ที่ใช้เล่นผีแม่แมด ภาษาซมเรเรียกว่าอย่างไร
-ทำจากอะไร
-
- ทำไมจึงต้องหันตูดกลองให้ร่างทรงขณะที่ตีกลองเชิญผีเข้าร่าง
- นอกจากกลองสามารถใช้เครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ มาประกอบการเล่นผีแม่แมดได้หรือไม่
-

9. ใครร้องเพลงอัญเชิญผีได้
 ใครเป็นคนเริ่มร้องเพลงอัญเชิญเป็นคนแรก.....
 เพลงอัญเชิญใช้ร้องเมื่อไร
 ร้องเพลงอัญเชิญ เพื่ออะไร.....เนื้อเพลงเป็นภาษาอะไร
 มีความหมายว่าอย่างไร
 นอกจากเพลงอัญเชิญแล้ว มีการร้องเพลงอะไรไหม.....อะไรบ้าง.....
 มีเพลงที่ชาวบ้านแต่งขึ้นเองไหมเพลงอะไร.....ใครเป็นคนแต่งเพลง

10. เครื่องเซ่นผีแม่แมด ประกอบด้วยอะไรบ้าง แต่ละอย่างมีความหมายว่าอย่างไร

 บายศรีทำจากอะไร และมีความหมายว่าอย่างไร

 ท่านสามารถทำบายศรีได้เองหรือไม่ถ้าทำได้เรียนมาจากใคร
 ถ้าทำไม่ได้ ให้ใครทำ
11. ท่านคิดว่าการเล่นผีแม่แมด เป็นที่รู้จักของคนอื่นนอกจากชาวชมเรที่บ้านมะม่วง บ้านคลองโหนด และบ้าน
 นนทรีฯ ถ้ามีคือพวกไหน.....
 พวกของที่ด้านชุมพลมีการเล่นผีแม่แมดด้วยหรือไม่
 ถ้ามี เหมือนหรือต่างจากที่บ้านมะม่วงหรือไม่ อย่างไร

 ท่านอยากให้ประเพณีการเล่นผีแม่แมดคงอยู่คู่กับชาวชมเรตลอดไปหรือไม่
 เพราะเหตุใด
 ท่านคิดว่าการเล่นผีแม่แมดในปัจจุบัน เหมือนหรือต่างจากการเล่นสมัยก่อน
12. นอกจากนับถือผีแม่แมดแล้วท่านนับถือผีอื่น ๆ อีกหรือไม่ผีอะไรบ้าง.....
ท่านปฏิบัติอย่างไร
13. ท่านนับถือศาสนาพุทธหรือไม่ถ้านับถือ ท่านทำบุญอย่างไร บ่อยครั้งขนาดไหน

 ที่วัดมีพระกี่รูป.....มีพระชาวชมเรหรือไม่
 นอกจากไปวัดเพื่อทำบุญแล้ว ท่านไปให้พระช่วยเหลือสิ่งใดหรือไม่

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

ภาคผนวก ง

The Study of Samre's World View: The Beliefs in Sorcerer Spirits¹

PORNSAWAN Ploykaew

KhonKaen University, Thailand

0. Outline

1. Introduction
2. General background about the Samre
3. The Samre beliefs and practices
 - 3.1 General background of the beliefs
 - 3.2 Cause of beliefs in the sorcerer spirits
 - 3.3 People who take the role of a sorcerer
 - 3.4 The Ceremony for worshipping and playing with the sorcerer spirits
4. Conclusion

1. Introduction

Samre speakers call themselves and their language 'Samre' /σαμρε/. The language is generally known as a Mon-Khmer (Austroasiatic) language of the Pearic subgroup spoken in Cambodia (Thomas and Headley, 1970, Diffloth, 1974). The Samre are also found at the Cambodia border with Thailand, but there are only two works on the language -- Theraphan (1984) and Pornsawan (2001). The former is a collection of a mere 367 words and a rough structure of the phonological system. The latter provides both phonological and syntactical structures of the language. However, the Samre seem to be obscured after the local Thai officers in Amphoe Borai mistakenly understood them as the original Thai in the community.

The endangered situation of the Samre language in Thailand is classified in the final stage of language endangerment (Pornsawan, 2001). There are only 20-30 Samre speakers left at present. All of them are over 55 years old. The older Samre people generally speak Thai and they use the Samre language only among their group. The middle-aged and younger members refuse to speak their mother tongue because their ethnic language has no script. This leads to the prediction that this ethnic group in Thailand will be lost in about twenty years. Regarding language maintenance and preservation, or potentially revival, Wurm (1998:196) suggests as follows:

“to study seriously endangered or moribund languages
in as much detail as it is possible as far as this is possible
as long as suitable speakers and informants are still
available and accessible.”

Thus, the Samre language should be studied, and as much documentation as possible regarding both language structures and the cultures should be compiled. Since the

¹ This paper is a part of the research project “A Semantic Thesaurus of the Samre Language: A Reflection of their World View at the Final Stage of Language Endangerment.” The two -years project has been sponsored by the Ministry of University Affairs and The Thailand Research Fund.

phonology and syntax of Samre has been studied (Pornsawan, 2001), the Samre's world view should be investigated.

This article attempts to introduce the Samre's world view, their belief focusing on sorcerer spirits. The data has been collected from direct elicitation, written and oral interviews, observation of interactions in daily life, and from participant observation in important ceremonies.

2. General background about the Samre

History

Little is known about the origin and history of the Samre in Thailand. It was noted in an article as early as 1984 that the Samre are located in the Trat Province of Thailand (Theraphan). Mrs. Thet Rattanamun, then 85 years old, reported that her grandfather had died in the forest near the village. Therefore it can be assumed the Samre have lived on the border with Thailand for nearly 200 years.

Population in the Community

Formerly, the Samre lived as a closed community of about 70 families. Because the Samre had lived in remote areas, the Samre were gradually reduced in numbers by malaria and other illnesses. The Thai government moved the Samre to live in an area provided for other groups, their present location. The other groups were the Khmer — who received alien registration from Hong Island, and the local Thai and the Northern Thai, who moved to work in the ruby mines about 20 years ago.

Today, there are about 140 Samre living in four villages in Amphoe Bo-Rai. They settle in areas surrounded by hills. The Samre community of Ban Mamuang consists of 15 families or approximately 60 people. There are 8 Samre families in Ban Nonsi, about 40 people. A few families live in Ban Klong On, about 40 people. And, one family lives in Klong Sanoo.

Costume

In ancient times, the Samre didn't know how to weave, so they made their clothing from sacks which they begged from the Thai people. Men used only one piece of the sack tied up around the lower parts of their bodies. Women, however, bought needle from the local market and used the outer husk of pineapples as thread for sewing their clothing. Nowadays, both sexes buy ordinary clothes in the Thai markets. Women wear sarongs and blouses or T-shirts, and younger women wear trousers. Samre men prefer black wide trousers and shirts, or leave their upper body naked. They like to tattoo their arms and backs to protect themselves against dangers, such as poisonous animals and other evils.

Houses and villages

The Samre construct their houses on bamboo stilts, with woven bamboo forming the walls and floors, and thatched roofs or corrugated iron. Instead of nails, they used lashings of cord, rattan or bamboo strips for fixing the construction materials together. A steep ladder leads to a small porch, where guests are welcome. There is a step leading to a higher level, where the living and sleeping area is located. The interior consists of a single room with one or two hearths above the sleeping places. Each house contains a shrine for the sorcerer spirits, where alcohol or sweet water are placed as offerings. The furnishings are quite simple, such as sleeping mats, mosquito nets, baskets, and a few utensils such as pots and gourds. Some families have Buddhist altars in their houses. The fireplace, located at the rear or beside the house, is used both for cooking and heating.

The Samre village of Ban Mamuang has very few fences to mark off the compound area of one household from that of the neighbor. The family may have small outbuildings to store rice and other agricultural products next to the main house. Like in almost all tribal communities, house construction, is done on a shared – labor basis.

Agriculture

Although the Thai authorities have provided about 1 Rai (2.5 Rai equals 1 acre) to each family for living and cultivation, the Samre are not able to produce enough rice to support their daily diet throughout the year. Besides rice they grow cassava, cucumbers, pepper, chillies, and other sorts of vegetables.

Many Samre depend on forest products to supplement their diet. The most important materials for the Samre are bamboo and rattan. Bamboo is used for weaving baskets and for producing all kinds of containers, crossbows, arrows, and many more items for daily use. They gather edible plants, such as bamboo shoots, young rattan sprouts, yams, palm shoots, mushrooms, lettuce, and ginger, and wild fruits such as bananas, mangoes, jack-fruit, wild lychee, and others. In addition, the Samre gather herbs that can be used as medicine. Some of these they consume, and some are sold to the local markets and even to traders from Bangkok. They hunt all kind of animals inhabiting the forests and fields. In river and streams they catch fish, crabs and shells, by nets, traps, and bare hands.

Since the Thai government now imposes heavy fines for destruction of the forest, this regulation has caused the Samre difficulties in finding sufficient for their livings. Therefore, some Samre turn to wage labor in orchards and on plantations, picking fruit and nuts such as pineapple, rambutan, cashew nut, durian, lychee, or working with other trees, such as palm tree, rubber tree, etc. Some of them work as employees at tourist attractions on Chang Island, in Rayong, in Pattaya, in Sattahip, or even in Bangkok.

Some Samre keep a few domestic animals, such as ducks and chickens, for private consumption or occasionally for sale. A few richer families possess cattle. Dogs are trained to locate and dig out edible roots.

Samre men and women like to smoke, and drink rice wine. Some elderly Samre people can still remember that they once fermented rice into rice wine and consumed it during festivals. Betel chewing is popular among both sexes.

Crafts

The Samre are skillful in weaving baskets, trays, and containers, and fish traps of bamboo and rattan. Many of them, staying two or three nights in the forest, gather the materials for weaving and sell their products to the Thai people.

Society

The Samre are a peaceful and gentle people. The Samre family is a small patrilineal unit. The father has the predominant role as the leader of the family. The inheritance is split among the family members. Samre men are principally monogamous. Divorce and separation do occur.

The Samre have been absorbed by the Thai people and all of them have Thai identity cards, so they have to accept the authority of the local village administrator. Moreover, they have incorporated into their lifestyles some religious and communal affairs from Thai customs.

3. The Samre beliefs and practices

3.1 General background of the beliefs

The Samre were a very superstitious people until recent times. As a result of the influence of the Thai people, the Samre gradually adopted Buddhism, but still practise animism. The Samre still believe in many superstitions, which affect every area of their lives. Spirits can be both evil and good. The evil spirits are those who had died unnatural deaths or malevolent spirits /ក្រាម្មឋល្ម តាផ ១០N/. The good spirits are the ancestral spirits /ក្រាម្មឋល្ម ក្រស្ម) ម្ម/ (but they do not have a developed ancestor worship cult), the household gods /ក្រាម្មឋល្ម ប៊ុន ១៣៣៣/ (existing in a small shrine near the houses), the gods in big trees /ក្រាម្មឋល្ម ១៣៣៣/, the spirits that protect particular areas of the forest /ក្រាម្មឋល្ម សាម្មស្ម/, and the sorcerer spirits /ក្រាម្មឋល្ម ម្ម១៣/. Some of the Samre are married to Kasong's women², who worship their own ethnic spirits -- the household spirits /ក្រាម្មឋល្ម ត ៣/ (dwelling in a small basket with a lid and placed in the bedroom). The most important spiritual being is the sorcerer spirit.

3.2 Cause of beliefs in the sorcerer spirits

² Sunee Kamnuansin (2002) states that the Kasong people live mostly in Ban Klong Saeng, Ban Danchumphon and Ban Padaw of Borai district, Trat province. The language is generally known as Chong of Trat according to Martin (1974) and Headley (1978, 1985), whose language belongs to the Pearic branch of Mon-Khmer subfamily within the Austroasiatic family.

³ The household spirits seem to be the most important spirits among the Kasong people, especially among female. Every Kasong woman who has been married through the means of a ceremony for the household spirit must build a new house, and as a result, house her own household spirit when she has her first child. At present, there are about six families who worship both the sorcerer spirits and the household spirits in Ban Mamuang, Trat province.

The sorcerer spirit seems to be a generic term for the supernatural powers existing in the natural surroundings, especially in the forest. Some spirits desire to live with the Samre people, so the spirits make someone sick when he or she goes to gather things in the forest. It is believed that these spirits can contact the Samre people through a medium who called a “sorcerer.” Thus, the patient’s relative goes with 2 candles to see the sorcerer to ask her to determine the cause of his or her illness.

3.3 People who take the role of a sorcerer

A few Samre, who have been instructed by former sorcerers, take the role of sorcerers -- inviting the sorcerer spirits to dwell in the body so that the human can communicate with the spirits. The Samre strongly believe in the fortune-telling skills of their sorcerers; thus the sorcerers are highly respected as “doctors” or $\mu \exists \kappa \eta \alpha \mu \upsilon \perp \upsilon \chi \mu \omicron \exists \tau /$. In former times, both sexes were able to fulfill the role of sorcerers, but only the ones who were weak-spirited and could easily be taken possession of by the spirits. Nowadays, there are only 2 women who have accepted to be sorcerers for the Samre.

When the sorcerer is asked to predict the future for someone, she places the candles on a bowl containing milled rice. Then she moves a veil around her neck to cover her head. Both of the hands holding the bowl begin to shake. When the spirit enters her body, the bowl is pushed away. She will hold a lit candle over one palm, and will then describe which spirit is causing the illness or calamity and prescribe the necessary sacrifices. After finding out that the sorcerer spirits want to live with the patient, the patient’s relative has to accept the spirits by providing them with some offerings; they are, a couple of small-cone shaped containers made of banana leaves, and 7 candles. He or she will light a candle and tell the spirits that the ceremony to honor the spirits will be performed on the third lunar month. Then, the representative asks the spirit to make the patient recover from their sickness and misfortune.

3.4 The Ceremony for Worshipping and Playing with the Sorcerer Spirits

A. Time for Holding the Ceremony

The Samre hold ceremonies to honor and play with the sorcerer spirits during the waxing moon of the third lunar month to the fourth lunar month, except for the Buddhist day of worship. Though at first the ceremony happened because they were afraid of being sick if they neglected to worship the spirits, later the ceremony has been held every year and it has become a traditional rite. Some of them say that if they honor to the sorcerer spirits, then the sorcerer spirits protect and help them in many ways.

B. The Preparation for the Ceremony

- Before the ceremony starts, each family builds an altar, a small shelf made of wood, located above the sleeping places, where the offerings will be placed. The altars are symbols of paying respect to the spirits, and it is believed that the sorcerer spirits have stayed in the house with the family.

- At least one day before the ceremony will start, the hosts go to find people who will take the roles of sorcerer and drummer. Apart from their wages, about 100 hundred baht each, the hosts give them lit candles and a little cup of liquor, inviting them to accept the roles. After that, they will tell their relatives and neighbors to join the ceremony.

- During the festive day, the host family members are busy preparing the offerings, which are as the followings:

- an offering to the spirits called “Bai Sri”, a bowl of cooked rice decorated with three levels of banana leaves around the bowl; 5 pieces of ready - made banana leaves for the first level, 4 pieces for the middle, and 3 pieces for the top. A small cone - shaped container, made of banana leaves, covers the rice. A round red betel nut is put on the top of the cone.

- a Khmer – style offering called a “Kater” /κατη↔⊥↔/, made of a square-shaped frame of banana tree with four bamboo sticks as its legs. Four candles are put at each corner. At the center, a round red betel nut and three jack-fruits, rolled and tied with unbleached cotton thread, are put close together.

- a couple of small cone - shaped containers made of banana leaves, with a candle in each one.

- three incense sticks

- a bottle of hair oil

- a bottle of sugary water, red or green

- a mirror

- a tin of powder

- a bowl containing milled rice, unbleached cotton thread, and whole turmeric roots

Special offerings must be prepared for some spirits according to instructions previously given by the sorcerer, for example, chicken, sweets, cooked rice, and curry etc. While a sorcerer is being possessed by a spirit, she might eat the food to favour the spirit. Apart from food, the hosts should prepare some tools they had with them when they were ill, such as a gun for hunting animals, a knife for cutting rattan, etc.

C. The Researcher's Observation on the Ceremony

The ceremony can be held by many families together. The researcher, as a participant, joined the ceremony on February 11th, 2002, at Bunmee's house, 40 Muu 3 Ban Mamuang, Borai District. The following is some interesting points gained from the observation and from the written and oral interviews.

• The Hosts

There were six families, acting together to hold the ceremony for the family members accepting the sorcerer spirits. They were 1) Mrs. Saengcan Rattanamun and two of her daughters, Renuu and Bunlek. 2) Mr. Bunmee Rattanamun and his children 3) Mrs. Jae Rattanamun and 5 grandchildren 4) Mrs. Panthip Rattanamun, her children and her husband 5) Mrs. Sawej Rattanamun, her husband and children and 6) Mrs. Sang Samli.

• The Sorcerers

At the ceremony on February 11, 2002, there were 5 sorcerers altogether including Mrs. Saengcan (77 years old), Mrs. Sangwan the sorcerer of Bunmee's and Ponthip's spirits (61 years old), Mrs. Jae (77 years old), Mrs. Sawej (66 years old), and Mrs. Sang (63 years old). All of them told me that they were unconscious while they had been taken possession of by the spirits, and that if they were conscious they would be too embarrassed to do such activities. It was obvious that all of the sorcerers were old, but they seemed to be able to perform the ritual activities more actively than in their usual lives. Regarding their clothing, some of them informed that they could dress more-or-less as usual, but avoiding any stripe because it would be like the stripe of snakes that the sorcerer spirits are afraid of. Most of the women who regularly act as sorcerers need to refuse to eat snake, otherwise they will be punished by the sorcerer spirits.

• Steps for Worshipping Sorcerer Spirits

The ceremony usually starts around 8 p.m. at night, and it did so on the occasion.

(1) Before the ceremony took place, the hosts lit a candle to tell their sorcerer spirits that they would perform the ceremony that night. All of their spirits were invited to enter the sorcerers, who asked the spirits to take good care of everything.

(2) Then the hosts lit another candle and three incense sticks to worship the household gods, providing them with a little cup of liquor and a bowl of cooked rice. The offerings were placed at the sleeping places or at the spirit houses outside.

(3) Trays of offerings were brought by the representatives of the households to the meeting area, and placed either on the house or on the ground nearby (under or without shelters).

(4) When everybody had come together, the sorcerer placed the bowl in front of herself. She lit a candle and threw some milled rice inside the bowl in the tray. Then she moved a veil around her neck to cover her head. She held the bowl with both hands. Firstly, the drummers started to hit the drum in a rhythm called $/\chi \leftrightarrow \leftrightarrow \nu \kappa \diamond \cup \exists \nu/$ -- the inviting rhythm for inviting the teacher of all spirits. Next, they changed into another rhythm called $/\pi \alpha ? - \pi \eta \epsilon \perp N/$ -- the inviting rhythm for other spirits to enter the sorcerers. Some of them sang the inviting songs, and the drummers hit the drum quicker and quicker. After a while, the sorcerer's body started to shake, which meant a sorcerer spirit had entered her body.

(5) While a sorcerer spirit was dwelling in the sorcerer's body, she danced in accordance with the rhythms of the drums. Formerly, there were only 3 rhythms for dancing; they are $/\sigma \alpha \alpha \mu \tau \eta \perp \nu/$, $/\pi \eta \epsilon \epsilon N \diamond \iota \leftrightarrow \perp \omega/$, and $/? \iota \nu \chi \alpha \exists \nu/$. Some spirits preferred specific rhythms, so they asked for those rhythms. In present times, modern Thai rhythms have been included, called "sha-sha-sha" and "Ram Wong". These new rhythms make older Samre people uncomfortable, but they are very popular among the younger Samre. From time to time, she stopped dancing and talked with the hosts. She often asked who had made the "Bai Sri" for the ceremony, sending a liquor as a reward to her or him. Some spirits liked to dress up with the hair oil, the comb, the powder, and the mirror (the spirits used the back side instead of the front side of it). Some spirits preferred to try the special menu as their favourite food, provided by the hosts, including betel nuts, cigarettes, etc. Some spirits acted as if they were carrying out an activity in the forest, such as cutting rattan, digging yam, aiming at an animal with a gun, fishing etc. These actions imitated the host's actions when they became ill, and always made the audiences amused and cheerful. Some of the hosts insisted that they never told the sorcerer what they had said exactly at that time, but that sorcerer could repeat their speech correctly.

The spirits had entered the sorcerers to talk and play with their hosts. They greeted all the members of the family. If the spirit of a wife had entered the sorcerer, the spirit often called for the husband as if they were "friends," and the Samre might refer to the spirit as "Phii Kloe" which meant 'the spirits who are friends.' Some family had a representative to chat with the spirit, and declared again that the family had held the ceremony as previously promised, so they would like to ask the spirits to take good care of all of the members. The hosts might inquire about their dead relatives, about how they were in the after life. If the spirits had anything to warn the members about, they would. Before the spirits left, they gave blessings to the family members, tied a thread round the wrists of the members, and blew them with a chewed -- turmeric root to protect them.

(6) The arrival and departure of the spirits happened in a circle, from the first to the last of all the hosts' spirits. The Samre celebrated with dancing, singing and drinking during the night. Everyone enjoyed the activities. Taking part in singing the

inviting songs was not obligatory for all in the ceremony, but most of them helped each other to sing the songs, which have been sung from generation to generation.

(7) The signal of the departure of the last spirit was made known by a special drum rhythm – a Khmer style -- called “Tung Krak.” The sorcerer, then acted in a similar fashion as when the spirit had first entered the body – holding the bowl and following the whole procedure. After that, the hosts and the sorcerers brought the trays of offerings to place on the sorcerers’ shelves at their houses. They lit candles to announce again that this year’s ceremony had finished. The trays would be left on the shelves for three days before they would eventually be thrown away.

- Some Additional Observations by the participant

Participants

It was stated that the ceremony could be counted as a big festival for the villages because there weren’t any other entertainments. In the previous days, there were more drummers than at present. At Ban Mamuang, there are only 7 drums left now. They made the drums from a piece of jack-fruit, digging a hole in it. Then, they stretched over the hole a piece of Cervidae skin. A lot of people from the villages nearby joined the ceremony. Apart from the Samre, some came to sell food, and some came to see because they were curious about a strange event. However, these days the ceremony is not well-known among outsiders.

On February 11th, 2002, about 100 people joined the ceremony including the Samre people in Ban Mamuang and Ban Klong On, and also the Thai and the Khmer people in these two villages. Some Thai officers, the public health officers and the head of the two villages, have occasionally joined the ceremony. However, most of the Thai who live some distance away, such as in Amphoe Borai, do not know about this ceremony.

Additional information

Although most of the Samre have held the ceremony for sorcerer spirits every year, some families do so only once every three years. If they want to stop holding the ceremony that year, they can ask the sorcerer to inform the spirits before the first ceremony of the year has started.

There are a few Samre who don’t have to hold the ceremony for sorcerer spirits because they have never been made sick by the spirits; however, some of this group also accept to worship the spirits. For example, Mr. Bunmee said, “My parents have honored the spirits, so I do the same as they have done.”

4. Conclusion

Since ancient times, the spirits have been believed to be responsible for every major and minor disaster in the community. Thus, the religious traditions of the Samre are intimately bound up with the local village spirits, especially the sorcerer spirits. The Samre don’t have a written law among their community, however, these supernatural beings take the important role of advising and reminding people to do good things, through the sorcerers. Furthermore, if someone does not follow these ideals, for example by cutting down the big trees, or speaking or acting impolitely in the forest, it is firmly believed that he or she will become sick due to the spirits’ protestation.

Lately, the Samre have been absorbed by the Thai people; however, the Samre have not yet completely deserted their customs and been assimilated into the Thai;

they still hold their communities together by having respect for their sorcerer spirits while also adopting Buddhism from the Thai tradition.

Fear of the spirits is an ever-present terrifying factor even for those Samre who have become Buddhists. When they are worried, they sometimes go to see Buddhist monks acting as astrologers. However, they also go to see the sorcerers. Therefore, although they are officially considered Buddhists, the Samre have retained their traditional animist beliefs and superstitious practices and rituals.

Although the Samre language is restricted to only about twenty Samre speakers, the ceremony for their sorcerer spirits has been performed by most of the Samre. It can be recognized as the only unique ritual of the Samre. This ritual might be retained or lost, depending on the reactions of this minority group towards their beliefs, which is increasingly affected by the “civilized world.” Trying to retain the Samre language and culture is very hard, but the effort should be made. Teenagers and young adults who have either lost their original traditional language and culture, but still live within the speech community, should be encouraged to try to get reacquainted with their heritage and to take part in the performances of the traditional cultural activities.

Studying the Samre’s world view, focusing on the sorcerer spirits, informs those who might be concerned with this ethnic group, such as local government officers, public health officers, and foresters. If they apply this knowledge as a device to work for Thai nation development, they will get more cooperation from the people in the community.

REFERENCES

- Diffloth, Gerald. 1974. “Austro-Asiatic languages.” *EB* II: 480-484.
- Malone L., Dennis. 2001. *MKS* 31 :141-152.
- Pornsawan Ploykaew. 2001. *Samre Grammar*. Ph.D. dissertation. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University.
- Sunee Kammnuansin. “The Syntax of An Endangered Language: A case Study of Kasong.” In *Proceedings of the 8th International Conference on Thai Studies*, January 9-12, 2002.
- Suwilai Premsrirat. “Language Endangerment in Thailand.” In *Proceedings of the 8th International Conference on Thai Studies*, January 9-12, 2002.
- Thomas, David D. and Robert K. Headley. 1970. “More on Mon-Khmer subgroupings.” *Lingua* 25 (4): 398-418.
- Theraphan L-Thongkum. 1984. “Samre Language” *JTU* 15 (1): 116-128. (in Thai).
- Wurm, A Stephen. 1998. “Methods of Language Maintenance and Revival, with Selected Cases of Language Endangerment in the World.” In Matsumura, K. ed., *Studies in Endangered Languages* (1): 191-212.

SEMANTIC THESAURUS OF SAMRE LANGUAGE: A REFLECTION OF THEIR WORLD VIEW AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE ENDANGERMENT⁴

Pornsawan PLOYKAEW⁵

1. Introduction

1.1 Background knowledge about the Samre in Thailand

Geographical setting

The Samre in Thailand have lived as a closed community near the Thailand border with Cambodia. They are located at Ban Mamuang about 60 people from 15 households), Ban Nonsi (about 40 people from 8 households) and Ban Khlong On (about 40 people from 8 households), all of which are in Tam Bon Nonsi, Amphoe Bo-rai, Trat Province. The people call themselves and their language ‘Samre’ /σαμ⊗εε/.

Language Classification

The Samre language was grouped into the Pearic branch of Mon-Khmer language subfamily with Chong, Kasong, and Sa-oach (Suwilai, 2000 cited in Noppawan 2003).

AUSTROASIATIC

|

⁴This paper is a part of the two-year research project (1st July 2002- 30th June 2004), sponsored by the Ministry of University Affairs and The Thailand Research Fund. The mentors are Assos. Prof. Suwilai Pemsrirat and Assos.Prof. Somsak Srisontrisuk.

⁵A Lecturer, Department of Foreign Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

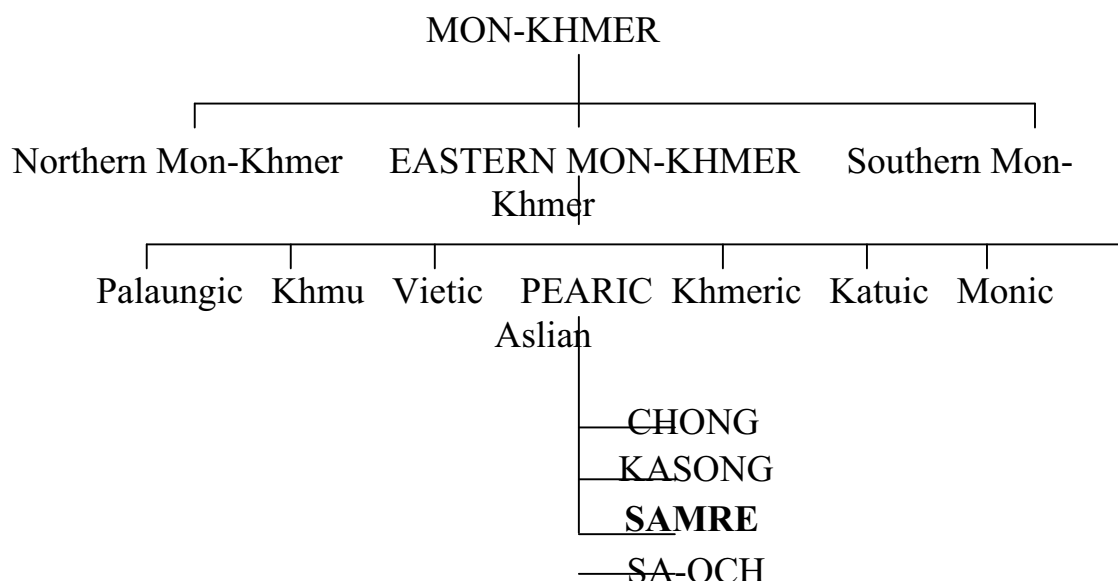

Figure 1: Austroasiatic language family (Adapted from Suwilai, 2000, cited in Noppawan, 2003)

1.2 Samre as an Endangered Language

The Samre language in Thailand is classified as a language in the final stage of language endangerment (Pornsawan, 2001), where reversing language shift seems to be impossible. In Bo-rai district, the Samre language is a small language surrounded by various groups of people. The speakers are few in number. At the moment only twenty Samre speakers are found. Only one or two speakers live in houses which are located in the vicinity. Among the Samre speakers, both Thai and Samre are used, but Thai is more frequent. The degree of their Samre speaking abilities are not the same. There are only two Samre people who remember the majority of Samre words. They are 78 and 74 years old now. When the researcher asked them some words, they took time to recall words and often forgot some. The Samre language has undergone various changes -- a great number of loan words as well as modified phonology and syntax -- as a result of Thai influence. Moreover, the already limited number of Samre speakers is steadily falling, and the average age is over fifty-five. They seldom use their language, and some of them have totally shifted to use the Thai language. Moreover, the children have not learnt to speak their mother tongue for the reasons that the Samre language does not have a writing system and it is seen as shameful to speak Samre. Most of the people are not likely to take further steps for their own language preservation. It may be assumed that in about twenty years if nothing is done, when the current speakers die, the Samre language in Thailand will be lost (complete language death).

The study on Language Endangerment in Thailand revealed that there are fourteen small minority language endangered at different levels of severity (Suwilai, 2002). For those languages in the most seriously endangered group (such as Samre, Kasong and Sa-Och), where reversing language shift seems to be hopeless, it was

suggested that as much documentation should be produced as possible, regarding both language structures and cultural studies.

Since the phonology and syntax of the Samre has been described (Pornsawan, 2001), it was decided that some linguistic data related to cultural studies should be investigated. However, regarding the Samre speakers' performance in using their mother tongue, they can not tell any folktales, proverbs, or sing songs in Samre. They always speak Samre mixed with some Thai loan words. Their productive ability in using the Samre language is obviously limited; though most of them can remember some of the Samre words and therefore exhibit a receptive ability, their productive ability is decreasing rapidly. According to semantic field theory, the vocabulary of a language is a system of interrelated lexical networks, organized into areas (Crystal, 1992). Thus it is considered as a semantic system of a language which can be used to describe the speakers' thought. This lead the researcher to conduct the project "Semantic Thesaurus of Samre Language: A Reflection of Their World View at the Final Stage of Language Endangerment."

2. Research Questions

The research question was: "Can semantic field investigation of Samre lexicon at the present time reveal any of their traditional world views?"

3. Objectives

This research aimed to compile and categorize the Samre vocabulary items into a format of grouping words by related meanings (semantic fields) according to the Samre speakers' judgement, which in this paper will be referred to as the "thesaurus." The result - the Samre thesaurus - would be useful for identifying or investigating the Samres' world views, if any still remain among this ethnic group.

4. Methodology

Informants:

There are now 21 Samre people who can speak the Samre language. Their proficiency in the Samre language varies depending on factors such as age, the frequency of use and their attitude toward preservation of the language. Key informants for this study were Mrs Saengcan Rattanamun (78 years old) and Mr. Sin Rattanamun (74 years old) because their Samre language competence and performance were the best among all of the speakers. However, others also participated in providing data.

Instruments:

Wordlists of basic vocabulary and cultural words were adjusted from the Samre Wordlist of 3010 words (Pornsawan, 2001), which was mixed together with Samre and Thai loan words. It was used as a tool for a well-prepared eliciting of the semantic data of the Samre language. The Chong Wordlist (Siripen, 2001) and the

Kasong Wordlist (Noppawan, 2003) were also used to compare with the new data in order to find cognates of the three languages, which are in the same branch of the Pearic family. Two questionnaires – “*General Information of the Samre*” and “*The Samre’s Traditions, Beliefs and Ceremonies*” were used to elicit more information from all the Samre, whether though he or she could speak the language or not. Everyone was able to participate in the activities and/or provide information for the project.

Data Collection:

The researcher collected the data from October 11, 2002 to February 17, 2004. The informants were asked to provide vocabulary items according to various semantic fields, (adjusted from the Samre Wordlist (Pornsawan, 2001). The words were re-organized and their meaning rechecked, as well as an explanation provided when it was necessary. The data corpus was collected on audio-tape, and was transcribed from the tape using phonetic alphabet. The transcription was accompanied by a Thai translation.

Direct elicitation such as written and oral interviews, observation of interactions in daily life, and participant observation in important ceremonies were also used to access appropriate information. A camera was used for taking pictures of the Samres’ activities. A video tape recorder was used to document the ceremony for worshipping and interacting with the sorcerer spirits.

Data Analysis:

The data was analyzed and described. It was keyboarded using Microsoft Excel because this software was convenient for reordering, sorting and editing. Each word was categorized into at least one semantic field and its grammatical function identified according to the Samre speakers’ judgement. Then English glosses were provided by the researcher. Those words were compared with the Kasong (Noppawan, 2003) and Chong (Siripen, 2001) in order to find sets of cognates among languages in the same branch. Thus, the Thai loan words were deleted from the initial set of 3010 words. The data was rechecked with Samre speakers for accuracy and clarification approximately a dozen times before the final draft of the thesaurus. Some semantic fields which appeared to be significant were further investigated using ethnographic techniques – it typically involves the participant observation of naturally occurring discourse within particular social groups and communities (Crystal, 1992).

5. Semantic Thesaurus of Samre language

5.1 Summarized of Samre phonology and word structure

There are 21 consonants in the Samre: /π, πη, β, τ, τη, δ, χ, χη, κ, κη, ʔ, μ, ν, ʃ, N, σ, η, λ, ρ, ω, φ /. All of them can occur initially in a word. Only the following consonants can occur finally: /-π, -τ, -χ, -κ, -ʔ, -μ, √ν, -ʃ, -N, -η, -ρ, -w, -φ /. The consonant clusters found in Samre are /πλ-, πρ-, πηλ-, πηρ-, τρ-, τηρ-, χρ-, κλ-, κρ-, κηλ-, κηρ-, μρ-, σρ- /.

The vowel phonemes of Samre are composed of nine short vowels: /ɪ, ɛ, ʊ, ε, ↔, ɔ, E, α, /, nine long vowels: /ɪ:, ɛ:, ʊ:, ε:, ↔:, ɔ:, E:, α:, :/, and three diphthongs: /ɪ↔, ɛ↔, ʊ↔/.

The Samre, which is in a transition stage of becoming a tonal language, has two supra-segmental features -- pitch and voice quality-- with different status. Pitch or “tone” is used as the principal component of contrasts. There are three contrastive tones. They are a mid level tone (unmarked), a mid-low tone (marked by / ∃ /), and a high falling tone (marked by / ⊥ /). Moreover, a breathy voice quality of the vowels may occur in a secondary non-contrastive role (its occurrence is optional and varies with each individual).

5.2. Semantic arrangement and organization of the thesaurus

5.2.1 Semantic arrangement

The data in the Thesaurus of Samre are arranged according to the semantic domains as follows.

1. Geographical features, natural phenomena
 - 1.1 Weather phenomena
 - 1.2 Forest and mountain
 - 1.3 Water and water sources
 - 1.4 Soil and minerals
 - 1.5 Time
2. Plants
 - 2.1 General parts of plants and verbs or states associated with plants
 - 2.2 Names of trees
 - 2.3 Fruits
 - 2.4 Tubers and vegetables
 - 2.5 Herbs and spices
 - 2.6 Rice
 - 2.7 Various kinds of plants and plant products
3. Animals
 - 3.1 Domestic and wild animals
 - 3.2 Fowls
 - 3.3 Insects and spiders
 - 3.4 Reptiles
 - 3.5 Fish and amphibians
 - 3.6 Words associated with animals
4. Human body and function
 - 4.1 Head and face
 - 4.2 Body
 - 4.3 Limbs and bones
 - 4.4 Buttock
 - 4.5 Blood and bodily excretions
5. Life cycle and health
 - 5.1 Life cycle
 - 5.2 Sickness, treatments and medications for diseases
6. Postures and actions
 - 6.1 Actions associated with head and face
 - 6.2 Actions associated with mouth

- 6.3 Actions associated with hand
- 6.4 Actions associated with body
- 6.5 Actions associated with leg and foot
- 6.6 General actions or states of being or changing
- 6.7 Directional movements
- 7. Mental activities, states, and emotions
 - 7.1 Think, remember, understand, decide, believe, determine, etc.
 - 7.2 Pleased, angry, disappointed, frightened, shy, worried, etc.
 - 7.3 Sensations
 - 7.4 Personalities
- 8. Livelihood
 - 8.1 Hunting, weaving, farming
 - 8.2 Fishing
 - 8.3 Tools, fabricated objects and weapons
- 9. Food
 - 9.1 Food preparation and cooking terms
 - 9.2 Utensils
 - 9.3 Fire
 - 9.4 Foods
 - 9.5 Betel, liquor, tobacco, milk
 - 9.6 Food ingredients
- 10. Wealth and possession
 - 10.1 Houses and shelter
 - 10.2 Household necessities
 - 10.3 Commerce, wealth, poor
 - 10.4 Cloths and ornaments
- 11. Society
 - 11.1 People and ethnicity
 - 11.2 Pronoun and kinship terms
 - 11.3 Social interactions
- 12. Religious and arts
 - 12.1 Beliefs and spirits] Traditional ceremonies
 - 12.2 Music and entertainment
- 13. Descriptive
 - 13.1 Number and quantity
 - 13.2 Size, shape, color
 - 13.3 Demonstrative, distance
 - 13.4 Measure and units
 - 13.5 Qualities
- 14. Grammatical elements
 - 14.1 Collective nouns and classifiers
 - 14.2 Question words
 - 14.3 Pre-verb elements and Post-verb elements
 - 14.4 Initial and final particles
 - 14.5 Prepositions and Conjunctions
 - 14.6 Useful words and expressions

5.2.2 Organization of the thesaurus entry

There are altogether around 1495 entries in the thesaurus. The majority of the main entries are single words, and a few are compound words or phrases. The

subentries are mainly compound words and phrases which are semantically related to the main entries. Main entries and subentries are both printed in bold. The subentries are indented from the main entries.

The contents of an entry include the phonemic form of the Samre word (the phonetic realization is not provided here which might present an uncertainty of pronunciation to the general reader due to this thesaurus focuses on semantic field of lexical items rather than pronunciation). Then the part of speech is given followed by its Thai gloss as well as English gloss. For clarification of some entries, such as verbs or grammatical words, example phrases or sentences are given after *ex:....* In case the main entry or subentry has more than one meaning or function, the subscript numbers 1 and 2 appear at the end of the head word.

Main entry₁	v. Thai gloss; English gloss.
	<i>ex:examples</i>
Sub-entry	<i>vp.</i> Thai gloss; English gloss.
	<i>ex:examples</i>
Main entry₂	
	

Since the thesaurus emphasizes semantically related groupings, the sub-entries of a many entry sometimes contain words that may not be related in their pronunciations but are semantically related and these occur under the same main entry.

The following entries illustrate the same word with different meanings and the main entries and the subentries.

တာၤက	₁ n. น้ำ; water.
တာၤက ပုက	n. น้ำฝน; spoil water .
တာၤက ပါးဒဲက	n. น้ำขึ้น; high tide.
တာၤက	₂ adj. เปื้อน; splash.
	

5.2.3 Alphabetical order of phonemic symbols in lexical entries

Words are grouped according to their semantic fields and each group is alphabetically ordered. Consonants are horizontally ordered according to their points of articulation. The order of initial consonant is /π, πη, β, τ, τη, δ, χ, χη, κ, κη, ?, μ, ν, /, N, σ, η, λ, ρ, ω, φ, πλ, πρ, πηλ, πηρ, τρ, τηρ, χρ, κλ, κρ, κηλ, κηρ, μρ, σρ/.

The final consonant order is /π, τ, χ, κ, ?, μ, ν, /, N, η, ρ, ω, φ /.

The vowel order is / ι, ι:, ε, ε:, E, E:, ∞, ∞:, ↔, ↔:, α, α:, υ, υ:, ο, ο:, , ,: , ι↔, ∞↔, υ↔/.

The order of tones is / “T1”– a mid level tone (unmarked), “T2”–a mid-low tone (marked by / ∅ /), and “T3”–a high falling tone (marked by / ⊥ /).

6. The Samre world views

The Samre language at present is dramatically shifting into Thai and losing its own words. According to the data, there are only about 1343 Samre words left now. Each area consists of a small number of lexical items. This seems to be insufficient for componential analysis of the lexical items in those semantic field due to the two main problems – the fading out of sets of meanings and the low capability of the speakers to distinguish meanings (Nida, 1973). However, the remaining Samre vocabulary items in certain semantic fields can be used as an indication for further investigation using ethnographic techniques in order to document the remaining of the Samre world views at present. A brief discussion according to semantic fields follows:

Human: Body and Personalities

Physically, the majority of Samre have a distinctive physical appearance, being darker skinned than the average Thai. They seem rather shorter than other local people. Their mouths are quite thick and their hair is mostly curly (Burling, cited in Kannika, 1979) Presently, it is more difficult to distinguish them because they have inter-married extensively. They dress like Thai people in the countryside.

Most Samre people have black teeth on account of chewing areca nuts and betel leaves. Samre men and women like to smoke, and drink rice wine. Some elderly Samre people can still remember that they once fermented rice into rice wine and consumed it during festivals. Betel chewing is popular among both sexes.

Houses

The Samre construct their houses on bamboo stilts, with woven bamboo forming the walls and floors. Roofs are of an acute angle made of *Zalacca* leaves. Instead of nails, they use lashings of cord, rattan or bamboo strips to fix the construction materials together. There is a step leading to a higher level, where the living and sleeping area is located. The interior consists of a single room with one or two hearths above the sleeping places. Each house contains a shrine for the sorcerer spirits, where alcohol or sweet water are placed as offerings.

Livelihood

Traditionally, most Samre are poor, thus their way of life is very simple. Many Samre depend on forest products to supplement their diet. They are skillful in weaving baskets, trays, and containers, and fish traps of bamboo and rattan. Many of them, staying two or three nights in the forest, gather the materials for weaving and sell their products to the Thai people. They gather eatable plants, such as bamboo shoots, young rattan sprouts, yams, mushrooms, lettuce, and ginger, and wild fruits such as bananas, mangoes, jack-fruit, wild lychee, and others. In addition, the Samre gather herbs that can be used as medicine. Some of these they consume, and some are sold to the local markets and even to traders from Bangkok. They hunt all kind of animals inhabiting the forests and fields. In river and streams they catch fish, crabs and shells, by nets, traps, and bare hands.

Some Samre keep a few domestic animals, such as ducks and chickens, for private consumption or occasionally for sale. A few richer families possess cattle. Dogs are trained to locate and dig out eatable roots.

Food

Traditionally, Samre people consumed only food from the jungle. As the availability of those foods declined, the Samre people had to start eating chickens and vegetables – cucumbers, egg plants, etc. They eat non-glutinous rice as a main dish with a fish source and chili and boiled or fresh vegetables. Sometimes they may have roasted or cooked wild animals with curry (with chili and salt but without coconut cream). Cooking utensils include clay pots, three stones for a fire place and firewood, coconut shell ladles and bowls.

Beliefs and spirits

For some time before 1950, there were no doctors and hospitals in the Samre villages. When people were sick, they were hopefully cured by herbs and the magic of self-styled doctors. For example, the local doctors chewed areca nuts to cure common fever for people. Most of the Samre report having been bitten by poisonous snakes and report having been cured by the local doctors. Even with some serious diseases like Malaria, some of them report having been cured by the wisdom of their ancestors, as taught to the descendants.

The inferences that can be made from the Samre thesaurus reveal that the Samre have been a very superstitious group until recent times. The most important spiritual beings are the sorcerer spirits (the generic term for the supernatural powers existing in the natural surroundings, especially in the forest). It is believed that the spirits desire to live with the Samre people, so the spirits make someone sick when he or she goes to gather things in the forest. These spirits can contact the Samre people through a medium who called a “sorcerer.”

When the sorcerer is asked to predict the future for someone, she places the candles on a bowl containing milled rice. Then she moves a veil around her neck to cover her head. Both of the hands holding the bowl begin to shake. When the spirit enters her body, the bowl is pushed away. She will hold a lit candle over one palm, and will then describe which spirit is causing the illness or calamity and prescribe the necessary sacrifices in order to make the patient recover from his sickness and misfortune.

The Samre hold ceremonies to honor and play with the sorcerer spirits during the waxing moon of the third lunar month to the fourth lunar month, except for the Buddhist day of worship. Lately the ceremony has been held every year, and it has become a traditional rite. Some of them say that if they honor the sorcerer spirits, the sorcerer spirits protect and help them in many ways.

Although the Samre language is restricted to only about twenty Samre speakers, the ceremony for their sorcerer spirits has been performed by most of the Samre. It can be recognized as the only unique ritual of the Samre. This ritual will either be retained or lost depending on the reactions of this minority group towards their beliefs, which is increasingly affected by the “civilized world.”

Lately, the Samre have been absorbed by the Thai people, and all of them have Thai identity cards. Moreover, they have incorporated into their lifestyles some religious and communal affairs from Thai customs. However, the Samre have not yet

completely deserted their customs and been assimilated into the Thai; they still hold their communities together by having respect for their sorcerer spirits, while also adopting Buddhism from the Thai tradition.

Fear of the spirits is an ever-present terrifying factor, even for those Samre who have become Buddhists. When they are worried, they sometimes go to see Buddhist monks acting as astrologers. However, they also go to see the sorcerers. Therefore, although they are officially considered Buddhists, the Samre have retained their traditional animist beliefs and superstitious practices and rituals.

7. Conclusion

The semantic thesaurus of the Samre language reveals that the Samre are closely related to the forest. The Samre do not have a written law among their community; however, the sorcerer spirits take the important role of advising and reminding people to do good things, through the sorcerers. If someone does not follow the sorcerers' advice, it is firmly believed that he or she will become sick due to the spirits' protestation. Thus, all members of the Samre ethnic group endeavor to live together without conflict because they only try to take what they need. In addition, they give and share natural resources with each other. This way of life might be a good way among the community.

Samre have no literacy for recording their culture and history, so many old traditions of the Samre now have been abandoned. Thus, their world view or their cultural heritage will be ended. Trying to retain the Samre language and culture is very hard, but the effort should be made. Teenagers and young adults who have either lost their original traditional language and culture, but still live within the speech community, should be encouraged to try to get reacquainted with their heritage and to take part in the performances of the traditional cultural activities.

Studying the Samre's world view provides useful information which could be applied as a principle to work for Thai national development. Policy developers should adapt government policy to the Samre people's way of life. If the local people can be self-sufficient and live happily, the community will be stable as well. Moreover, all community members should take part in the development process so that there will be sustained development.

REFERENCES

In English

- Crystal, D. (1992). *An Encyclopedic Dictionary of Language and Cambridge*: Hartnolls Ltd. Press.
- Diffloth, Gerald. 1974. "Austro-Asiatic languages." *EB* II: 480-484.
- Fishman, J.A. (Ed.) (2001). *Can threatened languages be saved? Revising language Shift revisited: A 21st century perspective*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Headley, Robert K, Jr. 1977. "A Pearic vocabulary". *MKS VI* : 69 - 150.
- Headley, Robert K, Jr. 1978. "An English-Pearic vocabulary". *MKS VII* : 61- 94.

- Huffman , Franklin E . 1976a. "The relevance of lexicostatistics to Mon-Khmer languages." *Austroasiatic Studies I* : 539 - 74.
- Huffman , Franklin E . 1985. "The phonology of Chong, a Mon-Khmer language of Thailand". in *Southeast Asian Language and Linguistics in honor of Andre G. Haudricourt* . Edited by Suriya Ratanakul et.al. Bangkok: Mahidol University.
- Matisoff, James.A. 1991. "Endangered Languages of Mainland Southeast Asia" : 189-228: New York. *International Conference on Thai Studies*, January 9-12, 2002.
- Nida, Eugene A.1975. *Componential Analysis of Meaning*. Mouton, Paris: The Hague Press.
- Noppawan Thongkham. 2003. "The Phonology of Kasong at Khlong Saeng Village, Danchumphon Sub-District, Bo Rai District, Trat Province". *MA.Thesis*. Faculty of Graduate Studies, Mahidol University.
- Pornsawan Ploykaew. 2001. "Samre Grammar". *Ph.D. Dissertation*. Faculty of Graduate Studies, Mahidol University.
- Siripen Ungsitipoonporn .2001. "A Phonological Comparison Between Khong phlu Chong and Wang Kraphrae Chong." *M.A.Thesis* in Linguistics, Faculty of Graduate Studies, Mahidol University.
- Sunee Kammnuansin. "The Syntax of An Endangered Language: A case Study of Kasong." In *Proceedings of the 8th International Conference on Thai Studies*, January 9-12, 2002.
- Suwilai Premsrirat. 2002. "Language Endangerment in Thailand." In *Proceedings of the 8th International Conference on Thai Studies*, January 9-12, 2002.
- _____. 2001. *Thesaurus of Khmu Dialects in Southeast Asia*. Bangkok: Sahadhammika Co.Ltd. Press.

In Thai

- Kannika Kenikanon et al. 1979. Chong. Bangkok: Bannakij.
- Isarangura, N. 1935. "Vocabulary of Chawng words collected in Krat Province". *JSS* 28(2): 173-180.
- Sophana Srichampa. 1998. Groups of Meaning of Words in Vietnamese. . Bangkok: Sahadhammika Co.Ltd. Press.
- Surekha Suphannaphaibun 987. Kan Suksa Klum Chatiphan Chao Chong. Research Paper presented to the Social Science Association of Thailand.
- Suriya Ratanakul.2001. *Introduction to Semantics*. Bangkok: Institue of Language and Culture Press.
- Theraphan L-Thongkum.1984. "Samre Language" *JTU* 15 (1): 116-128.
-

